

THEOLOGIA
MORALIS
JUXTA SACRÆ SCRIPTURÆ,

CANONUM, ET SS. PATRUM MENTEM,

Jussu Eminentiss. ac Reverendiss. Stephani Cardinalis LE CAMUS Episcopi Gratianopolitani,
Gallica lingua, & deinde Latina exarata,

AUCTORE

FRANCISCO GENETTO

Avenionensi, Episcopo Vasionensi.

EDITIO NOVISSIMA

A plurimis aliarum mendis diligenter expurgata, & præter varia Conciliorum Provincialium, Synodorumque Italiæ Decreta, omnibus

BENEDICTI XIV. & CLEMENTIS XIII. Constitutionibus ad rem moralem pertinentibus nunc primum illustrata.

TOMUS SEPTIMUS

Continens Tractatus de quinto, & reliquis Decalogi præceptis; Epistolam Pastoralem CLEMENTIS PAPÆ XI. jussu ad Episcopos scriptam: Resolutiones in materia Usuræ; & Edictum Romanum pro observatione Quadragesimæ; itæque tres BENEDICTI XIV. & unam CLEMENTIS XIII. Constitutiones de Jejunio.

BASSANI, MDCCLXXV.

SED PROSTANT
VENETIIS APUD REMONDINI.
SUPERIORUM PERMISSU.

THEOLOGICA
 MORALES
 FRANCISCO GONZALEZ

Partis Novissimae
 A. GONZALEZ
 TOMO SEPTIMO

HAZAN E. MOCCHETTI
 VENETIIS AND ROME 1811
 BREN. K. 1. 11 (C)

I N D E X
TRACTATUUM, CAPITUM,
& Quæstionum
T O M I S E P T I M I .

TRACTATUS SEXTUS.

De quinto Decalogi Præcepto.

C A P U T P R I M U M .

Quomodo peccatur in quintum Decalogi Præceptum.

- Quæst. 1. **Q**uænam prohibentur in hoc præcepto ?
17
- Q. 2. In hoc præcepto prohibetur ne Magistratibus, quominus morte damnent malefactores autoritate publica : aut eorum ministris, quominus illis mortem inferant ? *ibid.*
- Q. 3. Licet ne personis privatis occidere absque autoritate publica malefactores, qui mortem meruerunt ?
18
- Q. 4. Licet ne injustum vitæ nostræ aggressorem interficere ? *ibid.*
- Q. 5. Quænam conditiones sunt necessariae, ut quis se contineat in moderamine inculpatae tutelæ ? 23
- Q. 6. Potest ne esse licitum occidere hominem ad defendendum bona sua ? 25
- Q. 7. Est ne licitum occidere ad tuendum suum honorem injuste petitum ? 27
- Q. 8. Quot modis committi potest homicidium ? 30
- Q. 9. Qui, vel quæ procurant voluntarium abortum, incurrunt ne in reatum homicidii proprie dicti ? 32
- Q. 10. An abortus foetus nondum animati, ex malitia procuratus, iisdem sit obnoxius poenis, ac animati foetus abortio ? *ibid.*
- Q. 11. Qui, vel quæ præbent, aut sumunt medicamenta, vel aliud agunt, ad impediendum, quominus mulieres concipiant, sunt ne aliquo modo homicidæ ? 33
- Q. 12. Potest ne aliquando esse licitum sumere potionem, aut quid simile facere ad procurandum directe abortum ? 34
- Q. 13. Qui, vel quæ præbent proximam occasionem abortui, licet contra intentionem, peccant ne ? 36
- A 2
- Q. 14.

Index Tractatum;

- Q. 14. Mulieres detinentes infantes in lecto sine arcu-
la, antequam annum compleverint, incurrunt-ne rea-
tum homicidii? 37
Q. 15. Potest-ne esse licitum in aliquo casu seipsum oc-
cidere? 38
Q. 16. Est ne licitum sibi abscindere, vel curare abscin-
dendum aliquod sui corporis membrum? 39
Q. 17. Qui facti sunt Eunuchi ab infantia, possunt-ne
promoveri ad Ordines? 40

C A P U T II.

*De variis peccatis, quae committi possunt contra quin-
tum Decalogi Praeceptum.*

- Quest. 1.* Quid est Ira? 41
Quest. 2. Est-ne licitum coram Judice, & secun-
dum justitiam exigere reparationem injuriæ acceptæ?
42
Q. 3. Quando-nam Ira est mortale peccatum? 43
Q. 4. Quænam sunt peccata, ut plurimum ab Ira pro-
venientia? *ibid.*
Q. 5. Quænam sunt aptiora remedia contra Iram? 44
Q. 6. Est-ne aliquando licitum odio habere proximum,
maxime nefarios, hæreticos & infideles? 45
Q. 7. Homines fuerunt-ne semper obligati ad diligendos
inimicos, etiam ante legem gratiæ? 46
Q. 8. Quomodo intelligendum est, quod Christus Domi-
nus ait in Evangelio: *Audistis, quia dictum est an-
tiquis, Diliges proximum tuum, & odio habebis ini-
micum tuum?* 47
Q. 9. Quid est invidia? 48
Q. 14. Invidia est-ne peccatum ex natura sua mortale?
50
Q. 11. Quænam sunt remedia contra Invidiam? 51

C A P U T III.

*De Penis & Censuris, quæ incurreuntur propter homi-
cidium, & mutilationem.*

- Quest. 1.* Quænam sunt Homicidii poenæ? 52
Quest. 2. Quid est irregularitas? 53
Q. 3. Quando nam incurritur irregularitas procedens ex
delicto, in homicidio, vel mutilatione? *ibid.*
Q. 4. Quando-nam incurritur irregularitas ex defectu,
in homicidio, vel mutilatione? 54

Q. 5.

Capitulum & Questionum.

- Q. 5. Quot modis potest incurri irregularitas proveniens ex delicto in homicidio, vel mutilatione? *ibid.* 5
Q. 6. Quid est homicidium casuale? *ibid.*
Q. 7. Incurritur-ne irregularitas propter omnia homicidia casualia? *ibid.*
Q. 8. Quenam sunt culpæ, propter quas incurritur irregularitas in homicidio casuali? *ibid.*
Q. 9. Amentes, infantes, & illi omnes, qui voluntarie committunt homicidium facti, incurrun ne irregularitatem? 58
Q. 10. Quandonam incurritur irregularitas proveniens ex delicto ratione mandati? *ibid.*
Q. 11. Quando-nam non incurritur irregularitas propter mandatum, quod locum præbet homicidio? 62
Q. 12. Quomodo incurritur irregularitas proveniens ex delicto ratione consilii inducentis ad committendum homicidium? 62
Q. 13. Quando-nam incurritur irregularitas proveniens ex delicto, propter defensionem, vel auxilium præstitum in homicidio, vel mutilatione? 63
Q. 14. Quot modis potest incurri irregularitas ex delictu in homicidio? 64

TRACTATUS SEPTIMUS.

De sexto Decalogi Præcepto.

CAPUT PRIMUM.

De variis speciebus Luxuriæ.

- Quest. 1. **S**ola ne mœchia, sive adulterium, hoc præcepto vetatur? 65
Q. 2. Quot sunt species fornicationis, seu luxuriæ, quæ hoc præcepto generaliter prohibetur? *ibid.*
Q. 3. Quid est fornicatio simplex? 66
Q. 4. Fornicatio simplex est-ne peccatum mortale ex natura sua? *ibid.*
Q. 5. Inter fornicationes simplices, sunt-ne aliæ aliis graviores? 67
Q. 6. Sunt-ne aliquæ pœnæ adversus concubenarios statutæ? 68
Q. 7. Fornicatio potest-ne in aliquo casu non esse peccatum mortale? 69
Q. 8. Quid est stuprum, & obligat-ne ad restitutionem? 70
Q. 9. Quid est adulterium? 71

	6	<i>Index Tractatum,</i>	
Q. 10. Ex adulterio commissio tenetur-ne quis ad restitutionem?			72
Q. 11. Quid est incestus, & unde illius peccati gravitas desumitur?			73
Q. 12. Quid est raptus?			74
Q. 13. Quid est sacrilegium?			75
Q. 14. Quænam pœnæ adversus illius peccati gravitatem a Sacris Canonibus fuerunt sancitæ?			76
Q. 15. Quæ sunt peccata contra naturam?			81
Q. 16. Inter peccata contra naturam sunt-ne alia aliis graviora?			82

CAPUT II.

De cæteris, quæ in sexto, aut etiam in nono Præcepto Decalogi prohibentur?

Quæst. I. Quid gradibus luxuria homines perdat?	83
Q. 2. Quandonam sensualis complacentia ad peccatum imputatur?	84
Q. 3. Quid est morosa delectatio?	<i>ibid.</i>
Q. 4. Ille qui cogitationes de rebus venereis non expellit, sed in illis volens immoratur, semper-ne peccat mortaliter?	85
Q. 5. Consensus in rem veneream est-ne ejusdem speciei, & non minus peccatum, quam sit ipse actus, cui consensus præbetur?	87
Q. 6. Committitur-ne grave peccatum in aspectu libidinoso?	<i>ibid.</i>
Q. 7. Quale peccatum committitur in confabulatione turpi?	92
Q. 8. Quænam peccata ponuntur a S. Antonino in sexto gradu luxuriæ?	93
Q. 9. Quot sunt vitia, quæ ex luxuria sæpius oriuntur?	95
Q. 10. Quæ remedia adversus luxuriam possunt adhiberi?	97

CAPUT III.

De Gula.

Quæst. I. Quid est Gula?	99
Quæst. 2. Voluptas, quæ ex cibo, & potu percipitur, est-ne semper peccaminosa?	<i>ibid.</i>
Q. 3. Quot modis potest peccari per gulam?	101
Q. 4. Potest-ne reperiri peccatum in usu ciborum, qui nimium exquisiti, & pretiosi sunt?	103
Q. 5. Qualis est tertius modus peccandi per gulam?	104
Q. 6. Peccant-ne, qui avidius & celerius, quam par est, manducant?	105
Q. 7. Quænam est quinta, & ultima gulæ species?	107
	Q. 8.

Capitulum & Questionum.

- Q. 8. Quid est ebrietas? 7
ibid.
 Q. 9. Ebrietas est-ne grave peccatum? 108
 Q. 10. Semper-ne committitur peccatum mortale in ebrietate? 110
 Q. 11. Quid de illis dicendum, qui curant, ut alii inebrientur? ibid.
 Q. 12. Ebrietas excusat-ne coram Deo illa peccata, quæ in hoc statu committuntur? 111
 Q. 13. Peccatum ebrietatis est-ne gravius pro ratione personarum? 112

TRACTATUS OCTAVUS.

De septimo Decalogi Præcepto.
 Non furtum facies.

CAPUT PRIMUM.

De definitione & divisione furti.

- Quest. 1. QUID est Furtum? 11.
 Quest. 2. Quomodo dividi potest furtum? 128
 Q. 3. Potest-ne aliter dividi furtum? ibid.

CAPUT II.

De Gravitate criminis furti.

- Quest. 1. FURTUM est-ne ex natura sua peccatum mortale? 118
 Q. 2. Furtum est-ne semper mortale peccatum? 119
 Q. 3. Quando-nam furtum est tantum peccatum veniale propter levitatem materiæ? ibid.
 Q. 4. Excusatur-ne a mortali peccato, qui pluribus minimis furtis surripit magnam aliquam summam uni, vel pluribus personis? 120

CAPUT III.

De excusationibus, quæ a nonnullis adduci possunt, ut surripere valeant rem alienam citra violationem hujus præcepti, quarum præcipua est necessitas.

- Quest. 1. QUOTUPLEX est necessitas? 121
 Quest. 2. Licet-ne in extrema necessitate aliena surripere? 122
 Q. 3. Necessitas gravis eximit-ne a peccato aliena surripientem? ibid.
 Q. 4. Quo pacto se gerere debet Confessarius cum poenitentibus, qui necessitates communes prætexunt, ut in suis furtis excusentur? 123

- Q. 5. Famuli & famulæ possunt ne occulte heris aliquid surripere ad compensandam operam suam, quam multo majorem judicent salario quod recipiunt? &c. 224
- Q. 6. Potest ne licitum aliquando esse uti compensatione, sine violatione hujus præcepti? 125
- Q. 7. Peccant ne contra hoc præceptum mulieres, quæ accipiunt, aut dant summam, aut rem alicujus momenti, contra mariti voluntatem? 126
- Q. 8. Numquam ne licitum esse potest uxoribus aliquid a viris accipere, ipsis non consentientibus? 127
- Q. 9. Filii familias, qui parentibus aliquid surripiunt, committunt ne furtum? 128
- Q. 10. Sartores possunt ne excusari a furto, cum frustula aliqua panni retinent ad compensandum laborem, pro quo non plene putant sibi satisfactum? 129

C A P U T IV.

De restitutione, & an necessaria sit ad salutem.

- Quest. 1. Quid est Restitutio? 129
- Quest. 2. Quid est ne necessarium ad obtinendam peccatorum remissionem, ut res injuste detenta restituatur? 130
- Q. 3. Confessarius debet ne absolvere poenitentem, qui cum possit restituere, vult tamen differre restitutionem, aut satis putat, hæredibus injungere, ut restituant? *ibid.*
- Q. 4. Præceptum, quo obligamur ad restituendam rem injuste comparatam, est ne negativum, quemadmodum illud, quo prohibetur furtum? 132
- Q. 5. Quænam sunt causæ, propter quas differri potest restitutio rei alienæ? 133
- Q. 6. Si differri potest restitutio propter grave damnum in restituendo, concludi posse videtur, quod quis uti poterit dilatione hujusmodi in restituenda magna summa, quod semper grave damnum avertit restituenti. 135
- Q. 7. Si ille, cui facienda est restitutio, patitur damnum aliquod propter dilationem, tenetur ne debitor statim restituere, aut ipsum indemnem præstare? 136
- Q. 8. Tenemur ne restituere inventa? 138

C A P U T V.

Quenam persone ad restitutionem teneantur.

- Quest. I. **Q**uas ob causas tenetur quis restituere ?
 138
- Q. 2. Quot modis potest damnum iniuste proximo inferri ? *ibid.*
- Q. 3. Quot-nam sunt bona spiritualia ? *ibid.*
- Q. 4. Quomodo potest damnum inferri proximo in bonis animæ ? *ibid.*
- Q. 5. Potest-ne quis obligari ad aliquam restitutionem, propter damnum illatum proximo in bonis animæ ?
 139
- Q. 6. Tenetur-ne ad aliquam restitutionem, qui alium ab ingressu Religionis, vel a promotione ad Sacerdotium avocavit, vel ad dimittendum religiosum statum induxit ? *ibid.*
- Q. 7. Quando-nam tenetur quis ad restitutionem ob damnum illatum in bonis Ecclesiasticis ? *ibid.*
- Q. 8. Tenetur-ne quis ad restitutionem propter simoniam ? *ibid.*
- Q. 9. Potest-ne quis ad restitutionem teneri, quia functiones Beneficio, quod possidet, annexas non implevit ? *ibid.*
- Q. 10. Debet-ne fieri restitutio ob Officium Breviarium non persolutum ? *ibid.*
- Q. 11. Canonici, & alii Beneficiati choro addicti, debent-ne restituere distributiones, quas etiam absentes perceperunt ? *ibid.*
- Q. 12. Tenetur-ne quis restituere perceptos fructus ex Beneficio non canonice, nec legitime obtento ? *ibid.*
- Q. 13. Potest-ne quis ad restitutionem teneri ob pravam dispensationem fructuum Beneficii jure obtenti ? *ibid.*
- Q. 14. Qui decimas juste debitas non solvunt, aut fraudant, & aliquid de quantitate, & qualitate debita minuunt, tenentur-ne restituere ? *ibid.*
- Q. 15. Quid dicendum de Economis, Fabricatoribus, Rectoribus, & aliis, qui ex officio administrant Ecclesiæ bona, &c. *ibid.*
- Q. 16. Quando-nam tenetur quis ad restitutionem propter damna proximo illata in bonis corporis ? *ibid.*
- Q. 17. Ad quam restitutionem tenetur, qui alium interfecit ? *ibid.*
- Q. 18. Quenam sunt damna, quæ frequentius sequuntur ex alicujus injusta morte, quæque intersector tenetur restituere ? *ibid.*

- Q. 19. Quibusnam personis restitutio facienda est propter damna ex homicidio provenientia? 147
- Q. 20. Quenam est restitutio facienda propter mutilationem, debilitationem, deformitatem, & hujusmodi? *ibid.*
- Q. 21. Quid restituendum est ob stuprum, aut adulterium? 148
- Q. 22. Quandonam tenetur quis restituere, quia læsit honorem, vel famam proximi? *ibid.*
- Q. 23. Quomodo læsus honor restitui debet? *ibid.*
- Q. 24. Tenetur-ne quis refarcire damna provenientia ex calumnia, detractioe, & similibus? 150
- Q. 25. Detractio, calumnia, & hujusmodi, obligant-ne semper ad restitutionem? *ibid.*
- Q. 26. Potest-ne quis alio etiam modo excusari a restituenda proximi fama? 151
- Q. 27. Tenetur-ne restituere famam, qui crimen jam alibi notum pervulgat in locum, ubi non erat notum? *ibid.*
- Q. 28. Damnum illatum in fama, potest-ne pecunia refarciri? *ibid.*
- Q. 29. Est-ne aliquod discrimen inter honorem, & famam? 152
- Q. 30. Quo tandem modo restitui debent damna honorum proximi illata? 153
- Q. 31. Quando-nam tenetur quis ad restitutionem propter damna alteri illata in bonis fortunæ, quæ dici solent bona temporalia? 154
- Q. 32. Quinam contractus frequentius injustitias continent, ex quibus oritur obligatio restituendi? 155
- Q. 33. Qui sine ulla culpa damnum intulit proximo, potest-ne obligari ad restituendum, & refarciendum tale damnum? 161
- Q. 34. Nonne dominus animalis, quod damnum attulit proximo absque ulla domini culpa, tenetur ad refarciendum tale damnum? *ibid.*
- Q. 35. Quando damnum illatum ab animali, potuit, & debuit impediri a domino, tenetur-ne tale damnum refarcire? 162
- Q. 36. Dum servus intulit damnum proximo, tenetur-ne dominus tale damnum refarcire? *ibid.*
- Q. 37. Quotuplex est culpa, quæ potest obligare ad restituendum damnum proximo illatum? 164
- Q. 38. Quot modis committi possunt culpæ, quæ ad restitutionem obligent? 165
- Q. 39. Tenetur-ne quis ad restitutionem ex culpa levissima, commissa occasione alicujus contractus? *ibid.*
- Q. 40. Quinam sunt contractus, vel quasi contractus, in quibus tenetur quis ad restitutionem, propter aliquam culpam? 166

- Q. 41. Ob quam culpam tenetur quis ad restitutionem in contractu depositi? *ibid.*
- Q. 42. Quænam culpa obligat ad restitutionem in contractibus precarii, & commodati? 167
- Q. 43. Quid est mandatum? Et ob quam culpam tenetur quis ad restitutionem in hoc contractu? *ibid.*
- Q. 44. Quænam culpa obligat ad restitutionem in quasi contractu, qui dicitur negotiorum gestio? 169
- Q. 45. Quænam culpa obligat ad restitutionem in contractu emptionis & venditionis? 170
- Q. 46. Quid est contractus pignoratitius? Et quænam culpa obligat ad restitutionem in hoc contractu? 171
- Q. 47. Quænam culpa obligat ad restitutionem in contractu locationis? *ibid.*
- Q. 48. Quid in Tutela, Dote, & Societate? 172
- Q. 49. Ob quam culpam tenetur ad restitutionem, qui damnum alteri intulit in exercitio officii, dignitatis, vel muneris sui, vel etiam suæ artis? *ibid.*
- Q. 50. Quænam culpa obligat ad restitutionem in delictis, vel quasi delictis? 173
- Q. 51. Hæredes tenentur ne restituere pro defunctis, quibus successerunt? 174
- Q. 52. Operarii, artifices, vel famuli, qui fideliter non impenderunt operam, receperunt tamen stipendium, possunt-ne obligari ad restitutionem? 175
- Q. 53. Consules, Judices & alii Magistratus, qui non recte munere suo funguntur, possunt-ne tuta conscientia percipere mercedem, & emolumenta talibus dari solita? 176
- Q. 54. Judices qui pecuniam aut aliud acceperunt ab una ex partibus, aut a duabus, ut in eorum favorem iudicarent, tenentur-ne ad restitutionem? 177
- Q. 55. Tenetur-ne quis solvere, quod promissit Judici, ut iniquam ferret sententiam, aut alteri, ut committeret homicidium, vel aliud crimen? 178
- Q. 56. Tenetur-ne quis restituere, quod recepit ad delictum perpetrandum? 179
- Q. 57. Qui fingentes se pauperes esse, cum revera non essent, receperunt eleemosynam, tenentur-ne ad restitutionem? *ibid.*

C A P U T VI.

De iis qui ad restitutionem obligantur
cooperando furto, vel damno
proximo illato.

Quest. I. Q Uot modis inferri potest, mediate,
& per alios, damnum injustum pro-
ximo? 180

12 *Index Tractatum,*

- Q. 2. Quando nam tenetur quis ad restitutionem propter
mandatum de inferendo damnum proximo? 181
- Q. 3. Qui mandatum dedit de inferendo damno proximo,
tenetur-ne resarcire etiam damna, quæ non putabat
exinde eventura? *ibid.*
- Q. 4. In quibusnam casibus, is qui mandavit damnum
inferri proximo, non tenetur ad restitutionem? *ibid.*
- Q. 5. Quomodo quis ad restitutionem teneri potest ex
pravo consilio alteri dato? 182
- Q. 6. In quibusnam casibus tenentur Advocati ad resti-
tutionem, sive ob pravam consilium datum, sive ob
male navatam operam in patrocinando? *ibid.*
- Q. 7. Confessarii tenentur-ne ad restitutionem ob pra-
vum consilium suis pœnitentibus datum? 183
- Q. 8. Tenetur-ne ad restitutionem, qui homini ver. gr.
parato ad furandum ducentos aureos consilium dedit,
ut furaretur tantummodo centum? 186
- Q. 9. Sufficit-ne revocasse consilium datum, ut quis e-
ximatur ab obligatione restituendi damnum ex eo se-
cutum? *ibid.*
- Q. 10. Quomodo potest quis teneri ad restitutionem,
propter consensum præstitum alicui delicto? *ibid.*
- Q. 11. Potest-ne quis teneri ad restitutionem, eo quod
alterius male facta laudaverit? 187
- Q. 12. Quando nam receptatores ad restituendum tenen-
tur? *ibid.*
- Q. 13. Participans in damno illato, tenetur-ne ad resti-
tutionem? 188
- Q. 14. Quando plures inferunt grave damnum v. g. hor-
to, vel vineæ, tenentur-ne singuli restituere in soli-
dum omne damnum? 189
- Q. 15. Quando nam tacens, non impediens, vel non re-
velans, tenentur ad restitutionem? *ibid.*

C A P U T VII.

*De ordine servando in restitutione, & de loco,
in quo fieri debet.*

- Quæst. I. **Q**uot sunt, qui diversis ex causis idem da-
mnum resarcire teneri possunt? 192
- Q. 2. Inter prædictos quinam principaliter tenentur re-
stituere? *ibid.*
- Q. 3. Si ille qui damnum passus est, condonat resti-
tutionem illius alicui ex cooperantibus, ceteri tenen-
tur-ne totum damnum resarcire? 194
- Q. 4. Quisnam servandus est ordo in solutione credito-
rum? *ibid.*
- Q. 5. Quænam est secunda regula observanda in ordine
restitutionis? 195
- Q. 6. Quando res aliena non extat amplius in specie
sub illius potestate; qui eam mutuo accepit, vel
furatus

Capitulum & Quaestionum.

furatus est, tenetur-ne solvere debita contracta absque
injuria, potius quam contracta ex aliquo delicto? 176

Q. 7. Quenam est servanda tertia regula in ordine re-
stitutionis? *ibid.*

Q. 8. Quenam est quarta regula? 197

Q. 9. Quisnam ex jure communi servandus est ordo in
solutione creditorum, qui hypothecam habent? *ibid.*

Q. 10. Quenam sunt alix hypothecae privilegiatae in ju-
re? *ibid.*

Q. 11. Praeter creditores hypothecarios, sunt-ne alii
qui habent jus praelationis in solutione & restitutione
debitorum? 199

Q. 12. Quomodo solvenda sunt debita illis creditoribus,
qui nullam habent hypothecam? *ibid.*

Q. 13. Peccat-ne contra justitiam, qui non servat or-
dinem in solvendo, vel restituendo, &c. 200

Q. 14. Quomam in loco debet fieri restitutio, vel solu-
tio debiti? *ibid.*

Q. 15. In quonam loco restituere debet, qui tenetur ex
aliquo delicto? *ibid.*

Q. 16. In quo loco debet fieri restitutio ab eo qui tene-
tur restituere, quia rem habet alienam? 201

Q. 17. In quonam loco facienda est restitutio, seu potius
solutio, quando tenetur quis ratione alicujus contra-
ctus? *ibid.*

Q. 18. Qui jam restituit, potest-ne aliquando teneri ite-
rum restituere? 202

Q. 19. Quomodo potest quis teneri iterum restituere,
quando ad restitutionem tenetur ex aliquo delicto? *ib.*

Q. 20. Tenetur-ne quis aliquando iterum restituere,
quando tenetur ex contractu, vel quia habet rem ali-
quam? 203

Q. 21. Condonatio seu remissio illius, cui aliquid sol-
vendum vel restituendum est, eximit-ne ab onere re-
stituendi? 205

Q. 22. Quenam sunt conditiones requisitae ad hoc, ut
remissio seu condonatio sit valida? *ibid.*

Q. 23. Quenam sunt caeterae conditiones? *ibid.*

Q. 24. Condonatio facta per metum, vel fraudem,
est-ne valida? 207

TRACTATUS NONUS.

De octavo Decalogi Præcepto.

CAPUT PRIMUM.

De rebus, quæ hoc Præcepto prohibentur.

- Quest. 1.* **Q**uibusnam verbis exprimitur hoc præceptum in Scriptura? 208
Q. 2. Hoc præceptum est-ne positivum, an negativum? *ib.*
Q. 3. Quænam hoc præcepto prohibentur? 209

CAPUT II.

De Mendacio.

- Quest. 1.* **Q**uid est Mendacium? 209
Quest. 2. **Q**uid est idem, dicere rem falsam & mentiri; vel potius, mentiantur-ne omnes qui dicunt falsitatem? *ibid.*
Q. 3. Mendacium potest-ne esse licitum in aliquo casu? 210
Q. 4. Quid fieri potest, dum nullo alio modo potest vita proximi salvari, aut etiam salus ejus æterna procurari, quam mendacium proferendo? 211
Q. 5. Quid responderi potest objectioni, quæ plerumque sumitur ex variis exemplis in Scriptura Sacra relatis, quibus constare videtur, Sanctos in quibusdam casibus mentitos fuisse? 213
Q. 6. Quid sentiendum de remuneratione obstetricum Ægyptiacarum, ob delusam ab eis Pharaonem? &c. 216
Q. 7. Nonne in urgentibus, & fastidiosis occasionibus, uti possumus æquivocationibus, aut restrictionibus mentalibus, &c. 218
Q. 8. Quomodo responderi poterit his qui obijciunt, Dominum Jesum restrictionibus mentalibus usum aliquando fuisse? 221
Q. 9. Quotplex est mendacii genus? 222
Q. 10. Potest-ne assignari alia mendaciorum divisio? 223
Q. 11. Quando-nam mendacium est peccatum veniale, & quando-nam potest esse mortale? 224
Q. 12. Potest-ne peccari contra hoc præceptum aliter, quam verbis? 225
Q. 13. Quid est simulatio? Et peccat-ne qui ea utitur? *ibid.*
Q. 14.

- Q. 14. Est-ne aliquod discrimen inter simulationem, & hypocrisim? 229
 Q. 15. Hypocrisis est-ne vitium valde periculosum? *ibid.*

C A P U T III.

De obligationibus testium, & accusatorum:
 ac de falso testimonio.

- Quest. 1. **T**Enemur-ne testimonium ferre dum interrogamur? 233
 Q. 2. Dantur-ne aliqui casus, in quibus quis non teneatur ferre testimonium, quamvis id legitimus exigat Superior? 244
 Q. 3. Si iudex nos compellat ad respondendum & ad testandam veritatem, quam solum novimus sub secreto naturali, quod-nam erit effugium in illo casu? 245
 Q. 4. Accusatus aliquo crimine, tenetur-ne dicere verum, cum interrogatur a iudice? *ibid.*
 Q. 5. Potest ne, vel est ne semper licitum appellare a sententia iudicis subalterni? 236
 Q. 6. Rei tenentur ne obedire iudici, & subire poenam sibi per sententiam impositam? 237
 Q. 7. Reus potest-ne se per fugam a carcere liberare absque peccato? 238
 Q. 8. Falsum testimonium est ne grave peccatum, & obligat-ne semper ad restitutionem? *ibid.*

C A P U T IV.

De Detractione, & Calumnia.

- Quest. 1. **Q**uid est Detractio? 239
 Quest. 2. **Q**uot modis aliquis peccat peccato detractionis? *ibid.*
 Q. 3. Peccatum detractionis est-ne mortale, an veniale? 240
 Q. 4. Quomodo cognosci potest in praxi, utrum detractio sit mortalis, vel venialis; & peccetur-ne semper, dum malum de proximo dicitur? 241
 Q. 5. Peccat-ne, qui uni vel duobus vitium seu defectum proximi manifestat? 243
 Q. 6. Quando nam peccant, qui detrahentes audiunt? 244
 Q. 7. Quomodo quis se gerere debet, quando audit aliquem detrahentem; & quando nam cessat obligatio resistendi detrahentibus? 245
 Q. 8. Quid est calumnia, & in quonam differt a detractione? *ibid.*
 Q. 9.

Q. 9. Quando nam ob simplicem detractionem, aut calumniam, tenetur quis ad restitutionem? 247

CAPUT V.

De Judicio Temerario.

- Quest. 1. **Q**uid est proprie, & stricte loquendo, iudicium temerarium? 247
- Q. 2. Sunt ne diversi gradus in suspitionibus, vel iudiciis temerariis? *ibid.*
- Q. 3. Iudicium temerarium est ne peccatum mortale de natura sua? 248
- Q. 4. Dubia, vel suspiciones temerariæ, sunt ne peccata mortalia? *ibid.*
- Q. 5. Quomodo effugere possumus suspiciones, & iudicia temeraria contra proximum? 249
- Epistola Pastoralis S. Congregationis Episcoporum & Regularium, quæ jubente SS. Domino Nostro CLEMENTE divina providentia Papa XI. ad DD. Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, & alios Italiæ, & Insularum adjacentium Ordinarios, una cum Jubilæo missa fuit, die 16. Martii 1703. 252
- Instructio super contractibus usurariis, Cardin. Julii Spinola. 266
- Edictum contra Usuras, Card. Barbadici. 271
- Edictum pro Observantia Quadragesimæ, jussu Summi Pontificis. 285
- * BENEDICTI XIV. Constitutio circa jejunium. 274
- * Eiusdem circa idem Constitutio. 277
- * Eiusdem Constitutio circa idem. 279
- * S. D. N. Clementis XIII. Constitutio circa Jejunium. 282.

TRACTATUS SEXTUS.

De quinto Decalogi Præcepto.

DOMINUS noster Jesus Christus explicans præcepta Decalogi, ab isto incepit, quamvis in ordine sit tantum quintum, cum ait (*Matth. 5. 21.*): *Audistis, quia dictum est antiquis, Non occides; qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo, vana, reus erit concilio; qui autem dixerit, fatue, reus erit gehenne ignis.* Quapropter exponendum prius erit, quomodo peccetur in hoc præceptum. Secundo, quando nam quis incurrat poenas, & Censuras Ecclesiasticas in ejus violatione.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo peccatur in quintum Decalogi Præceptum.

Quest. 1. **Q**uænam prohibentur in hoc præcepto?
Resp. Prohibetur omne damnum injuste illatum proximo in ejus corpore, quocumque modo; secundo, ne illum male accipiamus verbis injuriosis: denique, ne illi malum cupiamus ex motivo vindictæ, vel invidiæ.
Quest. 2. In hoc præcepto prohibetur ne Magistratibus, quominus morte damnent malefactores autoritate publica: aut eorum ministris, quominus illis mortem inferant?

Resp.

Resp. Quamvis hominum vita sit in manibus Creatoris, qui solus habet supremum jus illam auferendi; hoc tamen jus personis publicis participavit, & ubi permisit populis eligere sibi dominos supremos, ac magistratus ad rempublicam administrandam, illi malefactores suppliciiis afficere possunt, ac morti tradere; imo etiam tenentur id præstare, quoniam iis præsertim dixit Deus (*Exodi c. 22. 28.*): *Maleficos non patieris vivere*: hinc etiam ait Apostolus (*Ad Rom. c. 13. 4.*): *Non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit.*

Unde supremi Principes, ac etiam Respublicæ, hanc a Deo potestatem acceperunt, ut per se, aut per alios a se deputatos, quibus suam communicant potestatem, sceleratos homines perimant secundum leges iuste stabilitas ad humanam societatem conservandam. Et ut ait Sanctus Augustinus (*de lib. arbitr. lib. 1. c. 4.*): *Nam & miles hostem, & iudex, vel minister ejus nocentem, non mihi videntur peccare, cum hominem occidunt: Sicut enim dicitur in Canone (Si non lices 23. q. 5.): Non autem ipse occidit, qui ministerium debet jubenti, sicut adminiculum gladius est utenti. Et ideo nequaquam contra hoc præceptum fecerunt, quo dictum est, Non occides, qui Deo auctore bella gesserunt, aut personam gerentes publice potestatis, secundum ejus leges, hoc est, justissimæ rationis imperium, sceleratos morte punierunt. Et Abraham non solum non est culpatus crudelitatis crimine, verum etiam laudatus est nomine pietatis, quod voluit filium nequaquam scelerate, sed obedienter occidere.*

Quest. 3. Licet-ne personis privatis occidere absque autoritate publica malefactores, qui mortem meruerunt?

Resp. Cum necesse sit, ut duo concurrant ad occidendum hominem circa hujus præcepti violationem, scilicet sufficiens probatio secundum justitiæ leges, aliquem hæc scelera perpetrasse, propter quæ morte multari debet; & autoritas publica, per quam is, qui eum condemnat, habeat legitimam damnandi potestatem, ac minister executioni sententiam mandare possit: sequitur, quod qui occidit reum absque autoritate publica, committit verum homicidium, prohibitum in hoc quinto præcepto Decalogi. Hoc siquidem sensu Sanctus Augustinus relatus in Canone asserit (*Can. Quicumque, 13. q. 8.*): *Qui vero sine aliqua publica administratione maleficum, furem, sacrilegum, & adulterum, perjurum, vel quemlibet criminiosum interfecerit, aut truncaverit, vel membris debilitaverit, velut homicida judicabitur: & tanto actius, quanto non sibi a Deo concessam potestatem abusive usurpare non timuit.*

Quest. 4. Licet-ne injustum vitæ nostræ aggressorem interficere?

Resp.

Resp. Licet secundum utrumque jus, tam civile, quam
 Canonicum, is, qui cum moderamine inculpatae tutelæ,
 seu cum moderata, & iusta sui defensione, non potens
 alio modo propriam vitam conservare, alium interficit,
 nullam mereatur penam, aut supplicium, nihilominus
 difficile prorsus est animo comprehendere, qua ratione
 coram DEO esse possit innocens, quoniam quidem sancti
 Patres, & Ecclesiæ Doctores, quorum veneranda semper
 nobis debet esse autoritas, talem sui defensionem cum
 alterius interfectione, sine peccato fieri posse negant, &
 asserunt, Christianum hominem pati debere potius mor-
 tem, quam injustum aggressorem interficere; quemadmo-
 dum docuit CHRISTUS Dominus in Evangelio (*Matth.*
5. 39.): *Ego autem dico vobis non resistere malo: sed*
si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præ-
be illi & alteram. Idem docet Sanctus Paulus ad Ro-
 manos scribens, cum ait (*Ad Rom. c. 12. 9.*), *Non*
vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum ira.
 Videtur etiam Nicolaus Papa relatus in Canone eandem
 doctrinam confirmare, dum ait (*Can. de his Clericis*,
dist. 50.): „ De his Clericis, pro quibus consulisti, sci-
 „ licet qui se defendendo paganum occiderunt; si postea
 „ per poenitentiam emendati, possint ad gradum redire,
 „ aut ad altiorem conscendere, scito, nos nullam occa-
 „ sionem dare, nec ullam tribuere eis licentiam quemli-
 „ bet hominem quolibet modo occidendi. Verum si con-
 „ tigerit, ut Clericus, Sacerdotalis Ordinis saltem, pa-
 „ ganum occiderit, multum sibi consulit, si ab Officio
 „ Sacerdotali recesserit, fatiusque est illi in hac vita Do-
 „ mino sub inferiori habitu irreprehensibiliter famulari,
 „ quam alta indebite appetendo, damnabiliter in profun-
 „ dum demergi “. Hinc etiam ait Sanctus Ambrosius
 (*in Officiis, l. 3. c. 4.*): „ Mihi non videtur, quod
 „ vir Christianus, & iustus, & sapiens, quærere sibi vi-
 „ tam aliena morte debeat: utpote qui etiam si in latro-
 „ nem armatum incidat, ferientem referire non possit:
 „ ne dum salutem defendit, pietatem contamineat. De
 „ quo in Evangelii libris aperta, & evidens sententia
 „ est: *Reconde gladium tuum: omnis enim qui gladio*
 „ *percusserit, gladio ferietur. Quis latro detestabilior,*
 „ *quam persecutor; qui venerat, ut Christum occidere?*
 „ *Sed noluit se Christus persecutoris defendi vulnere,*
 „ *qui voluit se vulnere sanare omnes “. Et sanctus Aug-*
 „ *ustinus plenius hanc quæstionem tractans, ita conclu-*
 „ *dit, ac definit (l. 1. de lib. arb. c. 5.): „ Legem qui-*
 „ *dem satis video esse munitam contra hujuscemodi ac-*
 „ *cusationem, quæ in eo populo quem regit, minoribus*
 „ *malefactis, ne majora committerentur, dedit licentiam.*
 „ *Multo enim est mitius, eum qui alienæ vitæ insidia-*
 „ *tur, quam eum, qui suam tuetur, occidi. Sed illi ho-*
 „ *mines, lege inculpati, quomodo inculpati queant esse,*
 „ *non video: non enim lex cogit occidere, sed relinquit*

„ in potestate: liberum eis itaque est neminem necare ...
 „ quapropter legem quidem non reprehendo, sed quo pa-
 „ tō defendam qui interficiunt, non inuenio“
 „ Quoniam quidem difficillimum est, ut is, cujus vita
 in iuste impetitur, se contineat intra limites iustæ mode-
 rationis, quæ necessaria est ad plane perfecteque ostē-
 dendum, defensionem, qua usus est, cum inimicum, &
 aggressorem occidit, esse iustam, ut suam vitam tuere-
 tur. Illi fortasse Patres, & Doctores consideraverunt id
 quod fere semper accidit, potius quam quod rarissime so-
 let evenire, cum hanc vitæ suæ defensionem absolute da-
 mnarunt, qua quis aggressorem interficit: ac significare
 voluisse videntur, eos, qui se defendendo alium interfe-
 cerunt, sibi semper reos videri debere, ac tales in Ec-
 clesia judicari: licet absolute loquendo, & in aliquo ca-
 su admodum raro innocentes esse possint.

Quare sanctus Ivo Carnotensis Episcopus, qui inter
 præcipua Ecclesiæ Gallicanæ lumina computatus est, vi-
 dens quemdam suæ Diocesis Presbyterum a latrone im-
 petitum, qui ei vitam cum hasta, qua erat armatus, vo-
 lebat eripere, quique ejus vestes perforavit, ac ictum re-
 petere, seu geminare volebat, lapidem accepisse, eum-
 que in latronem vibrasse, & in capite graviter vulnera-
 se, quo vulnere postmodum creditur mortuus: Sanctus
 inquam hic Episcopus hunc Presbyterum per annos se-
 ptem ab omnibus sui ministerii functionibus suspendit;
 post illud tempus scire voluit, quid cum eo esset agen-
 dum: statuit illum ad sanctum Hildebertum mittere Ar-
 chiepiscopum Turonensem, ut ab eo sciret, quid hac de
 re sentiret, quidque illi esset faciendum, ut prudentius,
 ac securius ageret, hujus Archiepiscopi sententiam se-
 quens. Sapientia, & eruditione clarus in tota Ecclesia
 sanctus Hildebertus, Carnotensi Episcopo scripsit his ver-
 bis (*Epist. 60.*): „ Sicut parvitatem meam vestra do-
 „ cuit pagina, cum latro quidam portitorem præsentium
 „ Sacerdotem invaderet, & pannis ejus lancea perfora-
 „ tis, eum vellet occidere, Sacerdos latronem lapide
 „ percussit, & ictus ipsius percussione, & occasione latro
 „ mortuus esse putatur; pro quo scilicet delicto jam per
 „ septennium ab Officio Dominicæ mensæ providentia ves-
 „ tra eundem suspendit Sacerdotem. Sane super hoc di-
 „ gnati estis meum quærere consilium, nisi fallor, & id
 „ vestram rescribi ad inquisitionem, si Sacerdoti ad sa-
 „ erum liceat redire Officium, quod ei medicinaliter
 „ abstulistis. Consideranti igitur mihi, quanta in Sacer-
 „ dote postuletur innocentia, & maxime quod immunis
 „ esse debeat a sanguine: non videtur, Sacerdotem reum
 „ sanguinis oportere deinceps ministrare; quamvis tuen-
 „ dæ salutis necessitate homicidium occurrerit: quod e-
 „ nim vir Christianus quærere sibi vitam aliena morte
 „ non debeat, Ambrosius his ostendit verbis: Quærit ali-
 „ quis, si sapiens in naufragio positus, insipienti naufra-

1. go tabulam extorquere possit: utrum debeat. Mihi
 2. quidem etsi præstabilius communi videatur usui, sa-
 3. pientem de naufragio, quam insipientem evadere, non
 4. tamen videtur, quod vir vere Christianus, sapiens &
 5. iustus querere sibi vitam aliena morte debeat, utpote
 6. qui, & si in latronem armatum incideret, ferientem
 7. referire non possit, ne dum salutem defenderit, pie-
 8. tatem contamine. De reformatione igitur Sacerdotis
 9. mihi rem intuenti, nihil aliud quam quod supradictum
 10. est, videtur, quod etiamsi liceat, tamen non expedit,
 11. quoniam & exemplo offendit, & ulciscendi securitatem
 12. adducit. Si autem simile aliquid in commissa mihi
 13. Parochia contigisset, reum ad Apostolicam mississem
 14. audientiam, quatenus ex consilio illius & ego instrue-
 15. rer, & peccator de reformatione sententiam susciperet
 16. certiorum.

Non abs re fortasse foret, horum sanctorum agendi
 rationem considerare, quantamque curam, & diligentiam
 in casibus conscientiarum definiendis observabant, contem-
 plari, verum id prudentis lectoris iudicio, ne longior
 sim, committo: solum observare mihi liceat, eadem
 fortassis intentione, unum ex Canonibus, quos collegit
 Isaac Episcopus Lingonensis ex Decretis duorum Conci-
 liorum, quæ autoritate Zachariæ Papæ confirmata fue-
 runt, & omnibus Ecclesiis observanda, tradita, ita præ-
 cipere: (*Can. 13. tit. 2. De homicidiis.*) „ Si quis quiete
 23. gradens per viam, aut si etiam in domo sua fuerit,
 24. aut in platea, aut in villa, subito ab alio sit superven-
 25. tus, aut litis commotione volens se defendere: non
 26. habens contra illum ante odium, interfecerit homi-
 27. nem: septem annis secundum Canonicam Institutio-
 28. nem poeniteat: tres vero a Communione privetur:
 29. quatuor autem in Communionem Orationum, & Obla-
 30. tionum susceptus in Sacerdotis pendeat arbitrio, utrum
 31. dignus sit Corpus Christi accipere, aut usque ad plenu-
 32. dinem Poenitentiarum ab eo separari; abstinentia autem
 33. ciborum in providentia Sacerdotis erit, secundum possi-
 34. bilitatem Poenitentis, & devotionem, & affectum.

Concilia, quæ hunc Canonem condiderunt, ac summus
 Pontifex, qui eum autoritate sua confirmavit, suppositis
 se videbantur, aut hos homines in sua defensione exces-
 disse, quoties occidunt; aut intentionem habuisse occi-
 dendis; ut plerumque accidere solet. Opinio vero sancti
 Thomæ æquissima videtur, dum respondens autoritati
 Divi Augustini, ait (*2. 2. q. 64. art. 7. in corp.*):
 35. Actus ergo huiusmodi, ex hoc quod intenditur conser-
 36. vatio propriæ vitæ, non habet rationem illiciti; cum
 37. hoc sit cuilibet naturale, quod se conservet in esse
 38. quantum potest; potest tamen aliquis actus ex bona in-
 39. tentione proveniens, illicitus reddi, si non sit propor-
 40. tionatus fini: & ideo si aliquis ad defendendum propriam
 41. vitam utatur majori violentia, quam oporteat, erit illi-

citum: si vero moderate violentiam repellat, erit li-
 cita defensio. Nam secundum jura, vim vi repellere
 licet, cum moderamine inculpatae tutelae. Nec est ne-
 cessarium ad salutem, ut homo actum moderatae tute-
 lae praetermittat ad evitandam occisionem alterius:
 quia plus tenetur homo vitae suae providere, quam vi-
 tae alienae: sed quia occidere hominem non licet nisi
 publica autoritate propter bonum commune, ut ex
 supra dictis patet, illicitum esse quod homo intendat
 occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui
 habet publicam auctoritatem.
 Sanctus autem Thomas hanc sententiam amplexus est
 praesertim propter legem, quae in Exodo habetur, quae-
 que Canoni est inserta cum explicatione Divi Augustini
 his verbis (*Can. Si perfodiens de homicidio.*) „Si per-
 fodiens inventus fuerit fur, & percussus mortuus fue-
 rit, non est illi homicidium imputandum. Si autem
 oriatur sol super eum, reus erit. Intelligitur ergo non
 pertinere ad eum homicidium, si fur nocturnus occi-
 datur: si autem diurnus fuerit, ad homicidium perti-
 nere. Hoc est enim quod ait; *Si oriatur sol super*
eum, &c. quia poterat dignoscere, quod ad furan-
 dum, non ad occidendum venisset, & ideo non debet
 occidi. Hoc etiam in antiquis legibus saecularibus, qui-
 bus ista est antiquior, invenitur, impune scilicet occi-
 di nocturnum furem quoquo modo: diurnum autem
 si se telo defenderit: jam enim plus est quam fur.
 Videtur enim haec Exodi lex inserta Canoni cum ex-
 plicatione sancti Augustini, quamquam ad praesumptionem
 fori exterioris tantum pertineat, fundamentum aliquid
 praebere, loca ejusdem Doctoris superius relata, aliaque
 per ejus opera sparsa, interpretandi eo modo, quo eos
 exponit sanctus Thomas, asserendo, sanctum Augustinum
 eos tantum damnare, qui intentionem habent occidendi,
 ut se a morte liberent. Quidquid sit, certum est, secun-
 dum sanctum Thomam, duo requiri, ut aliquis possit oc-
 cidere eum sine peccato qui injuste eum invadit, vitam-
 que suam eripere tentat. Primum, ut nihil omnino fiat,
 nisi quod prorsus est necessarium ad vitam defenden-
 dam, quemadmodum in sequenti quaestione dicemus. Se-
 cundum est, ut nulla sit occidendi prorsus intentio, ut
 se quis a morte liberet; ut enim ait eruditissimus Al-
 phonus Tostatus (*Episcopus Abulensis, parte 2. Comment.
 in Evang. Matthaei, c. 5. q. 10.*), explicans auctoritate
 sanctorum Patrum supra relatas, juxta mentem sancti
 Thomae: „Quando non intenditur bonum publicum, sed
 privatum, non licet velle occidere, quia malum est:
 sed licet velle defendere se, quia hoc bonum est: ideo
 si iste voluerit occidere hostem, quia putat non posse
 se defendere, jam malum vult, & respectu mali finis
 nullus modus perveniendi est bonus. Sicut si quis in-
 tendit fornicari, quidquid praemittat ad illud, non po-
 test

10 test esse bonum: quia ea quæ sunt ad finem, non habent
 11 bonitatem, nec malitiam, nisi secundum habitudinem
 12 ad finem. Item potest multum prodesse illa intentio;
 13 quia dato quod aliquis constitutus in necessitate putet
 14 non esse possibile evadere, nisi occidat hostem; est
 15 tamen possibile hoc, quia forte hostis cadet, vel time-
 16 re incipiet, aut Deus impedit eum: & sic poterit eva-
 17 dere non occidendo hostem. Si tamen intenderit occi-
 18 dere, ut se defenderet, etiamsi postea ista accidant,
 19 & non occiso hoste evadat, jam manet ei peccatum,
 20 quod occidere aliquando intendit. Melius ergo fuisset
 21 nunquam intendisse occidere, & sic non esset aliquid
 22 de quo posset iste culpari secundum conscientiam. Item
 23 quando dicitur, quod ista non differunt, scilicet, quod
 24 iste velit se defendere sufficienter, vel quod velit occi-
 25 dere in casu, in quo non possit se defendere, nisi oc-
 26 cidendo adversarium: dicendum quod non est idem
 27 eo quod casus iste non est simpliciter concedendus:
 28 quia licet ille putet quod non est possibile sibi defende-
 29 re se, nisi occidendo hostem, tamen possibile est,
 30 quia potest hostis sponte cessare, aut fugere, aut ca-
 31 dere, vel a Deo impediri, & sic præsupponitur falsum
 32 in casu. Aliter potest dici, quod etiam si verum esset,
 33 quod iste non possit evadere, nisi occidat hostem, non
 34 est idem velle se defendere, vel occidere hostem;
 35 quia hic est fallacia accidentis, ut si dicatur: cogno-
 36 scis Corriscum, & Corriscus est veniens: ergo cogno-
 37 scis venientem: nam accidit Corrisco venire. Ita nunc
 38 si dicatur: tu vis te defendere ab isto homine, &
 39 non potes, nisi occidas illum: ergo vis occidere il-
 40 lum: non tenet; quia non possem me defendere sine
 41 occisione illius, accidens est ad me defendere, cum
 42 sit possibile simpliciter loquendo, quod me defendam
 43 ab isto, non occidendo eum. Et sic ille qui se defen-
 44 dit, non debet habere intentionem occidendi adver-
 45 sarium in quantacumque necessitate.

Quæst. 5. Quænam conditiones sunt necessariæ, ut quis
 fe contineat in moderatione inculpatæ tutelæ?

Resp. Cum eodem Tostato, ibidem, requiritur t, Pri-
 mo quod ille qui occidit alium, sit proprie defendens
 se: nam si aggrediatur & occidat alium, etiamsi sit
 mutuo pugnans, non est dubium, quin teneatur: quia
 etiam secundum legem humanam teneretur, etiamsi
 aggressus esset, & alius cœpit pugnare, & aggressor
 vellet jam cessare, & alius non vult, sed pugnat, ut
 occidat aggressorem, ulcisci cupiens, aut nocere; & tunc
 aggressor, ut non occidatur, defendit se, etiamsi cum
 moderamine inculpatæ tutelæ se defendat, & non potens
 aliter se defendere, adversarium occidat, adhuc tenebitur
 tamquam reus homicidii, secundum leges huma-
 nas; quoniam aggressor fuit, & dedit causam immedia-
 tam ad homicidium voluntarium, quod postea ipse pa-

21 travit, licet quando patravit, jam non intenderet occi-
 22 dere. In iudicio etiam Dei reus erit homicidii, sed non
 23 ita graviter, sicut si semper habuisset voluntatem occi-
 24 dendi, ut habuit a principio, quando fuit aggressor.
 25 Secunda conditio est, quod homicidium committatur
 26 tunc, quando actualiter se defendit, non autem po-
 27 stea. Utpote si aggressor videns se deficere viribus, fu-
 28 giat, & insequatur eum adversarius, & occidat; non
 29 dicitur eum occidisse se defendendo; quia repellere vim,
 30 ad hoc quod licitum sit, debet fieri statim, & sine in-
 31 tervallo, ut patet ex c. *Si vero*, de Sententia excom-
 32 municationis, & c. *Significasti*, de homicidio.
 33 Tertia conditio, quod fiat defensio moderate, scilicet,
 34 quod tantum homo se defendat, quantum neces-
 35 sarium sibi esse putat ad evasionem de periculo. Nam
 36 si inuasor sit debilis, vel male armatus, & inuasus
 37 credat se superiorem viribus, vel armis, & possit eum
 38 faciliter occidere: si occidat potens se defendere non
 39 occidendo eum, reus est etiam secundum humanam le-
 40 gem, quia iura humana dicunt defensionem fieri debe-
 41 re cum moderamine inculpatae tutelae, cap. *Significa-*
 42 *sti*. Extra de homicidio, & cap. *Olim* de restitutione
 43 spoliatorum. Dicitur autem tutela inculpata, quando
 44 in defendendo non excedit modum defensionis, ut in
 45 casu proposito; vel si aggressor forte lassus, vel nolens
 46 percutere, jam cessaret, & defendens se percutiat eum:
 47 iam non est inculpata tutela, sed ad injuriam perti-
 48 net. Vocatur autem inculpata tutela, quando quis so-
 49 lum illud facit, quo omisso non posset repellere vio-
 50 lentiam, ut dicit Glossa in dicto cap. *Significasti*. Qui
 51 autem modum excedit in se defendendo, non solum in
 52 foro conscientiae, sed etiam secundum leges humanas
 53 tenetur: cum hoc ad injuriam pertineat, ut dicitur in
 54 eadem Glossa. Et iustum est teneri hunc de homicidio;
 55 quia licet velle vitam conservare sit finis honestus, iste
 56 tamen actus, qui est defendere se immoderate, non est
 57 proportionatus illi fini; ideo error est. Nam in mo-
 58 ralibus non solum est peccatum per hoc quod aliquis
 59 constituit sibi malum finem in actionibus, sed etiam
 60 si constituto bono fine, utatur mediis inconvenienti-
 61 bus ad pertingendum ad illum finem.
 62 Quarta conditio est, quod se defendens, nullo modo in-
 63 tendat occidere inuasorem: nam etiam si non sit sibi pos-
 64 sibile evadere, nisi occidat inuasorem; numquam tamen
 65 debet habere intentionem occidendi, sed solum se de-
 66 fendendi. Nam etiam data necessitate inevitabili; ita
 67 ut quis sciat non esse possibile evadere, nisi occidat in-
 68 vasorem, hoc intendere numquam debet, sed solum
 69 intendere se defendere quomocumque sit sibi neces-
 70 sarium se defendere: & hoc modo non erit aliqua cul-
 71 pa. Si autem occidere intendat, etiam si non possit eva-
 72 dere, nisi occidendo, homicidii reus est saltem in foro

31 conscientiæ. Sed dicitur: Quid differt inter hæc? Nam
 32 cum quis scit se non posse evadere, nisi alterum occi-
 33 dat, & vult se defendere, necesse est, quod velit al-
 34 terum occidere. Quid ergo differt, quod velit se de-
 35 fendere, & occidat, vel quod velit occidere stante eo-
 36 dem casu, & occidat? Dicendum quod multum differt:
 37 nam in moralibus cum actione principientur ab intel-
 38 lectu, & voluntate, & quantum ad hæc principia di-
 39 cantur humanæ operationes, accipient speciem ab eo,
 40 quod intenditur, & non ab eo quod est omnino præter
 41 intentionem. Si ergo aliquis in actu suo solum habet
 42 intentionem se defendendi, licet ibi accidat homici-
 43 dium, adhibita moderata, & inculcata tutela, non re-
 44 putabitur homicidium mortaliter, cum sit omnino præter
 45 intentionem, & non potest actus accipere speciem
 46 ab eo, quod est omnino per accidens. Si autem in-
 47 tendit occidere, ut se defendat, actus iste accipiet spe-
 48 ciem ab eo, quod intenditur: & sic erit proprie ho-
 49 micidium, licet non sit ita grave, sicut alia homicidia.
 50 Item si quis intendit solum defendere se, etiam si inde
 51 sequatur homicidium, actus istius numquam potest esse
 52 malus: quia si esset malus, hoc accideret, quia vel
 53 malum intendebat, vel quia per inconvenientia media
 54 ad illud pervenire volebat: non stat primum, cum
 55 datur, quod iste solum intendat se defendere, quod non
 56 solum est honestum, sed etiam necessarium & naturale:
 57 non etiam datur secundum, cum præsupponatur, quod
 58 iste se defendat cum moderamine inculpatæ tutelæ.
 59 Ergo non est possibile, istum actum esse malum, cum
 60 nihil sit, per quod possit esse malus. Si tamen posi-
 61 tur, quod iste intenderet occidere, jam malum inten-
 62 debat; quia occidere hominem, secundum se malum
 63 est, nisi cum occiditur in utilitatem reipublicæ, &
 64 per eum qui habet administrationem publicam.
 65 Id etiam patet ex Cap. *Significasti* (de homicid.) in
 66 quo sic habetur: „ Si Sacerdos iste prius ab illo percussus
 67 sacrilege, mox eum cum ligone in capite percussit: quam-
 68 vis vim vi repellere omnes leges, & omnia jura permit-
 69 tant, quia tamen id debet fieri cum moderamine incul-
 70 patæ tutelæ, non ad sumendam vindictam, sed ad inju-
 71 riam propulsandam; non videtur idem Sacerdos a pœna
 72 homicidii penitus excusari, tam ratione instrumenti, cum
 73 quo ipse percussit, quod cum grave sit, non solet levem
 74 plagam inferre: tum ratione partis, in qua fuit ille per-
 75 cussus, in qua de modico ictu quis lethaliter solet lædi.“
 66 *Quest. 6.* Potest ne esse licitum occidere hominem ad
 defendendum bona sua?

Resp. Præceptum charitatis, quo tenemur præferre bo-
 na proximi, quæ sunt superioris ordinis, nostris propriis
 bonis ordinis inferioris, non patitur, ut occidatur ho-
 mo ad defendendum bona temporalia; & quamvis vi-
 deatur, quod secundum leges humanas quis puniendus

non fit propter hujusmodi homicidium, cum debitis circumstantiis in foro exteriori requisitis, quæ eum aliquo modo excusant; tamen semper reus esset in foro conscientie. Ut enim ait sanctus Augustinus (*l. 1. de libero arbitrio. c. 5.*): „ Quomodo apud divinam Providentiam a peccato liberi sunt, qui his rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt? Videmus etiam, Alexandrum Papam III. relatum in Canone, duorum religiosorum facinus damnasse, quorum alter interfecerat duos latrones nocturnos, ut se ab eorum insultibus liberaret, qui volebant ipsis vestes eripere, ac censuit Pontifex eos peccasse; sic enim scribit Abbati (*Can. Suscepimus de homic.*): „ Verum quoniam expediebat potius post tunicam relinquere pallium, & rerum sustinere jacturam, quam pro conservandis vilibus rebus, & transitoriis tam acriter in alios exardescere; abstineat humiliter ab altaris ministerio, & uterque peccatum suum ad arbitrium tuum studeat expiare. *Et Glossa ibidem ait: Pro amissione rerum temporalium nullus debet homicidium incurrrere.*”

In eundem sensum ait Innocentius Papa IV. in cap. *Si vero*, de Sententia excommunicationis: „ Si hic timore, ne occidatur, alium occidat, non incidit in Canonem, licet sit irregularis: sed si pro rebus occideret, fecus; quia tunc excederet modum. Cap. *sumpimus* de homicidio: „ Sequitur igitur, eum mortaliter peccasse, quoniam nemo excommunicationis sententiam incurrit sine peccato mortali.

Eruditissimus Abbas Panormitanus, explicans Canonem extractum ex Pœnitentiali Romano, qui videtur aliquo modo excusare eum, qui latronem occidit ad vitam tuendam & bona, advertit (*in c. interfecisti, de homicidio voluntario notav. 4.*): „ Singulariter textus ibi, *se tuam que liberando*: Quod tunc quis excusatur ab occisione furis, etiam nocturni, quando fecit, ut liberaret se & sua; ergo pro rebus tantum liberandis non licet occidere furem etiam nocturnum; nam ista ponuntur hic copulative; non sufficit ergo altera pars.”

Quare Innocentius Papa XI. (*In Decreto dato die 2. Martii 1679. contra 65. Propos.*) novam eorum opinionem rejectit, qui asseriebant, posse aliquem alterum interficere propter conservationem bonorum suorum, si alio modo ea conservare minime possit; damnando tres sequentes propositiones.

Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius auri (31. Propositio damnata).

Non solum licitum est defendere defensione occisiva, que actu possidemus, sed etiam ad que jus inchoatum habemus, & que nos possessuros speramus (33. Propositio.)

Licitum est tam heredi, quam legatario contra injuste impediens, ne vel hereditas adeatur, vel legata solvantur, se valiter defendere: sicut & jus habenti in Ca.

Cathedram, vel Præbendam, contra eorum possessionem injuste impediendam (33. Propositio).

Quæst. 7. Est-ne licitum occidere ad tuendum suum honorem injuste petitem?

Resp. Præcepta patientiæ nobis in Evangelio tradita satis demonstrant iis, qui cæcutire nolunt, semper esse grave peccatum eripere vitam proximo, ne nobis eripiat honorem, qui consistit in mera æstimatione hominum, quorum judicia ut plurimum, sunt parum conformia iusto Dei iudicio. Quid homini Christiano indignius, quam manus suas fraterno sanguine immergere, ut æstimationem hominum conservet, laudesque capiet humanas, quas Scriptura sacra multis in locis sperni omnino, & contemni docet? Hac de causa inter tot sanctos Patres & Theologos, qui floruerunt in Ecclesia per quindecim sæcula, nullus occurrit, qui disputaverit, utrum possit esse licitum occidere hominem ad tuendum proprium honorem. Hoc itaque illis visum fuit citra controversiam; si enim credidissent, quod aliquid potuissent in tali casu excusare homicidium coram Deo, id profecto suis in scriptis nobis reliquissent. Hoc unicum universale silentium in re tanti momenti clare ostendit, ab illis iudicatum fuisse, illud in discrepationem venire non posse.

Et sane quomodo limitari poterit Decalogi præceptum absque ulla auctoritate insigni in Ecclesia Dei? Quomodo permittere possunt, ut aliquo in casu occidantur homines, sine ulla decisione alicujus summi Pontificis, Conciliorum, Canonum aut sanctorum Patrum, qui in hac fuerint sententia? Quare videtur satis superque responsum, illis, qui quærunt, utrum liceat occidere ad tuendum suum honorem, proponendo prohibitionem Dei, *Non occides.*

Verum licet sanctis Patribus non venerit in mentem, ut hoc in quæstionem revocarent; ac proinde videatur, non posse hanc quæstionem secundum ipsorum auctoritatem expressam definiri: tamen cum ex sancto Augustino (*l. 1. de lib. arb. c. 5.*) nequidem liceat occidere ad conservandum honorem propriæ pudicitiae, dubitari non potest, quin damnet & homicidia perpetrata ad tuendum honorem; nihil enim ad eripiendum honorem magis conducit, quam hujusmodi violentia. Hæc sunt verba sancti Doctoris: „ De pudicitia vero quis dubitaverit, quin ea sit in ipso animo constituta, quandoquidem virtus est: unde a violento stupratore eripi nec ipsa potest. Quapropter legem quidem non reprehendo, quæ tales permittit interfici; sed quo pacto istos defendam, qui interficiunt, non invenio.

Quidquid objici potest contra istam veritatem, in hoc vertitur, quod cum honor sit pretiosior vita, & communiter asseratur licitum aliquando esse occidere ad tuendam vitam, videtur etiam licitum esse occidere ad tuendam honorem. Verum nihil infirmius hoc argumento,

si attente expendatur. Nam si consideratur honor ut bonum temporale, quod consistit in hominum existimatione, falsum est, quod talis honor sit pretiosior vita, nisi forte apud superbos. Verus Christianorum honor vitæ præponendus, in hoc consistit, ut vivant ad Evangelii normam, patienter ferant injurias, & imitentur Jesum Christum Dominum nostrum: *Qui*, ut ait Divus Petrus (*Ep. I. B. Petri c. 2. 23.*), *cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur: iradebat autem judicanti se injuste.* Ad hunc tuendum honorem, qui, ut ait Divus Paulus (*2. ad Cor. c. 1. v. 12.*), *Gloria nostra est, testimonium conscientie nostræ*, vitam vir Christianus debet exponere. Verum numquam hic honor nos inducet ad effundendum sanguinem proximi, ne ab hominibus contemnamur: quandoquidem Christus Dominus Apostolis suis, nobisque simul cum iis dixit: *Gaudete, cum maledixerint vobis homines.*

Eusebius sancti Hieronymi Discipulus de illius morte scribens ad Damasum Hostiensem Episcopum, colligit summa cum gratia, & unctione omnia, quæ in Evangelio hac de re magis ad ædificationem leguntur, cum S. Hieronymum introducit ita loquentem (*de morte Hieron.*): „ Gaudete, filii mei prædilectissimi, cum odit
 „ vos mundus, desiderate sufferre contumelias, & opprobria ab hominibus: quia beati eritis, cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversum vos, mentientes, propter filium hominis: gaudete tunc, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Utinam in vos insurgeret iste mundus: Scitote quod de mundo non estis: quoniam si de mundo essetis, mundus, quod suum esset, diligeret. Omne gaudium vestrum existimate, cum multa habebitis in sæculo opprobria, & adversitates: scientes, quod fortitudo, & patientia ex ipsis oriuntur. Patientia autem perfectum opus habet “.

Vir Christianus hanc mentem, animique dispositionem induere debet, summaque cum veneratione salutaria Dei consilia in Evangelio proposita suscipere, proindeque ab istis homicidiis, quæ honoris defendendi causa fiunt, prorsus abhorre. Fateor quidem, esse laudabilem curam proprii honoris conservandi, modo referatur ad amorem proximi, ne scandalum accipiat, & opinio nostri casus illum pertrahat ad aliquod præcipitium. Hæc tamen cura, quæ provenit a vera charitate erga proximum, numquam nos inducere potest ad violandas leges divinas, & humanas, ut contingit in homicidio, ut tueamur nostrum inter homines honorem.

Ut enim ait Divus Thomas (*2. 2. q. 171. art. 1. in corp.*):
 „ Tripliciter appetitum honoris contingit esse inordinatum: uno modo per hoc quod aliquis appetit testimonium de excellentia quam non habet; quod est appetere honorem supra suam proportionem: alio modo per
 „ hoc

„ hoc quod honorem sibi cupit , non referendo in Deum :
 „ tertio per hoc quod appetitus ejus in ipso honore quie-
 „ scit , non referens honorem ad utilitatem aliorum “ .
 Quod quidem egregie prorsus explicat Ivo Carnotensis,
 cum ait (ep. 240. ad Gausfridum) : „ Cum omnis castæ
 „ religionis professor visceribus charitatis abundare debeat,
 „ ut tam salutem proximorum , quam suæ providere studeat,
 „ necesse est , ut hæc duo principaliter appetat , puram
 „ conscientiam , & bonam famam ; conscientiam propter
 „ se , famam propter proximum : qui enim negligit fa-
 „ mam suam , crudelis est ; occidit enim proximum
 „ quantum in se est . Qui ergo vult famam suam conser-
 „ vare , non tantum debet quæ bona sunt , facere : sed
 „ etiam quæ probabiliter fingi possunt mala , evitare .
 „ Hæc Paulus in se considerans , confidenter dicebat ;
 „ Pro minimo est , ut a vobis judicer , aut ab humano
 „ die , sed neque me ipsum judico , nihil enim mihi con-
 „ scius sum . Nos itaque , quamvis sanctitati Pauli longe
 „ impares simus , tamen quantum Dei gratia donante pos-
 „ sumus , cum bona conscientia famam nostram conservare
 „ studeamus , ne cæco , & infirmo fratri offendiculum aut
 „ scandalum ponamus , & pareat , secundum Apostolum ,
 „ infirmus in conscientia nostra frater . Quod evenire ali-
 „ quando solet , cum vicini curiosi corrosores vitæ nostræ ,
 „ desidiosus autem correctores vitæ suæ , simplicia facta
 „ nostra inspiciunt , quæ in utramque partem verti pos-
 „ sunt , adhibitis conjecturis , quibus aliquando credi o-
 „ portet , aliquando non oportet . Unde infirmitati fraternæ
 „ consulentes , ea facere non debemus in oculis infirmo-
 „ rum , quibus tamquam argumento utantur ad velandam
 „ suam perversitatem , vel ad infuscandam mentis nostræ
 „ serenam simplicitatem . Quod quia periculosum est , vi-
 „ tanda est a nobis omnis occasio maledicti , ut is qui ex
 „ adverso stat , occasionem querens , non inveniatur , sed
 „ bono exemplo informatus , correctus ad se redeat “ .
 Ecce quomodo sancti Patres volunt , ut nostrum tuea-
 mur honorem ; fugiendo scilicet minimam criminis um-
 bram ; nullam præbendo proximo occasionem , ut malam
 de operibus nostris suspicionem concipiat ; non autem com-
 mittendo crimen immane , quale est homicidium . Veri
 Christiani semper exhorruerunt opinionem quorundam Ca-
 sultarum ; qui licitum assererent occidere in vasorem , qui
 nititur calumniam inferre , si aliter hæc ignominia vitari
 non possit . Nonnullæ etiam celebres Academiæ , multique
 Episcopi severissimis censuris hanc opinionem damnarunt .
 Denique Innocentius Papa XI. crudelem hanc proposi-
 tionem damnavit .
 „ Fas est viro honorato occidere in vasorem , qui nititur
 „ calumniam inferre , si aliter hæc ignominia vitari ne-
 „ quit ; idem quoque dicendum , si quis impingat ala-
 „ pam , vel fuste percutiat , & post impactam alapam ,
 „ vel ictum fustis fugiat (30. Propos. damnata .)

Quest. 8. Quot modis committi potest homicidium?

Resp. Quamvis, proprie loquendo, homicidium solummodo committatur quando eripitur homini vita corporalis; tamen largius uti possumus hac voce ad exprimendas diversas actiones, quæ aliquatenus ad homicidium referuntur; cum Scriptura Sacra, & Canones sæpe hoc nomen attribuant odio pure interno. Sic dividere possumus homicidium, in spirituale, & corporale: spirituale tunc committitur, quando illæso proximi corpore, infertur illi spirituale damnum, quod mortis quamdam speciem ipsi affert. Contingit autem quinque modis; odio habendo proximum, de illo detrahendo, seu maledicendo, mala consilia præbendo, illi nocendo, denique recusando quod necessarium est ad ejus vitæ sustentationem. Legimus enim in Epistola Beati Joannis (Ep. 1. 3. v. 15.):

„ Omnis qui odit fratrem suum, homicida est; & scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem “. Dicitur etiam in Canone (Can. homicidior. 22. de pœnit. dist. 1.): „ Et qui odit, & qui detrahit, homicidæ esse monstrantur “.

Quin etiam S. Augustinus, relatus in Canone, ait: (in Can. Noli putare, 27. de pœnit. dist. 1.): „ Noli putare, te non esse homicidam, quando fratri tuo mala persuades. Si fratri tuo mala persuades, occidis; ut scias quia occidis, audi Psalmistam: *Filii hominum dentes eorum arma, & sagittæ; & lingua eorum machæra acuta* “. Idem S. Doctor relatus in alio loco Canonis, dicit (in Can. Homicidium, 18. de pœnit. dist. 1.): „ Homicidium lege vetitum putabatur non aliud esse nisi corporis peremptio: aperuit ergo Dominus, omnem iniquum motum ad nocendum fratri, in homicidii genere deputari “. Denique Sanctus Ambrosius, relatus etiam in Canone, ait (Can. Pæne fame, dist. 86.): „ *Pæne fame morientem: quisquis enim pascendo hominem servare poterat, si non pavisti, occidisti*. Quare quinque sunt homicidii genera, quæ spiritualia potius sunt, quam corporalia: propter hæc autem homicidia spiritualia, nulla unquam incurritur irregularitas.

Homicidium corporale duobus modis committi potest, facto scilicet, & verbo. Homicidium facti committitur quadrupliciter; nam alia sunt homicidia, quæ sunt ex iustitia, alia ex necessitate, alia casu, alia denique voluntaria.

Homicidia iustitiæ sunt ea, quæ sunt a ministris iustitiæ in executione sententiæ prolatae a legitimis iudicibus, qui secundum leges damnant reos ultimo supplicio: hæc autem homicidia iusta sunt, siquæ absque ullo peccato, dummodo nec Iudex, nec iustitiæ minister, moveantur pravo aliquo motivo, puta odii, invidia, vel crudelitatis; ut enim dicitur in Canone (Can. Cum minister, 23. q. 5.): *Cum minister iudicis occidit*

eum quem iudex iussit occidi, profecto si id sponte fecit, homicida est, etiamsi eum occidat, quem scit a iudice debuisse occidi. Requiritur etiam, quod Magistratus observet omnes formalitates juris, & iudicet secundum leges. Secus enim coram Deo reus foret iudex, licet revera reus is foret qui damnaretur.

Homicidia fiunt ex necessitate, quando quis aggressorem interficit, non potens aliter vitam suam servare, seque cum moderamine inculpatae tutelæ defendendo, ut supra explicavimus.

Tertio, homicidia casu committuntur, quando absque ulla occidendi intentione aliquis occidit ex casu fortuito, aliud agendo: hoc homicidium casuale non excusat a peccato, si eo committitur tempore, quo datur opera rei illicitæ, vel si non adhibuit omnem diligentiam necessariam, & quanta debuit adhiberi, ad evitandum talem casum. Plenius de his homicidiis casualibus postmodum agemus, ubi tractabimus de pœnis homicidiorum.

Denique homicidium voluntarium, quod utique omnium gravissimum est, committitur, quando aliquis veram habet intentionem occidendi alterum, sive fuerit ab eo læsus, sive non. Ecclesia vero ita semper abhorruit ab hoc crimine, ut legitur in Can. (*Can. Si quis voluntarie, dist. 30.*): „ Si quis voluntarie homicidium fecerit, ad „ januam Ecclesiæ Catholicæ semper subiaceat, & Com- „ munionem in exitu vitæ suæ recipiat “.

Homicidium linguæ committi potest dupliciter, mandando scilicet, aut consulendo; committitur homicidium per mandatum, quando mandatur alicui, ut occidat hominem sine autoritate publica; & tunc uterque reus est gravissimi criminis, tum ille qui occidit, tum etiam ille qui mandavit.

Homicidium ex consilio est, quando datur alicui consilium occidendi; quique tale perniciosum dat consilium, reus est homicidii; ut enim dicitur in Canone (*Perniciose se decipiunt, qui dist. 23. de pœn. dist. 1.*): „ Perniciose se decipiunt, qui „ existimant, eos tantum homicidas esse, qui manibus „ hominem occidunt: & non potius eos, per quorum „ consilium, & fraudem, & exhortationem, homines „ extinguuntur “. Illi quoque qui comitantur eum, qui homicidium perpetrare intendit, sive ut ipsum adjuvent, sive ut eundem tueantur, aut defendant contra eos, qui possent eum impedire, seu capere ante vel post homicidium perpetratum, sunt etiam rei homicidii, non solum in foro exteriori, verum etiam in tribunali conscientiæ; ut enim ait Alexander Papa III. relatus in Can. (*Cap. Sicut dignum, de homic.*): „ Illi etiam qui, non ut „ ferirent, sed ut percussoribus opem ferrent, si forte per „ aliorum violentiam impedirentur, paulo minori debent „ pœna mulctari: quia cum scriptum sit: Qui potuit ho- „ minem liberare a morte, & non liberavit, eum occi- „ dit: constat, ab homicidii reatu immunes non esse,

„ qui occisoribus opem contra alios præstare venterunt “
 Dicit quoque potest, eos, qui authoritatem, & potestatem habent impediendi, ne fiat aliquod homicidium, illudque non impediunt, reos esse quodammodo homicidii, secundum Canonem, in quo dicitur (*Can. Qui potest. 24. q. 3.*): „ Qui potest obviare, & perturbare per-
 „ versos, & non facit, nihil aliud est quam favere eorum
 „ impietati. Nec enim caret scrupulo societatis occultæ,
 „ qui manifesto facinori desinit obviare “. Idemque declarat S. Augustinus in Canone, ubi ait (*Can. Ostendis 23. q. 3.*): *Qui desinit obviare, cum potest, consensit.*

Quæst. 9. Qui, vel quæ procurat voluntarium abortum, incurrunt ne in reatum homicidii proprie dicti?

Resp. Ut huic quæstioni satisfaciamus, duplicis generis abortus distinguendi sunt; nam vel est abortus fœtus animati, vel non. In primo casu, fœtus animati abortus, sine dubio verum est homicidium; & secundum leges, omnes procurantes talem abortum obnoxii sunt pœnis contra veros homicidas latis: legimus enim in Canone Concilii Constantinopolitani (*Can. 91. Syn. Constant. Quinisexta in Trullo apud Ant. Augustinum lib. 33. tit. 1. de homic. p. 3. de his qui fœtus necant. c. 5.*): *Has quæ dant abortionem facientia medicamenta, & quæ fœtus necantia venena excipiunt, homicida pœnis subiiciuntur.* Idem asserit Stephanus Papa V. relatus in Canone (*Can. Consulisti, 2. q. 5.*): *Qui conceptum in utero per abortum desceverit, homicida est.* Legimus in Can. relato a Martino Bracharensi (*Apud Anton. Augustinum, ib. c. 7.*): „ Quæ studuerit abortum facere, & quod conceptum est necare, aut certe ut non concipiat elaborat, sive ex adulterio, sive ex legitimo conjugio: has tales mulieres in morte non recipere communionem priores Canones decreverunt. Nos tamen pro misericordia, sive tales mulieres, sive conficias scelerum ipsorum forum decem annis agere pœnitentiam iudicamus “.

In secundo casu, cum procuratur abortus fœtus nondum animati, licet sit gravissimum crimen, non est tamen homicidium proprie dictum: tunc enim solum committitur proprii nominis homicidium, quando vita realiter aufertur. Quare ut dicit Innocentius III. relatus in Canone (*Can. Sicut ex litterarum, de homic.*): *Respondemus, quod si nondum erat vivificatus conceptus, ministrare poterit, alioquin debes ab altaris officio abstinere.*

Quæst. 10. An abortus fœtus nondum animati, ex malitia procuratus, iisdem sit obnoxiius pœnis, ac animati fœtus abortio?

Resp. Antiqui Canones vix ullum discrimen statuebant inter abortionem fœtus animati, aut inanimati; eandemque sine ullo discrimine pœnitentiam, alterutrum procurantibus, præscribebant, quia æqualis in utraque credebatur esse malitia: enimvero Concilium Ancyranum (*Can. 314. Can. 20.*) ait: „ De mulieribus quæ fornicantur,
 „ & par-

„ & partus suos necant, vel quæ agunt secum, ut utero
 „ conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad
 „ exitum vitæ eas ab Ecclesia removet. Humanius au-
 „ tem nunc definimus, ut eis decem annorum tempus
 „ secundum præfixos gradus poenitentiae largiamur “
 Alii quoque Canones iisdem utuntur verbis, quemadmo-
 dum & ii quos superiori quaestione laudavimus, easque
 tantum denotant, quæ concepti foetus abortionem procu-
 rant, non distinguendo, an sit animatum, an non. Le-
 ramus etiam in quodam Canone relato a S. Basilio (*ad
 Amphilochem c. 2.*): „ Quæ de industria foetum corru-
 „ pit, cædis poenas luat: formati autem, vel informis
 „ subtilitas a nobis non attenditur; hic enim non solum
 „ quod nascendum est, vindicatur, sed etiam ipsa quæ
 „ insidias paravit; quoniam ut plurimum ejusmodi ince-
 „ ptis una quoque mulieres intereunt “; Nihilominus
 quoniam abortus foetus nondum animati malitiose procu-
 ratus non est homicidium proprie dictum, ut superius
 diximus; idque explicatur a S. Augustino in Canone
 ubi ait (*Can. Quod vero, 3. q. 2.*): „ Quod vero non for-
 „ matum puerperium noluit ad homicidium pertinere,
 „ profecto nec hominem deputavit, quod tale in utero
 „ geritur... ideo lex noluit ad homicidium pertinere,
 „ quia nondum dici potest anima viva in eo corpore,
 „ quod sensu caret “. Et Innocentius III. in Can. ex-
 presse dicit (*Cap. Sicut ex litterarum, de homicid.*):
 „ Respondemus, quod si nondum erat vivificatus conce-
 „ ptus, ministrare poterit; alioquin debet altaris officio
 „ abstinere “, loquens de Presbytero, qui abortum pro-
 curat. Quare dicere possumus, quod licet in tribunali
 poenitentiae eadem poenæ imponi possunt iis, qui vel quæ
 procurant abortum foetus nondum animati, ac si anima-
 tus foret, juxta Canones a nobis superius relatos, nihi-
 lominus non incurrunt irregularitatem; modo certi sint,
 foetum nondum esse formatum, seu animatum.

Quest. 11. Qui, vel quæ præbent, aut sumunt medica-
 menta, vel aliud agunt, ad impediendum, quominus
 mulieres concipiant, sunt-ne aliquo modo homicidæ?

Resp. Jam Canonem attulimus, quo crimen hoc in eo-
 dem gradu, & ordine quam abortio statuitur, & similiter
 decem annorum poenitentiae subijcitur. Quare etiam dicitur
 in Canone (*Cap. Si aliquis ex causa de homic.*): *Si
 aliquis ex causa explende libidinis, vel odii meditati-
 one, homini, aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potan-
 dum dederit, ut non possit generare, aut concipere, vel
 nasci soboles, ut homicida teneatur.* Unde patet, hoc
 peccatum esse gravissimum, & homicidii quamdam spe-
 ciem continere, quoniam generationem impedit, qua vi-
 ta infantibus datur. Hinc etiam dicit S. Augustinus (*ser.
 124. de tempore.*): *Nulla mulier potiones ad abortum
 accipiat... Mulier autem quæcumque fecerit hoc, per
 quod iam non possit concipere, quanto scilicet parere po-*

serat, tantorum homicidiorum se ream esse cognoscat. Quare Sixtus Papa V. iisdem plane pœnis hoc crimen subjecit, quibus abortus, & homicidium subiecta fuerunt, Constitutione sua 87. cui moderationem adhibuit Gregorius XIV. ut inferius videbimus.

Hæc autem Bulla Sixti V. verbis ita propriis concepta est, ad horrorem hujus criminis imprimendum, quo proliis generatio impeditur, ut non abs re fuerit, aliquam ejus partem hic inferere (*Sixtus V. in Bulla 87. quæ incipit, Effrenatam*): „ Quis non detestetur tam execrandum facinus, per quod nedum corporum, sed, quod gravius est, etiam animarum certa jactura sequitur? „ Quis non gravissimis suppliciis damnet illius impietatem, qui animam Dei imagine insignitam, pro qua redimenda Christus Dominus noster pretiosum sanguinem sudit, æternæ capacem beatitudinis, & ad confortium Angelorum destinatam, a beata Dei visione excludit, reparationem cælestium sedium, quantum in ipso fuit, impedit, Deo servitium suæ creaturæ adimit? „ Quis liberos prius vita privavit, quam illi a natura propriam lucem accipere, aut se materni custodia corporis ab efferata sævitia tegere potuerint? „ Quis non abhorreat libidinosam impiorum hominum crudelitatem, vel crudelem libidinem, quæ eo usque processit, ut etiam venena procurent ad conceptos fœtus intra viscera extinguendos, & fundendos, etiam suam prolem prius interire, quam vivere, aut si jam vivebat, occidi, antequam nasci, nefario scelere moliendo? „ Quis denique non damnet gravissimis suppliciis illorum scelera, qui venenis, potionibus, ac maleficiis, mulieribus sterilitatem inducunt, aut ne concipiant, ne pariant, maleficis medicamentis impediunt? ... Unde non immerito sexta Synodo Constantinopolitana sancitum est, ut personæ, quæ dant abortionem per medicamenta, & quæ fœtus necantia venena accipiunt, homicidæ pœnis subjiciantur. Sed & veteri Concilio Illerdensi cautum est, ut qui conceptos ex adulterio fœtus necare studuerint, vel in ventribus matrum potionibus aliquibus colliserint, si postea poenitentes ad Ecclesiæ mansuetudinem recurrant, omni tempore vitæ suæ fletibus, & humilitati insistant. Si vero Clerici fuerint, officium ministrandi eis recuperare non liceat. Omnesque tam Ecclesiasticæ, quam profanæ leges gravibus pœnis afficiunt eos, qui in utero matris perierunt interiri, aut ne mulieres concipiant, sive ut conceptos fœtus ejiciant, nefarie machinantur.

Quæst. 12. Potest-ne aliquando esse licitam sumere potionem, aut quid simile facere ad procurandum directe abortum?

Resp. Cum malum fieri nequeat sine peccato, ut inde bonum eveniat, & malum semper sit procurare abortum, sive fœtus sit animatus, sive tantum inanimis; consequens

quens est, numquam licere sumere quidquam, vel ali-
quid facere, ut abortio procuraretur; & licet mater sit in
periculo mortis, numquam tamen foetus abortio eligi
potest, ut medium, quo e periculo liberetur. Unde
videmus, sanctam sedem Apostolicam duas has sequen-
tes quorundam Casuistarum propositiones damnasse.

34. Propositio damnata.

Licet procurare abortum ante animationem foetus, ne
puella deprehensa gravida, occidatur, aut infametur (In-
nocent. XI. in Decreto contra 65. Propos. 2. Martii 1679.).

35. Propositio damnata.

Videtur probabile, omnem foetum, quamdiu in utero
est, carere anima rationali, & tunc primum incipere
eamdem habere, cum paritur, ac consequenter dicen-
dum erit, in nullo abortu homicidium committi.

Enim vero, quoniam secundum sanctum Thomam :
*Hoc peccatum est grave, & inter maleficia compusan-
dum, & contra naturam, quia etiam bestia foetus expe-
ctans: & Sixtus V. id vocat peccatum execrandum in sua
Constitutione: & Gregorius XIV. in Bulla edita, ut mo-
deramen adhiberet prædictæ Sixti V. Bullæ ait (in Bulla
8. quæ incipit: Sedes Apostol.): Eiusque gravissimi sce-
leris... nefarii ejusmodi flagitiiis. Consequenter secun-
dum sententiam Divi Augustini, qui ait (Ser. 244. de tem-
pore.), Nulla mulier poriones ad abortum accipiat.
Afferitque Tertullianus (in Apologes. c. 9.): Nobis vero
homicidio semel interdicto, etiam conceptum utero, dum
adhuc sanguis in hominem deliberatur, dissolvere non li-
cet. Homicidii festinatio est, prohibere nasci; nec refert,
natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet.
Nihilominus tamen si mulier gravida in extremo esset pe-
riculo, morbusque non posset alio modo curari, quam
medicamento, aut sanguinis effusione, sive alia quavis
re, quæ abortionem procurare posset; illa mulier uti pos-
set tali medicamento, aut sanguinis effusione permittre-
re, si alio modo mortem instantem vitare minime posset
(modo tamen medicamentum directe non tenderet ad
mortem prolis, aut ad abortionem matris procurandam;
tunc enim licitum non foret) nam cum moraliter im-
possibile sit, ut mater morbo moriatur, quin etiam foetus
pereat, quem in utero gerit; nullum fieri videtur huic
foeti præjudicium, cum remedium datur, quo posset
mortalis periculum evadere, matrem sine abortione curan-
do, licet fortasse remedium illud sequi posset abortio:
imo vero in tali casu videtur quod adhiberi posset tale
remedium, sive foetus sit animatus, sive sit inanimis;
quoniam par utrobique videtur esse ratio: satendum ta-
men est, id gravi minime difficultate vacare, urgensque
esse debet necessitas, quæ cogat uti tali remedio, præfer-
tim quando foetus est animatus: quoniam quidem mater
majorem habere debet curam salutis animæ prolis suæ,
quam vitæ propriæ corporeæ, cum ipsa nubendo omnibus*

mattimonii oneribus se subjecerit, ac proinde teneatur specialem liberorum omnium curam habere, qui fructus sunt matrimonii, ut ait Divus Thomas (*in 4. sent. dist. 31. q. 1. ar. 3.*): *Proles intenta est essentialissima in matrimonio, & secundo Fides, & tertio Sacramentum.*

Ex his omnibus aliquas deducere possumus Conclusiones, quibus propositæ quæstioni satisfaciat: an liceat sumere, facere, aut dare aliquid ad abortionem procurandam.

Primo, numquam esse licitum directe procurare abortum, vel etiam aliquid agere ad occidendum foetum, quacumque tandem de causa: cumque hæc actio per se mala sit, nullo casu licita esse potest.

Secundo, numquam sine gravi crimine procurari potest abortio, aut exponi mater probabili abortionis periculo, ad vitandam mortem, aut infamiam, quam mulier timere potest, si grävida fuerit comperta: sive foetus sit animatus, sive non.

Tertio, quod si mater morbo afficitur ex quo conveniant medici, quod mater evadere non possit alio modo, quam per aliquod medicamentum, sanguinis emissionem, & huiusmodi, cum periculo abortus, potest in hoc casu præberi illi hoc remedium, si iudicatur, foetum nondum esse animatum; dummodo dictum remedium directe non tendat ad abortum, & abortus sequatur tantum per accidens, & contra intentionem eorum, qui consilium, aut remedium præbent, & recipientis.

Quarto, quod si foetus sit animatus, cum in hoc casu agatur de eius vita spirituali, & æterna, nam si moriatur in utero materno, & consequenter sine Baptismo, privatur æterna beatitudine, & damni poenam semper sustinebit; non potest hæc vita animæ pueri exponi periculo, ut vita corporalis matris a periculo eripiatur; quia ex obligatione, quam charitas imponit matri, debet illa potius pati mortem corporis, quam procurare mortem animæ pueri.

Denique concludere possumus, quod si medici iudicent, nullam adeste spem, ut mater possit effugere mortem; nec puer possit recipere Baptismum, nisi mater recipiat tale remedium, cum periculo quidem abortus, sed cum spe illam sanandi absque abortu, & ita proli medium procurare, quo possit baptizari: tunc potest huiusmodi remedium absque peccato præberi, quamvis foetus sit animatus; quia tunc adeo nullum ipsi infertur præiudicium, quinimo id fit, quod ipsi maxima professe potest, tum ad vitam corporis, tum ad vitam animæ, quæ primario semper considerari debet, & rebus omnibus præferri.

Quæst. 13. Qui, vel quæ præbent proximam occasionem abortui, licet contra intentionem, peccant ne?

Resp. Dupliciter contingit peccare, cum procuratur abortus, etiam contra propriam voluntatem. Primo, si fiat dando operam rei illicitæ. Unde sanctus Thomas ait

ait (2. 2. q. 61. art. 8. ad 2.): Ille qui percussit mulierem prægnantem, dat operam rei illicitæ: & ideo se sequatur mors, vel mulieris, vel pueri animati, non effugiet homicidii crimen. Secundo, quando ob notabilem negligentiam prævidendi, quod sequitur ad actionem, si sequatur abortio, licet contra voluntatem ejus, tamen reus erit; ut enim asserit sanctus Antoninus (in Sum. Confess. pr. interrogat. de 5. Præcepto, c. unico.): „ Si mulier gravida præter intentionem abortitur, si com-
 „ misisset ibi notabilem negligentiam, puta, quia nimis
 „ saltavit, vel nimis inordinate laboravit, vel propter
 „ inordinatas lascivias, non esset absque peccato morta-
 „ li. Idem in viro, vel alio percutiente eam, unde hoc
 „ sequitur“. Hinc etiam colligere debemus, mulieres teneri se conservare summa cum cura, quando gravidæ sunt; easque reas esse coram Deo, quoties se committunt abortus periculo ex imprudentia, seu negligentia, licet abortio non sequatur.

Quest. 14. Mulieres detinentes infantes in lecto sine arcu, antequam annum compleverint, incurrunt ne reatum homicidii?

Resp. Incurrunt, quia voluntario se exponunt periculo eos suffocandi; & licet non sequatur mors filiorum, non desinunt esse reæ coram Deo, ob periculum cui se exposuerunt. Hac de causa ex Stephano V. Papa, relato in Canone (Can. Consulisti, 2. q. 4.): „ Mone-
 „ di sunt, & protestandi parentes, ne tamen tenellos secum
 „ in uno lecto collocent, ne negligentia qualibet prove-
 „ niente suffocentur, vel opprimantur, unde ipsi homicidii rei inveniantur... Hi autem qui probantur, vel
 „ contententur talis reatus se noxios, tua eos castiget mo-
 „ deratio: quia si ille qui conceptum in utero, per ab-
 „ ortum deleverit, homicida est; quanto magis qui unius
 „ saltem diei puerum peremerit, homicidam se esse ex-
 „ cusare nequibit?

Eadem mente dixisse videtur Alexander Papa III. relatus etiam in Canone, dum ait (Cap. de infantib. de his qui filios occiderunt.): „ De infantibus autem, qui mor-
 „ tui reperiuntur cum patre, & matre, & non apparet
 „ utrum a patre vel a matre oppressus sit ipse, vel suffoca-
 „ tus vel propria morte defunctus; non debent inde securi
 „ esse parentes, nec etiam sine poena; sed tamen confi-
 „ deratio debet esse pietatis, ubi non voluntas, sed even-
 „ tus mortis causa fuerit. Si autem eos non latet ipsos in-
 „ terfectores esse, scire debent, se graviter deliquisse.
 „ Quidam autem poenitentiam trium annorum judicant
 „ esse debere, quorum unum peragant in pane, & aqua.
 Legimus etiam in Canone apud Isaacum Episcopum
 Lingonensem (Can. tit. I. de homic. Can. ult. a Zacharia confirmat. an. 742.): „ Mulier quæ dormiens filium
 „ suum oppresserit, & mortuus fuerit, sex annis poeni-
 „ teat. Vir ejus si in domo illius fuit, quatuor: si vero
 „ in ip.

in uno lecto, simili modo pœniteat; duos in pane, & aqua, reliquos quatuor, secundum quod Sacerdos viderit, abstinentiam imponat ciborum.

Videmus etiam in multis Diœcesibus, præsertim Galliæ, antiquum hujus disciplinæ spiritum ad hodiernum usque diem conservatum: quoniam Synodus Narbonensis anno 1667. celebrata, cogendos dicit indispensabiliter eos, qui suos secum liberos in lecto detinent ante annum & diem exactum, quo fit, ut suffocentur, venire ad Ecclesiam Metropolitanam, ac pœnitentiam publicam die Cinerum accipere; ac pœnitentiam publicam die Jovis Hebdomadæ Majoris. In Uticensi quoque Diœcesi pœnitentia imponitur publica pro suffocatione liberorum, quæ contingit ex negligentia parentum, qui eos secum collocant in eodem lecto ante annum diemque exactum: quæ quidem satis ostendunt, parentes gravi crimini esse obnoxios, & homicidium quodammodo perpetrare, quoties secum in eodem lecto liberos detinent, aut cum nutricibus, aut aliis. Unde casus hic fere ubique Episcopis est reservatus; ait enim sanctus Antoninus (in sum. Confess. p. 1. interrogatoriis de 5. Præcepto, c. unico): *Si mater, vel nutrix suffocat filium, vel filiam, quam senex juxta se, inadverte[n]ter opprimat, mortale est, & est Episcopale.* Videatur Tom. 6. Tr. 5. c. 3. q. 7.

Quæst. 15. Potest-ne esse licitum in aliquo casu seipsum occidere?

Resp. Cum homicidium sui ipsius multo magis opponatur charitati, quam cætera homicidia, quoniam secundum charitatem bene ordinatam, tenetur unusquisque se prius cæteris diligere; concludendum est, homicidium hoc esse gravissimum; etenim contrarium est inclinationi naturali omnibus inditæ ab auctore naturæ, per quam quisque conatur propriam conservare vitam. Præterea homicidium sui ipsius necessario includit injustitiam contra communitatem, imo contra universam naturam humanam, quæ læditur in quolibet homine.

Denique qui se ipsum occidit, injuriam Deo facit, quia usurpat sibi jus, quod nulli hominum concessit Deus, neque etiam ulli supremo Principi, in vitam suam, seque subtrahit, quantum in ipso est, a supremo Dei dominio, de sua vita contra expressa Dei mandata disponendo, qui ait (Deus, c. 32. 39.): *Ego occidam, & ego vivere faciam.* Quo circa nemini prorsus licet se ipsum interficere, quacumque tandem de causa; quoniam homicidium sui ipsius semper est malum, & non licet malum quacumque de causa perpetrare, licet maximum inde sperari posset bonum. Quod si legimus in Scriptura sacra, & in historia Ecclesiastica, quod aliqui Sancti sibi necem intulerunt, dicendum est, tunc eos ad id motos fuisse speciali Spiritus sancti impulsu, quo talis actio sancta reputabatur, cum sine eo grave foret crimen: *Nec Sampson aliter excusatur*, ait sanctus Augu-

stinus (l. i. de Civit. Dei, c. 21.), quod se ipsum cum hostibus ruina domus oppresserit, nisi quia Spiritus latenter hoc jusserat, qui per illum miracula faciebat. His igitur exceptis, quos vel lex justa generaliter, vel ipse fons justitiæ Deus specialiter occidi jubet, quisquis hominem vel se ipsum, vel quemlibet occiderit, homicidii crimine innectitur.

Sancti etiam Canones considerant crudeles illos sui homicidas, ut indignos honore sepulturæ Ecclesiasticæ, & ut reos criminis gravissimi. Ut patet ex Nicolao Papa I. ad consulta Bulgarorum, qui hac de re consultus, ita respondet (c. 98.): „ Si sit sepeliendus qui se ipsum occidit, vel si sit pro eo Sacrificium offerendum, requiritur. Sepeliendus est quidem, ne viventium odoratum molestiam ingerat; non tamen est, ut aliis pavor incutatur, solito cum obsequiis more ad sepulchra ferendus. Sed & si qui sunt, qui ejus sepulturæ studio humanitatis obsequuntur, sibi non illi qui exitit homicida, præstare videntur. Sacrificium vero pro eo non est offerendum, qui non solum ad mortem usque peccavit, sed & mortis sibi interitum propinavit. Quis enim magis peccatum ad mortem facit, pro quo Joannes Apostolus dicit non orandum, quam is, qui Judam imitatus, sui ipsius homicida fuisse, Magistro diabolo, comprobatur? Idem statuitur in Canone desumpto ex Concilio Bracharensi, ubi dicitur (Can. Placuit, 23. q. 5.): „ Placuit, ut qui sibi ipsis voluntarie, aut per ferunt, aut per præcipitium, aut per suspendium, vel quolibet modo violentam inferunt mortem, nulla prorsus pro illis in obligatione commemoratio fiat: neque cum Psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur.“

Quæst. 16. Est ne licitum sibi abscindere, vel curare abscindendum aliquod sui corporis membrum?

Resp. Quemadmodum supremum non habemus dominium in vitam nostram, sic nec in membra corporis nostri: & ita non videtur, licitum sibi abscindere aut curare, ut abscindatur aliquod membrum, nisi quatenus hæc abscissio est necessaria ad conservationem vitæ totius corporis; nam si fiat temere, vel ad resistendum alicui tentationi, vel ad acquirendam honores, aut divitias: quoniam membra corporis nostri non sunt nobis in hunc finem tradita, videmur resistere ordinationi Dei, & dissonare contra ejus voluntatem de re, cujus nobis dominium minime reliquit; neque mediocri injuria divinæ providentiæ fieri videtur, quoties abscinditur aliquid ad integritatem illius operis pertinens: denique destruitur quodammodo Templum Spiritus Sancti, secundum Divum Paulum qui ait (1. ad Cor. c. 6. 19.): *An nescitis, quoniam membra vestra Templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, & non estis vestri? Empii enim estis precio magno, glorificate, & portate Deum in corpore vestro.*

Hac de causa sic habetur in Canone (*Can. Qui partem, dist. 55.*) : „ Qui partem cujuslibet digiti sibi ipse
 „ volens abscidit, hunc ad clerum Canones non admittant.
 „ Cui vero casu aliquo contigit, dum aut operi rustico
 „ curam impendit, aut aliquid faciens, se non sponte
 „ percussit, hos Canones præcipiunt, & Clericos fieri, &
 „ si in clero fuerint recepti, non abjici “

Leges quidem Ecclesiasticæ alio plane modo eos tractandos censent, qui sibi partem aliquam corporis absciderunt, aut abscindi curarunt sponte, & sine ulla infirmitate; alio vero modo eos, qui per vim mutilati sunt, aut qui tali mutilationi non consenserunt, nisi ut vitam suam servarent, quam aliter servare non possent, aut aliquod membrum magis præcipuum, quam partis aliquæ abscissione, ut a gravi morbo convalescerent; si quidem postremi, non considerantur ut rei, nullamque incurrunt irregularitatem propter hanc mutilationem, nisi forte hæc abscissio pareret notabilem aliquam deformitatem; V. G. si abscissus fuisset nasus, vel erutus oculus, aut incapax fieret, & ineptus ea mutilatione, ad exercendum Ecclesiastica Officia: in quo casu non esset irregularis præcise propter mutilationem, sed propter deformitatem, vel inhabilitatem ad obeunda sacra Ministeria: illi vero qui sponte sua se mutillarunt, nullo morbo periculoso coacti, ut tali uterentur remedio, a sacris Canonibus eodem modo considerantur, ac si seipos interfecissent, & irregularitatem incurrunt; ut patet ex Canone his verbis (*Can. Si quis pro agri tudine, dist. 55.*) :
 „ Si quis pro agri tudine naturalia a Medicis secta ha-
 „ buerit, similiter & qui a Barbaris, aut dominis suis
 „ fuerint castrati, & moribus digni fuerint visi, hos Ca-
 „ non admittit ad Clericatus Officium promoveri. Si
 „ quis autem sanus, non per disciplinam Religionis &
 „ abstinentiæ, sed per abscissionem plasmati a Deo cor-
 „ poris, existimans posse a se carnales concupiscentias
 „ amputari, castraverit se; non eum admitti decernimus
 „ ad aliquod Clericatus Officium. Quod si jam ante fue-
 „ rit promotus ad Clerum, prohibitus a suo Ministerio,
 „ deponatur “. Quoniam ut habetur in Canone (*Can. Si quis, dist. 55.*) : „ Si quis abscidit semetipsum: id-
 „ est, si quis amputavit sibi virilia, non fiat Clericus;
 „ quia sui est homicida, & Dei conditionis inimicus “. *Quæst. 17.* Qui facti sunt Eunuchi ab infantia, pos-
 „ sunt-ne promoveri ad Ordines?

Resp. Clemens Papa III. relatus in Canone (*hanc ex-
 presse dirimit difficultatem his conceptis verbis (Cap. Ex
 parte, de corpore virginitatis ordinandis vel non.*) : „ Ex
 „ parte Bartholomæi Monachi petitorium fuit nostro Apo-
 „ stolatu præsentatum, quod cum ipse in cunabulis se-
 „ cius fuerit, postmodum sub regula, & Abbate devote
 „ Deo militans, in Diaconatus Ordinem est promotus, &
 „ infra: Sane cum, secundum statuta Nicæni Concilii,

illi ad Clericatus ordinem prohibeantur accedere, & si etiam in Clero fuerint, cessare debeant, qui se ipsos sani absciderint, vel affectaverint, ut ab aliis abscindantur, non credimus ei impedimentum afferre, quod minus possit provehi, qui in cunabulis sectus fuerit: quia non videtur hoc eo tempore affectasse, quod iudicium animi non habebat; præsertim cum in Canonibus Apostolorum sit manifeste sancitum, quod Eunuchus, si per insidias hominum factus, vel ita natus sit, aut etiam in persecutione sint ei amputata virilia, & dignus est, possit in Episcopum promoveri.

CAPUT II.

De variis peccatis quæ committi possunt contra quintum Decalogi Præceptum.

Peccata, quæ committi possunt contra quintum Decalogi Præceptum, videntur includi posse in tribus præcipuis, quæ sunt veluti fontes aliorum: suntque iuxta Evangelium, Ira, Odium, & Invidia.

Quest. 1. Quid est Ira?

Resp. Sanctus Gregorius Magnus duplicem distinguit iram, dum ait (1. 5. mor. c. 30. in cap. 5. Job); Alia est ira quam impatientia excitat, alia quam zelus justitiæ format; illa ex vitio, hæc ex virtute generatur. Eodem modo ait Lactantius Firmianus (de ira Dei, c. 17.); Ira est incitatio animi ad nocendum ei, qui aut nocuit, aut nocere voluit. Et in secundo sensu ibidem ait: Ira est motus animi ad coercenda peccata insurgens. Sed sanctus Thomas fufius, & uberius de his differit, ac duplicis huius iræ differentiam ostendit, docetque, quando peccatur aut non peccatur, cum ait (2. 2. q. 158. art. 2. in corp.)

Ordo rationis in ira potest attendi quantum ad duo: Primo quidem quantum ad appetibile, in quod tendit, quod est vindicta: unde si aliquis appetat, quod secundum ordinem rationis fiat vindicta, est laudabilis iræ appetitus, & vocatur ira per zelum. Si autem aliquis appetat, quod fiat vindicta qualitercumque contra ordinem rationis, puta si appetat puniri eum qui non meruit, vel ultra quam meruit, vel etiam non secundum legitimum ordinem, vel non propter debitum finem, qui est conservatio justitiæ, & correctio culpæ; erit appetitus iræ vitiosus, & nominatur ira per vitium.

Alio modo attenditur ordo rationis circa iram, quantum ad modum irascendi, ut scilicet motus iræ non immoderate ferveat, nec interius, nec exterius; quod quidem si prætermittatur, non erit ira absque peccato, etiam si aliquis appetat justam vindictam.

Ex hac Divi Thomæ doctrina patet, motum iræ bonum ac justum esse posse, tuncque zelum recte vocari, verum tunc justam tantum optandam punitionem secun-

cundum omnes circumstantias, hoc est, puniendus ille, qui vere meruit puniri, & solum quantum promeritus est; & ita quidem ut in ea punitione legitimus ordo a legibus, & a ratione stabilitus servetur: hoc est, ut ordine illius tantum fiat, qui legitimam puniendi rei habet auctoritatem, qualis est Judex, Pater, vel Dominus; & ut Judex formulas sibi a lege præscriptas observet, neque limites æquitatis transgrediatur, hæcque puniatio fiat tantum, ut optetur propter gloriam Dei, & justitiam: sed & moderatus esse debet ille iræ motus, secundum rectam rationem, etiam in interiori animo; quia si quis graviter irascatur propter rem levem, & ita non habeat proportionem cum culpa, talis excessus iræ non est immunis a peccato, licet justus sit finis in hac punitione propositus. Unde sanctus Antoninus ait (p. 2. tit. 7. c. 1. § 2.): *Ira, prout est peccatum, est inordinatior appetitus vindictæ.*

Quest. 2. Est ne licitum coram iudice, & secundum justitiam exigere reparationem injuriæ acceptæ?

Resp. Perfectius esset Christiano non exigere, & imitari D. N. J. C. de quo dicitur (Matth. 26.) *Jesus autem tacebat*, hoc est, nihil omnino respondebat injuriis accusationibus, & injuriis, contra sacratissimam suam personam prolatis; videtur tamen exigi posse sine peccato, si non intendatur vindicta, & odio renunciatur, sed tantum fiat vel zelo justitiæ, vel ad reparandum damnum acceptum sive in honore, sive in bonis suis; præsertim si is, qui injuriam fecit, reparationem neget amicabilem modo præstare, ad quam tamen tenetur: verum cavendum est, ne talibus in occasionibus quis cæcutiat; sibi que aduleatur, se solo justitiæ zelo agere, ut jus suum tueatur; cum tamen eam reparationem ex motivo vindictæ, & odii prosequatur; & ne quis tunc erret, prius adhibere debet pii cujusdam, docti, prudentis, & ab omnibus animi affectibus immunis viri consilium, ne in tali persecutione grave damnum animæ patiat, eaque pereat; ut enim ait S. Augustinus (l. 1. Retract. c. 19.): *Illud diximus intuentum, quid sit irasci fratri suo, quoniam non fratri irascitur, qui peccato fratris irascitur; qui ergo non peccato fratris irascitur, sine causa irascitur.* Præterea quoniam vix, ac ne vix quidem, injuria affectus, in justa moderatione se continere potest, eum coram iudice prosequendo, a quo injuriam est perpeffus; ac sæpe fit, ut cum quis se justo zelo putat agere, necessarium tamen moderamen non servet. Unde necesse est, inquit Sanctus Gregorius (lib. 5. mor. c. 30. 20. 5. c. Job.): *ut hoc ante omnia, qui zelo rectitudinis moveatur, attendat, ne ira extra mentis dominium transseat: sed in ultione peccati tempus modumque considerans, surgentem animi perturbationem subtilius retractando restringat, animositatem reprimat, & motus fervidos sub æquitate disponat: ut eo fiat justior ultior alienus,*
quo

quo prius exiit victor suus: quatenus sic culpa delinquentium corrigat, ut ante ipse qui corrigit, per patientiam crescat; ut fervorem suum transcendendo dijudicet, ne intemperanter excitatus ipso zelo rectitudinis, longe a rectitudine aberret.

Quest. 3. Quando nam ira est mortale peccatum?

Resp. Ex S. Thoma (quest. 158. ars. 3. in corp.) :

1) Motus iræ potest esse inordinatus, & peccatum dupliciter: uno modo ex parte appetibilis, utpote cum aliquis appetit injustam vindictam; & sic ex genere suo ira est peccatum mortale, quia contrariatur charitati, & injustitiæ: potest tamen contingere, quod talis appetitus sit peccatum veniale propter imperfectionem actus; quæ quidem imperfectio attenditur vel ex parte appetentis, puta cum motus iræ prævenit iudicium rationis; vel etiam ex parte appetibilis, puta cum aliquis appetit in aliquo modico se vindicare, quod quasi nihil est reputandum: ita quod etiam si actu inferatur, non esset peccatum mortale; puta si quis parum trahat aliquem puerum per capillos, vel aliquid huiusmodi. Alio modo potest esse motus iræ inordinatus quantum ad modum irascendi; utpote si nimis ardentem irascatur interior, vel si nimis exterius manifestet signa iræ; & sic ira secundum se non habet ex suo genere rationem peccati mortalis: potest tamen contingere, quod sit peccatum mortale, si ex vehementia iræ aliquis excidat a dilectione Dei, & proximi.

Ex hac Divi Thomæ autoritate patet, quod cum ira nos impellit ad optandam injustam vindictam, peccatum est ex natura sua mortale; quo in casu fieri nequit veniale, nisi propter indeliberationem ejus qui irascitur, aut propter pravitatem materiæ, seu vindictæ, quæ desideratur. Vindicta porro injusta censetur, ut diximus ex Angelico Doctore, quando quis desiderat punire, aut curare, ut puniatur is qui minime meritis est puniri, aut magis quam meritis est; aut optatur, ut hæc punitio fiat ab eo, qui nullam habet auctoritatem legitimam, aut non optatur propter bonum finem, v. g. propter bonum publicum, aut correctionem ejus, qui erravit: verum ubi ira motum tantum excitavit vindictæ, aut punitiois omnino justæ; tunc non est peccatum mortale ex natura sua, imo vero laudabilis est, & virtutis actus esse potest, ut diximus: potest tamen hæc ira, quæ punitorem tantum justam desiderat, esse peccatum, si excedat; & proportionem non habeat cum culpa commissa, sive interioris, & in corde, sive exterioris, sive in signis exterioribus iræ; & tunc peccatum est veniale ex natura sua, & in se spectatum, quamquam aliquando fieri possit mortale, si talis sit excessus iræ, ac tantus, ut amorem Dei aut proximi prorsus extinguat in nobis.

Quest. 4. Quænam sunt peccata ut plurimum ab ira provenientia?

Resp.

Resp. Ex S. Gregorio (l. 31. mor. in c. 29. Job. c. 17. sub fin.): De ira, rixæ, tumor mentis, contumelie, clamor, indignatio, blasphemie proferuntur. Quod egregie explicat S. Thomas, dum ait (2. 2. q. 158. ar. 7. in corp.): „Ira potest tripliciter considerari: uno modo secundum quod est in corde; & sic ex ira nascuntur duo vitia, unum quidem ex parte ejus, contra quem homo irascitur, quem reputat indignum, ut sibi tale quid ferat: & sic ponitur indignatio. Aliud autem vitium est ex parte sui ipsius, in quantum scilicet excogitat diversas vias vindictæ, & talibus cogitationibus animum suum replet, secundum illud Job: Numquid sapiens implebit ardore stomachum suum? & sic ponitur tumor mentis. Alio modo consideratur ira secundum quod est in ore, & sic ex ira duplex inordinatio procedit, una quidem secundum hoc quod homo in modo loquendi iram suam demonstrat, sicut dictum est de eo, qui dicit fratri suo, racha; & sic ponitur clamor, per quem intelligitur inordinata & confusa locutio: alia etiam est inordinatio secundum quod aliquis prorumpit in verba injuriosa: quæ quidem si sint contra Deum, erit blasphemia: si autem contra proximum, contumelia. Tertio modo consideratur ipsa secundum quod procedit usque ad factum, & sic ex ira oriuntur rixæ, per quas intelliguntur omnia nocumenta, quæ facto proximis referuntur ex ira. Omnia porro hæc peccata, quæ ex ira oriuntur, charitati sunt contraria.

Quest. 5. Quænam sunt aptiora remedia contra iram?

Resp. Ex S. Gregorio (l. 5. mor. in 5. c. Job. c. 30.): Duobus modis fracta possidere animum ira desuescit. Primus quippe est, ut mens sollicita antequam agere quodlibet incipiat, omnes sibi quas pati potest contumelias proponit; quatenus Redemptoris sui probra cogitans, ad adversa se præparet. Quæ nimirum venientia tanto fortius excipit, quanto se cautius ex præscientia armavit. Qui enim improvidus ab adversitate deprehenditur, quasi ab hoste dormiens invenitur, eumque citius inimicus necat, quia non repugnante perforat: nam qui mala imminencia per sollicitudinem prænotat, hostiles incursus quasi insidiis vigilans expectat, & inde ad victoriam valenter accingitur, unde nesciens deprehendi putabatur. Solenter ergo animus ante actionis suæ primordia, cuncta debet adversa meditari, ut semper hæc cogitans, semper contra hæc thorace patientiæ munitus, & quidquid acciderit providus superet, & quidquid non accesserit, lucrum putet. Secundus autem servandæ mansuetudinis modus est, ut cum alienos excessus aspiciamus, nostra, quibus in aliis excessimus, delicta commitemus: considerata quippe infirmitas propria, mala nobis excusat aliena. Patienter namque illatam injuriam tolerat, qui pie meminit, quod fortasse adhuc habeat, in quo debeat ipse tolerari. Et quasi aqua ignis

extinguitur, cum surgente furore animo sua cuique ad mentem culpa revocetur; quia erubescit sibi peccata non parcere, qui vel Deo, vel proximo sæpe se recollit parcenda peccasse.

Verum inter omnia contra insurgentem iram remedia, nullum efficacius esse videtur, quam reflectere ad deformitatem illius, ad gravia damna, quæ parere solet, & ad pœnitentiam, quam secum trahit. Ut enim ait Sanctus Joannes Chrysostomus (*hom. 29. ad populum Antioch.*): „Acutum est ira vitium, acutum & efficax animas nostras furari: propterea passim oportet ei aditum obstruere. Absurdum enim est, feras quidem manufacere posse, animam vero nostram insolescentem despiciere. Ignis est vehemens ira, omnia devorans; nam & cor perdit, & animam corrumpit, & reddit insuavem, & in visu quemque turpissimum. Quod si furoris tempore possit irascens sibi ipse notus fieri, non alia foret opus admonitione; nihil enim irascentis deformius aspectus. Verum nihil magis confert irato, quam ut se ab agendo, & loquendo etiam cohibeat tunc, cum irascitur, & ut expectet, donec hæc animi commotio rationi locum præbeat, priusquam quidquam faciat, ne perniciosos iræ motus sequendo, agat, aut dicat aliquid, quod graviter sibi noceat, & cuius propemodum ipsum pœniteat.

Sanctus Ambrosius de ira loquens ait (*offic. lib. 1. c. 21.*): Ferunt Archita Tarentini dictum Philosophi, quod ad villicum suum dixerit: O te infelicem, quam te afflicta rem, nisi iratus essem! Si contingat aliquando, necessarium, aut utile prorsus esse, ut significet aliquis illatam sibi displicere injuriam, ne pergat is, qui injuriam infert; id minime significare debet, cum ira commotus est; sed severiori tantum vultu docet insolentiam ejus reprimere.

Præterea interest etiam maximi, ut, qui propensi sunt ad iram, se ipsos singulis diebus hac de re diligenter examinent, sibi ipse aliquam pœnitentiam imponant, quoties iræ indulserunt, & testentur dolorem sui lapsus iis, quos ex ira putant a se offensos fuisse. Nam ut notat sanctus Hieronymus (*epist. ad Demetr. S. Aug. in sententiis excerptis ex suis operibus n. 319.*): „Irasci hominis est, finem imponere iracundiæ Christiani. Et ut ait S. Augustinus: „Nulli irascenti videtur ira sua iniusta: unde ab omni indignatione cito redeundum est ad mansuetudinis lenitatem. Nam pertinax motus facile in ejus odium transit, cui non celeriter ignoscitur. Ideoque Divus Paulus Ephesios sic mōnet (*1. c. v. 16.*): Sol non occidat super iracundiam vestram.

Quæst. 6. Est ne aliquando licitum odio habere proximum, maxime nefarios, hæreticos, & infideles?

Resp. S. Thomas huic quæstioni sic satisfacit (*2. 2. q. 34. art. 3. in corp.*): Odium amoris opponitur, unde tantum habet odium de ratione mali, quantum amor habet de ratione boni; amor autem debetur proximo, se-

cundum id quod a Deo habet, idest secundum naturam, & gratiam: non autem debetur ei amor, secundum id quod habet a se ipso, & a Diabolo, scilicet secundum peccatum, & iustitiæ defectum: & ideo licet habere odio peccatum in fratre, & omne illud quod pertinet ad defectum iustitiæ; sed ipsam naturam, & gratiam fratris non potest aliquis habere odio sine peccato. Hoc autem ipsum quod in fratre odimus culpam, & defectum boni, pertinet ad fratris amorem; ejusdem enim rationis est, quod velimus bonum alicujus, & quod odiamus malum ipsius; unde simpliciter accipiendo odium fratris, semper est cum peccato. Verumtamen si hoc odium respiciat peccatum, & non personam, laudabile est, atque oritur ex charitate, quam habemus erga Deum, & proximum.

Hac de causa ait Propheta David (Psal. 118.): *Iniquos odio habui. Non ait, inquit S. Augustinus (in Ps. 118. Cont. 24.), iniquos odio habui, & justos dilexi; aut, iniquitatem odio habui, & legem tuam dilexi: sed cum dixisset, iniquos odio habui, exposuit quare, addendo, & legem tuam dilexi: ut demonstraret, non se in hominibus iniquis odisse naturam, qua homines sunt, sed iniquitatem, qua legi, quam diligis, inimici sunt.* Eodem modo idem Sanctus Doctor explicat alium locum Psalmi, dum ait (in Psalm. 138. in fine): *Quid est perfectio odio? Oderam in eis iniquitates eorum, diligebam conditionem tuam. Hoc est perfectio odio odisse, ut nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas.* Hinc etiam dicitur in Canone (Odio dist. 36.): *Odio habeantur peccata, non homines: corripiantur tumidi, tolerantur infirmi: & quod in peccatis severius castigari necesse est, non severius plectatur anima, sed medentis.*

Ex hac doctrina tum sacræ Scripturæ, tum sanctorum Patrum concludi potest: Primo, licitum esse odisse peccatores solum propter eorum vitia, id est, odisse peccatum in ipsis. Secundo, licitum esse optare illis aliquod malum temporale, ut inde respiciant, seu corrigantur. Tertio, licitum esse optare malum temporale hæreticis, & malis Christianis, ac etiam mortem, pro bono publico, & illerum quos conantur suis inficere erroribus, & pravis exemplis. Denique licitum esse optare malum aliquod temporale reo, in favorem injustitiæ, v. g. ut prædones suspendantur, ut justitia exerceatur. Verum in his casibus cavendum est, ne odium extendatur ad personam peccatoris, & sic peccetur contra charitatem, cum sibi videtur agere ex zelo justitiæ.

Quest. 7. Homines fuerunt ne semper obligati ad diligendos inimicos, etiam ante legem gratiæ?

Resp. Cum præceptum charitatis, in quo continetur præceptum de diligendis inimicis, sit de jure naturali, sequitur, semper eandem fuisse obligationem, etiam ante adventum Domini nostri Jesu Christi. Quare præceptum

ptum de diligendis inimicis habetur in veteri testamento, ubi dicitur (Levit. c. 19. 17.): *Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum.* Et Proverbiorum c. 24. *Ne dicas: quomodo fecit mihi, sic faciam ei, reddam unicuique secundum opus suum.* Quin etiam Judæis præceptum fuit, ut darent signa benevolentiae, & charitatis inimicis suis, iisque in necessitatibus suis opem ferrent. Dicitur enim Exodi c. 23. 22. *Si occurreris bovi iniurati tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo.* Et Proverbiorum cap. 25. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit, da ei aquam bibere: prunas enim congregabis super caput ejus, & Dominus reddet tibi.* In quem locum ait S. Augustinus (de Doctrina Christiana l. 3. c. 16.): *Ut intelligas, carbones ignis esse urentes pœnitentiæ gemitus, quibus superbia sanatur ejus, qui dolet se inimicum fuisse hominis, a quo ejus miseriam subvenitur.*

Denique cavetur etiam Proverb. cap. 24. *Cum ceciderit inimicus tuus ne gaudeas, & in ruina ejus ne exultet cor tuum, ne forte videat Dominus, & displiceat ei.* Videmus ex his, præceptum dilectionis inimicorum non modo pertinere ad novum Testamentum, verum etiam ad Judæos, omnesque homines, qui illud servare tenebantur ante Salvatoris nostri adventum; quia præceptum est morale, & naturale, non vero cæremoniale, & judiciale tantum. Nihilominus asserere possumus, Christianos magis peccare, quam Judæos, quoties hoc præceptum violant: quia nobis clarius, quam ipsis, datum fuit, & expressius: ita gravius peccabant Judæi, quam cæteræ nationes, quoties præcepta Decalogi violabant, licet omnes homines illa tenerentur observare: quia hæc præcepta ipsis magis manifestata fuerunt, quam cæteris hominibus; proindeque ea magis observare tenebantur.

Quæst. 8. Quomodo intelligendum igitur est, quod Christus Dominus ait in Evangelio: *Audistis, quia dictum est antiquis, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum?*

Resp. S. Thomas sic dicta verba explicat (in 3. sent. dist. 10. q. 1. art. 1. ad 2.): *In veteri lege homines tenebantur ad dilectionem inimicorum; unde quod dicitur: Odio habebis inimicum tuum, non est ex lege sumptum; quia nusquam hoc in littera invenitur, sed est additum ex prava institutione Judæorum, qui ex quo præcipiebatur dilectio proximi, concludebant, quod inimici essent odiendi; S. Augustinus hac de re ita disserit (S. Aug. lib. 19. contra Faustum, c. 24.): Quæro ab istis, cur proprium velint esse legis Moysi, quod dictum est antiquis, Diliges proximum tuum, & oderis inimicum tuum? An & Apostolus Paulus non dixit homines quosdam Deo odibiles? & utique in hac*

admonitione ipse Dominus ad hoc nos hortatur, ut imitemur Deum. *Ut sitis, inquit, filii Patris vestri, qui in caelis est, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super justos, & injustos.* Quærendum itaque est, quomodo intelligatur, exemplo Dei, cui dixit quosdam odibiles Paulus, odio habendos inimicos; & rursus exemplo Dei, qui facit solem suum oriri super bonos, & malos, & pluit super justos, & injustos, diligendos inimicos: sic apparebit Dominum male intelligentibus id quod dictum est, *Oderis inimicum tuum*, inferre voluisse, quod omnino non norant, ut diligerent inimicos suos... Hæc, inquam, regula est, qua & oderimus inimicum propter id, quod in eo malum est, id est, iniquitatem; & diligamus inimicum propter id, quod in eo bonum est, id est, socialem rationalemque creaturam. Audito igitur, & non intellecto, quod antiquis dictum erat, *Oderis inimicum tuum*, ferebantur homines in hominis odium, cum deberent non odisse, nisi vitium: hos corrigit Dominus dicendo: *Diligite inimicos vestros*, ut qui jam dixerat, *Non veni legem solvere, sed adimplere*: ideoque de odio inimici, quod scriptum est in lege, non solverat; præcipiendo utique, ut diligamus inimicos, cogeret nos intelligere, quoniam modo possumus unum eundemque hominem & odisse propter culpam, & diligere propter naturam. Unde videmus ex hoc loco, adeo non licuisse Judæis inimicos odisse, ut contrarium ex illo ostendat Sanctus Augustinus & Sanctus Thomas, eoque demonstrent, solum peccatum in inimicis odio habendum, non autem ipsos inimicos. Plenius egimus hac de re, de charitate erga inimicos differendo, c. 3. secundi Tractatus de charitate, Tom. 6.

Quest. 9. Quid est invidia?

Resp. Paucis eam sic definit S. Augustinus (in *Psalm. 104.*): *Invidia est odium felicitatis alienæ.* Ex S. Thoma (2. 2. q. 36. art. 1. in corp.): „Invidia est tristitia de bono proximi, prout proprium malum æstimatur; & diminutivum proprii boni. Tristitia de bono alieno contingit dupliciter: uno modo quando quis tristatur de bono alieno, in quantum imminet sibi ex hoc periculum alicujus nocementi, sicut cum homo tristatur de exaltatione inimici sui, timens, ne lædat: & talis tristitia non est invidia, sed magis timoris effectus. Alio modo bonum alterius æstimatur ut malum proprium, in quantum est diminutivum propriæ gloriæ, vel excellentiæ; & hoc modo de bono alterius tristatur invidia: & ideo præcipue de illis bonis homines invident, in quibus est gloria, & in quibus homines amant honorari, & in opinione esse.

Dicendum igitur est, quod invidia procedit a superbia, & quia amat quis propriam excellentiam, ideo tristatur de felicitate alterius, & invidis oculis eos, qui supra se sunt, respicit, quia eos adæquare nequit; molestiaque

que afficitur, quod alii sibi sunt æquales, quia semper iis vellet esse superior. Denique tristatur de felicitate æqualium, quia credit eam minuire, aut impedire desiderium, quod habet, se supra illos extollendi. Hoc autem multiplicibus modis contingere potest, qui quidem omnes non sunt omnino mali, nec invidiæ nomen merentur; non homo potest tritari de bonis, & virtutibus proximi, quia his virtutibus caret, aut hac scientia, aut prærogativa; in hoc casu proprie non tristatur de bono proximi, sed tantum quia illo ipse caret, & proprie dicitur æmulatio; æmulatio autem non solum est licita, sed etiam laudabilis, quando provenit a desiderio bonorum spiritualium, quæ spectant ad animæ salutem; juxta illud 1. ad Corinth. c. 14. *Æmulamini spiritualia*: ut si videntes hominem humilem, mortificatum, aliaque virtute præditum, qua caremus, tristamur, non quia homo ille possidet hanc virtutem, sed quia nos pariter illam non possidemus. Ad illam æmulationem nos hortatur Apostolus 1. ad Corinth. c. 12. dicens: *Æmulamini charismata meliora*. Verum si hæc æmulatio sit de bonis temporalibus, culpabilis est, posito, quod illa bona non sint statui nostro convenientia; ut si privatus homo tristetur se non esse Regem, vel Principem, & paribus divitiis non affluere; sed si illa bona non sint superexcedentia, non videtur illa æmulatio vituperanda, ut si quis videns se non habere, unde sustentet familiam juxta suum statum, & videt, quod alter suæ conditionis abundat, tristatur, quia in eodem non reperitur statu, desiderans tantum, quod sibi sufficiat, cum Christiana ad Deum submissione, se divinæ Providentiæ penitus subjiendo.

Secundo, potest quis de Bono, quod accidit proximo, tritari, quia scit illum esse dicto bono indignum, v. g. si quis videret aliquem promotum ad Parochiale Beneficium, aut aliud, quo prorsus esset indignus, & ita ut talis collatio esset injusta: & tunc est zelus laudabilis justitiæ.

Tertio, potest tritari de felicitate malorum, quia videt esse illis occasionem propriæ ruinæ, aut nocuenti proximi; & hæc tristitia provenit a charitate erga Deum & proximum; proindeque vituperari minime debet.

Quarto, denique posset quis affligi, & tritari de bono alterius, cum videns inimicum ad aliquam dignitatem evectum, tristatur, non propter bonum inimici, sed solum quia locum habet timendi sibi aliquod magnum damnum. Triplex autem tristitia est effectus timoris: Prima cum probabiliter timemus, ne bonum quod accidit alteri, nobis noceat injuste: & hæc tristitia non est mala; v. gr. si aliquis metuit, ne inimicus injustis factis assuetus, judex electus, verisimiliter se ipsum litigantem injuste damnent, videtur tritari posse sine ullo peccato: verum si quis metueret ne juste damnaretur, non posset sine peccato tristitiam concipere de prosperitate

tate alterius, a quo iuste puniri posset: v. gr. Iatro videns hominem probum, ac peritum juris, Judicem constitutum, tristatur, quia metuit supplicium pati; talis tristitia non vacat crimine: licet enim possumus metuere iuste malum, non debemus tamen tristari de bono alterius, propter metum iusti supplicii, ab eo nobis inferendi: quemadmodum minime licitum foret, talem Judicem suo munere privare, propter huiusmodi metum, si talem quis haberet facultatem. Tertia tandem tristitia est, quando tristamur de felicitate alterius, timentes, ne nobis inferat damnum aliquod iniuste; sed hic timor non est fundatus, & levi tantum innititur conjectura: & hæc tristitia est pariter mala, quia non deberemus propter talem suspicionem hunc hominem illo loco privare; & ita peccaret contra charitatem, si quis tristis foret, quod illud bonum possideret.

Quinto, potest quis tristari de bono alterius, quia illum odit: vix enim aliquis tristitiam vitare potest, cum videt eum bonis augeri, quem ex corde odit; & tunc est potius peccatum odii, quam invidiæ. Denique potest quis tristari de bono proximi, quia timet inde diminutionem propriæ gloriæ; & tunc est proprie peccatum invidiæ.

Quest. 10. Invidia est ne peccatum ex natura sua mortale?

Resp. Ex S. Thoma (2. 2. q. 36. art. 1. in corp.): Invidia secundum rationem sui objecti contrariatur charitati, per quam est vita animæ spiritualis, secundum illud 1. Joan. 5. Nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres; unde manifestum est, quod invidia ex suo genere est peccatum mortale. Quare S. Basilius magnus, relatus a sancto Damasceno, lib. 3. Parallelorum cap. 110. ait: Proprium diaboli malum est invidia, quæ nec enunciari potest, nec medicinam recipit. Qui capitis dolore afficitur dolorem suum medico exponit, qui autem invidiæ morbo premitur, quid dicat? Fratris bona me in maerorem conjiciunt? Unusquisque id dicere erubescit. Enimvero videmus, quod licet hoc peccatum satis frequens sit, & ordinarium; pauci tamen in confessione illud deponunt, aut eo se reos esse credunt; & ita cum nullum huic malo periculoso remedium adhibeatur, raro corrigitur, multasque secum in infernum rapit animas. Quæ cum ita sint: ait sanctus Joannes Chryostomus (ref. a S. Damasceno. ibidem.): „Quidnam hominibus invidis miserius excogitari queat? Cum gaudere ipsis, atque ex gaudio emolumentum percipere liceat, malunt tamen ob aliorum gloriam nominisque splendorem mœstitia affici, atque una cum ea mœstitia cruciatum quodve a Deo, pœnamque intolerandam sibi accerere“. Qui huic vitio dediti sunt, animadvertende debent ea, quæ in Sapientia dicuntur: (c. 2. 24.) *Invidia autem diaboli mors intravit in orbem servatum;*

vum: imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.

Unde S. Cyprianus ait: (Ser. 2. de zelo & livore.)

Late patet zeli multiplex, & fecunda perniciæ: radix est omnium malorum, & fons cladum, seminarium delictorum, materia culparum; inde odium surgit, avaritas inde procedit: avaritiam zelus inflammatur, dum quis non potest suo esse contentus, videns alterum ditio- rem: ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus altio- rem: hinc Dominicæ vin- culum pacis rumpitur, hinc caritas fraterna violatur, hinc adulteratur veritas, unitas scinditur, ad hæreses atque schismata profilitur, dum obrectatur Sacerdotibus, dum Episcopis invidetur, dum quis aut queritur non se potius ordinatum, aut dedignatur alterum ferre præpositum. Peccata vero, quæ ex invidia nascuntur ita recensentur a sancto Gregorio: (lib. 3. Moral. in 39. c. Job. cap. 17. sub finem.) De invidia, odium, susurratio, detractio, exultatio in adversis proximi, afflictio autem in prosperis nascitur. Eademque recensentur a Divo Thoma 2. 2. q. 36. art. 4. ad 3.

Quæst. II. Quænam sunt remedia contra invidiam?

Resp. Ex sancto Cypriano: (Ser. de zelo, & livore.)

Facilior cura est, ubi plaga perspicua, & cito ad sanitatem, medela subveniente, perducitur vulnus, quod videtur. Zeli vulnera obstrusa sunt, & occulta, nec remedium curæ medentis admittunt qui se intra conscientia latebras cæco dolore clauserunt. Quicumque es invidus, & malignus, viderit is quam sis eis, quos odisti, insidiosus, perniciosus, infestus, nullius magis, quam tuæ salutis, inimicus es: Quisquis ille est quem zelo persequeris, subterfugere, & vitare te poterit, tu te fugere non potes: ubicumque fugeris, adversarius tuus tecum est, hostis semper in tuo pectore est; perniciæ intus inclusa est, ineluctabili catenarum nexu ligatus & vincus ex zelo dominante captivus es, nec solatia tibi ulla subveniunt.

Ex his Divi Cypriani verbis patet, quam difficilis sit cura livoris: verum unum ex præcipuis remediis, est reflectere ad deformitatem istius vitii, & ad damna, quæ solet inferre corpori, & animæ. Hac de causa ait S. Gregorius: (Pastor. p. 3. admonis. 11.) Admonendi sunt invidi, ut perpendant, quantæ cæcitatibus sunt; qui melioratione proximi deteriores fiunt, dumque augmenta alienæ prosperitatis aspiciunt, apud semetipsos ex iis afflicti cordis sui peste moriuntur. Quid istis infelicibus, quos dum conspectus felicitas afficit, poena nequiores reddi? Aliorum vero bona quæ habere non possunt si diligerent, sua facerent: sic quippe sunt universi consistentes in fide, sicut multa membra uno continentur in corpore, quæ per officium quidem diversa sunt, sed eo, quo sibi vicissim congruunt, unum sunt: unde fit, ut pes per oculum videat, & per pe-

des oculi gradientur, ori auditus aurium seruiat, & ad usum suum auribus oris lingua concurrat: suffragetur venter manibus, ventri operentur manus. In ipsa igitur corporis positione accipimus, quod in actione seruemus. Nimis itaque turpe est non imitari quod sumus. Nostra sunt nimirum, quæ etsi imitari non possumus, amamus in aliis, & amantium sunt quæque amantur in nobis. Hinc ergo pensent invidi, charitas quantæ virtutis est, quæ alieni quoque laboris opera nostra facit sine labore.

Quomodo igitur, ait Sanctus Basilius magnus (II. de invid.), morbum hunc aut ab initio non pepercitur, aut ipsi subiecti effugabimus? Si primum quidem nihil magnum, nihil excellens rerum humanarum esse iudicaverimus, non opulentiam, non gloriam marcescentem. Juxta id quod dicit Apostolus ad Galatas, cap. 5. *Non efficiamur inanis gloriæ capti, invicem provocantes, invicem invidentes*.

Possumus quoque animo considerare, ea ipsa bona proximi, quæ in nobis invidiam excitant, nostra non fore, licet ea ab ipsis non possiderentur: inutilemque esse invidiam nostram, qua vellemus eos iis bonis privare; illaque nobis ipsis comparare. Si autem virtus, & sanctitas proximi, nostram excitant invidiam, scire debemus, eas nobis prodesse posse, si de iis gaudeamus, & si in gratia Dei diligenter perstiterimus, eorum bonorum participes erimus, quoniam ea bona per charitatem fidelibus omnibus sunt communia. Unde Propheta Regius Deo dicebat (Psal. 118.): *Particeps ego sum omnium zimentium te, & custodientium mandata tua*. Atque ideo miseros nos cæcosque esse oportet in propriis commodis procurandis, si ea ipsa cum livore intueamur, & in nostram ruinam convertamus.

C A P U T III.

De Pœnis & Censuris, quæ incurruntur propter homicidium, & mutilationem.

Quest. 1. **Q**uænam sunt pœnæ homicidii?
Resp. Cum varia sunt homicidia, varia etiam est homicidii pœna statuta. In antiquis Canonibus tantum sermo fit de duplici homicidio, voluntario scilicet, & involuntario seu casuali. Verum ex quo Clemens Papa V. decrevit, ut qui occidissent defendentes se, non incurrerent irregularitatem, Canonistæ diviserunt homicidia in voluntarium, casuale, & necessarium, ut patet ex Glossa, in cap. sicut dignum (De homicidio voluntario vel casuali, verbo, Concilium.): *Aut committitur homicidium voluntate, aut casu, aut necessitate*. Hoc supposito considerari possunt pœnæ, quæ sunt in mere fori pœnitentialis, & eæ quæ ad forum exterius per-

pertinent. In prioris generis pœnis constituendis, antiqua Concilia submittebant voluntarios homicidas perpetuæ pœnitentiæ, iisque tantum in articulo mortis Communionem tribuebant.

Concilium vero Nannetense Cap. 17. „ Si quis voluntarie, & per insidias hominem interfecerit, jugi se pœnitentiæ submittat: & si hoc publice actum constat, si laicus est, a communione orationum quinquennio removeatur, post quinquennium tantum in orationum communionem recipiatur; non autem offerat, non corpus Domini contingat. In quo perdurans quatuordecim annis, tunc ad communionem cum oblationibus recipiatur. Si quis de industria, & per insidias occiderit hominem, ab Altari meo evelles eum, ut moriatur, dicit Dominus“. Idem Concilium Can. 18. ait: „ Si quis casu non volens homicidium perpetravit, 40. diebus in pane, & aqua pœniteat: quibus peractis biennio ab oratione Fidelium segregetur; non communicet, nec offerat. Post biennium in communione orationis offerat: non tamen communicet. Post quinquennium ad plenam communionem recipiatur. Abstinentia ciborum in arbitrio Sacerdotis maneat.

Aliqua Concilia varios constituerunt diversis sæculis Canones contra homicidii reos. Verum ex his Cononibus, qui contra homicidia casualia constituti sunt, facile videre licet, quantum Ecclesia semper abhorruerit ab homicidiis. Concilium Ancyranum relatum in Canone ait (*Can. Eos vero, dist. 50.*): *Eos vero qui non voluntate, sed casu homicidium fecerint, prior quidem regula post septem annorum pœnitentiam Communioni sociavit, secundum gradus constitutos: hæc vero humana quinquennii tempus tribuit.* Hæc intuentes Confessarii, homicidis imponere debent pœnitentiam graviorem, quæ analogiam aliquam, & proportionem habeat ad antiquos Canones, quantum infirmitas præsentis ætatis, & Christianorum morum laxatio patitur.

Aliæ vero pœnæ homicidis præscriptæ ad duo irregularitatis genera revocantur; altera vocatur irregularitas per defectum; altera vero per crimen, & delictum.

Quest. 2. Quid est irregularitas?

Resp. Ut ait Lancellotus (inst. Juris Can. lib. 4. tit. de suspensione, §. ult.): Irregularitas est nota, seu Canonium impedimentum ex facto, seu defectu proveniens, quo quis tam ad Ecclesiasticos Ordines promovendi, quam promotus in iisdem ministrare prohibetur.

Quest. 3. Quando nam incurritur irregularitas proveniens ex delicto, in homicidio, vel mutilatione?

Resp. Tunc scilicet, cum committitur homicidium, vel mutilatio injusta, & illicita: ut patet ex Concilio Tridentino (sess. 24. de ref. c. 1.) his verbis: „ Liceat Episcopis in Irregularitatibus omnibus, & suspensionibus ex delicto occulto provenientibus, excepta ea quæ oritur

„ ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad
 „ forum contentiosum, dispensare “

Quest. 4. Quandonam incurritur irregularitas ex defec-
 ctu, in homicidio, vel mutilatione?

Resp. Incurritur, quando commissum fuit homicidium,
 quod non est iniustum, vel illicitum.

Quest. 5. Quot modis potest incurri irregularitas pro-
 veniens ex delicto in homicidio, vel mutilatione?

Resp. Quatuor modis, qui continentur in Canone,
 ubi sic habetur (*Can. Si quis vidua dist. 50.*): *Si ho-*
micii dicitur aus facto, aus præcepto, aus consilio, aus de-
fensione, post baptismum conscius fuerit, & per ali-
quam subreptionem ad Clericatum venerit, deficiatur;
& in fine vite sue Laicam Communionem tantummodo
recipias. Homicidium facti duobus modis committi pot-
 est, voluntate scilicet, vel casu. Jam diximus de eo,
 quod voluntate fit; nunc de eo, quod casu contingit.

Quest. 6. Quid est homicidium casuale?

Resp. Illud est, quod contingit præter intentionem
 committentis, vel facientis, ut committatur.

Quest. 7. Incurritur-ne irregularitas propter omnia ho-
 micidia casualia?

Resp. Incurritur, quando commissã est aliqua culpa,
 quæ locum præbuit homicidio; quare hæc irregularitas,
 quæ provenit ex homicidio casuali, est semper irregula-
 ritas ex delicto, cum nunquam incurritur sine delicto.

Quest. 8. Quenam sunt culpæ, propter quas incurritur
 irregularitas in homicidio casuali?

Resp. Duæ sunt, quæ notantur in variis Canonibus, &
 explicantur a S. Thoma his verbis (*2. 2. q. 57. ar. 8. in*
corp.): „ Ille qui non removet ea, ex quibus sequitur
 „ homicidium, si debeat remove, erit quodammodo
 „ homicidium voluntarium: hoc autem contingit duplici-
 „ ter: uno modo, quando dans operam rebus illicitis,
 „ quas vitare debet, homicidium incurrit: alio modo,
 „ quando non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideo se-
 „ cundum jura, si aliquis det operam rei licitæ, debi-
 „ tam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium se-
 „ quatur, non incurrit homicidii reatum: si vero det ope-
 „ ram rei illicitæ, non adhibens diligentiam debitam, non
 „ evadit homicidii reatum, si ex ejus opere mors hominis
 „ oriatur “. Quod quidem ex variis colligitur Canonibus.
 Nicolaus Papa relatus in Canone, ait (*Cap. Hi qui*
dist. 50.): „ Hi qui arbores incidere videntur, si contige-
 „ rit, ut cadens arbor occiderit hominem, inculpabiles
 „ sunt, atque innocii; quia nec voluntate eorum, nec
 „ desiderio homicidium perpetratum est. Si vero aliqua
 „ culpa eorum, vel neglectu, morientis hominis interi-
 „ tus cognoscitur advenisse, abjiciendi sunt a gradu, &
 „ in sacro Ordine nullatenus suscipiendi “. Utique pro-
 pter irregularitatem, quam incurrerunt.

Gregorius Papa IX. relatus in Canone (*Can. Qui-*
dam)

dam, de homic.): idem decernit in simili casu: ait enim: „ Quidam, ut asseris, ad ædificationem Eccle-
 „ siæ in adiutorium a Presbytero evocatus, ruens cum
 „ laqueari, quod idem Presbyter solvere nitebatur, hac
 „ occasione rebus est humanis exemptus: & infra; Ad-
 „ tendentes igitur, quod Sacerdos ipse dabat operam li-
 „ citæ rei; studuit etiam quam debuit diligentiam adhi-
 „ bere, circumstantibus, quibus periculum imminabat,
 „ ita tempestive, & alta voce præmonitis, quod intelli-
 „ gere, & fugere potuerunt; inquisitioni tuæ taliter res-
 „ pondemus, quod ob hanc causam, vel quia omnes ca-
 „ sus fortuitos, qui prævideri non possunt, forsitan non
 „ prævidit, non debet quoad Officium, vel Beneficium
 „ impedi.”

Contra vero Alexander Papa III. relatus etiam in Ca-
 none (*Cap. Continebatur, de homicidio.*), damnat Dia-
 conum qui occasionem dederat homicidio ludens cum
 Laico: „ Continebatur, inquit, in litteris tuis, quod
 „ cum Diaconus præsentium lator, & quidam alii Cleri-
 „ ci a vineis Ecclesiæ opere consummato redirent, le-
 „ vandi laboris gratia, quemdam ludum imitati viato-
 „ rum, baculos suos studebant jacere in directum, &
 „ alter alterius fustem ferire: cujus ludi solet esse con-
 „ ditio, ut qui alterius baculum percuteret, quasi victor,
 „ pro egro alio uteretur, sed præfati Clerici equitandi
 „ licentia non utentes, sola erant jocatione contenti:
 „ quidam autem Laicus cum baculum ejusdem Diaconi
 „ percussisset, incautus in eum equitaturus inilit; & sic
 „ a falce illius Diaconi, qua erat accinctus, mortale
 „ vulnus accepit, de quo post dies octo expiravit. Ideo
 „ que mandamus, quatenus eundem Diaconum, sine li-
 „ centia Romani Pontificis, ad superiorem gradum non
 „ ascendere, vel Diaconatus Officio nullo unquam tem-
 „ pore ministrare permittas, sed eum dispensative mi-
 „ nistrare in Subdiaconatus Officio patiaris.”

Cujus rationem reddit Glossa ibidem verbo *Romani Pontificis*, dum ait: *Hic dabat operam illicitæ rei, ludendo cum Laico; quod non licet: eademque Glossa in verbo ludum, ait; Iste ludus Clericis non congruebat, & ideo si ludendo fecit, fuit in aliquantula culpa.* Potiori jure conveniunt Canonistæ, Clericum occidentem aliquem casu in venatione, incurere irregularitatem, quia deditus erat rei a sacris Canonibus prohibitæ Clericis, & observare juvat, sacros Canones Clericis non modo prohibere clamorosas venationes, quæ fiunt cum canibus, & avibus; verum etiam omnes omnino venationes, nulla prorsus excepta, præsertim vero eas, quæ fieri non possunt sine armis; quia tunc duæ violantur leges, altera scilicet, quæ venationem prohibet, altera, quæ vetat arma sine necessitate gerere.

Unde etiam in celebri Synodo secunda Ælina Cardinalis Petrucii Anno 690. in *Editto, de Vita, & honestate*

Bate Clericorum, nu. 6.); sic habetur: „ (*) Quia
 „ Clerici quidam, proprii status immemores, & digni-
 „ tatis, in qua a Deo constituti sunt, audent latenter,
 „ & quandoque etiam palam deferre arma; ideo illis
 „ expresse prohibemus, ne sub quocumque prætextu,
 „ quovis tempore, & loco, ferant arma cujusvis gene-
 „ ris, tam defensiva, quam offensiva, neque etiam cau-
 „ sa itineris, aut venationis: cujus quidem exercitium,
 „ juxta sacrorum Canonum dispositionem, illis interdi-
 „ cimus, & prohibemus.

Et in recentiori Synodo Aversana (p. 4. c. 4. n. 8. anno
 1702.) sic decernitur: „ Prohibemus omnibus Clericis
 „ delationem cujusque generis armorum, sive acuminata,
 „ sive ignivoma illa sint, etiam sclopeti venatorii,
 „ sive ignem excitet collisione petrae, & chalybis, sive
 „ accenso stupario, sub arbitrariis Nobis poenis.

Nicolaus Papa relatus in Canone (Cap. *Multa sunt, na Cleric. vel mon. secul. negotiis*), ait: *Canes, & aves sequi ad venandum, & omnibus quibuslibet causis superfluis interesse: ecco talia, & his similia ministris Altaris Domini omnino contradicimus.* Concilium Aquense anno 1585. titulo de vita, & honestate Clericorum, ait: *Ne ullum venationis genus exercent.* Ex quibus sic concludit Cardinalis Toletus (in sum. seu infruct. *Sacerd. l. 1. c. 81. n. 8.*): *Clericus venationis, in qua sagitte aut sclopeti emitti solent, incumbens, & casu occidens, quantumcumque omnem prius diligentiam adhibuerit, irregularis est, quia operam dabat rei illicitæ, & talibus personis prohibita.* *Præpositus Can. 1. n. 26. dist. 50.*

Si Clericus, inquit sanctus Antoninus (p. 3. tit. 29. c. 2. §. 4.), exercitatione, vel venatione jaculum mittit, & casu hominem occidit, est irregularis; quia talia opera debent ab eo esse penitus aliena.

Et in accurata Synodo Farfensi (sub *Carolo Cardin. Barberino, c. 12. n. 6. p. 183.*) decernitur, ut Clerici a venationibus, in quibus canum, armorum, clamorum, que strepitus intervenire solent, omnino abstineant; neque hoc, aut qualicumque alio prætextu, ullum armorum genus, de die vel nocte ubilibet; sed poenis amissionis

(*) E perchè alcuni Ecclesiastici scordevoli del loro stato, e della dignità, nella quale sono stati da Dio costituiti, ardiscono di portare nascostamente, e talvolta ancora scopertamente, le armi: proibiamo perciò alla medesima espressamente, di poter portare, sotto qualsivoglia pretesto, nè in qualunque tempo, nè luogo, armi di qualsivoglia sorte tanto offensive, quanto difensive, e neppur per causa di viaggio, nè per uso di caccia, il di cui esercizio, secondo la disposizione de' sagri Canon, vietiamo, e proibiamo.

sonis eorumdem, pecuniariis, carceris, aliisque juxta
 Edictum nostrum, pro loci, temporis, armorumque
 ratione, ferre audeat, nisi in itinere, vel aliter im-
 minente periculo: & tunc quoque licentiam a Nobis,
 vel Vicario nostro generali, in scriptis obtinendam
 esse intelligant.

In Concilio etiam Beneventano (ann. 1374. c. II.)
 sic statuitur: Clerici, & Religiosi venationibus, aut
 aucupationibus non intendant. Religiosi quam maxi-
 me per Decretalem: *Ne in agro De statu Monacho-*
rum, superius allegatam, graviter punientur.
 Illicitæ venationes, inquit Cardinalis Uvfinus in ve-
 centi Concilio Beneventano (anno 1695. tit. I. c. II.),
 præsertim tormento bellico, quod sclopum vocant, an-
 tiquis Patribus ignoto, tum Episcopis, tum Clericis
 inferioribus inhibentur: eisdemque mandatur, ne ca-
 nes aut accipitres ad venandum nutriant.

Et in Synodo Ravennatensi (anno 1607. de vita Cle-
 ricor. n. 12.) statuitur, ut venationis vitio Clerici de-
 dicti non sint, artibus, & officiis quibuscumque a Cle-
 ricali proposito abhorrentibus, non insistant: tabernas,
 hospitia, seu diversoria ne frequentent, nisi itineris,
 & necessitatis gratia: Qui in prædictis offenderit, 15.
 scutorum pœnam luet.

Alexander Sperellus, Episcopus Eugubinus, variis li-
 bris in lucem editis celeberrimus, graviter Clericos mone-
 net in Synodo his verbis (Syn. Eug. ann. 1646. tit. 35.
 c. 8.): Venationem Clericis a Sacris Canonibus inter-
 dictam fuisse meminerint, a quibus, ac tabernis, nisi
 itineris causa, & ab artibus, & ministeriis, & officiis
 Clericorum proposito abhorrentibus, tam publico,
 quam in domo privatim omnino abstineant: qui in
 prædictis offenderint; pœna pecuniaria locis piis ap-
 plicanda plectentur.

Novissime Illustriss. Episcopus Amerinus, Josephus Cri-
 spinus in Dicecesibus Prænestina, & Albana Visitator A-
 postolicus sic statuit (Decreti general. di Vist. Apostol. an.
 1704. c. 4. §. 13.): Li Chierici non portino nè anche ar-
 chibugio, ancorchè per uso di caccia, sotto pena della per-
 dita dell' armi, e di carcere. Si astengano dalle caccie il-
 lecite, come sono le clamorose, e quelle che si fanno co-
 cani da caccia, e quelle che si fanno con l'uso dell' archi-
 bugio, che fu incognito a' nostri antichi SS. Padri.

Demum Archiepiscopus Rossanensis, Lucius Sanseverinus
 in Synodo (Rossan. anno 1594. c. 13.) recte dicit
 quod Clericorum statui illius venationis genus incumbet,
 quo animæ per antra peccatorum errantes virtutum reti-
 bus capiuntur, hasque feras, Domini armis, fortiter in-
 sectentur; canes vero, accipitres, retia, aliæque vena-
 tionis instrumenta, venandique genera a Sacris Cano-
 nibus interdicta, Clerici omnes, cujuscumque gradus
 existant, sibi prohibita, sub gravi pœna, prænoscent.

Et in egregia Synodo Affisiensi, ab inclyto Cardinali Nerlio celebrata (anno 1689. tit. 9.), sic decernitur:

„ Venationes, in quibus canum, armorum clamorumque
 „ strepitus intervenire solent, a Sacris Canonibus vetitas,
 „ sub poenis sancitis prohibemus: arma cuiusvis generis,
 „ neque interdiu, neque noctu, sub pena scutorum
 „ decem, aliisque arbitrio nostro irrogandis, deferre liceat.“

Quæst. 9. Amentes, infantes, & illi omnes, qui voluntarie committunt homicidium facti, incurrunt-ne irregularitatem?

Resp. Clemens Papa V. in Concilio Viennensi hanc definiuit quæstionem, his verbis (Clem. Si furiosus de homicid.): „ Si furiosus, aut infans, seu dormiens homicidium committat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit: & idem de illo censemus, qui mortem aliter vitare non valens, suam occidit, vel mutilat invasorem.“

Verum videtur, quod Concilium Tridentinum (sess. 14. de ref. c. 7.) aliquantulum temperavit hanc Clementinam, dicens: „ Si homicidium non ex proposito, vel casu, vel vim vi repellendo, ut quis se a morte defendat, fuisse commissum narretur, quam ob causam etiam ad sacrorum Ordinum, & Altaris ministerium & Beneficia quæcumque, ac dignitates, jure quodammodo dispensatio debeat: committatur loci Ordinario, aut ex causa Metropolitano, seu viciniori Episcopo, qui non nisi causa cognita, & probatis precibus, ac narratis, nec aliter, dispensare possit.“

Apparet igitur ex hoc Concilii decreto, quod licet homicidium casu sine ulla culpa fuerit commissum, ut superius exposuimus, aut se defendendo cum moderatione inculpatae tutelæ: opus esse in præfatis casibus dispensatione Pontificia, ut promoveri quis possit ad Ordines; quæ autem dispensatio non videtur recusanda, cum fundetur in jure, & sufficit adducere causam resultantem ex veritate facti, qua innocentia ejus, qui homicidium perpetravit casuale, aut in necessariam vitam suæ defensionem, satis sit perspecta. Episcopus tamen tales dispensationes facile non debet executioni mandare, neque solis partibus fidem adhibere, sed tenetur solidas habere factorum omnium, quæ adducuntur, veritatis probationes, eorumque quæ in talibus dispensationibus narrantur.

Quæst. 10. Quandoam incurritur irregularitas proveniens ex delicto ratione mandati?

Resp. Incurritur, cum mandatur alicui, ut committat homicidium, aut mutilationem injustam, sequuto effectu; quo non sequuto, numquam incurritur irregularitas. Verum non solum fit quis irregularis propter mandatum, ut occidat hominem, sequuto homicidio; sed etiam propter mandatum, ut aliquis verberetur, postquam quod

quod sequatur occisio; quia hoc homicidium, quod est mere casuale, respectu mandantis aliquem verberari, illi imputatur, quia occasionem homicidio præbuit, propter illicitum mandatum. Ut patet expresse in Canone his verbis (*Can. Is qui mandat. de homic. in 6.*); *Is qui mandat aliquem verberari (licet expresse inhibeat) ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur irregularis efficitur, si mandatarius, sues mandati excedens, miles, vel occidat, cum mandando in culpa fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare.*

Clerici incurrunt etiam hanc irregularitatem ex delicto procedentem, quando dicunt, aut proferunt sententiam mortis in aliquem, quia id expresse illis prohibitum est in Concilio generali Lateranensi sub Innocentio III. ubi sic legitur (*Cap. Sententiam, ne Clerici vel Monachi secul. negot. se immisc.*): „ Sententiam sanguinis nullus Clericus dicet, aut proferat, sed nec sanguinis vindictam exerceat, aut ubi exerceatur interfit ... nec quisquam Clericus litteras dicet, aut scribat pro vindicta sanguinis destinanda “. Idem prius decretum fuerat ab Alexandro Papa III. in Canone, pro Clericis majoribus, seu qui essent in sacris Ordinibus (*Cap. Clericis in sacris, eod. titulo.*): „ Clericis, inquit, in sacris Ordinibus constitutis, ex Concilio Toletano, iudicium sanguinis agitare non licet. Unde de prohibemus, ne aut per se truncationes membrorum faciant, aut iudicent inferendas; quod si quis tale quid fecerit, honore privetur, & loco “.

Juvat tamen hic observare cum Glossa ibidem verbo *sanguis*: *Sed si interest tantum, numquid propter hoc efficitur irregularis, ut propter hoc deponatur? Non videtur, quod debeat deponi, sed alias debet puniri, quia interfuit contra præceptum hujus Canonis.*

Innocentius autem Papa IV. explicans verbum: *Interfit*, hujus Canonis, ait, *Interfit: hoc non facit irregularitatem, nisi auctoritatem præstent, vel auxilium.*

Legimus in Concilio Matifconensi (*II. ann. 586. sub Pelag. 2. Can. 19.*): „ Cognovimus etiam, quosdam Clericorum infruitos, ad ferales reorum sententias frequenter accedere. Propterea prohibitionis eorum accessu hunc Canonem protulimus, deficiente, ut ad locum examinationis reorum nullus Clericorum accedat, neque interfit atrio saucio, ubi pro reatus sui qualitate quispiam interficiendus est. Si tamen nunc aliquis eorum definita contemnens, illuc accesserit, aut interfuerit; defraudatus honesti honoris stola, illis gregibus examinatorum societur, quos divinis prætulit Mysteriis “. Ex decreto hujus Concilii concludere debemus, Ecclesiasticos non debere interesse morti reorum, nisi ut illis auxilio sint, eos ad sancte moriendum exhortando, non tamen propterea fiunt irregulares, propter auctoritates superius allatas.

Unde etiam in præclaro Edicto de Vita & honestate Clericorum, anno 1593. a Carolo Bascapè, Episcopo Novariensi, Sancti Caroli olim familiari, publicato sic expresse habetur (*): Clerici non sint presentes, dum aliquis torquetur, aut ultimo supplicio afficitur, nisi ut consolatoris officium præsentent.

Et antea Sanctus Carolus expresse statuerat (*Cont. Prov. 4. Mediol. par. 3. pag. 170.*): „ Cum neces, & cruciamenta improbis hominibus Magistratum judicio illata, multitudini spectanda proponuntur, nullo modo Ecclesiastici Ordinis viri intersint: nisi eorum pia opera, consolandi que officium usui futurum sit illis, qui ad supplicium ducuntur “.

Præterea Eminentissimus Jacobus Cardinalis Boncompagnus, in Synodo Bononiensi (*lib. 3. c. 2.*) decernit, ut Clerici a publicis suppliciorum spectaculis abhorveant; nisi forte pro confortandis patientibus vocati, opus impleant charitatis. Et in Synodo Nonantulæ Eminentissimi Cardinalis de Angelis (*an. 1688. c. 7.*), expresse etiam habetur: Numquam publicis suppliciorum spectaculis intersit, nisi interdum consolandi gratia patientem.

Illud quoque Decretum appositum est in Synodo Venetina (*an. 1614. de vita, & hon. Cleric. cap. 22.*) his verbis: Clerici animadvertant, ne in publicis suppliciorum spectaculis intersint nisi interdum consolandi gratia. Vide Tom. 2. Tr. 1. c. 8. q. 6.

Quod etiam graviter prohibetur a celebri Episcopo Amerino, Antonio Maria Gratiano (*Syn. Amerina, anno 1695. c. 668.*): „ Non solum, inquit, ab omni necesse patrandæ cogitandæque longe abesse Clericorum pietas, atque humanitas debet, sed etiam oculos ab eius aspectu continere. Valde enim deforme est, Ecclesiasticum hominem in turba atque tumultu plebis, ad supplicia, quæ publice jussu magistratus de fontibus sumuntur, spectanda concurrentis, conspici, & intentis oculis miserorum mortes penasque intueri eum, quæ maxime avertere ab his cruciatibus animum, & pereuntium vicem misereri convenit. Præcipimus itaque omnibus omnium ordinum Clericis, ut ne quis, cum damnati ducuntur necanturque, aut quovis modo publice torquentur, ac puniuntur, eorum suppliciis cruciamentisque intersit; nisi forte ad pium officium consolandi eos, atque ut forti & christiano animo pœnam subeant, hortandi, adhibitus fuerit “.

Statuerat prius idem eruditissimus Episcopus (*Syn. Amerina, anno 1595. c. 653. & 616.*), ut „ nemo Clericorum, nisi longa, & ad talos usque demissa vesta utatur.

„ In

(*) Non siano presenti a vedere tormentare, o fare morire alcuno, se pure non si fossero per fare l'uffizio di consolatore.

In itinere, si equo vehantur, tunica contractiori, expeditiorique, infra genua tamen demissa, uti licebit. Ita tamen ut lugubres vestes non ferant, ut vidimus Tom. 2. Communem, inquit idem Præsul, inter sæculares homines morem, ob suorum funera lugubrem vestem sumendi, eamque, pro gradu propinquitatis, quo mortuum attingebant, diu gestandi in Clericis minime probamus. Hos enim Deo addictos, non lugere suorum mortem decet, luctusque insigne præferre, sed animam humanis miseris defunctam, sanctis ac piis precibus Deo commendare, ac suam erga propinquos pietatem ac benevolentiam, hoc genere officii potius, quam vestimenti mutatione testari: & non fractum dolore atque luctu, sed constantem, æquabilem, & res humanas humaniter ferentem animum, in unumque intentum Deum profiteri. Igitur posthac qui Clericali in veste incedunt, eam, ne in parentum quidem funeribus, ponant, & cum atrata lugubrique commutent. Vide super hujusmodi materia Tom. 2. Tr. 1. c. 9.

Quæst. 11. Quando nam non incurritur irregularitas propter mandatum, quod locum præbet homicidio?

Resp. Primo, ex S. Antonino (3. p. tit. 29. de irregular. in princ. c. 2.), Princeps qui legem condidit, cujus legis auctoritate homines sunt traditi morti, non efficitur propter hoc irregularis. Quoniam leges, & statuta non sunt condita ad procurandam alicui mortem: sed potius ad impediendum, ne populus male agat, metu pœnæ ab iis intentatæ.

Secundo, Episcopus, seu quicumque alius Prælatus, vel Clericus jurisdictionem obtinens temporalem, si homicidio, aut alio maleficio ab aliquibus in jurisdictione sua commissio, Ballivo suo, aut alii quicumque introgat, ut super hoc veritatem inquirens justitiæ debitum exequatur, irregularis censi non debet, quamvis ipse Ballivus, vel alius contra malefactores ad pœnam sanguinis processerit justitia mediante. Nam licet Clericis causas sanguinis agitare non liceat, eas tamen (cum jurisdictionem obtineant temporalem) debent, & possunt, metu irregularitatis cessante, aliis delegare (Cap. Episcop. Ne Cleric. vel Monach. sæcul. negotiis se immisc. n. 6.).

Tertio, non incurritur irregularitas propter mandatum, quando præcipitur, aut consulitur alicui opus licitum, ex quo verisimiliter nullum sequi debeat homicidium, seu mutilatio; quamvis deinde sequatur per accidens, quod aliquis occidatur, aut mutiletur; quia præcipiens, aut consulens in tali casu, nihil fecit illicitum, nec culpam aliquam, aut negligentiam perpetravit prævidendo, quod accidere debebat; proindeque cum homicidium sit omnino casuale, & sine ulla ejus culpa, nullam propterea incurrit irregularitatem; ut patet ex Innocentio Papa IV. in explicatione Canonis, qui ait (ad audientiam de hom. volunt. n. 1.): Sed si insisteret consilio.

filio liciti operis, ut quod caperetur maleficus, vel alter consimilis; tunc non fit irregularis consiliarius, etiamsi capiens maleficum, eum occidat: quia hoc non consulit, sed consulit solum rem justam, scilicet quod caperetur maleficus.

Idem dicendum de Domino, vel Patre mandante alicui discretæ personæ, ut moderate servum verberet, vel filium ob aliquam culpam. Hic enim Dominus vel Pater non incurrunt irregularitatem, licet accidat, ut servus, vel filius in executione occidatur.

Denique ex eodem Innocentio IV. ibidem num. 5. non incurritur irregularitas quando retractatur mandatum ante excusationem; sic enim habet: „ In eo autem qui mandasset fieri homicidium pro se, videretur sufficere, si tantum contrarium mandaret, vel si pacem iniret eum occidendo, vel parentelam, vel aliam amicitiam cum eo contraheret, sciente eo cui mandatum erat de occidendo: quia quando mandato alterius, & pro alio tantum fiebat homicidium, videtur, quod contrario mandato, vel contraria voluntate ostensa, debet ab homicidio cessare“. Et ita ex hoc ratiocinio licet homicidium sequatur, malitia occidentis est sola illius causa; & ille qui consilium dederat, quod postea retractavit, nullo modo concurrit ad illud, ideoque non fit irregularis.

Quæst. 11. Quomodo incurritur irregularitas proveniens ex defectu ratione consilii inducentis ad committendum homicidium?

Resp. Consilium in casu homicidii eundem habet effectum, ac mandatum respectu irregularitatis, cum hoc solo discrimine juxta Innocentium IV. in explicatione ejusdem capituli *Ad audiendam* (n. 2. & 3.), quod: „ Non interest, si ille cui consulitur homicidium, statim faciat homicidium post consilium, vel post etiam longo tempore interposito: nisi contrarium dissuaderet, & primum consilium revocaret. Imo & plus videtur necesse, quod etiam illi, de cuius morte tractatum est, denunciaret, quod sibi caveat; nisi firmiter & probabiliter credat, quod post revocationem consilii revocetur ille, cui consultum est homicidium, a proposito occidendi... Ubi non fit homicidium pro alio, sed pro se, ille qui consulit semper debet contraire suadere, & etiam plus facere, si hoc distat conscientia; caute tamen, ne prodatur; Si autem, antequam revocetur consilium, procedat, sed postquam consulens jam penituerat, tunc videtur, quod irregularis sit, quamvis tempore homicidii fuerit in charitate“.

Observandum præterea est, quod irregularitas facilius incurritur consulendo rem illicitam, quam si licita consulatur. Et sane irregularitas tantum locum habet consulendo rem licitam, quando directe tendit ad committendum homicidium; ut si consulatur occisio talis viri, qui est inimicus reipublicæ, proscriptus, & a Principe morte

morte damnatus; licet non consulatur res injusta, tamen cum hoc consilium tendat directe ad mortem, necesse est, ut irregularitas incurratur. Hac de causa Clerici, qui in exercitu agunt Capellanos, vel aliter, non fiunt irregulares hortando milites ad strenue pugnandum in bello justo, modo ipsi neminem occidant, vel mutilent.

Sed e contra, si consilium est de re illicita, non solum irregularitas locum habet, quando directe tendit ad occidendum, sed etiam quando hoc consilium tendit ad faciendum aliquid, quod sit causa propinqua mortis alterius; ut docet Abbas Panormitanus his verbis (*in cap. Ad audientiam de homic. volunt. vel casual.*): „Hæc nota, quia extendunt jura dicentia, quem effici irregularem ex solo consilio, ut procedant nedum quando directe consulit in mortem alicujus, sed etiam quando præstat causa propinqua ad mortem. Et hoc intellige, ubi consulitur res illicita, secundum Innocentium“.

Hic adverte, quædam esse generalia, & indeterminata consilia, quædam vero determinata ad aliquem specialem casum, V. G. si Magistratus petit ab aliquo, quænam poena multandi sunt prædones, non loquendo de aliquo reo individuo: ille qui respondet, eos damnandos esse morte, vel alia poena, consilium tantum præbet generale, & indeterminatum, propter quod non incurritur irregularitas; sed e contra si agatur de casu particulari, puta de furto vel de homicidio commisso a tali, & petat Judex, qua sit poena multandus; qui respondet, eum morte puniri debere, incurrit irregularitatem, si ejus consilium inducat judicem ad hanc condemnationem; & dicitur irregularitas ex defectu, si consiliarius sit Laicus; si vero sit Ecclesiasticus, est irregularitas ex delicto, quia prohibitum est Clericis se in causa sanguinis immiscere. Quare Clerici debent esse admodum cauti in his casibus, respondendo solum in genere, si interrogati fuerint; facite quod leges decernunt, legite bonos Auctores, qui de his criminibus agunt, consulite peritos. Laicos in his rebus versatos; & id generis.

Quest. 13. Quando nam incurritur irregularitas proveniens ex delicto, propter defensionem, vel auxilium præstitum in homicidio, vel mutilatione?

Resp. Quamvis antiqui Canonistæ acceperint defensionem, prout in Canone supra citato, pro irregularitate, quam incurrebant utique in antiquo jure, qui aliquem occidebant, defendentes se etiam cum moderamine inculpatae tutelæ; tamen communior opinio est, quod hæc defensio, de qua sermo est in Canone, respicit irregularitatem, quam incurunt, qui defensionem, vel auxilium præstant alicui in committendo homicidia. Ut patet ex Alexandro Papa III. relato in Canone, qui ait (*Cap. Sicus de num. de homic. volunt. vel casuali, §. Illi enim.*) „Illi enim qui non ut ferirent, sed ut percussoribus

„opam

33 opem ferrent, si forte per aliorum violentiam impe-
 33 direntur, paulo minori debent pœna mulctari: quia
 33 cum scriptum sit: Qui potuit hominem liberare a mor-
 33 te, & non liberavit, eum occidit: constat, ab homi-
 33 cidii reatu immunes non esse, qui occisoribus opem
 33 contra alios præstare venerunt “.

Præterea Judex, Testes, Notarius, Advocatus, & hu-
 jusmodi, qui efficaciter conferunt ad mortem hominis,
 quem sciebant innocentem, vel non debere mulctari
 pœna capitali, contrahunt hanc irregularitatem ex deli-
 cto proveniente. Idem est de Clericis, quamvis ju-
 dicium foret justum: quia numquam illis licet se in
 causa sanguinis immiscere. Attamen possunt deserta
 ad iudices eos, a quibus acceperunt injuriam, absque
 metu incurrendæ irregularitatis; modo servant conditio-
 nem appositam in Decretali, in qua sic habetur (*Cap.
 Prælati, de homicid. in 6.*): „Prælati, vel Clericis
 33 quibuscumque, qui de Laicis suis malefactoribus que-
 33 relam penes sæcularem iudicem deponentes, petunt
 33 emendam sibi fieri, & provideri, ne contra eos talia
 33 de cætero præsumantur, protestando expresse, quod
 33 ad vindictam, seu pœnam sanguinis non intendunt
 33 imputari non debet, quamvis alias in tali casu de ju-
 33 re debeat pena sanguinis irrogari, si iudex mortem illi
 33 inferat, iustitia exigente. Alioquin si Prælati aut Cle-
 33 rici propter metum hujusmodi (quia iudex ad pœnam
 33 sanguinis posset procedere) de suis malefactoribus taliter
 33 conqueri non auderent, daretur plerisque materia truci-
 33 dandi eosdem & ipsorum bona libere deprædandi. No-
 33 tandum *hic cum Cardinali Hostiensi* (in summa tit.
 33 de homic. §. 4. n. 5.), quod dicitur præter volunta-
 33 tem; nam si intentio nostra erat, ut ad mortem da-
 33 mnaretur, irregulares effemus, quibuscumque verbis
 33 fuerit intentio relata, licet per Ecclesiam non probi-
 33 beamur, nisi ei constet per Confessionem, vel proba-
 33 tionem “.

Hæc eadem irregularitas incurritur etiam ex delicto,
 quando alicui præbetur gladius, quo scimus uti velle ad
 duellum, vel ad aliquem occidendum, posito, quod hæ-
 micidium sequatur, vel mutilatio.

Quæst. 14. Quot modis potest incurri irregularitas ex
 defectu in homicidio?

Resp. Hæc irregularitas ex defectu, ut diximus, in-
 curritur in homicidio, vel mutilatione iusta, & sine
 crimine: sic Iudices, Notarii, Advocati, & alii Mini-
 stri iustitiæ, qui cum sint Laici, concurrerunt ad mor-
 tem, vel mutilationem rei, contrahunt hanc irregulari-
 tatem ex defectu. Idem dic de testibus, accusatoribus,
 consiliariis, & hujusmodi. Præterea milites, qui proba-
 biliter aliquem occiderunt, vel mutilaverunt in bello
 iusto, sunt irregulares defectu lenitatis.

TRACTATUS

SEPTIMUS.

De sexto Decalogi Præcepto.

Hoc præceptum continetur his duobus verbis, *Non machaberis*, Exodi cap. 20. quamvis obligationes, quas imponit, aliunde late pateant; etenim omnem prohibet obscœnitatem; & videtur dici posse, quod Deus nobis ostendere hac brevitate voluit, non expedire, ut quis in hac materia prolixior sit; quia, ut ait Catechismus Concilii Tridentini (p. 3. de 6. Præcepto Decal. n. 2.): *Verendum est enim, ne dum is late atque copiose nimis explicare studet, quibus modis homines ab hujus legis præscripto discedant, in illarum verum sermonem forte incidat, unde excitanda libidinis potius materia, quam restringenda illius ratio emanare solet.*

Breviter igitur ea, quæ circa hoc præceptum scire oportet Confessarios, explicabo, non meo sensu, nec ut plurimum etiam meis verbis, sed Scripturæ sacræ, & sanctorum Patrum & Doctorum, juxta perpetuum hujusce operis institutum.

CAPUT PRIMUM.

De variis speciebus Luxuriæ.

Quæst. 1. SOLA-ne mœchia, sive adulterium, hoc præcepto vetatur?

Resp. Hanc sibi quæstionem proposuit S. Augustinus, dum sic ait (*in sept. lib. 9. lib. 2. q. super Exodo n. 71.*): „Quæri solet utrum mœchiæ nomine etiam fornicatio teneatur? Hoc enim Græcum verbum est, quo jam Scriptura utitur pro Latino; mœchos tamen Græci non nisi adulteros dicunt. *Et post pauca*; Sed si non omnis fornicatio etiam mœchia dici potest, ubi sit in Decalogo prohibita illa fornicatio, quam faciunt viri, qui uxores non habent, cum scœminis, quæ maritos non habent, utrum inveniri possit, ignoro. Sed si furti nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ: non enim rapinam permittit, qui furtum prohibuit, sed utique a parte totum intelligi voluit, quidquid illicite rerum proximi auferatur, profecto & nomine mœchiæ omnis illicitus concubitus, atque illorum membrorum non legitimus usus prohibitus debet intelligi“. Et ita possumus cum Catechismo Romano (p. 3. de 6. præcepto Decal. n. 3.) indubitanter asserere, *hujus præcepti duplicem esse vim; alteram, qua disertis verbis adulterium vetatur; alteram, que eam sententiam inclusam habet, ut animi corporisque castitatem colamus.*

Quæst.

Quæst. 2. Quot sunt species fornicationis, seu luxuriæ, quæ hoc præcepto generaliter prohibetur?

Resp. Septem vulgo luxuriæ assignantur species, videlicet fornicatio simplex, stuprum, adulterium, incestus, raptus, sacrilegium, & peccatum contra naturam. Licet enim sanctus Thomas sex tantum species enumeret, dum sacrilegium reducit ad speciem adulterii (2. 2. q. 154. ar. 1. ad 5.): „Quia mulier vovens continentiam, quoddam spirituale matrimonium facit cum Deo; & ideo sacrilegium quod committitur in violatione talis mulieris, est quoddam adulterium spirituale. Et similiter alii modi sacrilegii reducuntur ad alias species luxuriæ“. Tamen nomine tenus videtur tantum discrepare ab aliis, qui septem assignant, dum quod alii sacrilegium vocant, adulterium spirituale appellat. Unde etiam de hac sacrilegii specie seorsim differit Doctor Angelicus art. 10.

Quæst. 3. Quid est fornicatio simplex?

Resp. Hæc fornicatio specifica nihil aliud est, quam viri soluti cum soluta muliere concubitus extra matrimonium; id est, hominis qui nullo conjugii vinculo, aut castitatis voto, aut Ecclesiastici, vel religiosi Ordinis status conditione obligatus est, cum foemina, quæ nec virgo est, nec conjugio, aut aliquo voto castitatis, aut religiosi status susceptione obstricta, impudica commixtio.

Quæst. 4. Fornicatio simplex est ne peccatum mortale ex natura sua?

Resp. Certum est, fornicationem esse ex genere suo peccatum mortale, dicente Apostolo (1. ad Cor. c. 6. 9.), quod „neque fornicarii, neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt“. Sed hujus peccati gravitatem clarius aperit, dum ita loquitur (Ib. 17.): „Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi? tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Et rursus (Ib. 18.): „Fugite fornicationem: Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, & non estis vestri? empti enim estis pretio magno. Glorificate & portate Deum in corpore vestro“. Facit, juxta eundem Apostolum, gravem Deo injuriam, eumque jam in corpore suo portare non potest; imo de templo illum suo atque habitaculo turpiter expellit, qui corpus suum, id est, Dei templum, fornicatione polluit: quod quam grave sit crimen, hæc ejusmodi Apostoli verba significant (1. ad Cor. c. 3. 17.): „Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Et in alio loco (ad Ephes. c. 5. 5.): Omnis fornicator, aut immundus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei. Et in Epistola ad Hebræos (c. 13. 4.): Fornicatores & adulteros judicabit Deus: id est, condemnabit. Demum Sanctus Joannes in Apocalypsa asserit (c. 21. 8.), quod fornicato-

ribus pars erit in stagno ardenti igne & sulphure quod est mors secunda. Neque vero lex Mosaica hoc crimen intactum reliquit; nam præterquam quod simplex fornicatio, ut diximus, in sexto præcepto, *Non machaberis*, continebatur; in Deuteronomio prohiberi censetur fornicatio, his verbis (c. 23. 17.): *Non erit meretrix in filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel*. Unde gravissima poena statuitur adversus illam, quæ fornicata est ante matrimonium, his verbis (Deuter. c. 22. 21.): *Si non est in puella inventa virginitas, ejciant eam extra fores domus patris sui, & lapidibus obruent viri civitatis illius, & morietur; quoniam fecit nefas in Israel, ut fornicaretur in domo patris sui*. Et in mandatis, quæ Tobias senior filio dedit, ita loquitur (Tob. c. 4. 13.): *Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione, & præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire*. Eandem veritatem unanimis Patrum & Canonum consensus firmat. Nam ut alios brevitate causa præteream, rem paucis verbis definit Sanctus Chrysostomus, dum ait (hom. 2. in Ep. 2. ad Cor. c. 10. Can. Prædicandum 22. q. 1.): *Quoties scortatus es, toties damnasti teipsum*. Et in Canone, qui Eutychiano Papæ in Decreto Gratiani tribuitur, inter graviora delicta, quibus severior imponenda erat poenitentia, annumeratur fornicatio, his verbis: „ Nosse debent, talem de perjurio poenitentiam imponi debere, qualem & de adulterio, & de fornicatione, & de homicidio sponte commisso, & de cæteris criminalibus vitiis “. Demum Innocentius XI. hanc propositionem damnavit (48. Propos. damnata ab Innoc. XI. in Decr. contra 65. Propos. dato die 2. Martii 1679.): „ Tam clarum videtur fornicationem secunda, dum se nullam involvere malitiam, & solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi consonum videatur “.

Quest. 5. Inter fornicationes simplices sunt-ne aliæ aliis graviore?

Resp. Sunt equidem: nam fornicationes cum concubina, aut cum meretrice graviore sunt cæteris: quia in meretrice sæpius impeditur non tantum bona educatio nascituræ proles, sed etiam ne penitus nascatur proles. Unde etiam in hujus sceleris detestationem: *Non offe- res*, inquit Deus in lege Mosaica (Deuteron. c. 13. 8.), *mercedem prostibuli, nec pretium carnis in domo Domini Dei tui, quidquid illud est, quod voveris; quia abominatio est utrumque apud Dominum Deum tuum*. Concubina vocatur fornicaria foemina, quæ quidem publicum prostibulum non est, sed ad hoc tenetur ab aliquo, sive in domo propria, sive etiam alibi, ut quoties libuerit, cum ea fornicetur. Ideoque concubinatus est gravior aliis simplicibus fornicationibus, quia in eo homo non solum peccat, sed etiam manet in statu peccati, & in continuo proposito, saltem virtuali.

tuali, peccandi; unde concubinarium nullo modo sunt absolvendi, quin prius concubinas ejiciant, si in domo sunt, quamvis mors immineat, nisi tempus ejiciendi omnino desit, nam tunc sufficeret verum ejiciendi propositum: sed extra instantis mortis periculum, primitus & ante omnia necesse est, ut concubina expellatur: quod si domi non sit, aliqua est experientia sumenda de illius concubinarium continentia, antequam absolvatur; ut in tractatu de Pœnitentia fufius diximus, dum de iis qui in aliqua occasione peccandi proxima versantur, locuti sumus Tom. 3. Tract. 6. c. 9. n. 7. & cap. 12. per totum. Quæ doctrina Rituali Romano & Decretis Summorum Pontificum confirmatur (Ritual. Rom. de Sac. Pœn. vers. Videat autem, Alex. VII. in Decreto contra 54. Propositiones morales 18. Martii 1666.) (41. Propositio damnata.) Nam I. Alexander VII. sequentem propositionem damnavit: *Non est obligandus concubinarium ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarium, vulgo regalo, dum deficiente illa nimis agre ageret vitam, & alia epule tedio magno concubinarium afficerent, & alia famula nimis difficile inveniretur.*

Deinde Innocentius XI. propositiones quæ sequuntur, condemnavit (Innoc. XI. in Decret. contra 65. Propositiones morales die 1. Martii 1679.)

LVIII. Propositio damnata: *Non tenemur Confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.*

LX. Propositio damnata: *Pœnitenti habenti consuetudinem peccandi contra Legem Dei, naturæ, aut Ecclesiæ, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda, nec differenda absolutio, dummodo ore proferat, se dolere, & proponere emendationem.*

LXI. Propositio damnata: *Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest, & non vult omittere; quin imo directe & ex proposito querit, aut ei se ingerit.*

LXII. Propositio damnata: *Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi occurrit.*

Quest. 6. Sunt-ne aliquæ pœnæ adversus concubinarium in jure statutz?

Resp. Variæ in Canonibus pœnæ statutz reperiuntur, quas Concilium Tridentinum innovavit his verbis (sess. 24. de Ref. Matr. c. 8.): „ Grave peccatum est, homines solutos concubinas habere; gravissimum vero, & in hujus magni sacramenti singularem contemptum admissum, uxoratos quoque in hoc damnationis statu vivere: ac audere eas quandoque domi etiam cum uxoribus alere, & retinere. Quare, ut huic tanto malo sancta Synodus opportunis remediis provideat, statuit, hujusmodi concubinarium, tam solutos, quam uxoratos, cujuscumque status, dignitatis & conditionis existant,

si, postquam ab Ordinario, etiam ex officio, ter admoniti ea de re fuerint, concubinas non ejecerint, seque ab earum consuetudine non sejunxerint, excommunicatione feriendos esse: a qua non absolvantur, donec re ipsa admonitioni factæ paruerint. Quod si in concubinato per annum censuris neglectis permanserint, contra eos ab Ordinario severe, pro qualitate criminis, procedatur. Mulieres, sive conjugatæ, sive solutæ, quæ cum adulteris, seu concubinariis publice vivunt, si ter admonitæ non paruerint, ab Ordinariis locorum, nullo etiam requirente, ex officio graviter pro modo culpæ puniantur; & extra oppidum, vel diocesim, si iisdem Ordinariis videbitur, invocato, si opus fuerit, brachio sæculari, ejiciantur: aliis poenis contra adulteros & concubenarios inflictis, in suo robore permanentibus. Concilii autem œcumenici Decretum variæ Synodi provinciales, præsertim in Gallia habitæ, iisdem fere verbis, suis Canonibus inseruerunt (*Con. Rothomagens. ann. 1582. tit. de Matrim. n. 14. Conc. Aqu. ann. 1585. tit. de Matrim. Conc. Avenion. ann. 1594. tit. 61. de concubinariis Conc. Burdigal. ann. 1624. c. 7. de Matrim. §. 7. de concub.*): & in Concilio Bituricensi (*ann. 1584. tit. 7. de Matr. can. 10.*) cautum est, ut, concubinariis cujuscumque status, dignitatis, aut conditionis, anathematizentur, donec resipuerint. Concilium vero Narbonense (*ann. 1555. de Sacram. Matrim. n. 54.*) statuit, ut, moneant Parochi, eorumque Vicarii diebus Dominicis e suggesto, quod Pronum vocat, populo ad rem divinam audiendam congregato, concubenarios, & adulteros publicos, tam re ipsa, quam nomine, aut alio modo cognitos & manifestos, matrimonii vinculo conjunctos vel solutos, ut meretrices & concubinas procul expellant, ne excommunicationem incurrant: quos lapsis octo diebus, habita hujusmodi monitionum cognitione, nisi resipuerint, excommunicatos esse Concilium decrevit: & ubi in jus inquisitione in eos facta, aut alio modo postea vocati fuerint, tamquam Sacramentali conjugalis contemptores, ac nisi ab hoc vitio destiterint, hæreseos nomine suspecti, digno supplicio afficiantur.

Quest. 7. Fornicatio potest-ne in aliquo casu non esse peccatum mortale?

Resp. In his casibus, in quibus fornicatio non est voluntaria, est sine peccato; & ita foemina, quæ vim passa est, potest non peccasse, si nullo modo consenserit. *De pudicitia*, inquit Sanctus Augustinus in Canone (*l. 1. de lib. arb. c. 5. refertur in can. de pudic. 32. q. 5.*), quis dubitaverit, quin ea sit in animo constituta, quando quidem virus est? Unde a violento stupratore eripi nec ipsa potest. Et Sanctus Hieronymus ibidem: *Corpus mulieris non vis maculat, sed voluntas*, Quia, ut ait Sanctus Augustinus (*l. 1. Retract. c. 33. refertur in principiis apud*

apud Gratianum 15. q. 5.), usque adeo peccatum voluntarium malum est, ut nisi sit voluntarium, nullo modo sit peccatum. Sed quod de puella vim passa dicitur, locum non habet in viro qui est agens, & ita non potest fornicari sine aliquo consensu, licet coacto: & timor cadens in virum constantem, non potest excusare: quia, ut ait Angelicus Doctor (2. 2. q. 25. art. 3. in corp.): si aliquis propter timorem, quo refugit periculum mortis, vel quodcumque aliud temporale malum, sic dispositus est, ut faciat aliquid prohibeum, vel præmittat aliquid quod est preceptum in lege divina, talis timor est peccatum morale. Præterea phreneticus aut amens in tali actu non peccaret, sicut nec etiam omnino ebrius, nisi antea illius peccati periculum prævidere debens, sibi cavere noluisse; ut diximus fufius Tom. 1. Tract. 1. cap. 11. nam tunc ebrietas illum a peccato non excusaret: „ Aliquid enim, inquit Sanctus
 „ Thomas (2. 2. q. 77. art. 7. in corp.), potest esse
 „ voluntarium, vel secundum se, sicut quando voluntas
 „ directe in ipsum fertur; vel secundum suam causam,
 „ quando voluntas fertur in causam, & non in effectum,
 „ ut patet in eo qui voluntarie inebriatur; ex hoc enim
 „ quasi voluntarium ei imputatur, quod per ebrietatem
 „ committit “.

Qu. 8. Quid est stuprum, & obligat ne ad restitutionem?

Resp. Gravius fornicatione simplici est stuprum, quod est concubitus, quo mulier virgo extra matrimonium defloratur, sive corrumpitur; unde necessario videtur aperienda stupri species in confessione, sive a viro, qui eam, quam putabat virginem, defloravit, sive a virgine, quæ sic virginitatem amisit. Stuprum autem, sit
 „ deformius peccatum luxuriæ, ex Sancto Thoma (2.
 „ 2. q. 154. art. 6. in corp.), ex peccato injustitiæ;
 „ quia videtur concupiscentia esse inordinatior, quæ a
 „ delectabili non abstinere, ut injuriam vitet; habet autem
 „ duplicem injuriam annexam: unam quidem ex
 „ parte virginis, quam etsi non corrumpat, tamen eam
 „ seducit; & sic tenetur ei satisfacere. Ude dicitur
 „ Exod. 22. Si seduxerit quis virginem nondum despon-
 „ satam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habe-
 „ bit uxorem. Si autem pater virginis dare noluerit,
 „ reddet pecuniam juxta modum dotis, quam virgines
 „ accipere consueverunt. Aliam vero injuriam facit pa-
 „ tri puellæ; unde ei secundum Legem tenetur ad pœ-
 „ nam: dicitur enim Deut. 22. Si tenuerit vir puellam
 „ virginem, quæ non habet sponsum, & apprehendens
 „ concubuerit cum illa, & res ad iudicium venerit; da-
 „ bit, qui dormivit cum ea, patri puellæ quinquaginta
 „ siclos argenti, & habebit eam uxorem “.

Notandum autem, quod licet Lex Exodi supra relata ex se non obliget in novo Testamento, quia est tantum iudicialia, non moralis; tamen vim obligandi etiam nunc

nunc accepisse videtur, dum in Jure Canonico, & Decretalibus Gregorii fuit apposta (Cap. 1. de Adult. & Stupro.); unde etiam secundum eam in foro externo judicatur: „ In foro autem conscientie, inquit sanctus Antoninus (2. p. tit. 5. cap. 6. de stupro perag.), sic agendum videtur secundum Guillelmum. Si deflorat eam voluntariam, non tenetur ei; patri autem tenetur, quia injuriatus est ei: unde in aliquo satisfaciat, vel saltem eum placet. Si autem seduxit, puta promissionibus, & mendaciis, non videtur fuisse voluntariam: invitam ergo, & seductam si constupravit, injungendum est, quod satisfaciat ad arbitrium boni viri, vel cum ea componat; & si promississet eam ducere in uxorem, ut copulam ab ea extorqueret, fervet promissum, & multo magis juramento firmatum. Et hoc nisi nimis distans esset eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis, & potens; non enim mulier præsumit fraudem ignorasse: vel etiam si magnum aliquid scandalum inde creditur proventurum, & tunc petat remissionem promissi, & aliter faciat secundum suam facultatem, & mulieris indigentiam“. In hac materia nimis immorari non expedit; ideo breviter dicendum videtur, quod illud omne damnum, quod ex stupro accidit, ille, qui ejus author fuit, tenetur ex justitia omni meliori modo refarcire; præsertim si vim aliquam, aut nimis importunas preces, aut falsas persuasiones adhibuerit, ut fere fit, ita ut dici possit, virginem fuisse seductam: quinimo licet omnino spontaneus fuerit consensus virginis, tamen parentum injuria, & damnum debet, aut matrimonio, aut dotatione, regulariter reparari, præsertim si res ad notitiam hominum devenerit, etiam in foro conscientie; ut patet ex doctrina sancti Thomæ, & sancti Antonini superius relata.

Quest. 9. Quid est adulterium?

Resp. Adulterium est alieni tori violatio (Can. Lex illa, 36. q. 1.). Tribus autem modis committi potest, aut per concubitum conjugati cum soluta, aut conjugata cum soluto, aut denique conjugati cum conjugata aliena; in quo casu duplex ex utraque parte est adulterium. Hujus sceleris gravitatem variis locis Scriptura sacra describit, & in primis in Ecclesiastico (c. 23. 32.): „Dedecus erit omnibus mulier omnis relinquens virum suum, & statuens hereditatem ex alieno matrimonio: primo enim in lege Altissimi incredibilis fuit; secundo in virum suum deliquit, tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi dedecus illius non delebitur“. Et in Proverbiorum libro quasi leve peccatum reputatur furtum præ adulterio, his verbis (Prov. c. 6. v. 30.): „Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim, ut esurientem impleat animam: deprehensus quoque reddet septuplum, & omnem substantiam domus suæ tradet, Qui autem adulter est, propter

cordis inopiam perdet animam suam : turpitudinem & ignominiam congregat sibi, & opprobrium illius non delebitur. Unde etiam graviter admodum puniebatur adulterium in veteri Lege, in qua scriptum est (*Lev. c. 20.*) : *Si mechatus quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetravit cum conjugē proximi sui, morte moriatur & mœchus & adultera.* Cæterum dubitari non potest, quin verum sit adulterium, quotiescumque alienus thorus violatur, etiamsi conjux alter id non ægre ferat, imo etiam expresse consentiat; & propositio contrarium errorem continens fuit haud ita pridem a summo Pontifice damnata.

L. Propositio damnata (*Innoc. XI. in Decret. contr. 65. Proposit. morales dato in Martio 1679.*) : *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium, atque adeo sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.*
Quest. 10. Ex adulterio commisso tenetur-ne quis ad restitutionem?

Resp. Certum est, adulterum, seu adulteram, ex iustitia teneri in solidum restituere omnia damna, quæ ex illorum adulterio patiuntur filii legitimi, aut etiam maritus, & ejus hæredes, sive propter infamiam, quæ inde secuta est, sive propter impensas factas in alimentis & similibus datis supposititio filio, sive etiam propter hæreditatem, qua spoliati sunt in totum, aut ex parte filii legitimi, aut alii hæredes, : *Mulier, inquit Sanctus Raymundus (in summ. l. 1. tit. de raptorib. c. 10.)*, quæ de adulterio suscepit filium, vel supposuit sibi alienum partum, debet laborare, quibuscumque modis potest, ut legitimi hæredes non fraudentur hæreditate paterna; caute tamen, revelare enim simpliciter marito, vel etiam ipsi spurio, vel supposito, non expedit, tum quia guerræ, homicidia, & adulteria fierent, cum maritus forte dimitteret eam, & non valentes forsitan continere, utrique adulterarentur, & alia multa pericula possunt oriri, quia forte non crederent sibi. Ex altera parte non videtur, quod possit agere pœnitentiam, vel esse in statu salvandorum, durante tali deceptione; quia non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. *Can. Si res aliena 14. q. 6.* Verum quia propter hoc non est ei pœnitentia deneganda, ut ait Innocentius cap. *Officia extra de penis.* ita procedat. Revelet in pœnitentia factum suo Sacerdoti Parochiali, vel de licentia ipsius, alii magis perito, & postea cum ipso, vel etiam sine ipso, si vult, revelet Episcopo suo similiter in pœnitentia: & tunc Episcopus, vel etiam Sacerdos, si tantæ discretionis vel maturitatis sit, vel, quod tutius est, ambo simul inquirent diligenter, & caute, si ille spurio, vel suppositus sit homo spiritualis, & timens Deum; quo invento, vocent eum secreto, & coram muliere, & si videbitur expedire, recepto prius sacramento ab ipsa, quod

calumniose non procedat, & etiam ab illo, quod factum secretum teneat, poterunt revelare sibi, & inde consulere, ut ingrediatur Religionem, vel transferat se ad longinquam regionem, ut sic nihil percipiat de bonis illius, quem credebat esse patrem suum. Si vero illi spurio, vel supposito non potest revelari sine periculo; vel etiam facto sibi revelato secundum formam prædictam non vult acquiescere consilio: tunc etiam injungatur mulieri, quod de sponsalicio suo, vel aliis rebus quas habet, vel in futurum habere poterit, satisfaciat juxta posse, dolens semper de peccato; & quia non potest plene satisfacere, proponens firmiter in animo, quod satisfaciet, quam cito poterit. Hoc tamen fiat per medium pœnitentialem, vel personam religiosam secreto & caute, & potest uti his verbis: Quædam persona tenetur vobis in hoc, accipite; & ita erit in bono statu. Ad eandem restitutionem teneretur adulter, cum scit filium natum esse suum, quem idcirco ipsemet alere teneretur.

Quæst. II. Quid est incestus, & unde illius peccati gravitas desumitur?

Resp. Incestus est copula nefaria cum consanguinea, aut affine, intra quartum, aut proximiorum gradum; quod intelligitur extra matrimonium cum legitima dispensatione contractum. Tribus potissimum de causis gravissimum est scelus, quod per incestum committitur. Prima ratio est, inquit S. Antoninus (3. p. tit. 7. c. 5. §. 2.), quia naturaliter debet homo quamdam honorificentiam parentibus, & per consequens aliis consanguineis, qui ex eisdem parentibus de propinquo originem trahunt, in tantum, quod apud antiquos, ut Valerius Maximus refert, non erat fas filium simul cum patre balneari, ne sic seipos invicem nudos conspicerent. Manifestum est autem secundum prædicta, quod in actibus venereis maxime consistit quædam turpitudine honorificentie contraria; unde de his homines verecundantur: & ideo incongruum est, quod conjunctio venerea talium personarum fiat ad invicem. Et hæc ratio videtur exprimi Levit. cap. 18. ubi dicitur: *Mater tua est, non revelabis turpitudinem ejus*. Et idem postea dicitur in aliis. Secunda ratio est, quia personas conjunctas sanguine necesse est ad invicem simul conversari; unde, si homines tales, scilicet qui sunt consanguinei, vel affines, non arcerentur a commixtione venerea, nimia opportunitas daretur hominibus venereæ commixtioni, & sic animi illorum nimis emollescerent per luxuriam. Et ideo in veteri Lege illæ personæ specialiter videntur esse prohibitæ, quas necesse est simul commorari. Tertia ratio est, quia per hoc impeditur multiplicatio amicorum; dum enim uxorem extraneam quis accipit, junguntur sibi quadam speciali amicitia omnes consanguinei uxoris, ac si essent consanguinei sui. Unde dicit Aug. (lib. 5. de Civ. Dei c. 6.): *Habita est*

ratio rectissima charitatis, ut homines quibus esset utilis, atque honesta concordia, diversarum necessitudinum vinculis neclerentur; nec unus in una multos haberet, sed singulæ aspergerentur in singulos: ac sic ad socialem vitam diligentius colligendam, plurimæ plurimos obtinerent. Pater quippe, & focer, duarum sunt necessitudinum nomina; ut ergo alium quisque habeat patrem, alium focerum, numerosius se charitas porrigit. Porro ex illo crimine incestus, si commissum fuerit a viro cum consanguinea conjugis suæ, vel ab uxore cum consanguineo viri usque ad quartum gradum inclusive, nascitur impedimentum impediens matrimonium contrahendum mortua uxore, vel marito: quia tale crimen inhabilitat ad quodcumque matrimonium contrahendum, ut patet ex Canone apposito in Decretali Gregorii IX. ubi ita dicitur (*Can. 1. de eo qui cognovit consanguineam uxoris suæ vel sponse*): „ Si quis cum filiastra sua scienter fornicatus fuerit, nec a matre debita petere, nec filiam unquam habere potest uxorem: nec filiastra, nec ille ullo unquam tempore aliis se poterunt matrimonio copulare“. Et ita patet, quod ille, qui sine legitima dispensatione contraheret, & non obstante illo impedimento, graviter peccaret: quod etiam dicendum videtur de reliquis impedimentis non dirimentibus, juxta opinionem Eminentissimi Cardinalis Brancatii de Laurea in suo aureo tractatu de Matrimonio.

Sed non solum incestus committitur circa consanguineas, aut affines, sed etiam circa illas, quæ cognitione tantum spirituali junguntur, nec possunt matrimonio absque dispensatione copulari, ut videmus in tractatu de Matrimonio, c. 6. (*Tom. 4. tr. 9. de Sac. Matrim. c. 6. n. 9.*) Quomodo autem propter incestum privetur quis jure petendi debitum, in eodem tractatu dictum est; (*Ibid. c. 10. n. 22.*) Notandum est etiam, in confessione incestus, omnino explicandum esse gradum affinitatis, aut consanguinitatis in quo quis peccavit; nam aliud est peccare cum consobrina, aliud cum matre, aut sorore; aliud etiam peccare cum affini, aliud cum consanguinea: plus enim est esse conjunctum ex proprio sanguine, quam ex sanguine uxoris: & naturæ magis repugnat in uno, quam in altero.

Quest. 11. Quid est raptus?

Resp. Raptus est, cum virgo, vel corrupta, vel conjugata, vel quæcumque alia mulier, seu etiam vir, per vim, seu contra suam, aut parentum voluntatem, matrimonii, aut concubitus, aut etiam alterius libidinis causa, a propria domo extrahitur. Hoc autem peccatum, quantum ad actum luxuriæ, non distinguitur ab aliis: sed addit crimen contra justitiam, rapinam scilicet, & violentiam quamdam, quæ aliquando fit personæ raptæ, aliquando parentibus illius, aut etiam parentibus simul, & personæ raptæ; in omnibus istis casibus grave est,

est, & ex eo oritur obligatio resarciendi omni meliori modo damna, quæ ex raptu secuta sunt.

Notandum est autem, quod raptus alienæ sponsæ est impedimentum impediens matrimonium cum qualibet femina contrahendum; nam, ut dicitur in Canone, quod Concilio Toletano tribuitur apud Gratianum (*Can. Statutum 7.*): „statutum est a sacro Conventu, ut si quis sponsam alterius rapuerit, publica penitentia mulctetur, & sine spe conjugii maneat; & si ipsa eidem crimini consentiens non fuerit, licentia nubendi alii non negetur.

Præterea voluit Concilium Tridentinum (*sess. 24. de ref. Matr. c. 6.*), ut ex raptu oriretur impedimentum dirimens, his verbis: „Decernit Sancta Synodus, inter raptorem, & raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Quod si rapta a raptore separata, & in loco tuto, ac libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat; & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium & favorem præbentes, sint ipso jure excommunicati, ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces; & si Clerici fuerint, de proprio gradu decendant: teneatur præterea raptor, mulierem raptam, sive eam uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter arbitrio judicis dotare.

Quæst. 13. Quid est sacrilegium?

Resp. Sacrilegium, inquit sanctus Antoninus (*p. 2. tit. 5. c. 8. in princ.*), prout est species luxuriæ, est coitus exercitus per personam sacram, vel cum persona sacra, id est habente ordinem sacrum, vel votum continentie, vel etiam in loco sacro. Sed breviter notandum est, oscula, tactus, desideria, & cætera hujusmodi libidinosa opera interna, seu externa, a persona sacra, aut supra, vel circa personam sacram perpetrata, ad hanc speciem sacrilegii haud dubie pertinere: & ideo in confessione talem circumstantiam personæ necessario aperiendam esse.

Observandum est etiam, per Sacramentum Pœnitentiæ contrahi velut aliquod cognationis spiritualis vinculum, ratione cujus, Confessarius, qui carnaliter peccat cum sua pœnitente, tenetur illam circumstantiam personæ, ex qua nova malitia sacrilegio accedit, in confessione declarare. Idque probari potest ex variis Canonibus (*Can. Omnis*): „Non debet, inquit Cælestinus Papa (*Can. Si quis sacerdos, & can. ult. 30. q. 1.*), Episcopus aut Presbyter commisceri cum mulieribus, quæ ei sua peccata fuerint confessæ. Si forte, quod absit, hoc contigerit, sic pœniteat, quomodo de filia spirituali, Episcopus quindecim annos, Presbyter duodecim & deponatur. Ubi videre est, quod tale scelus æquiparatur fornicationi commissæ cum filia spirituali, seu quam quis tenuit in Baptismo. Et ibidem: „Si quis, inquit Symmachus Papa, hoc scelus perpetravit, non solum dignitatis honorem amittat, verum etiam usque ad exitum vitæ suæ jugi pœ-

nitentia se subdat. Unde etiam S. Thomas diferte docet (*in 4. sent. dist. 41. q. 1. art. 2. ad 8.*), quod per pœnitentiam contrahitur quoddam fœdus inter Sacerdotem, & mulierem confitentem, simile cognationi spirituali, ut tantum peccet eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritualis filia. Et hoc ideo quia maxima familiaritas est inter Sacerdotem, & confitentem, & ex hoc ista prohibitio est inducta, ut tollatur peccandi occasio. Videri possunt, quæ de sollicitantibus in Confessione notavi Tom. 4. tit. 6. cap. 11. n. 9. *Quest. 14.* Quænam pœnæ adversus illius peccati gravitatem a Sacris Canonibus fuerunt sancitæ?

Resp. Varii Canones in hujusmodi flagitium, sive a Sacerdotibus, & aliis, qui in Sacris Ordinibus constituti sunt, sive a Monachis, aut Monialibus perpetratum, invehuntur, & gravibus pœnis coercent; sed ne nimium in his immoremur, multis brevitatis causa præteritis, solum obiter referam, Concilium Triburiense (*Can. 7. versetur in cap. impudicas, q. 1.*) sequens Decretum promulgavisse. Impudicas detestabilesque personas Monachorum, quæ abjecto proposito sanctitatis, illicita, atque sacrilega contagione se miscuerint, & in abruptum conscientiaæ desperatione perducta, de illicitis complexibus libere filios procreaverint, a Monasteriorum cœtu, Ecclesiarumque conventibus eliminandas esse mandamus: quatenus retrusæ in suis ergastulis, tantum facinus lamentatione continua descentes, purificatorio possint igne pœnitentini decoqui, ut eis ad mortam solius misericordiaæ intuitu per Communionis gratiam possit subveniri. Et in Concilio Turonensi *Can. 6.* Qui se sacris virginibus per conjunctionem nefandam miscuerit, vel propositum professæ religionis dereliquerit, utrique a Communionem habeantur alieni; quia si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus: donec resipiscentes a laqueo diaboli, a quo captivi tenentur, ab ipsius voluntate ad auxilium pœnitentiaæ revertantur. Hujusce sceleris gravitatem diferte explicat Concilium Troslejanum (*anno 109. Can. 8. ex Capitular. lib. 6. c. 309. art. 412.*), dum verba Capitularium Caroli Magni suis Decretis interferens sic loquitur: Scire vos convenit, quia blasphemiam Deo irrogat, qui cum Deo sacrata, vel cum velata foemina se commaculat. Si Clericus cum velata foemina, vel Deo sacrata se maculaverit, proprio honore privetur. Et sciendum est omnibus, quod Deo sacrarum foeminarum corpora per votum propriae sponsionis, & verba Sacerdotis Deo consecrata templa esse, Scripturarum testimoniis comprobantur: & ideo violatores earum, sacrilegi, ac juxta Apostolum, filii perditionis esse noscuntur. Deinde in eodem Ecclesia Gallicana celebri Conventu fuisse commemorantur varia priorum Conciliorum, & Summorum Pontificum Decreta, quibus omnes impudicitia occasio-

nes a Clericis omnibus summopere vitandas sanxerunt.
 ipsam quoque criminis suspicionem, quæ in Ecclesiastico
 homine magnum semper scandalum parit, valde fugien-
 dam esse, asseruit Eugenius II. in Synodo Romæ habi-
 ta (*Canon. 15. refertur in Canon. Si quispiam, dist. 18.*
Et in cap. Si quisquam de cohab. Cleric. Et mulier.), dum
 ait : „ Si quispiam Sacerdotum, id est, Presbyter, vel
 „ Diaconus, vel Subdiaconus, de quacumque scemina cri-
 „ mine fornicationis suspectus, post primam, secundam,
 „ & tertiam admonitionem, inveniatur fabulari cum ea,
 „ vel aliquo modo conversari, excommunicetur “. Quæ
 „ vero esset poenitentia imponenda Presbytero in fornica-
 „ tione lapsus, habetur in Synodo Hibernensi habita sub
 „ Leone Papa III. (*refer. in Can. Presbyt. dist. 82.*) his
 „ verbis : „ Si Presbyter fornicationem fecerit, quanquam,
 „ secundum Apostolorum Canones deponi debeat, juxta
 „ tamen auctoritatem B. Silvestri Papæ, si in vitio non
 „ perduraverit, sed sua sponte confessus adjecit, ut re-
 „ surgeret, decem annis in hunc modum poeniteat. Tri-
 „ bus siquidem mensibus privato loco a cæteris remotus,
 „ solo pane, & aqua a vespera in vesperam utatur : die-
 „ bus autem Dominicis, & præcipuis festis, modico vi-
 „ no, & pisciculis, atque leguminibus recreetur sine car-
 „ ne, sine sagimine, ovis & caseo, sacco indutus, hu-
 „ mo adhareat, die, ac nocte jugiter misericordiam Dei
 „ omnipotentis imploret. Finitis tribus continuis mensi-
 „ bus, exeat ; tamen in publicum non procedat, ne grex
 „ fidelis in eo scandalum patiatur : nec enim debet Sa-
 „ cerdos publice poenitere, sicut Laicus. Postea aliquan-
 „ tisper resumptis viribus, unum annum & dimidium in
 „ pane & aqua expleat, exceptis Dominicis diebus, &
 „ præcipuis festis, in quibus vino, sagimine, ovis, &
 „ caseo, juxta canonicam mensuram, uti poterit. Fini-
 „ to primo anno, & dimidio, Corporis & Sanguinis Do-
 „ mini, ne indurescat, particeps fiat, ad pacem veniat,
 „ cum fratribus psalmos in Choro ultimus canat, ad cor-
 „ nu Altaris non accedat. Juxta B. Clementis vocem,
 „ minora gerat officia. Deinde vero usque ad expletio-
 „ nem septimi anni, omni quidem tempore, exceptis
 „ Paschalibus diebus, tres legitimas ferias in unaquaque
 „ hebdomada in pane, & aqua jejunet. Expleto septimi
 „ anni circulo, si sui confratres, apud quos poenituit,
 „ ejus condignam poenitentiam collaudaverint, Episco-
 „ pus in pristinum honorem, juxta B. Calixti Papæ
 „ auctoritatem, eum revocare poterit. Sane sciendum
 „ est, quia secundam feriam, unum psalterium canen-
 „ do, aut unum denarium pauperibus dando, si opera-
 „ rius est, redimere poterit. Finitis autem septem an-
 „ nis, deinde usque ad finem decimi anni sextam fe-
 „ riam, nulla interveniente redemptione, observet in
 „ pane, & aqua. Eadem quoque poenitentia erit Sacer-
 „ doti de omnibus aliis peccatis, & criminibus, quæ
 „ eum in depositionem inducunt. Neque hoc cuilibet
 „ videa-

videatur onerosum, si Sacerdos post lapsum, digne, ut supra dictum est, poenitens ad pristinos redeat honores. Ad præcavenda hujusmodi peccata, videri possunt, quæ habentur Tom. 5. tr. 8. c. 4. q. 4. Præterea in Concilio Beneventano, relato in Synodicon in lucem edito ab Eminentissimo Cardinali Vicentio Maria Urfini (an. 1674. c. 11.), sic statuitur: „ Inhibemus districtè, ne Prælati, aut alii Clerici foeminas teneant, de quibus suspicio incontinentiæ possit esse: sed nec Rectores Ecclesiarum, Abbates, vel Archipresbyteri juvenes matres, sorores, amitas, consanguineas secum in domibus Ecclesiarum, vel aliis, in quibus habitant, tenere præsumant; sed alibi, si pauperes fuerint, eis si voluerint necessaria subministrant, & juxta Statutum Provincialis Concilii antiqui, nullus Sacerdos, vel Clericus beneficiatus mulierem habeat in domo suspectam. Monentes quoscumque habentes, ut a se abjiciant intra dies quindecim. Alioquin, præter poenas juris, inobediens in una uncia danda Curie nostræ, & Curis suffraganeorum nostrorum per eorum subditos, in piis usibus convertenda, puniatur. Præcipientes, sub poena prædicta, omnibus & singulis Abbatibus, & Archipresbyteris Civitatis, Diocesis, & Provinciæ, ut dictos Sacerdotes, & Clericos tales mulieres habentes, & a se non abdicantes, nobis, aut suffraganeis nostris, infra decem dies revelent, & in scriptis tradant, & assignent nomina eorundem.

Et in recentiori Concilio Beneventano (an. 1695. tit. 18. c. 3.) sic statuitur: „ Nemo ex Clericis mulieres quascumque, præter matrem, amitam, & sororem, aliasque usque ad secundum consanguinitatis, vel affinitatis gradum, secum habitare permittat, idque Episcopo annuente; debent enim non solum malum cavere, verum etiam omnem mali suspensionem fugere, ne in cujusquam offensionem incurrant. Qui soli degunt, nullam domi mulierem, cujuscumque ætatis, & conditionis existat, sub famulatus prætextu, absque expressa Episcopi licentia, & hac, non nisi ea quinquaginta annos nata sit, concedenda, prorsus detineant: Advertantque Episcopi, quod apud Cyprianum legitur: „ Cum Clerico foemina nulla commaneat, non despecta, non vetula, sive affinitate peculiariter suscipienda, ad domesticum obsequium: quis magis illico delinquitur, ubi sine suspitione securum potest esse delictum; maxime quia cupidini nulla deformitas, nulla despectio fastidii, vel vilis existit: sed diabolus pingens, pretiosum efficit, quidquid sædum, & horridum fuerit.

Præterea in Concilio Neapolitano (an. 1576. c. 22.) sic decernitur, quod „ in ædibus ad usum Ecclesiæ ministrorum constructis, foeminae ne commorentur, quamcumque cum eis necessitudinem, cognationemque habeant: in aliis vero, quæ Clericali usui non sunt

assignatæ, non nisi ex causa rationabili, Ordinarii iudicio approbanda, possint Clerici cum mulieribus cohabitare, contubernio insuper, familiaritate, consuetudine publica, vel secreta, quarumcumque suspectarum mulierum, sibi interdictum esse intelligant; hinc enim, ut Cabilonenſe Concilium ait, non minimum vita, & opinio polluitur; nec facile alligabit quis ignem in sinu suo, ut vestimenta eius non comburantur.

Comœdias, fabulas, choreas, equestres, seu haſticos ludos, profana colloquia, atque spectacula, nec edant ipsi, nec spectent. Talis, tesseriſ, pictis pagellis, globo missili, vel pila parva palmari palam, aliove ludi genere prohibito, nec ludant, nec ludentibus spectatores adsint; publice vero nec etiam honesto, sub pœnis gravissimis.

Nullum venationis genus a Sacris Canonibus Clericis vetitum exercent. Comestationibus, cœpotationibus, aliisque minus honestis conviviis non intersint: cauponas, seu tabernas, nisi iter facientes, non ingrediantur; at neque in tonstrinis, vel aromataris, vel aliis artificum, vel vendentium officinis, tempus otiose conerant, ne labia Divinis laudibus consecrata, scurrilia potius, & quæ ad rem non pertinent, sonare audiantur.

Quantum ad ludos Clericis vetitos, Cardinalis Nerjus in omni sacra eruditione versatissimus, sic graviter decernit in Synodo Aſſiſiensi (an. 1654. tit. 19.): Ludum, alearum præsertim, & taxillorum, qui non sine maximo ecclesiasticæ dignitatis dedecore exerceri potest, dum ludentium animi crebro avocantur a Divinis, & forsan Dei sanctum nomen impie blasphemantur, Ecclesiasticique reditus nefarie profunduntur, sub pœna suspensionis ipso facto incurrendæ, auctoritate per Sacrum Conc. Trid. nobis attributa, omnino interdicitur.

Si Ecclesiastici lectioni Sacræ Scripturæ attenderent, prout eis maxime convenit; otio omnium malorum incentivo non tabescerent, nec inutiliter, ut sæpius fit, tempus consumerent, cum non mediocri sæcularium scandalo: frequentem hanc sacre pagine lectionem graviter commendat Eminentissimus, & numquam satis laudatus Cardinalis Ursinus, in sua Synodo decima octava Beneventana (an. 1703. tit. 2. c. 1.), his verbis: Continuit nobis, præsentem nostræ Diœcesis Visitationem agentibus, quod nobis contigisse oportuit, sed contigisse profecto non libuit: in quibusdam scilicet Oppidis, populo adhuc non ignobili Clero non exiguo conspicuis, Sacrum Bibliorum Codicem apud quemquam non reperire. Quod scelus, in Sacerdotibus præcipue, & Ecclesiarum Rectoribus damnantes, quos Divinarum oportet litterarum habere peritiam, ut parati sint ad satisfactionem omni poscenti eos rationem de fide, quæ in eis est: Mandamus, ut de libro huiusmodi singuli su-

33 predicti, ac Clerici omnes, ad superiores Ordines alias
 34 non promovendi, infra mensem omnino provideant.
 35 Acceptum autem ne seponant; verum Ezechielis in-
 36 star, lectioni illius assidue attendentes, volumen illud,
 37 quod a Deo est, inexplebili aviditate comedant, pro
 38 spiritali etiam contra sensus illecebras antipharmaco,
 39 juxta illud Hieronymi ad Rusticum: *Ama studia Scri-*
 40 *pturarum, & carnis vitia non amabis* “.

Et Eminentissimus Jacobus Cardinalis Boncompagnus,
 in venerabili Synodo Bononiensi (anno 1698. lib. 3. c.
 18.), statuit, ut „ a colloquiis foeminarum quantum
 35 possunt se contineant, tam Clerici, quam Sacerdotes,
 36 earumque contubernia vitent: prohibemus autem, ne
 37 in domesticam servitutum quascumque admittant, sed
 38 eas, quæ pro ætate, moribus, & honesta fama, om-
 39 nem adimant suspicionem intemperantiæ, sintque ma-
 40 turæ ætatis; nec sine licentia in scriptis concedenda,
 41 & quotannis confirmanda, eas in famulas retineant;
 42 aliter in pœnas incidant juxta Edictum nostrum. Ca-
 43 veant quam habitationem conducant, ne sit contermi-
 44 na foeminis suspectis, & pravitæ vitæ occasionem præ-
 45 beant mali: eoque magis ne in aliqua ejus parte si-
 46 miles mulieres inhabitent: certe quod transgressores
 47 severe puniemus, volentes pessimum abusum desuper
 48 irreptum omnino tollere. Nullus earumdem ædes fre-
 49 quentet, nec confabulari præsumat; quod districtè
 50 prohibemus. Si quis sacrorum Canonum contemptor
 51 extiterit cum similibus prave vivens, pro facti quali-
 52 tate, & ecclesiasticis, & arbitrariis pœnis subdetur.

Et in novissimo Concilio Provinciali Neapolitano, a
 Jacobo Cardinali Cantelmo congregato (an. 1699. tit. 9.
 c. 5. n. 10.), sic habetur: „ Memores Sacrorum Cano-
 35 num, cohabitationem Ecclesiasticorum cum mulieri-
 36 bus interdientium, nemo ex Clericis audeat ancillas
 37 domi retinere, ex quibus ulla possit adversa suspicio
 38 suboriri; de hujus autem suspicionis periculo ne quis
 39 sibi temere blandiatur: Episcopus diligenti examine
 40 inquirat, prudentique consilio judicet. Neque docere
 41 audeant puellas, aut mulieres legere, scribere, canere,
 42 re, & alia hujusmodi, nisi venia ab Ordinario impe-
 43 trata, sub pœna carceris formalis “.

Præterea in Synodo Ravennatensi (an. 1607. de Vita
 Cler. n. 14.), ut omnis incontinentiæ suspicio sedulo a
 Clericis vitetur, expresse statuitur, ut „ ad exterarum
 35 foeminarum domos Clerici nullo modo accedant, ne-
 36 que hujusmodi mulieribus suas ædes patrimoniales con-
 37 cedant, aut infamibus personis locent; quod multo
 38 magis intelligendum est de domibus suarum Ecclesia-
 39 rum propriis, ubi residentiam facere tenentur, sive
 40 sint domus parochiales, sive canonicales; quas lo-
 41 care non audebunt, aut commodare cuicumque per-
 42 sonæ sine nostra licentia, sub pœna scutorum 25. præ
 43 qualibet vice “.

Eodem plane modo, ut omnis abufui intercludatur aditus, Archiepiscopus Genuenfis, Dominicus de Marinis, ftatuit in Synodo (anno 1619. de vita & honeftate Cleric.), ut Clerici quasvis mulieres, etiam confanguineas, domi retinere non poffint, fine licentia noftra, five Vicarii generalis.

Cardinalis Ptolomæus Gallius, dictus vulgo Cardinalis Comenfis, in Synodo Sabinenfi (an. 1590. c. 1.) fic decrevit; „ Clerici in domo nulli omnino mulieri cohabitent, nifi arctiffimo confanguinitatis, aut affinitatis gradu conjunctæ, non remotiori quidem quam fecundo: arbitrio tamen Vicarii noftri relinquatur, id etiam prohibere, fi aliqua fufpicio exiftat de mala vita eorum mulierum.

Demum celeberrimus Epifcopus Amerinus, Antonius Maria Gratianus, fic ftatuit in Synodo (Amerina, an. 1595. c. 662.): „ Clerici qui fe parare a propinquis domum poffunt, ne cum eorum uxoribus aliisque mulieribus habitent, prudenter fane, ex veterum more Patrum, rationeque facient, fi id exequantur. Decet enim Ecclefiafticum hominem, non crimen folum, fed etiam criminis fufpicionem vitare: præterquam quod domeftica & quotidiana fœminarum etiam propinquarum confuetudine mollitur animus, fenfimque flexus, a continentia & continentia confiliis defcendit. Illi autem qui a fuis proprias in ædes fuccefferint, cum iis ullam omnino fœminam habitare prohibemus, nifi a Nobis ejus rei facultatem obtinuerint, qui & neceffitatis eorum, & mulieris ætatis, fameque & morum rationem ducemus.

Et in celebri Synodo Affienfi Eminentiffimi Cardinalis Nerlii (an. 1619. tit. 19.), ftatuatur his verbis: „ Momenus in fuper, ad omnem incontinentia fufpicionem effugiendam, fufpectarum mulierum familiaritatem & cohabitationem prorfus evitare: eas vero quæ a jure permittuntur ancillas feu famulas, licet honefta femper fama, & ætate provectiores, abfque noftro vel Vicarii noftri generalis licentia, retinere vel accipere non præfumant, fub graviffimis arbitrio noftro pœnis.

Quæft. 15. Quæ funt peccata contra naturam?

Resp. Omnibus fccleribus fupra relatis, quæ ex luxuria originem trahunt, multum graviora funt illa, quæ contra naturam funt: „ Omnium horum effimum, inquit S. Auguftinus (de Adulter. conjugii, refertur in Can. Adulterii, 42. q. 7.), quod contra naturam fit, ut fi vir membro mulieris non ad hoc concesso voluerit uti. Ufus enim naturalis fi ultra modum prolabitur, in uxore quidem veniale eft, in meretrice damnabile; fed ifte qui eft contra naturam, execrabiliter fit in meretrice, fed execrabilius in uxore. Flagitia (S. Aug. l. 3. Confef. c. 8. refertur in Can. Flagitia, 32. q. 7.) quæ funt contra naturam, ubique & femper deteftanda, atque puniendæ funt, qualia Sodomitarum fuerunt; quæ fi om-

nes gentes facerent, eodem criminis reatu divina lege tenerentur, quæ non sic fecit homines, ut se illo utantur modo. Violatur quippe ipsa societas, quæ cum Deo nobis esse debet, cum eadem natura, cujus ipse auctor est, libidinis perversitate polluitur. Unde Summus Pontifex hanc circa molliem, quæ etiam pollutio dicitur, scandalosam propositionem damnavit (*Innoc. XI. in Decret. contra 65. Proposit. 49. proposit. damnata.*): *Mollities jure natura prohibita non est: unde si Deus eam non interdixisset, sepe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.* Porro peccatorum contra naturam, quatuor vulgo species inter se diversæ recensentur: Uno quidem modo, ait *S. Thomas* (2. 2. q. 154. art. 11. in corp.), si absque omni concubitu causa delectationis venereæ pollutio procuretur: quod pertinet ad peccatum immunditiæ, quam quidem molliem vocant. Alio modo si fiat per concubitum ad rem non ejusdem speciei, quod vocatur bestialitas (*sub qua specie comprehenditur execrabilis concubitus cum Demone succubo vel incubo.*) Tertio, si fiat per concubitum ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum, vel femineæ ad feminam, ut *Apostolus* dicit (*ad Rom. c. 1. 16.*); quod dicitur sodomiticum vitium. Quarto, si non fervetur naturalis modus, aut quantum ad instrumentum non debitum, aut quantum ad alios monstruosos & bestiales concubendi modos. De quibus modis locuti sumus alibi (*Tom. 4. trait. 9. du mariage, chap. 10. nombre 14. Tom. ... trait. 4. de la Eucharistie, c. 10. nomb. 6.*) Notandum autem est, illud quod diximus superius, peccata scilicet contra naturam, graviora esse reliquis speciebus luxuriæ, ut adulterio, incestu, & aliis, cum hoc fortasse temperamento intelligendum esse, ut aut non simpliciter de omnibus peccatis contra naturam specificè, sed tantum genericè dicatur; nam vix credi potest, simplicem pollutionem, etsi gravior sit simplici fornicatione, graviolem etiam esse incestu cum matre, aut sacrilegio cum Moniali perpetrato: aut certe id ita intelligendum est, ut quodlibet peccatum contra naturam, sit quidem gravius in ratione luxuriæ, quia per se magis est contra naturam generationis, quam aliæ luxuriæ species; sed istæ graviores ex alia parte esse possunt, quia scilicet sunt contra justitiam, pietatem, aut religionem. Advertendum est, illa peccata contra naturam posse aliquando concurrere in eadem persona cum aliis speciebus luxuriæ, stupro, adulterio, & reliquis: in quo casu duplex est peccatum: De pollutione autem nocturna jam dictum est in tractatu de Eucharistia. Cæterum illa species peccati contra naturam, in qua quis peccavit, necessario aperienda est in confessione. Unde propositio quæ sequitur, damnata fuit a summo Pontifice (*Alex. VII. in Decreto das. die 14. Sept. 1665.*)

XIX. Propositio damnata: *Mollities, sodomia, & bestiali.*

Bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ: ideoque sufficit dicere in Confessione, se procurasse pollutionem.

Quest. 16. Inter peccata contra naturam, sunt-ne alia aliis graviora?

Resp. Sunt certe; nam in primis congressus cum dæmone, multo gravior videtur cæteris; deinde bestialitas: tertio sodomia; quarto si in concubitu inter personas diversi sexus non servetur naturalis modus, præsertim si ita fiat, ut non possit sequi generatio: nam si conceptus non impediatur, videtur esse potius præter naturam, quam contra naturam, maxime si concubitus modo consueto difficile possit fieri ob imprægnationem, ut diximus alias (*Tom. 4. trait. 9. du Mariage, chap. 10. nomb. 14.*); quinto denique loco ponenda videtur pollutio, sive molities, quando aliquis solus, sive vir, sive fœmina, pollutit seipsum voluntaria feminis effusione, sine omni concubitu. Illius peccati gravitatem indicat Scriptura (*Gen. c. 38. 10.*), dum Onan filium Judæ, qui se nefarie poluebat, *idcirco percussit Dominus, quod rem detestabilem faceret.* Inter vitia quæ sunt contra naturam, *inquit sanctus Thomas* (2. 2. q. 154. art. 12. ad 4.), infimum locum tenet peccatum immunditiæ, quod consistit in sola omissione concubitus ad alterum: gravissimum autem est peccatum bestialitatis; quia non servatur debitum: unde *Genes. cap. 37.* Accusavit fratres suos crimine pessimo, *dicit Glossa*, quod cum pecoribus miscabantur. Post hoc autem est vitium sodomiticum; cum ibi non servetur debitus sexus. Post hoc autem est peccatum ex eo, quod non servatur debitus modus concumbendi: magis autem si non sit debitum vas, quam si sit inordinatio secundum aliqua alia pertinentia ad modum concubitus.

C A P U T II.

De cæteris, quæ in sexto, aut etiam in nono Præcepto Decalogi prohibentur.

Quest. 1. Quibus gradibus luxuria homines perdit?

Resp. S. Antoninus septem hujusmodi gradus enumerat, his verbis (*p. 3. tit. 5. cap. 1. §. 4.*), Scien- dum quod sicut ignis paulatim consumit templum; ita luxuria a cogitatione turpium incipit, & nisi resistatur, ulterius procedit. Progressus autem luxuriæ fit per septem gradus. Primus est sensualis complacentiæ toleratio; secundum est morosa delectatio: tertius est in actum consensio; quartus impudica aspectio: quintus turpis confabulatio; sextus libidinosa contrectatio; septimus operis expletio. Primi tres sunt in corde ab intra, alii quatuor in corpore ab extra.

Quest. 2. Quandonam sensualis complacentia ad peccatum imputatur?

Resp. „ Sciendum est, inquit S. Antoninus (p. 2. tit. 5. c. 1. §. 4.), quod tunc cogitatio luxuriæ peccatum est, quando quis cogitans turpia voluntarie, sive ad poenitendum de his quæ gessit, sive ad intelligendum, vel discendum materiam de turpibus, bona intentione, sive involuntaria, occurrit cogitatio turpis ex otiositate mentis, vel curiositate, vel ex gestis per eum, vel per suggestionem dæmonis sensualitatis; tamen aliquantulum delectatur, & sibi complacet, cum displicentia tamen rationis, ibi est peccatum veniale. Quod tamen intelligendum videtur, si sit quædam negligentia culpabilis, & eo casu, quo quis aliquo modo advertens, talem sensualem complacentiam non protinus rejicit, ei renunciat: unde de hac improvisa delectatione sic differt S. Franciscus Salesius (introduction à la Vie devote, part. 4. chap. 6.): „ On est quelque fois surpris de quelque chatouillement de delectation qui suit immédiatement la tentation, devant que bonnement on s'en soit pris garde; & cela ne peut être pour le plus qu'un bien leger péché veniel; le quel se rend plus grand, si après que l'on s'est aperçu du mal ou l'honnêteté demeure par negligence quelque temps à marchander avec la delectation, si l'on doit l'accepter, ou la refuser; & encore plus grand, si s'en apercevant, on demeure ci icelle quelque temps par vraie negligence, sans nulle sorte de propos de la rejeter. Lorsque volontairement & de propos délibéré nous sommes résolus de nous plaire en telles delectations, ce propos même délibéré est un grand péché, si l'objet pour le quel nous avons de la delectation est notablement mauvais. “

Quæst. 3. Quid est morosa delectatio?

Resp. „ Delectatio, ex S. Thoma (1. 2. q. 74. art. 5. ad 3.), dicitur morosa, non ex mora temporis, sed ex eo quod ratio deliberans circa eam immoratur, nec tamen eam repellit, tenens & volvens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerunt; ut Augustinus dicit. Licet autem hæc morosa cogitatio, seu delectatio, ad alia etiam peccata pertinere possit; tamen sæpius accidit in genere luxuriæ, de qua in hoc sexto Præcepto agitur. Cogitatio autem morose delectationis circa materiam luxuriæ est perversa, ut ait S. Antoninus (p. 2. tit. 5. c. 1. §. 5.), quia contra debitum usum sanctæ rectitudinem rationis; unde ex moralis. Quod auctoritate S. Augustini confirmant S. Thomas & Antoninus sic enim loquitur: „ Nec sane cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse factanda, tenens tamen, & volens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerunt, negandum est esse peccatum, sed longe minus quam si & opere statuat implendum: & ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, peccatque percutiendum, &

dicendum: Dimitte nobis debita nostra. Et ne putaret quispiam, de peccato veniali tantum loqui S. Augustinum, mox subiungit (*l. 12. de Trinit. c. 12.*): „ que enim sicut in illis duobus primis hominibus performam edisset illicitum, sola utique mortis supplicio pleteretur; ita dici potest in uno homine, si delectationibus illicitis, a quibus continuo se deberet avertere, cogitatio libenter sola pascatur, ne facienda decernat mala, sed tamen suaviter in recordatione teneantur, quasi mulierem sine viro posse damnari, absit hoc credere, hic quippe una persona est, unus homo est, totusque damnabitur, nisi hæc, quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per Mediatoris gratiam remittantur. Quibus verbis aperte docet, consensum in delectationem morosam esse peccatum mortale, dum asserit totum hominem propter illud damnandum, nisi per gratiam Mediatoris, scilicet per Sacramentum Pœnitentiæ, fuerit condonatum; sicut Eva, etiamsi sola pomum prohibitum comedisset, morte fuisset plectenda.

Quest. 4. Ille qui cogitationes de rebus venereis non expellit, sed in illis volens immoratur, semper ne peccat mortaliter?

Resp. Et si ut plurimum talis cogitatio, seu delectatio morosa, præsertim in hac materia, mortale peccatum involvat: attamen notandum est, venialem solummodo esse culpam, si de re veniali tantum cogitatio huiusmodi habeatur, citra grave periculum ulterioris consensus. Præterea delectatio duobus modis potest accidere, vel de cogitatione tantum, vel de re cogitata: si sit tantum de cogitatione ipsa, quia scilicet animus noster naturaliter delectatur, dum aliquid novum occurrit, vel quidpiam discit, præsertim si sit rarum aut admirandum, aut subtile; talis enim notitia per se delectat, etiamsi res, de qua cogitatio est, nullo modo placeat. Et hoc modo delectantur homines narratione, vel lectione homicidiorum, bellorum, fraudum, vel etiam rerum, quæ per artem magicam facta sunt, licet talia homicidia, fraudes, & similia, valde per se displiceant. Et talis delectatio de sola cogitatione non videtur per se mala, licet in venereis, ratione superflua, & etiam periculosa curiositatis, frequenter peccatum adesse possit: nam sæpius per se aliquo modo placere incipiunt. Attamen aliquando non solum peccato caret talis cogitatio, sed etiam meritum habet, dum scilicet quis, invitatus licet & reluctans, de talibus rebus cogitat, ut alios doceat, vel etiam ut melius eas intelligat, & discernat, & ita vanos scrupulos a se removeat, vel etiam sibi melius cavere possit, ut contingit etiam in Medicis, qui talibus immorari necesse habent, ut rationem medendi probe in-

telligent. In his porro casibus, ardentibus, & sæpius repetitis orationibus incumbendum est, ut pericula, quæ ex talibus cogitationibus frequenter oriuntur, Deo adjuvante, caveantur. Quod si e contrario delectatio habeatur de re ipsa cogitata, quæ concipitur ut bonum delectabile, ita ut talis delectatio sequatur ex affectu & amore erga ipsam rem, nempe fornicationem, sicut si revera præsens esset, quia per imaginationem seu phantasiam aliquo modo præsens fit, ut patet in somniis; tunc talis delectatio, quæ voluntarie sumitur ex re, quæ peccatum mortale involvit, mortalis est.

Hæc Doctrina habetur apud S. Thomam dum ait (1. 2. q. 62. art. 8. in corp.): „ Aliquis de fornicatione cogitans, „ de duobus potest delectari, uno modo de ipsa cogitatione, „ alio modo de ipsa fornicatione cogitata. Delectatio autem „ de cogitatione ipsa, sequitur inclinationem affectus in „ cogitationem ipsam; cogitatio autem ipsa secundum se „ non est peccatum mortale, imo quandoque est veniale „ tantum, puta cum aliquis inutiliter cogitat de ea: quan- „ doque autem sine peccato omnino, puta cum aliquis uti- „ liter de ea cogitat, sicut cum vult de ea prædicare vel „ disputare. Et ideo per consequens affectio & delecta- „ tio, quæ sic est de cogitatione fornicationis, non est „ de genere peccati mortalis; sed quandoque est pecca- „ tum veniale, quandoque nullum; unde nec consensus „ in talem delectationem est peccatum mortale. Quod „ autem aliquis cogitans de fornicatione, delectetur de i- „ pso actu cogitato, hoc contingit ex hoc, quod affectio „ ejus inclinata est in hunc actum: unde quod aliquis con- „ sentiat in talem delectationem, hoc nihil aliud est, quam „ quod ipse consentiat in hoc, quod affectus suus sit incli- „ natus in fornicationem: nullus enim delectatur, nisi in „ eo, quod est conforme appetitui ejus. Quod autem ali- „ quis ex deliberatione eligat, quod affectus suus confor- „ metur his; quæ, secundum se sunt peccata mortalia, „ est peccatum mortale; unde talis consensus in delecta- „ tionem peccati mortalis, est peccatum mortale.

Illud autem obiter notandum est, delectationem moro- sam esse ejusdem speciei, cujus est actus, de quo habetur delectatio, v. g. incestus, raptus, stuprum & similia, & ita talem circumstantiam necessario in Confessione aperiendam esse: „ Quia, ut ait S. Thomas (q. 15. de veri- „ tate, art. 4. ep. 8.), delectatio quæ consequitur cogitatio- „ nem ex parte actus cogitati, reducit in idem genus; „ quia nullus delectatur in aliquo, nisi afficiatur ad illud, „ & apprehendat illud ut conveniens. Unde qui consentit „ in delectationem interiorem, approbat exteriorem, & „ vult saltem ea frui cogitando de ea“. Præterea delectatio morosa non solum est peccatum mortale, cum con- surgit ex actu mortali cogitato, sed quandoque etiam dum habetur ex actu alias licito, sed non tunc cum de eo cogitatur: & ita peccat, qui delectatur de cogitatione

copulæ habendæ, dum matrimonium contraxerit; sicut & vidua dum de ea, quam cum marito habuit, voluntarie cogitat, aut etiam maritus, qui cogitat de actu conjugali habito, & delectationi præsentis extra illum actum apud se consentit: quia ille actus non est licitus, nisi dum fit, & cogitationes de illo actu peccato non carent, nisi ad illum statim exercendum referantur. De his diximus alias (Tom. 4. de matr.).

Quest. 5. Consensus in rem veneream est, ne ejusdem speciei, & non minus peccatum, quam sit ipse actus, cui consensus præbetur?

Resp. Huic quæstioni respondere videtur sanctus Ecclesiæ Doctor Augustinus, dum ait (l. 1. de libero arbitr. c. 3. refert. in Can. Sicut de Pœnit. dist. 1.): *Si cui etiam non contingat facultas concubendi cum conjugæ alienæ, planum tamen aliquo modo sit, id eum cupere, & si potestas detur facturum esse; non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur.* Sciendum tamen est, inquit S. Antoninus (2. p. tit. 5. c. 1. §. 6.), quod cum peccatum cogitationis mortale, sit ejusdem speciei cum eodem opere exteriori perpetrato, sed differant secundum imperfectum & perfectum; quia peccatum cordis dicitur imperfectum respectu peccati operis, secundum Thomam 1. 2. ideo quemadmodum peccata mortalia operis de necessitate oportet confiteri, non solum in genere, sed in ultima specie; non enim sufficeret dicere se perpetrasse luxuriam, sed oportet, quod exprimat speciem luxuriæ, puta simplicis fornicationis, vel adulterii, vel stupri, vel sacrilegii, & hujusmodi: ita etiam de cogitationibus deliberatis luxuriæ, non sufficit confiteri se habuisse cogitationes turpes cum consensu, sed etiam oportet, quod exprimat materiam ipsarum, videlicet si erga conjugatam, vel solutam, vel virginem, vel sanctimoniam, vel mares, & hujusmodi. Et idem iudicium videtur de cogitationibus morosis, ut scilicet exprimatur qualitas personarum, erga quas animus verusatus est.

Quest. 6. Committitur-ne grave peccatum in aspectu libidinoso?

Resp. In tali aspectu grave fieri peccatum, nemo inficiatur, dicente Christo in Evangelio (Matth. c. 5. 27.) quod *omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo: Videre autem mulierem ad concupiscendum eam, est eam ad hoc intueri, ut concupiscas eam, hoc est, ut cogitatione concubitus ejus te occupes, vel ut imagineris pulchritudinem ejus; quamque delectabilis sit ejus aspectus, ut ex eo voluptatem quamdam libidinosam fumas, licet ulterius progredi non velis: Nec solo tactu, inquit S. Augustinus (ep. 109. ad Monach. refertur in Can. Nec solo. 31. q. 5.), sed affectu quoque & aspectu appetitur, & appetit scemina. Nec dicatis, vos animos habere pudicos,*

si ha-

,, si habeatis oculos impudicos ; quia impudicus oculus
 ,, impudici cordis est nuntius ; & cum se invicem sibi ,
 ,, etiam tacente lingua , conspectu mutuo corda nuntiant
 ,, impudica , & secundum concupiscentiam carnis alterutro
 ,, delectantur ardore , etiam intactis ab immunda violatio-
 ,, ne corporibus , fugit castitas ipsa de moribus ; nec pu-
 ,, tare debet , quæ in masculum figit oculum , & illius in
 ,, se ipsam diligit fixum , ab aliis se non videri , cum hoc
 ,, fecerit : videtur omnino , & a quibus se videri non arbi-
 ,, tratur : sed etsi lateat & a nemine hominum videatur ,
 ,, quid faciet de illo superno Inspectore , quem latere ni-
 ,, hil potest ? An ideo putandus est non videre , quia tan-
 ,, to videt patientius , quanto sapientius ? Illi ergo timeat
 ,, sancta scemina displicere , ne velit viro male placere .
 ,, Illum cogitet omnia videre , ne velit viro male videri ;
 ,, illius namque & in hac causa commendatus est timor ,
 ,, ubi scriptum est , Abominatio est Domino defigens ocu-
 ,, lum .

Potest autem aliquis aspicere multipliciter mulieres , ut
 ait Sanctus Antoninus (p. 2. tit. 5. §. 7.) : ,, Quia vel a
 ,, casu sine præmeditatione , vel ex causa rationabili , ut
 ,, scilicet cognoscat eam in effigie , & discernat ab aliis ;
 ,, vel ut attentiores reddat , si loquitur de utilibus ; vel
 ,, ut considerans vanitatem ornatus , possit melius repre-
 ,, hendere ; vel ex quodam honesto amore , sicut pater
 ,, respicit filium , & amicus amicum ; & in his nullum est
 ,, de se peccatum : licet propter grave periculum quod
 ex tali aspectu quandoque exurgit , vel alijs circumstantijs ,
 peccari etiam in his aspectibus ex se licite possit : ,, vel
 ,, ut ex pulchritudine creaturæ exurgat in laudem Crea-
 ,, toris , secundum illud Psalmistæ : *Delectasti me Domi-
 ,, ne , in factura tua* : quod tamen est perfectorum , im-
 ,, perfectis autem est periculosum : vel ex quadam curio-
 ,, sitate , ut sciat factionem , seu formam ejus , vel orna-
 ,, tum earum , quadam sensuali complacentia de pulchri-
 ,, tudine ejus : sicut mulieres de Ægypto ascendebant per
 ,, muros , ut viderent transeuntem Joseph pulcherrimum ;
 ,, quod sine peccato veniali non est : vel ut libidinose in-
 ,, ardescat in concupiscentiam ejus , & hoc est , aspicere
 ,, ad concupiscendum ; quod est mortale . Et quod dictum
 ,, est de viro erga mulierem , idem per totum de muliere
 ,, aspiciente virum . Ex hoc ostenditur quam graviter , &
 ,, quam innumerabiliter peccant , qui diebus festivis , vel
 ,, alijs , discurrunt per Ecclesias , vel vias ad procandum
 ,, (*id est , ad perquirendum , & aspiciendum*) mulieres ,
 ,, vel filo capti in aliqua sequuntur eam : ad quid enim , nisi
 ,, concupiscendum libidinose , qui tot peccata mortalia per-
 ,, petrant , quot diversas concupiscentes aspiciunt , vel
 ,, quot vicibus unam , & tandem sequentes , diversis tem-
 ,, poribus aspiciunt ad concupiscendum ? Ipsæ etiam mu-
 ,, lieres perpendentes se adamari , & procari , quotiescum-
 ,, que studiose se offerunt aspectibus amatorum , ut illis
 ,, pla-

„ placeant, toties peccant mortaliter, etiamsi nihil turpe
 „ agere vellent cum illis. Et ratio est, quia sunt occasio
 „ efficax ruinæ illorum; & qui occasionem damni dat,
 „ damnum quoque dedisse videtur, ut habetur in Canone
 „ Idem plane docuerat S. Joannes Chrysoſtomus his verbis
 „ (*hom. 17. in c. 5. Matt.*): „ Si qua vero ideo ornatur, &
 „ comitur, ut in se oculos omnium irritet, etiamsi nullum
 „ pulchritudine sua potuerit vulnerare, dabit tamen ex-
 „ trema supplicia: paravit quippe virus, temperavit vene-
 „ num, porrexit poculum, etiamsi nullus, qui mortem
 „ biberet, inventus est“. Quantum autem nobis periculum
 „ immineat ex temerario mulierum aspectu, quamque diligen-
 „ ter cavere debeamus, ne oculi nostri impudici fiant, & cor
 „ nostrum ad illicita trahant, dum menti infigitur corporalis
 „ figura, & sæpe recurrit vulnus vix sanabile cordi infligens,
 „ ut videre est in explicatione Decalogi, ex præscripto celeberrimi
 „ Concilii Colonienſis factò (*Ann. 1536. in explicat. sextæ
 „ Præcepti S. Chryſ. in Pf. 1. 3. Demon autem nude quoque
 „ figuræ affidet.*): „ Quum Christus animi libidinem, ac
 „ concupiscentiam tam serio prohibeat, simul quoque pro-
 „ hibet quæcumque eam vel excitant, vel nutriunt; qualia
 „ sunt, verba impudica, lascivæ historiæ, spurix cantile-
 „ næ, imagines indecoræ: deinde oscula, tactus, cogita-
 „ tiones, nimius ornatus, & comptus corporis, occasio,
 „ & potissimum crapula, ebrietas, desidia, otium, som-
 „ nus, & si quæ sunt similia. Postea quam prohibuisset
 „ concupiscentiam, statim subiecit: Quod si oculus tuus
 „ dexter scandalizat te, erue eum, & projice abs te: ex-
 „ pedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum,
 „ quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si
 „ dextra manus tua scandalizat te, abscinde eam, & pro-
 „ jice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum mem-
 „ brorum tuorum, quam corpus tuum eat in gehennam.
 „ Hæc enim docendi gratia per similitudinem dicuntur,
 „ non ut quis sibi ipsi amputare debeat genitalia: tum
 „ quod membrorum natura mala non sit, tum quod hoc
 „ proximo Præcepto plane, ut fiat, prohibeatur. Sed ma-
 „ gis his verbis docetur omnis concupiscentiarum occasio
 „ diligentissime vitanda, adeoque cavendum nobis ab o-
 „ mni eo, quod in hujusmodi peccatum nos protracturum
 „ timemus, etiamsi id tam charum, ac necessarium no-
 „ bis fuerit, quam sunt oculi, manus, & pedes, imò
 „ dexter, & potior oculus. Quid enim non abjicere, &
 „ contemnere potius eligamus, quam vitam æternam amit-
 „ tere, & quosnam animorum affectus, (qui ipsius quo-
 „ que membra sunt) præferemus desiderio regni cælestis?
 „ Principio ergo hoc videtur monuisse Christus, ut si con-
 „ tingat nos vitæ consuetudinem habere cum eo homine,
 „ a cujus favore tota nostra felicitas post Deum depende-
 „ re videatur, atque interim suggestionem Diaboli fiat, in
 „ ejus hominis domo aspectum nostrum in mulierculam
 „ aliquam incautius coniectum, malæ concupiscentiæ igni-

bus inardescere, vel nostram pudicitiam sollicitari; tum
 potius esse, ut eam occasionem evitemus, ac quam longis-
 sime nos elongemus (quantumlibet id ingerat doloris,
 aut incommodi) quam ut presenti periculo nos committamus.
 Sic castus ille Joseph dominam suam, quæ in eum oculos suos
 iniecerat, ad adulterium sollicitans, quoad fieri poterat,
 fugiebat, malens etiam se in vitæ discrimen conijcere,
 quam tantum crimen committere (*Gen. 39.*). Atque hoc est,
 quod monet Psaltes, quum inquit: averte oculos meos,
 ne videant vanitatem (*Pf. 118.*). Et sapiens Ecclesiastici 9.
 Virginem, inquit, non conspicias, ne forte scandalizeris in
 decore illius: averte faciem tuam a muliere compta, & ne
 circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris
 multi perierunt: & ex hac concupiscentia quasi ignis
 exardescit. Speciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi
 facti sunt: colloquium enim illius quasi ignis exardescit.
 Nec mirum: ascendit enim (ut Hieremias Propheta ait) mors
 per fenestras nostras (*Jer. c. 9.*): hoc est, per sensus;
 quemadmodum idem Propheta alio in loco dixit: Oculus
 meus deprædatus est animam meam. Et Salomon Prov. 6. Numquid, inquit, potest
 homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta sua
 non ardeant? aut ambulare super prunas, ut non comburantur
 plantæ ejus? Reipsa comperimus, incendi ignem, quum
 proximat stipula. Ad eundem modum (Hieronymo teste)
 flammigero igne percussit foemina conscientiam pariter
 habitantis. Sic etiam verba Christi in Evangelio explicat
 S. Joannes Chrysostomus (*hom. 17. in c. 5. Matt.*): „ Qui viderit
 mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus est eam in corde
 suo; hoc est dicere: Qui dat operam in venusta corpora
 curiosius intueri, & decoras aucupari facies, talique
 animam spectaculo, obscenos pulchris etiam vultibus
 oculos affigere. Non enim idcirco Dominus advenisse
 contentus est, ut solummodo corpus a malis actibus,
 sed ut prius animam quoque ab hujusmodi cogitationibus
 averteret. Quia enim Sancti Spiritus gratiam mente
 suscepimus, merito ipsam purificat primam. Et quemadmodum,
 inquit, possumus a concupiscentia liberari? Maxime
 quidem, si velimus, etiam ipsam mortificare, possibile
 est, atque a tali prorsus æstu otiosum peccatum manere:
 hic enim non omnino generaliter concupiscentiam
 interimit, sed illam, quæ ex formæ decore concipitur.
 Qui enim studet elegantes facies inspicere, ipse præcipue
 fornacem sibi istius passionis accendit, & captivam
 faciens animam, ad opus quoque celeriter adducit.
 Propterea non dixit: Qui concupivit ad adulterandum;
 sed: Qui viderit ad concupiscendum. Et paulo inferius:
 Non passim, dixit Christus, qui concupiverit, sed qui,
 inquit, viderit mulierem ad concupiscendum: id est,
 qui concupiscentiam videndi curiositate collegerit,

„ quique nullo omnino cogente, quiescenti animæ feram su-
 „ bito immiserit. Hoc enim non jam naturæ est, sed proprie
 „ omnino desidiæ: quod certe etiam veteri lege prohibe-
 „ tur: Noli, inquit, addiscere pulchritudinem alienam
 „ (*Prov. c. 6.*). Deinde ne quis diceret: Quid autem & si
 „ inspiciam, nec tamen capiar? Cohibuit aspectum, ne
 „ hujusmodi licentia fidens, etiam in peccatum quando-
 „ que corrueres. Quid autem, inquit, si video ad concu-
 „ piscendum, sed tamen turpe nil egero? Et sic quidem
 „ jam in adulterorum parte numeraris. Pronuntiavit enim
 „ Lator Legis, nec amplius aliquid hic oportet inquiri.
 „ Deinde semel quidem, & secundo, & tertio sic videns,
 „ possis animum continere. Si vero frequenter id feceris,
 „ fornacemque istam sponte succenderis, profecto capie-
 „ ris. Neque enim extra naturam, aleamque humanam
 „ consistis. Sicut enim nos, cum gladium teneri videamus
 „ a puero, etiam si nondum eum vulneratum inde
 „ esse cernamus, verberamus tamen, ac sæpe minantes
 „ denunciamus, ne quando illum rursus attingat; ita etiam
 „ Deus inverecundum coercet aspectum, ne quandoque in
 „ ipsam quoque incidat actionem. Qui enim in se flammam
 „ cupiditatis accenderit, etiam absente muliere, quam vi-
 „ dit, jugiter apud semetipsum turpiter rerum simulacra
 „ depingit. Et necesse est hujusmodi nonnumquam ad fla-
 „ gitium ipsum etiam opere pervenire. Propterea illos quo-
 „ que qui in solo sunt corde complexus, Christus interimit.
 „ Sibi mirum in modum cavebat Job, dicens (*c. 31. 1.*):
 „ *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem*
 „ *de virgine. Quam enim partem haberet in me Deus de-*
 „ *super, & hereditatem Omnipotens de excelsis?* Pruden-
 „ tem illam sancti viri providentiam expendens B. Grego-
 „ rius Papa, sic loquitur (*l. 21. mor. in 3. c. 2.*): „ Quisquis
 „ per has corporis fenestras (*scilicet oculos*) incaute ex-
 „ terius respicit, plerumque in delectationem peccati, et-
 „ iam nolens, cadit; atque obligatus desideriis, incipit
 „ velle, quod noluit. Præceps quippe anima, dum ante
 „ non providet, ne incaute videat, quod concupiscat, cæ-
 „ ca post incipit desiderare, quod vidit. Unde & Prophe-
 „ ta David mens, quæ sublevata sæpe mysteriis internis
 „ intererat, quia alienam conjugem incaute vidit, obte-
 „ nebrata postmodum sibi illicite conjunxit. Sanctus
 „ autem vir, qui acceptis corporis sensibus, velut subje-
 „ ctis ministris quidam æquissimus iudex præest, culpas
 „ conspicit, antequam veniant, & velut insidiantis mortis
 „ fenestras corporis claudit, dicens: *Pepigi fœdus cum*
 „ *oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine; ut*
 „ *enim cogitationes cordis caste servare potuisset, fœdus*
 „ *cum oculis pepigit, ne prius incaute aspiceret, quod*
 „ *postmodum invitus amaret. Valde namque est grave,*
 „ *quod caro deorsum trahit, & quod semel species for-*
 „ *mæ cordi per oculos illigat, vix magni luctaminis*
 „ *manus solvitur. Ne ergo quædam lubrica in cogitatio-*
 „ *ne*

ne versemus, providendum nobis est: quia intueri non decet, quod non licet concupisci. Ut enim munda mens in cogitatione fervetur a lascivia voluptatis suæ, deprimendi sunt oculi quasi quidam raptores ad culpam, &c.

Sed præcipue illud S. Augustini monitum nobis servandum est, ne ex temeritate, & præsumptione in carnis peccata misere labamur; *Oculi vestri*, inquit Doctorum aquila (in reg. seu ep. 109. ad Monach.), *etsi jaciuntur in aliquam, figantur in neminem.*

Notandum est etiam, cum S. Clemente Alexandrino, quod ut quamplurima vitentur peccata, quæ ex aspectu oriri solent (in *Pædag.* l. 2. c. 1.), nullo modo permittendum est mulieribus, ut nudam aliquam corporis partem offerant viri, ne ambo prolabantur, hi quidem ut qui ad videndum incitentur, ille vero, ut quæ in se virorum intuitum attrahant. Et ita acriter increpandæ sunt a Confessariis, & aliis Superioribus illæ mulieres, quæ pectore, & brachiis nudis incedunt. De tali nuditate reprimenda locutus sum alibi sæpius, & præsertim Tom. 6. Tr. 5. c. 2. n. 8.

Quest. 7. Quale peccatum committitur in turpi confabulatione, seu turpiloquio, & similibus?

Resp. Loqui, vel canere turpia, & lasciva, vel etiam legere, aut scribere, aut audire, cum intentione seipsum, aut alios excitandi ad opus carnale, vel cum animo se oblectandi, & voluptatem capiendi ex rebus ipsis, quæ narrantur, & imaginationi obijciuntur, vel etiam si fiat tantum cum periculo alicujus oblectationis venereæ in se, vel in altero; regulariter extra matrimonium non fit sine peccato mortali, cum præsertim scandalum, aut periculum grave vix a talibus rebus abesse possint. Unde ita differit S. Antoninus (p. 2. tit. 5. c. 6. §. 8.): „ De hoc „ nulli dubium est, quod qui dicit verba turpia, & lasciva, hac intentione, ut se, vel alium provocet ad luxuriam, vel semet delectandi in locutione, & cogitatione turpium extra matrimonium, mortaliter peccat. „ Quinimo dicendo verba honesta, & bona, sed hoc fine, ut per illa tandem induceret ad libidinem, peccaret mortaliter: sicut & qui dat eleemosynam, ut cum illa persona valeat fornicari. Sed ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ad solatium, quamvis de se non videantur mortalia, quia peccata oris secundum Thomam permaxime judicantur quoad gravitatem peccati ex intentione proferentis; propter quod dicit Augustinus, quod ream linguam non facit, nisi rea mens; tamen per accidens posset esse mortale ibi ratione scandalii, seu ruinæ inde sequentis in mente alicujus, ut cum audientes sunt debiles spiritu, & verba essent multum lasciva. Idem videtur dicendum de facientibus, vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis: seu audientes libenter talia, non tantum ex quadam levitate, & solatio vano, sed etiam delectationem deliberatam in tali materia audita quærentes, non videntur posse excusa.

23 cufari a mortali sicut nec a delectatione morosa turpium
 23 cogitationis, cum ex auditu sequantur talia præcipue
 23 mentibus infirmorum: nisi forte hoc foret inter conju-
 23 ges. Si ergo contingat præter intentionem talia audiri,
 23 vitari debent, vel saltem displicentiam mentis habere.
 23 Mediatores autem in hujusmodi turpibus, qui por-
 23 tant ambassiatas de talibus materiis, sive viri, sive mu-
 23 lieres: vel qui persuadent, vel qui deferunt litteras
 23 scienter in istis etiam honesta continentibus, sed ad con-
 23 trahendam malam amicitiam: nulli dubium est, quin
 23 peccent mortaliter; digni enim sunt morte æterna, vi-
 23 delicet non solum qui faciunt hujusmodi, sed etiam
 23 qui consentiunt facientibus, ad Rom. cap. ... Unus au-
 23 tem modus consensus, est per operationem, ut hic, &
 23 multo magis mittentes ipsas litteras, & scienter reci-
 23 pientes, & legentes.

Nec sine crimine sunt, qui verba turpia, & injuriosa
 passim proferunt, dum in ripa fluminis, vel maris versan-
 tur, contra homines, vel etiam fœminas, quæ navi velun-
 tur: nec prava corruptela, potius quam consuetudo, tales
 excusare potest. Unde in Concilio Neapolitano (*Conc.
 Prov. Neap. ann. 1575. c. 42.*) sic statutum reperitur:
 Quoniam usu compertum est, quam vera sit Apostoli
 sententia: *Corrumpunt, inquit ille, bonos mores, col-
 loquia mala*; ideo Episcopi, & Parochi, quantam
 possunt curam adhibeant, ut antiqua illa loquendi corru-
 ptela tollatur, quæ præcipue in agris, & vinetis viget,
 quaque freti illius regionis rustici, alique vindemiato-
 res, impune sibi licere existimant tempore vindemiarum
 obscœnissima quæque verba, aut dictu, audituque tur-
 pissima, in transeuntes, cujusvis sexus illi sint, & quod
 execrabilius, & minus ferendum est, in Religiosas, Ec-
 clesiasticasque personas, sine sexuum, ac statuum di-
 scrimine, passim eructare, sicque tenellas, innoxiasque
 animas pervertere. Hortatur itaque Principes, ac Ma-
 gistratus Sancta Synodus, ut tantam, ac talem pestem
 e Campania exterminare velint, quia horrendum nimis
 est, quibus Apostolus præcipit ab scurrilibus, & turpi-
 loquio, ut caveant, eos per omne turpitudinis genus,
 laxatis linguæ habenis, tam præcipites pervagari.

Quæst. 8. Quænam peccata ponuntur a S. Antonino in
 sexto gradu luxuriæ?

Resp. Sextus gradus luxuriæ, inquit S. Antoninus
 (*part. 2. tit. 5. cap. 1. §. 9.*), est libidiosa contre-
 ctatio; quæ scilicet fit per oscula, amplexus, contactus
 manuum, vel aliarum partium corporis. Hanc Apostolus
 nominat turpitudinem, cum ait (*Ad Ephes. cap. 5. v.
 4.*): *Omnis fornicatio, aut immunditia, aut turpi-
 tudo non nominetur in vobis*: ubi Glossa: Turpitu-
 do, ut in osculis, amplexibus, & hujusmodi: omnia
 talia sunt peccata mortalia, quando fiunt ex libidine
 extra matrimonium; unde Apostolus subdit (*ibid.*

25 v. 5.): *Omnis fornicator, aut immundus non habet*
 26 *hereditatem in regno Christi, & Dei.* Non autem
 27 refumit de turpitudine stultiloqui, scurrilitate; quia
 28 sub illis, scilicet fornicatione, & immunditia, inclu-
 29 duntur: in tantum enim sunt peccata amplexus, of-
 30 cula, tactus, & stultiloquia, in quantum procedunt ex
 31 luxuria, quæ in fornicatione, & immunditia notantur
 32 secundum S. Thomam, *qui ita loquitur* (2. 2. q. 13.
 33 art. 4. in arg. Sed contra): Minus est aspectus libidi-
 34 nosus, quam tactus, amplexus, vel osculum: sed aspe-
 35 ctus libidinosus est peccatum mortale ... Ergo multo
 36 magis osculum libidinosum, & alia huiusmodi sunt
 37 peccata mortalia. (*Ib. in corp.*): Aliquid dicitur esse
 38 peccatum mortale dupliciter: uno modo secundum spe-
 39 ciem suam, & hoc modo osculum, amplexus, vel ta-
 40 ctus secundum suam rationem non nominantur pecca-
 41 tum mortale; possunt enim hæc absque libidine fieri,
 42 vel propter consuetudinem patriæ, vel propter aliquam
 43 necessitatem, aut rationabilem causam. De more enim
 44 est, *inquit ibidem S. Antonin.* in aliquibus locis, ut
 45 non solum viri viros, sed etiam viri mulieres, præci-
 46 pue consanguineas suas, cum de novo adveniunt, vel
 47 visitant, amplectentur, & manus mutuo contingant,
 48 & osculentur: sicut & Jacob Patriarcha osculatus est
 49 Rachelem adolescentulam amore casto, ut consanguini-
 50 neam (*Gen. c. 20. 11.*). Necessitas quandoque corrip-
 51 pellit & tangere totum corpus, & etiam secretiora
 52 naturæ, ut Medicus infirmam in tali parte: talia non
 53 sunt peccata de se, quamvis possit supervenire & tenta-
 54 tio, & mala intentio; sed hoc erit per accidens.
 55 Alio modo, ait Sanctus Thomas (1. 2. q. 4. art. 7. &
 56 8.), dicitur aliquid esse peccatum mortale ex causa sua:
 57 sicut ille, qui dat eleemosynam, ut aliquem inducat in
 58 hæresim, mortaliter peccat propter intentionem corru-
 59 ptam. Dictum est supra, quod consensus in delectatio-
 60 nem peccati mortalis est peccatum mortale, & non so-
 61 lum consensus in actum. Et ideo cum fornicatio sit
 62 peccatum mortale, & multo magis aliæ luxuriæ spe-
 63 cies; consequens est, quod consensus in delectationem
 64 talis peccati, sit peccatum mortale, & non solum con-
 65 sensus in actum: & ideo cum oscula, & amplexus hu-
 66 jusmodi, propter delectationem huiusmodi fiant, con-
 67 sequens est, quod sunt peccata mortalia, & sic so-
 68 lum dicuntur libidinosæ; unde huiusmodi secundum
 69 quod libidinosæ sunt, sunt peccata mortalia. Et qui,
 70 *prosequitur S. Antoninus*, permittit hæc sibi fieri ab
 71 eo, quem æstimat ad hoc moveri amore libidinoso,
 72 mortaliter peccat; quia facientem, & consentientem
 73 par pœna constringit, ut dicitur in Canone (*Can. No-*
 74 *tum*, 2. q. 1.), sed qui permittit hoc sibi fieri, cre-
 75 dens, talem moveri ex delectatione fraterna, seu ho-
 76 nestæ amicitia, seu quadam humanitate, seu more pa-
 77 triæ,
 78

triæ, non peccat, quamvis hoc faciens ex libidine mo-
 veretur, & per consequens mortaliter peccaret: & hoc
 quoad oscula, amplexus, & dando alter alteri manum,
 ut moris est; quod tamen periculosum est, & ideo ca-
 vendum ab his inter virum, & mulierem; etiam reli-
 giosos: *Bonum est*, inquit Apostolus (1. ad Cor. c. 17.),
mulierem non tangere: Nam ut dicitur in Ecclesiastico
 (c. 13. v. 1.), *Qui tetigerit picem, cui similis est mu-
 lier, inquinabitur ab ea....* Et quamvis prædicta, scili-
 cet oscula, amplexus, & tactus, non impediunt be-
 num prolis generandæ, & educandæ, quia ex his præ-
 cise non potest sequi generatio; tamen ipsa procedunt
 ex libidine, quæ est radix huiusmodi impedimenti, &
 secundum hoc, scilicet in quantum libidinosæ, sunt
 mortalia, & non aliter secundum Thomam, ubi supra.
 Dicit enim Ulricus in Quodlibeto, & in Summa sua,
 quod propterea Apostolus, postquam reprehendit huius-
 modi vitia scilicet turpitudinem, ut in tactibus, oscu-
 lis, stultiloquium, & scurrilitatem, connumerans ea in-
 ter peccata mortalia manifesta, quia & ipsa talia sunt,
 cum procedunt ex libidine, subdit: *Nemo vos seducat
 inanibus verbis; propter hæc enim venit ira Dei in fi-
 lios diffidentie* (Ad Eph. 5. & 6.). Quod dicitur pro-
 pter quosdam, qui tunc forte parvi pendebant huiusmo-
 di vitia, sicut & tunc sunt aliqui turpes huiusmodi an-
 nihilantes. Probat hoc idem per autoritatem Christi
 (Mat. c. 5. v. 28.): *Qui videt mulierem ad concupi-
 scendum, &c.* Ubi dicit Beda (in Mat. c. 5.), quod
 visus accipitur ibi pro omni motu ad delectationem ve-
 neræ, scilicet extra matrimonium, & concludit ipse
 Ulricus, quod ista esse mortalia tenendum est omnino,
 non tamquam opinio, de qua aliter sentire liceat; sed
 tamquam veritas ad fidem pertinens, sicut omnia, quæ
 pertinent ad bonos mores: & qui pertinaciter assereret
 contrarium, esset hæreticus; quia est contra Scripturam
 a Sanctis expositam. Inde videre licet, in quæ præ-
 cipitia labantur, qui passim in materia morum, a Cano-
 num, & Sanctorum Patrum dictis, nescio quibus rati-
 onibus nixi, temere discedunt, *docentes doctrinas,
 & mandata hominum* (Matth. 15. v. 9.). Cæterum Ale-
 xander VII. propositionem sequentem inter alias bene mul-
 tas damnavit (in Decreto dato die 18. Martii 1666.).
 XL. Propositione damnata: *Est probabilis opinio, quæ
 dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectatio-
 nem carnalem, & sensibilem, quæ ex osculo oritur, se-
 cluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.*

Quæst. 9. Quot sunt vitia, quæ ex luxuria sæpius ori-
 untur?

Resp. Sanctus Gregorius Papa octo perverfas impudi-
 citiæ filias enumerat, dum ait (Papa l. 31. mor. in 39.
 c. Job c. 17.): *De luxuria, cecitas mentis, inconsidera-
 tio, inconstantia, præcipitatio, amor sui, odium Dei*
 af.

*affectus presentis seculi, horror autem, vel desperatio futuri generantur. Quam eruditissimi Ecclesie Doctores sententiam fufius exponit sanctus Thomas (2. 2. q. 153. art. 5.), & ex illius doctrina inferitur, quatuor priores filias luxurie intellectum afficere; totidem autem posteriores voluntatem foedare. Et primo quidem per caecitatem mentis, quae ex luxuria provenit, bonum putatur, quod malum est, & finis in iis statuitur, quae fugienda maxime essent; unde sic Daniel senem impudicum affectus est: *Species decepit te, & concupiscentia subvertit cor tuum (Dan. c. 18. v. 55.)*. Et ibidem dicitur (v. 9.), quod exarserunt in concupiscentiam Susanna, & everterunt sensum suum, & declinaverunt oculos suos, ut non viderent caelum, neque recordarentur iudiciorum iustorum. Sed & Salomon de juvene sermonibus meretricis irretito sic loquitur (Prov. c. 7. 22.): *Statim eam sequitur quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciviens, & ignorans, quod ad vincula stultus trahatur, donec transfigat sagitta jecur ejus; velut si avis festinet ad laqueum: & nescit, quod de periculo anime illius agitur*. Terribile hujus caecitatis exemplum postmodum factus est ipse Salomon: *Cumque jam esset senex, ut ait Scriptura (Lib. 2. Reg. c. 11. 4.), depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur Deos alienos*.*

Secunda luxurie filia est inconsideratio, qua quis ad ea, quae facienda, vel fugienda sunt, non attendit; per inconstantiam autem homo luxurie deditus, ea quae recte decrevit, saepe exequi non valet; facillime autem a bono proposito refilit, & de eo dici potest: *Stultus sicut luna mutatur. (Eccl. c. 17. 12.)*. Denique per praecipitationem intelligitur prudentis deliberationis defectus, & temeritas illius, qui in rebus agendis consilium adhibere non curat.

Amor inordinatus sui, & voluptatum praesentis saeculi, frequenter ex impudicitia oritur; & huic vitio dediti, saepius carnem suam ejusque obscenas voluptates ita diligunt, ut in his quasi ultimum finem constituere videantur, dum omnes curas, & sollicitudines ad illarum ascensionem referuntur. Hujusmodi erant illi, quos Scriptura ita loquens describit (Sap. c. 26.): *Venite ergo, fruamur bonis quae sunt, & utamur creatura tanquam in juventute celeriter: vino pretioso & unguentis nos impleamus, & non praetereat nos flos temporis: coronemus nos rosis antequam marescant: nullum pratum sit quod non transeat luxuria nostra, nemo nostrum exorsit luxuria nostra: ubique relinquamus signa letitiae, quoniam haec est pars nostra, & haec est fors. Inde etiam ex illo ardenti voluptatum carnalium desiderio oritur quoddam odium Dei, quia luxurie peccata prohibet, & debitis poenis plectit; saepe enim fit, ut impuri homines eo dementiae progrediantur, ut velint nullam esse legem talia prohibentem, & ipsam Dei justitiam, quae*

impudicos ardentissimo igne in inferno puniendos fore statuit, improbent, & summopere averfentur.

Septima luxuriæ filia vocatur affectus præfentis sæculi, qui præcipue ex voluptatum carnalium complacentia oritur, ita ut illis dediti, sæpe contenti effent in hoc mundo femper immorari, nullo modo de beatitudinis æternæ confecutione curantes. Tandem ex impudicitia oritur horror feu desperatio futuri sæculi, quia post mortem nullum impuris voluptatibus effe locum videt luxuriosus; horret quoque divinum judicium statim futurum, quia Deum fuorum scelerum ultorem timet; nec illius misericordiam falutari pœnitentia demereri fe poffe confidit, quia obfcenis delitiis omnino renunciare quafi poffibile reputat. Hac impia, & fatua desperatione præfufus homo, in vafum impudicitia pelagus prorumpit, & conversioni fuæ majores femper difficultates adjungit: nam, ut dicitur ab Apoftolo (*Ad Ephes. c. 4. 19.*): *Desperantes femetipfos tradiderunt impudicitia omni.* His etiam verbis filias luxuriæ explicat S. Bonaventura (*in I. part. feft. 14. de luxur.*): „ Cæcitas mentis, eft
 „ voluntas falidiens, & defpiciens fuperiora, & fpiritu-
 „ lia. Inconfideratio, eft voluntas prævidere renuens a-
 „ genda inferiora. Inconfantia, eft voluntas libidine
 „ carnis contrafta ftatum fuum tenere non valens. Præ-
 „ cipitatio, eft voluntas ad aggredi quælibet impetuofe.
 „ Amor fui eft voluntas affectione carnis imbuta, fibi
 „ propter fe fuper omnia adhærens. Odium Dei, eft vo-
 „ luntas, Deum tamquam impedimentum propriæ volun-
 „ tatis carnalis, vel voluptatis deteftans. Affectus præfentis
 „ sæculi, eft voluntas præfens fæculum femper manere
 „ defiderans, propter fruitionem voluptatis carnis. Def-
 „ peratio, five horror futuri sæculi, eft voluntas voluptate
 „ præfenti cæcata, de æterna jucunditate desperans “.

Quæft. 10. Quæ remedia adverfus luxuriam poffunt adhiberi?

Resp. Varia hujufmodi remedia affignant fanchi Patres, & ii omnes qui de vita fpiritualli libros confcripfere, ad quos lectorem remittere fortaffe fufficeret: attamen breviter dici poffet, cuftodiam fenfuum exteriorum, præfervitum yifus, fugam otii, & occafionum, in quibus caftitas periclitari folet, velut colloquiorum cum fœminis, chorearum, comediarum, & fimilium, quæ libidinis incœtiva recte dici poffunt, affiduam denique & ferventem orationem, cum jejunio, & carnis mortificatione conjunctam, tamquam illius vitii falubriora remedia ab omnibus paffim prædicari: „ Si turpis, & carnalis te male vexat concupifcentia, inquit fanchus Joannes Damafcenus (de octo vitiofis cogitationibus), illam vigiliis, labore, orationibus & inedia expelle: proderit & mortis meditatio, mortiferique gaudii supplicium, ac fexus alterius declinatio “. Nam ut ait pius juxta ac eruditus nofter avi Cardinalis (*Card. Bona, oper. tom. I.*

Tractatus VII.

98

in *Manuductione ad celum, c. 5. de luxuria, n. 3.*) :
 Facta est mulier a Deo adiutrix viri, sed dolo serpentis personam sumpsit hostilem. Nihil in illa, nisi quod feriat, quod urat, quod interficiat. Nulla est hiæna, nullus basiliscus, qui cum illius voce, & oculis conferri possit. Ah! fuge ejus aspectum, fuge colloquium, quicumque tuam optas salutem; suum morem illa retinet, semper hominem expellit e paradiso. Familia re huic est, multas prætexere excusationes necessitatis, consuetudinis, puræ intentionis; sed latitant sub specie boni ingentia mala. Inde enim profiliunt nocituræ libertates, incauta colloquia, gestus leviores, modestiæ neglectus, crebra munuscula, & quædam hilaritudines, quibus paulatim deponitur pudor, & tota demum exiit verecundia. Crescunt hæc per intervalla: & qui rubore suffusus ad sola mulierum vestigia horrescebat, jam vultu constanti lascivientes oculos, nudatumque pectus intuetur; & blando intus operante veneno, prius damna patitur, quam periculum senserit. Sic paulatim rationis oculus caligare incipit, postea obæcatur. Sic anima cælo nata affigitur humi, immemor Dei, immemor sui; donec flamma concupiscentiæ semper duraturo incendio absorbeatur.
 Periculosas quasdam luxuriæ occasiones diligentius fugiendas monet Eminentissimus Cardinalis Petruccius in Synodo Æsina (*an. 1685. tit. 29.*), his verbis: Præcipuam curam adhibeant Parochi, in Civitate præsertim, ut morum corruptelas peccandique occasiones eliminent, quæ facile possunt germinare ex promiscua marium, & sceminarum turba, quæ passim adunari solet in domibus, & in apothecis, in quibus tibialis ex lanis conficiuntur; quod sane præstabunt, penitus vetando, ne iis, ad quos negotium pertinet, eos simul stare patiantur; sed in separatis cubiculis retineantur, ut non tantum inter se non colloqui, sed neque se se mutuo conspiciere valeant.
 Parochi prout districte, & diligentissime poterunt, maximore item curant, ne cum scemina mas simul in eodem lecto decumbat (quocumque arctissimo propinquitatis gradu conjuncti sint) qui, licet puerilis ætas adhuc in ipsis vigeat, tamen ita grandiusculi sunt, ut aliqua inde suspicio impuri flagitii merito possit oriri. Neque paupertatis, angustæque domus excusatione locus facile detur, quominus istiusmodi obscenitatum materia omnino præcidatur; cum humi potius jacere deberent, quam in culcitrīs cum peccandi periculo. Videatur id quod ex Synodo Farsensi insertum est Tomo 7. Tr. 5. c. 3. q. 7.

Et in præclara Synodo Eminentissimi Cardinalis Denhoff (*Syn. Casenaten ann. 1683. l. 4. c. 2.*), statuitur, ut Parochi sæpius parentes inter Missarum solemnias commonefaciant, ne masculos, & sceminas, post complē-

3 ple-

pletum septimum ætatis annum, simul in eodem lecto, & vis conjugati, dormiunt, jacere sinant: comminantes unicuique districtam Dei ultionem: Qui scandalizaverit unum de pusillis istis."

Cæterum de carnalibus peccatis, in quæ prolabi possunt ii, qui matrimonio juncti sunt, specialem tractatum jam habuimus (Tom. 4. trait. 6. du Sacram. Mariage chap. 1.), & de fuga occasionum, quæ ad impudicitiam ducunt, locuti sumus alibi. (Tom. 4. trait. 6. de Sacram. de Pœnitence chap. 5. nomb. 12. Ib. chap. 7. nomb. 3. 13. 14. chap. 9. n. 7. Tom. 5. trait. 5. d. 4. Præcepte, chap. 1. n. 8. & 9.). Hoc unum igitur superesse videtur, ut de ebrietate, & commestationibus agamus, quæ ad sextum Præceptum ideo referuntur, quia, ut ait sanctus Hieronymus (in commen. in Epist. ad Titum, c. 1.). Secundum Apostolum, in vino luxuria est, & ubicumque saturitas atque ebrietas fuerint, ibi libido dominatur.

CAPUT III.

De Gula.

Quæst. 1. Quid est Gula?

Resp. Gula nihil aliud est, quam appetitus inordinatus edendi vel bibendi propter delectationem inde provenientem. Hæc definitio sumpta est ex expressa Sancti Thomæ doctrina (2. 2. q. 48. art. 1. in corp.), Gula, inquit, non nominat quemlibet appetitum edendi & bibendi, sed inordinatum. Et paulo inferius suam mentem explicat Angelicus Doctor, dicens (Ibid. ad 2.): Hoc solum perinet ad gulam, quod aliquis propter concupiscentiam cibi delectabilis, scienter excedat mensuram in edendo. Demum, Gula, inquit (Ib. art. 6. in corp.), proprie consistit circa immoderatam delectationem, quæ est in cibis, & potibus.

Quæst. 2. Voluptas, quæ ex cibo, & potu percipitur, est-ne semper peccaminosa?

Resp. Modo quis non manducet, aut bibat principaliter propter delectationem, & id solum fiat ad augendas aut reparandas corporis vires, & conservandam aut restituendam sanitatem, non peccat: etiamsi sentiat, etiam voluntarie, hanc delectationem, quam Deus huic actu concessit; quia, ut notat Sanctus Augustinus (l. 1. contra Julianum), ut plurimum, non solum cibo, sed etiam cibi sapore indiget infirmitas corporis nostri; non propter exsaturandam libidinem, sed propter tuendam salutem. Sed hæc delectationis species ex sapore proveniens, non debet principaliter quæri, nec ob voluptatem debet quis bibere, aut manducare, hic enim esset aliquod peccatum, quo quis sibi tamquam finem proponeret, id quod considerandum est tamquam medium; & contra re-

Etiam rationem ageret, qui potius propter delectationem, quam propter sanitatem, manducaret, aut biberet: „ Ipse sa delectatio de se non est mala, ut docet Sanctus Antoninus (p. 2. tit. 6. c. 1. n. 2.), cum sit naturalis; sed cum complacet sibi in cibi, & potus usu propter ipsam delectationem, non propter sustentationem, ibi est peccatum: sive cum comedit, vel bibit principaliter propter delectationem ipsam; sive comedat propter sustentationem, sed in ipso esu, & potu jam tunc tentatur comedere propter ipsam delectationem.

Unde sancta Sedes sequentem propositionem, potius doctrinæ Epicuri quam Christi convenientem damnavit (Innoc. XI. In Decret. contra 65. Proposit. 2. Martii 1679. VIII. Propositio damnata.

Comedere, & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum, modo non obstat valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.

Qui hanc propositionem tenuerunt, non satis attendunt, & nondum didicerunt, ut ait sanctus Clemens Alexandrinus (in Pedagog. l. 2. c. 1.), Deum parasse suo officio, homini inquam, cibum & potum, ut conservetur, non autem ut voluptate afficiatur. Sanctus autem Augustinus doctrinam asserti novis Casuistarum aliquot opinionibus valde contrariam, dum sic disserit (ep. 250.): *Novi, concupiscentias carnales esse frenandas, tantumque remittendum in delectatione sensuum corporalium, quantum sustentandæ huiusmodi agendæque vitæ satis est.* Idem sanctus Doctor laqueos omnes, & ostendicula mire describit, quæ a voluptate nobis in esca, & potu præparentur, dum Deum in Confessionibus alloquens, sic loquitur (lib. 10. Confess. 51.): „ Hoc me docuisti, ut quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam. Sed dum ad quietem satietatis, ex indigentia molestia transeo, in ipso transitu mihi insidiatur laqueus concupiscentiæ; ipse enim transitus voluptas est, & non est alius qua transeat, quam qua transire cogit necessitas. Et cum salus sit causa edendi & bibendi, adjungit se tamquam pedisequa periculosa jucunditas, & plerumque præire conatur ut ejus causa fiat, quod salutis causa me facere vel dico, vel volo: nec idem modus utriusque est; nam quod satis est saluti, delectationi parum est. Et sæpe incertum fit, utrum adhuc necessaria corporis cura subsidium petat, an voluptuaria cupiditatis fallacia ministerium suppetat. Ad hoc incertum hilarescit infelix anima, & in eo præparat excusationis patrocinium: gaudens non apparere, quid satis sit moderationi valetudinis, ut obtentu salutis obumbret negotium voluntatis.

Unde etiam sanctus Gregorius Papa (mor. l. 30. c. 14. c. 39. c. Job.): „ Discretus vir, inquit, ac continens & usque ad temperandam necessitatem ventrem refrenat, & a voluptate restringit. Sciendum vero est, quia

quia sic voluptas sub necessitate se palliat, ut vix eam perfectus quisque discernat. Nam dum solvi debitum necessitas petit, voluptas explere desiderium suppetit: & tanto gula securius in praecipua rapit, quanto sub honesto nomine necessitatis explendae se contegit. Saepe autem in ipsa edendi via, furtive adjuncta voluptas subsequitur: nonnumquam vero impudenter libera etiam praecipere conatur. Facile autem est deprehendere, cum voluptas esus necessitatem praecipit; sed valde est difficile discernere, cum in ipso esu necessario se occulta subjungit. Nam quia praecipientem naturae appetitum sequitur, quasi a tergo veniens tardius videtur; eo enim tempore, quo necessitati debitum solvitur, quia per esum voluptas necessitati miscetur, quid necessitas petat, & quid sicut dictum est, voluptas suppetat, ignoratur. Saepe vero & discernimus, & quia utrumque per experientiam sibi conjunctam novimus, in hoc quod extra metas rapimur, libere resciscendo fallimur; & dum sibi mens ex necessitate blanditur, ex voluptate decipitur.

Quest. 3. Quot modis potest peccari per gulam?

Resp. Idem sanctus Gregorius, quem omnino sequitur Divus Thomas, docet, quinque potissimum modis peccari posse per gulam (*lib. 30. c. 13. in 39. c. Job, Refertur in Can. Quinque de consecr. dist. 1.*): Quinque modis, inquit, nos gula vitium tentat. Aliquando namque indigentiae tempora praecipit; aliquando vero tempus non praecipit, sed cibos lautiores quaerit: aliquando quaelibet sumenda sint, praeparari accuratius expetit; aliquando autem & qualitati ciborum & tempori congruit, sed in ipsa quantitate sumendi, mensuram moderatae refectiois excedit. Nonnumquam vero & abjectius est, quod desiderat, & tamen in ipso aestu immensi desiderii deterius peccat. Mortis quippe sententiam patris ore Jonathanas meruit, quia in gustu mellis constitutum edendi tempus antecessit. Et ex Egypto populus eductus, in eremo occubuit, quia despecto manna, cibos carniumpetit, quo lautior putavit. Et prima filiorum Heli culpa suborta est, quod ex eorum voto Sacerdotis puer non antiquo more coctas vellet de sacrificio carnes accipere, sed crudas quaereret, quas accuratius exhiberet. Et cum ad Hierusalem dicitur: *haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae, superbia, saturitas panis, & abundantia*: aperte ostenditur, quod idcirco salutem perdidit, quia cum superbiae vitio mensuram moderatae refectiois excessit. Et primogenitorum gloriam Esau amisit, quia magno aestu desiderii vilem cibum, scilicet lenticulam, concupivit; quam dum vendendis etiam primogenitis praetulit, quo in illam appetitu anhelaret, indicavit. Neque enim cibus, sed appetitus in vitio est. Unde lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus, & abjectiores non sine reatu conscientiae degustamus. Hic quippe,

quem diximus, Esau, primatum per lenticulam perdidit, & Elias in eremo per virtutem Spiritus carnes edendo servavit.

Unde & antiquus hostis, quia non cibum, sed cibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit, & primum sibi hominem non carne, sed pomo subdidit, & secundum non carne, sed pane tentavit. Hinc est, quod plerumque Adam culpa committitur, etiam cum abjecta, & vilia sumuntur. Neque enim Adam solus, ut a vetito se pomo suspenderet, præceptum prohibitionis accepit. Nam cum alimenta quædam saluti nostræ Deus contraria indicat, ab his nos quasi per sententiam vetat. Et dum concupiscentes noxia attingimus, profecto quid aliud quam vetita degustamus? Ea itaque sumenda sunt, quæ naturæ necessitas quærit, & non quæ edendi libido suggerit.

Quæritur ut præclare docet sanctus Clemens Alexandrinus (in *Padag. l. 2. c. 1.*), *si cibi cavendi sunt, quæ non esurientes non cogunt comedere, appetitiones nostras veluti quibusdam prestigiis fallentes.*

Sanctus Antoninus fufius de his peccandi modis per gulam differit (*p. 2. tit. 6. c. 1. § 5.*); sed satis erit hic præcipua referre, & quæ ad praxim pertinent, quæ certe praxis potissimum in Operibus moralibus attendenda est. Prima, *inquit*, gulæ species, seu modus, est nimis comedere, vel etiam bibere, quod enim dicitur de esu, totum dicendum est de potu: sed locutio in huiusmodi fit de esu, quia ibi magis offenditur & frequentius, quam in potu. Cum autem ita exceditur in quantitate, ut incurratur ebrietas, illud est unum vitium speciale, de quo dicitur infra: Cum vero bibitur ultra debitum, sed citra ebrietatem, pertinet ad hanc speciem gulæ. Et perpetrari potest illud vitium ita circa vilissimos cibos & potus, sicut circa delicatos, & pretiosos; unde dicitur Ezechielis Cap. 16. Hæc fuit iniquitas fororis tuæ Sodomæ, saturitas panis, & aquæ.

De quantitate autem cibi, & potus, non potest dari una certa regula omnibus secundum eandem mensuram: sed plus, & minus exigitur secundum varietatem complexionum & fatigationem: unus enim, & idem plus indiget uno tempore, quam alio, secundum dispositionem sui corporis... Tantum ergo potest & debet quis comedere, & bibere, quantum credit se indigere ad sustentationem, & executionem eorum, quæ sibi incumbant agenda: ita ut non usque ad nauseam sumat, sed cum aliquali adhuc appetitu finem faciat. Cum autem, ex delectatione cibi vel potus, plus sumit, quam sibi dicitur conscientia opportunum, tunc peccat. Et de crapula carnisprivii, ex his quæ habentur dist. 4. cum Glossa, videtur ibi esse mortale. Eo magis, quod sæpius gloriantur homines, dum tali crapula se velut ingurgitant, & alios ad similes excessus

provocant, qui ut plurimum sanitati nocent, & infelices exitus fortiuntur.

Demum sanctus Basilius magnus innuit (*in Alericis*, c. 10.) quod „ventrem plus æquo replere, & cibis ag-
 „gravare, maledictione dignam est, dicente Domino :
 „*Væ qui nunc saturati estis* : & corpus ad operandum
 „inutile reddit, & ineptum, & ad somnos proclive, mor-
 „bisque ac læsionibus magis expositum. Neque enim vo-
 „luptas debet edendi finis constitui, sed vitæ necessitas, re-
 „pudiata voluptatis intemperantia. Voluptatibus enim ser-
 „vire, nihil aliud est, quam ventrem constituere Deum“.

Quest. 4. Potest-ne reperiri peccatum in usu ciborum, qui nimium exquisiti, & pretiosi sunt?

Resp. Idem forte dici potest in hac materia, quod de vestibus dictum est : quod scilicet quemadmodum rusticus homo & plebejus non posset sine peccato uti vestibus, non sibi, sed nobilibus convenientibus, aut quæ alias ultra suum statum, & infimam conditionem essent : ita non posset ordinarie, sine peccato, vesci cibis, qui magnatibus potius quam plebejis conveniunt ; quia unusquisque secundum mensuram status & conditionis, in qua a Deo positus est, vivere debet. Adde, quod expensæ, quæ fiunt in usu ciborum delicatiorum, & pretiosorum, non possunt esse sine culpa, respectu plebeji hominis, & non divitis ; quia eo ipso prodigaliter sapiunt. Potest etiam dici, quod dum quis ardentius exquirat cibos pretiosos, & delicatiores, satis indicat, se potius comedere, & bibere propter voluptatem, & delectationem inde provenientem, quam ut vitam, vires, & sanitatem conservet ; & ita considerat tamquam finem id, quod debet tantum attendi tamquam medium ; ut vidimus supra, juxta doctrinam S. Gregorii Papæ, S. Augustini, & S. Basili.

Unde hæc gulæ species ab aliis differt, & juxta S. Antoninum (*p. 2. tit. 6. c. 1. §. 6.*) : „Secunda species est, comedere cibos nimis delictos propter delectationem :
 „ut capones, phasianos, perdices, carnes vitulinas,
 „lampedrias, sturiones, & hujusmodi ; vina solemnia,
 „ut malvaticum, vernacium, grecum, trebriarium, &
 „hujusmodi. Si tamen quis utatur cibariis delicatis
 „propter infirmitatem vel debilitatem hoc exigentem :
 „aut generis nobilitatem, ut Princeps : aut temporis
 „congruitatem, ut in nuptiis & convivii discretis, po-
 „test esse hoc absque peccato.

Unde S. Augustinus, lib. 3. de Doctrina Christiana, cap. 19. Refertur in Can. *Quisquis*, dist. 41. *Fieri enim potest*, ut sine aliquo vitio cupidinis, vel voracitatis, pretiosissimo cibo sapiens utatur ; insipiens autem foedissima gulæ flamma in vilissimum olus ardeat : Et famulus quisque maluerit, more Domini, pisce vesci, quam lenticula, more Esau nepotis Abrahamæ, aut hordeo more jumentorum. Non enim propterea continentiores nobis sunt pleræque bestię, quia vilioribus alun-
 tur

tur escis. Nam in omnibus hujusmodi rebus, non ex earum rerum natura, quibus utimur, sed ex causa utendi & modo appetendi, vel probandum vel improbandum quod facimus.

Et in eadem dist. Can. *Non cogantur, idem dicit*: Non cogantur divites pauperum cibis vesci; utantur consuetudine infirmitatis suæ; sed doleant, aliter se non posse abstinere: si enim consuetudinem suam mutant, ægrotant: utantur superfluis, & dent pauperibus necessaria, utantur pretiosis, & dent pauperibus vilia.

Non inutile erit hic referre, quod de viniis exquisiti-
ribus e longinquis regionibus asportatis dicit S. Clemens Alexandrinus, qui de hac gulæ materia fuse differuit (*in Pedagogo l. 2. c. 2.*): *Languescens*, inquit, & *imbecilla propter intemperantiam appetitionis sunt transmarina vini importationes, desipiente in desideriis animo vel ante ebrietatem.*

Sanctus Antoninus mox de conviviis sic loquitur (*ib.*):

„ Convivia autem facere, ubi communiter laute præpa-
„ rantur, cum ex amicitia vel alia causa honesta fiunt,
„ de se non sunt reprehensibilia: nam & Job permittebat
„ filiis suis convivia facere invicem; & Joseph præpara-
„ vit fratribus suis convivium: & Abraham Angelis suis.
„ Præcipue cum in conviviis adsunt quinque circumstan-
„ tiæ, quas ponit Sanctus Gregorius Papa, dicens in E-
„ pist. ad Natalem Episcopum, Registr. l. 2. Epist. 37. Re-
„ fertur in Can. Convivia dist. 44. Convivia, quæ ex in-
„ tentione impendendæ charitatis fiunt, recte vestra fra-
„ ternitas in suis Epistolis laudat. Sed tamen sciendum est
„ quia tunc ex charitate veraciter prodeunt, cum in eis
„ nulla absentium vita mordetur, nullus ex irrisione re-
„ prenditur: nec in eis inanes sæcularium negotiorum
„ fabulæ, sed verba sacre lectionis audiuntur: cum non
„ plus, quam necesse est, servitur corpori, sed sola ejus in-
„ firmitas reficitur, ut ad usum exercendæ virtutis habeatur.

„ Et quia raro est, quod non in conviviis multa vana
„ & irrisoria immisceantur, & ultra debitum comedatur
„ & delectetur; ideo refert Augustinus, sibi ab Ambro-
„ sio traditum, ut vitaret convivia, quibus terminus
„ temperantiæ exceditur.

„ Est autem, inquit S. Clemens Alexandrinus (*in*
„ *pedagogo l. 2. c. 1.*), valde a ratione alienum, &
„ inutile, & nequaquam humanum; pecudum more fa-
„ ginatum morti nutriri: deorsum in terram respicien-
„ tes, & e terra semper in mensas procumbentes, lau-
„ tam ac delicatam vitam prosequentes, id quod bonum
„ est, hic utique in vita quæ mox non est futura, in-
„ sodientes, soli cibi devoratori blandientes.

Quæst. 5. Qualis est tertius modus peccandi per gulam?
Resp. S. Antoninus, qui de hac materia fusius cæteris
differuit, quem idcirco tamquam ducem hic sequimur,
asserit (*p. 2. tit. 5. c. 1. §. 7.*), quod „ tertia species gu-

33 læ est, ponere nimis de tempore, & cura ad præparan-
 33 dum cibos, ut magis delectent: puta, ut sint variati
 33 assati, lixi cum aromatibus, cum saporibus, & hujus-
 33 modi. Quo vitio laboraverunt filii Heli sacerdotis: nam
 33 cum populus accederet ad offerendum sacrificia anima-
 33 lium ad altare secundum mandatum Legis, veniebat
 33 puer, & dicebat immolanti; Da mihi carnem, *id est par-*
 33 *tem animalis occisi*, ut coquam Sacerdoti; non enim ac-
 33 cipiam a te carnem coctam, sed crudam. *Quod faciebat,*
 33 *ut accuratius posset suo Sacerdoti præparare.* Dicebatque
 33 illi immolans: Incendatur primum, juxta morem, hodie
 33 adeps, & tolle tibi quantumcumque desiderat anima tua:
 33 qui respondens ajebat ei: Nequaquam: nunc enim da-
 33 bis, alioqui tollam vi. Et veniebat puer Sacerdotis, dum
 33 coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in
 33 manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel in calda-
 33 riam, aut in ollam, sive in cacabum, & omne quod
 33 levabat fuscinula, tollebat Sacerdos sibi. *Et subditur*
 33 *lib. 1. Reg. cap. 2.* quod grande erat peccatum eorum; un-
 33 de in punitionem in bello contra Philistæos occisi sunt.
 33 Et præcipue in hoc solent delinquere divites, & etiam
 33 Prælati Ecclesiæ. Unde Alanus, de Plantu naturæ ait;
 33 Hodie gulæ vitium profundius se porrigit in Dominos,
 33 & prælatos; qui salmones, lucios, cæterosque pisces
 33 æquipollenti generositate insignes, variis decoctionum
 33 cruciant martyriis, balneantes officio sacri piperis, fon-
 33 te baptizant, ut multiformis saporis gratiam consequan-
 33 tur: alius ministrorum contundit, colat alius & confi-
 33 cit, substantiam vertit in accidens, naturam mutat in
 33 artem, ut saturitas transeat in esuriam. *Hec ille.*
 33 Sed magnam conscientiam sibi debent facere tales de
 33 tanto tempore quod amittunt, & faciunt ministros su-
 33 mittere pro hujusmodi præparatione, & expensis su-
 33 perfluis, quibus deberent pauperibus subvenire.
 33 Et certe dubitandum non est, quin Ecclesiastici, qui
 33 ultra modum expendant, ut mensam semper sumptuose,
 33 & delicate apparatus habeant, in hoc plusquam laici
 33 peccent, vel ea de causa, quod redivitibus Ecclesiasticis
 33 male utuntur: nec ullo modo prodesse potest frivola ex-
 33 cusatio quam obtendunt, quod scilicet quærant, simili-
 33 bus expensis, splendori Ecclesiæ servire, & sibi conci-
 33 liare venerationem populi, qui ea, quæ splendida sunt,
 33 solummodo æstimat, illud enim effugium exsufflatum est
 33 a Sancto Augustino, & aliis Patribus in Concilio Car-
 33 thaginensi IV. congregatis (*Can. 15. refertur in Can.*
 33 *Episcopus dist. 41.*), dum sic graviter decreverunt: *E-*
 33 *piscopus vilem suppellectilem, & mensam, ac victum*
 33 *pauperem habeat: & dignitatis suæ auctoritatem, fide*
 33 *& vitæ meritum quærat.*

Quæst. 6. Peccant ne, qui avidius & celerius, quam
 par est, manducant?

Resp. Cum hæc celeritas aviditasque rectæ rationi con-
 for-

formia non sint, & indicare videantur, hominem concupiscentiæ motibus servire, magisque quærere in cibo, & potu voluptatem, & delectationem, quam virum, & sanitatis conservationem, præsertim cum hæc festinatio sapius corpori noceat; ideo Doctores quartam gulæ speciem in hac ardenti, & nimis avida festinatione constituant.

Unde etiam sanctus Clemens Alexandrinus: „ Quo- modo autem, *inquit*, non est a ratione alienum, manus condimentis immiscere, vel perpetuo ad obsonium extendere, non gustantium ritu, sed rapientium, ut immoderate, & indecore se impleant. Videre enim est eos qui sunt huiusmodi, subus vel canibus propter voracitatem assimilari, potius quam hominibus: qui adeo festinant, ut saturentur, ut ambæ maxillæ simul inflectantur, festinatione indecora, & ab honesta consuetudine aliena, intruso in ventrem nutrimento, tamquam ad viaticum, non ad digestionem, edulia reponant. Atque cum semper malum sit transire modum, tum in nutrimentis maxime reprobatur.

Isdem rationibus motus S. Antoninus (*ib. c. 1. §. 8. tit. 6.*): „ Quarta species gulæ, *inquit*, est nimis ardens, seu nimia aviditate cibum, & potum fumere: ad quod pertinere videtur comedere nimis rapaciter, & festinanter. Et licet quidam habeant a naturali conditione vel assuefactione, tamen corpori nocet: quia non ita bene potest cibus digeri quasi integer deglutitus, & minus bene edificat. Et cum procedit ex inordinato appetitu delectationis, gulæ peccatum est... Et in hac specie gulæ ita peccatur vilissimis cibus, sicut pretiosis: imo frequenter offendunt homines, non facientes sibi conscientiam propter vilitatem cibi: & cum majori delectatione gulæ comeduntur aliquando herbæ, fructus, cepæ, allia, & huiusmodi, quam carnes: non attendentes, quod vitium gulæ in primis parentibus non fuit circa capones, & confectiones, sed in fructibus...

Unde S. Augustinus, ait in libro de Doctrina Christiana, cap. 10. Refertur in Canon. Quisquis, *diff. 41. In omnibus valibus non usus rerum, sed libido usantis in culpa est.* Et idem super Epistol. Joan. Refertur in Canon. Deliciæ *diff. 42. dicit: Deliciæ qualibet, si absque desiderio percipiuntur, non offiunt: & viles cibi appetenter accepti, impediunt profectum abstinentiæ.*

De Civitate Dei, cap. 37. In exemplo Esau discimus, in vescendo non cibi genere, sed aviditate immoderata quemquam culpandum... Infirmi, vel sani, qui experti sunt, aliquid cibi vel potus nocere infirmitatibus eorum, & tamen sumunt propter aviditatem, utique peccant in hanc speciem gulæ; & hoc plus, & minus, secundum excessum quem faciunt.

Neque enim, ut observas S. Gregorius Papa (*lib. 10. mor. c. 13. in 39. c. Job.*), Adam solus, ut a veteri

”to se pono suspenderet, præceptum prohibitionis ac-
”cepit: nam cum alimenta quædam salutis nostræ Deus
”contraria indicat, ab his nos quasi per sententiam ve-
”tat. Et dum concupiscentes noxia attingimus, profe-
”sso quod aliud quam verita degustamus“ ?

Hæc autem Sancti Gregorii doctrina valde in praxi no-
tanda est, cum hæc manducatio earum rerum, quæ ut
plurimum sanitati nocent, sit satis frequens, & exinde
nullus sæpius vel minimus scrupulus peccati nascatur; li-
cet id manifeste contra rectam rationem sit, & hæc spe-
cies gulæ valde deformis sit coram Deo. Unde merito
concludendum est, quod puellæ, quæ aliquando, ex ap-
petitu depravato, carbones manducant, aut calcem, ci-
neres, ceram, aut his similia, quæ ut plurimum varios
morbos gignunt, & obstructionibus valde nocivis ansam
præbent, graviter peccant, & gulæ vitium eo deterius in-
currunt, quod gustui pravo ardentem fervientes, varia da-
mna, quæ inde proveniunt, nullo modo curant, & sa-
nitati nocentes, contra quantum etiam Decalogi Præce-
ptum agunt, quo non solum vetatur, ne alienæ sanita-
tis, sed etiam ne propriæ voluntarie noceamus: quod cer-
te contra rectam rationem esse nullus dubitare potest.

Quæst. 7. Quanam est quinta, & ultima Gulæ species?

Resp. Cum quis prævenit, & anticipat comessionis ho-
ram, quasi velit cibum omni hora sumere, nec ullam in
hoc regulam ordinarie sequi; quod certe ut plurimum
sanitati nocet, & indicat hominem potius propter dele-
stationem, & voluptatem comedere, aut bibere, quam
ut vires corporis reficiat, & sanitatem conserve; hic au-
tem agendi modus, & comedendi statim post prandium,
aut cœnam, aut etiam pluries in die sine ratione, regu-
la, aut modo, vix potest servari sine detrimento sanita-
tis; & tales helluones, ut observat Sanctus Antoninus
(*P. 2. tit. 6. c. 1. §. 9.*), „nec sani vivere possunt, cum
”ponant indigestum super indigestum, unde mali hu-
”mores generantur, & caput etiam fumositatibus est
”gravatum, & male aptum ad spiritualia. Et hoc, nisi
”magnus labor excuset: ut laborantes in agris, viato-
”res, pueri dum sunt in augmento“.

Quinque illæ gulæ species in unico versu, a Sancto Tho-
ma relato, comprehenduntur (*2. 2. q. 148. art. 4.*):

Præprope, laute, nimis, ardentem, studiose.

Quæst. 8. Quid est ebrietas?

Resp. „Ebrietas dupliciter potest accipi, juxta Docto-
”rem Angelicum (*2. 2. q. 150. art. 1. in corp.*), uno mo-
”do prout significat defectum hominis, qui acci-
”dit ex multo vino potato; ex quo fit, ut non sit com-
”pos rationis. Et secundum hoc ebrietas non nominat
”culpam, sed defectum poenalem consequentem ex cul-
”pa. Alio modo ebrietas potest nominari actus, quo quis
”in hunc defectum incidit, qui potest causare ebrietatem
”dupliciter: uno modo ex nimia vini fortitudine præter
”opi-

opinionem bibenti; & sic etiam ebrietas potest accide-
re sine peccato; præcipue si non ex negligentia homi-
nis contingat; & sic creditur Noe inebriatus fuisse, ut
legitur *Genesis* 9. Alio modo ex inordinata concupiscen-
tia, & usu vini; & sic ebrietas ponitur esse peccatum,
& continetur sub gula, sicut species sub genere; divi-
ditur enim gula in comestationem, & ebrietatem.

Quæst. 9. Ebrietas est ne grave peccatum?

Resp. Cum per ebrietatem homo voluntarie usum ra-
tionis per aliquod tempus amittat, bestiisque se similem
reddat, ut pravæ cupiditati serviat; cum etiam se expo-
nat periculo varia perpetrandi peccata, & damna sibi
ipsi, aut proximo inferendi, dubitari non potest, quis
ebrietas ex natura sua grave peccatum sit. Id ex verbis
sacrae Scripturae patet; nam ut habetur in libro Prover-
biorum (c. 23. 29.) : „ Cui vix? Cujus patri vix? Cui
foveæ? Cui sine causa vulnera? Cui suffusio oculorum?

Nonne his qui commorantur in vino, & student cali-
cibus potandis? Ne intuearis vinum, quando flavescit,
cum splenduerit in vitro color ejus: ingreditur blan-
de, sed in novissimo mordebit ut coluber, & sicut regu-
lus venena diffundet. Oculi tui videbunt extraneas,
& cor tuum loquetur perversa. Et eris sicut dormiens
in medio mari, & quasi sopitus gubernator, amisso
clavo; & dices, verberaverunt me, sed non dolui;
traxerunt me, & ego non sensi: quando evigilabo, &
rursus vina reperiam?

Gravitate etiam ebrietatis explicat *Isaias* Propheta,
& multiplicia quæ ex ea sequuntur mala, dicens (c. 5.) :
Vix qui confurgitis mane ad ebrietatem sectandam, &
potandum usque ad vesperam. Cithara, & lyra, &
tympanum, & tibia, & vinum in convivii vestris:
& opus Domini non respicitis, nec opera manuum e-
jus consideratis. Propterea captivus factus est populus
meus, quia non habuit scientiam, & nobiles ejus in-
terierunt fame, & multitudo ejus siti exaruit. Propte-
rea dilatavit infernus animam suam, & aperuit os suum
absque ullo termino: & descendunt fortes ejus, & po-
pulus ejus, & sublimes gloriosique ejus ad eum . . .
Vix qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri for-
tes ad miscendum ebrietatem.

Idcirco etiam *Apostolus Paulus* ebrietatem inter varia
magna crimina collocat, & his verbis concludit (1. ad
Cor. c. 6. 10.) : *Ebriosis regnum Dei non possidebunt.*
Quæ certe verba peccatum esse mortale evincunt.

Unde *Sanctus Augustinus* aperte asserit (*Ser.* 231. de
temp.), quod „ quicumque ebriosus poenitentiam de ipsa
non egerit, sed usque ad mortem suam in ipsa ebrie-
tate permanferit, in æternum profecto peribit: quia
non mentitur *Spiritus Sanctus* per *Apostolum* dicens :
„ *Neque ebriosis regnum Dei possidebunt . . .* Ebrietas
quali inferni puteus, quoscumque susceperit, nisi digna
subvenierit poenitentia, & emendatio fuerit subsecuta,

ita fortiter sibi vindicat, ut eosdem ipsos de inferni
tenebroso puteo ad charitatis vel sobrietatis lucem re-
dire, sine pœnitentia, non permittat.

Et in alio loco: „ Qui credit, *inquit idem Sanctus*
Doctor (Idem ser. 232.), ebrietatem esse parvum pec-
catum, si se non emendaverit, & pro ipsa ebrietate pœ-
nitentiam non egerit, cum adulteris, & homicidis æter-
na illum pœna cruciabit. Considerent ebriosi, si non
peiores animalibus judicandi sunt: cum enim animalia
amplius quam eis opus est, bibere nolint, illi & du-
plum, & triplum, quam eis expedit, potum accipiunt;
& unde trium vel quatuor dierum refectioem poterant
habere, uno die cum grandi peccato contendunt per-
dere potius quam expendere. Et utinam potum tan-
tummodo perderent, & non etiam ipsi perirent.

Qua in re, dic homo miser, a brutis differs? *inquit*
S. Basilius (ser. in ebriet.), nonne rationis munere,
quam a Deo omnium conditore accepisti, reliquæ crea-
turæ omnis factus dominus, & imperator? Hoc igitur
te mentis lumine per ebrietatem privans, inter bestias
ratione carentes annumerari poteris, similisque illis
fieri. Imo & bestiis longe peiores eos existimaverim,
qui ab ebrietate superantur... Nec solum eos peiores bru-
tis, quod mente inani, aut ebrii, sed etiam quod sen-
sibus longe infra illa deficere videantur. Quod, quæ-
so, animal visu audituve atque ebrius homo debilita-
tur? Nonne familiarissimos interdum ignorant, alienis
vero sæpe quam domesticis congregiuntur? An non
umbras sæpenumero tanquam fulcos aut loca prærupta
transiliunt? Aures terrifico sonitu, more fluctuantis
maris, refertas habent. Terra interdum insurgere, ac
in arduum ac rectum erigi, montes vero circummove-
ri videntur. Quandoque abs re, & præter modum re-
dent: tum vero sine consolationis remedio plorant:
nunc item audaces, & temerarii, mox timidi, & igna-
vi. His etiam somni sunt graves, ægre respirantes, &
prope suffocantes, ac revera morti vicini: vigiliæ ve-
ro somnis stupidiores.

Si ea omnia, quæ ex ebrietate oriuntur mala, verbis
sancti Basili magni hic referrem, prolixus nimium essem:
satis igitur erit pauca addere, quæ illius peccati gravita-
tem dilucidius probant (*S. Basil. ib.*): „ Ebrietas, *in-*
quit, dæmon est voluntarius ex voluptate animabus
nostris inditus: ebrietas malitiæ mater est, virtutis
inimica, fortem virum reddit ignavum, ex temperato
facit lascivum, justitiam ignorat, prudentiam extinguit.
Ebrietas, *ut docet S. Ambrosius (l. de Elia & jejun.*
c. 6.), fomentum libidinis, ebrietas incensus insa-
niæ, ebrietas venenum sapientiæ; hæc sensus hominum
mutat & formas, per hanc fiunt ex hominibus equi
adhinnientes: si quidem naturali vapore corporis ca-
lidi, & præter naturam vini calore flammati, cohibe-

re se non queunt, & in bestiales libidines excitantur.
Unde merito verbis Doctoris Angelici concludere possumus (2. 2. q. 150. art. 6. in corp.), quod ebrietas per se loquendo est peccatum mortale.

Quæst. 10. Semper-ne committitur peccatum mortale in ebrietate?

Resp. Absolute loquendo, posset quis inebriari etiam sine peccato, ut si non agnoscens vini fortitudinem, & bibens solummodo ad sedandam sitim, subito vini violentia præoccupetur: quemadmodum accidit Noe, qui certe vini qualitates agnoscere non poterat, cum primus inebriatus est. Attamen vix fieri nunc potest, ut ebrietas sine ulla culpa sit.

Sed Angelicus Doctor distincte quæstioni propositæ respondet, dum sic loquitur (*ibid.*): „ Culpa ebrietas, sicut dictum est, consistit in immoderato usu, & concupiscentia vini. Hoc autem contingit esse tripliciter; uno modo sic quod nesciat potum esse immoderatum, & inebriare potentem; & sic ebrietas potest esse sine peccato, ut dictum est. Alio modo sic, quod aliquis percipiat, potum esse immoderatum, non tamen æstimet, potum esse inebriare potentem; sic ebrietas potest esse cum peccato veniali. Tertio modo potest contingere, quod aliquis bene advertat, potum esse immoderatum, & inebriare potentem, & tamen magis vult ebrietatem incurrere, quam a potu abstinere; & talis proprie dicitur ebrius: quia moralia recipiunt specificationem, non ab eis quæ per accidens eveniunt præter intentionem, sed ab eo, quod est per se intentum: Et sic ebrietas est peccatum mortale: quia, secundum hoc, homo volens, & sciens privat se usu rationis.

Quæst. 11. Quid de illis dicendum, qui curant, ut alii inebrientur?

Resp. Manifestum est, quod in hoc rei sunt coram Deo; quinimo sæpius majus peccatum contrahunt, quam hi, qui vini vim ignorantes, revera inebriantur. In tales acriter invehitur sanctus Ambrosius his verbis (*lib. de Elia & jejun. c. 14.*): „ Nec vos excusamini, qui vocatis ut terram tua vina fudisses! ... Quid te delectant damna sine gratia? Rogas ad jucunditatem, cogis ad mortem: invitas ad prandium, efferre vis ad sepulchrum: cibos promittis, tormenta irrogas: vina præterdis, venena suffundis. Omne enim quod nocet, venenum est, tollit sensus, viscera exurit, somnum infestat, caput vexat. Verum sanctus Antoninus distinctius de hac re loquitur, dicens (*p. 2. tit. 6. c. 3. §. 2.*): „ Item si quis daret alicui ad bibendum multum ad inebriandum eum; vel æstimans, quod ex nimio potu, quem quis sumit, inebrietur; & quod si avisaret, non faceret, vel apte impedire posset; sed ex levitate, uti inde solatiis summat, permittit inebriari; vel etiam ponit studiose sal in

30 vino, vel aliud inebriare valens, occulte, peccat mortali-
 31 liter. Cap. Si culpa, de injuriis, & damno dato. Ta-
 32 bernarii etiam, si perpendunt aliquos ex nimio vino
 33 sumpto inebriari, quod experti sunt pluries, ut in ebri-
 34 sis, & non curant propter avaritiam, graviter peccant.
 35 *Quæst. 12.* Ebrietas excusat ne coram Deo illa peccata,
 36 quæ in hoc statu committuntur?

Resp. Cum ebrietas sine ullo peccato accidit, quod
 ut diximus, valde inusitatum est; tunc culpæ, quæ ob
 ebrietatem committi possunt, non reddunt hominem co-
 ram Deo culpabilem, maxime si quis nullum usum ra-
 tionis in tali ebrietatis statu habeat. Et is, qui sine ulla
 sua culpa ebrius factus est (ut verisimiliter evenit Noe)
 nullo modo potest peccare, sicut nec infans unius anni,
 aut freneticus.

Sed e contrario, qui se inebriando peccavit, eo ipso
 fit quodammodo reus omnium criminum, quæ ab eo in
 tali statu perpetrantur, juxta principium Angelici Docto-
 ris, qui sic loquitur (1. 2. q. 77. art. 7. in corp.): „Ali-
 31 quid potest esse voluntarium, vel secundum se, sicut
 32 quando voluntas directe in ipsum fertur, vel secundum
 33 suam causam, quando voluntas fertur in causam, &
 34 non in effectum, ut patet in eo qui voluntarie inebria-
 35 tur; ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur.
 36 quod per ebrietatem committit.

In eadem sententia videtur esse S. Joannes Damascenus,
 dum dicit (*lib. 2. Orthodoxæ fidei, c. 24.*): „Perigno-
 31 rantiam tum demum aliquid invite fit, cum nos im-
 32 prudentiæ causam haudquaquam præbemus, sed casu
 33 ita res contigit. Etenim si quispiam vino obrutus ca-
 34 dem perpetrarit, errore quidem, & incititia ductus eam
 35 admisit, at non item invite: ignorationis quippe cau-
 36 sam, hoc est ebrietatem, ipse accersivit.

Demum S. Thomas, postquam sibi proposuit hanc quæ-
 stionem, utrum scilicet ebrietas excuset a peccato, re-
 spondet (2. 2. q. 150. art. 4. in corp.), quod „in ebrieta-
 31 te duo attenduntur, scilicet defectus consequens, & a-
 32 ctus præcedens: ex parte autem defectus consequentis,
 33 in quo ligatur usus rationis, ebrietas habet excusare a
 34 peccato, in quantum causat involuntarium per ignoran-
 35 tiam; sed ex parte actus præcedentis videtur esse di-
 36 stinguendum: quia si ex actu illo præcedente subsecu-
 ta est ebrietas sine peccato, tunc peccatum sequens to-
 taliter excusatur a culpa: sicut forte accidit Lot.

„Si autem actus præcedens fuit culpabilis, sic non to-
 taliter aliquis excusatur a peccato sequenti, quod sci-
 licet redditur voluntarium ex voluntate præcedentis a-
 ctus, in quantum scilicet aliquis dans operam rei illicitæ,
 incidit in sequens peccatum. Diminuit tamen
 peccatum sequens, sicut & diminuit ratio voluntarii.
 Ex hac doctrina inferre possumus, ea crimina, quæ in
 ebrietate fiunt, esse tanto majora, vel minora, quanto

major, vel minor erat ratio suspicandi, quod evenirent; si quis in ebrietatem prolaberetur, præsertim si illo probabili timore neglecto vinum in nimia quantitate haustum sit, nihilque omnino actum, ut impedirentur hæc verisimiliter eventura crimina. Tunc certe peccata sequentia magis habent de ratione voluntarii, quam si prævideri non potuissent.

Eruditissimus Tostatus, Episcopus Abulensis, recte gravitatem peccatorum ebriis contingentium ponderat, dum sic loquitur (*in Matth. cap. 25. qu. 566. in fine.*):

„ Si quis se sponte inebriavit, & postea ebrius multa
 „ mala fecit, demeretur in illis; licet cum ebrius factus
 „ sit, non potest se a malis cohibere. Et ita ebrius,
 „ juxta Aristotelem, sustinet duplices increpationes, una
 „ est, quia se inebriavit: alia est, quia ebrius malum
 „ fecit. Est tamen dicendum, quod si proprie attendatur
 „ quodcumque est talis necessitas ex parte intellectus
 „ & voluntarii, quod non potest evitari malum,
 „ non est demeritum in operatione, sed præcedenti operationi
 „ imputatur malum sequentium: sicut cum quis
 „ sponte inebriatus est, & postea multa mala facit, omnium
 „ sequentium iniquitas imputatur voluntariæ inebriationi: & ita tunc peccavit sequentibus pro peccatis;
 „ non tamen est tanta culpa, quanta esset, si quodlibet
 „ horum voluntarie ageret.

Quest. 13. Peccatum ebrietatis sit-ne gravius pro ratione personarum?

Resp. Cum mala consequentia ex ebrietate, sint graviora in aliquibus personis, quam in aliis; concludendum est, hoc peccatum esse gravius pro qualitate, & dignitate personarum illud perpetrantium. Sic dicere possumus, 1. quod regulariter puellæ, & mulieres gravius peccant ratione ebrietatis, quam homines, non solum quia id valde indecorum sexui est, & scandalosum: sed etiam quia inde consequi possunt periculosi, & valde nocivi, aut inhonesti eventus. 2. Illi, quibus aliquo modo incumbit aliorum cura, seu gubernatio, cujusmodi sunt Patres familias, Gubernatores, Magistratus, & alii in dignitate constituti, gravius utique peccant; quia per immoderatum vini usum privant se usu rationis, quo magis quam cæteri indigent ut suo munere rite fungantur, & subditos contineant in observantia & reverentia sibi debita: adde, quod scandalum ex ebrietate proveniens, gravius est juxta ordinem, & dignitatem personarum. 3. Certum est, quod illi, qui tenentur servare continentiam, tenentur etiam diligentius abstinere ab immoderato usu vini, quod valde contrarium est castitati, dicente Spiritu Sancto (*Proverb. cap. 20.*), quod *luxuriosa res est vinum: Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria (ad Ephes. cap. 5.)*. Unde etiam sanctus Hieronymus (*ep. ad Ocean. refertur in Can. Venter, dist. 25.*): *Venter mero estuans, inquit, cito despumat in libi.*

Libidines: ubi ebrietas, ibi libido dominatur, & furor.
 Demum Clerici in sortem Domini vocati, & ii præferti, qui in aliquo ordine sunt constituti, & potiori jure Sacerdotes, & Parochi, vel alii aliqua dignitate in Ecclesia insigniti, specialius profecto, & strictius tenentur turpe hoc vitium declinare, quod graviore certe notipfos inficit, & valde nocet gloriæ Dei, & utilitati proximi, ab ipsis juvandi potius, quam scandalizandi.

Unde etiam in veteri Lege sic cautum erat (*Levitic. 10.*): „ Dixit quoque Dominus ad Aaron: Vinum & omne, quod inebriare potest, non bibetis tu, & filii tui, quando intratis in Tabernaculum testimonii, ne moriamini; quia præceptum est in generationes vestras, & ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum, & profanum, inter pollutum, & mundum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea.

Sancta Dei Ecclesia diligenter, magnaque cum solitudine inspirare curavit debitum puniendi vitii horrorem sacrosancti Altaris Ministris, & sæpius jussit, ut eas occasiones solcite fugerent, quæ tali intemperantiæ locum dare possent: *Ante omnia*, ajunt Patres in Concilio Agathensi (*Can. 41. refertur in Can. Ant. dist. 35.*) congregati, a Clericis vitetur ebrietas, que omnium vitiorum fomes, ac nutrix est. Itaque eum, quem ebryum fuisse constiterit, (*ut ordo patitur*) aut triginta dierum spatio a communione statuimus submovendum, aut corporali subdendum supplicio.

In Concilio etiam Turonico (*1. Can. 2. an. 451.*) sic habetur: *Fomitum omnium vitiorum oportet abscindi, Apostolo præcipiente: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria; & quam gravi ebrietas supplicio expietur; idem Apostolica manifestat doctrina, inter cætera dicens: Neque fornicatores, neque idolis servientes, neque ebriosos regnum Dei possessuros. Si quis vero in omni officio clericali Deo militans, ab ebrietate se non abstinuerit, secundum statum sui ordinem, competens in eum vindicta exerceatur.*

Demum in Concilio Venetico (*Can. 12. an. 465.*) similibus pœnis vetatur in Clericis ebrietas, his verbis: „ Ante omnia a Clericis vitetur ebrietas, quæ omnium vitiorum fomes, ac nutrix est; nec quis potest liberum corporis sui, ac mentis habere iudicium, cum captus vino, a sensu probetur alienus, & proclivius ad vitium mente labefactata ducatur, ac plerumque possit peccatum, aut crimen, dum nescit, incurrere: sed ignorantia talis non potest non subjacere pœnæ, quam ex voluntaria amentia mansisse constiterit. Itaque eum, quem ebryum fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut triginta dierum spatio a communione statuimus submovendum, aut corporali subdendum esse supplicio. Notandum, hæc Concilii verba non parum confirmare sententiam, quam quæstione præcedenti explicuimus.

Varia,

Varia, quæ pluribus Ecclesie sæculis celebrata fuerit Concilia, districtè prohibent Clericis, ne se ebrietatis periculo committant: prolixior essem, si ea omnia, quæ hac de re statuta sunt, referrem; satis erit hic verba Concilii Lateranensis (3. sub Innoc. III. ann. 1180. Can. 15. refertur in Can. A crapula, de vita & honestate Cleric.) transcribere: „A crapula, & ebrietate omnes Clerici diligenter abstineant; unde vinum sibi temperent, & se vino; nec ad bibendum quispiam incitentur: cum ebrietas, & mentis inducat exilium, & libidinis provocet incentivum. Unde illum abusum pernitus decernimus abolendum, quo in quibusdam partibus ad potus æquales suo modo obligant potatores, & ille iudicio talium plus laudatur, qui pluries inebriat, & calices foecundiores exhaurit. Si quis autem super his se culpabilem exhibuerit, nisi a superiore communitus satisfecerit, ab officio, vel beneficio suspendatur.

Sed quia non sufficit ebrietatem vitare, si aliunde contra temperantiam ministris Altaris valde necessariam peccetur, nota ut dignum est, quod in Canone Concilio Nonnatenfi tributo etiam vices bibendi Clericis præscribuntur in Collationibus, seu Conferentiis Ecclesiasticis, quæ tunc fiebant (Can. Quando Presb. dist. 44.): „Quando Presbyteri, inquit, per Calendas simul conveniunt, post peractum divinum Mysterium, ad necessariam collationem, non quasi ad plenam refectionem, sed quasi ad prandium, ibi ad tabulas resideant, nec per alia inhonesta convivia se invicem gravent; quia indecens est, & onerosum; sæpe etiam tarde ad Ecclesiam redeuntes, majus damnum de reprehensione consequuntur, quod de gravedine mutua contrahunt, quam lucrum ibi faciant. Nam de ejusmodi conventu Paulus Corinthios reprehendit, qui inconvenienter cœnam Dominicam manducare conveniebant: sic & qui ad cœnam Dominicam, id est, ad collationem verbi sub occasione conveniunt, & ex veritate ventris causa conjunguntur, reprehensibiles coram Deo, & hominibus habentur. Et ideo, peractis omnibus, qui voluerint, panem cum charitate in domo fratris sui simul cum fratribus frangant, & singuli singulos bibere faciant; & maxime ultra tertiam vicem poculum non contingat, & sic ad Ecclesias redeant.“ Ut appareat, cum quantalibet cura sobrietatem Patres Clericis commendarent.

Sanctus Isidorus, Clericos monens in Canone (Can. His igitur, dist. 23.): His igitur, inquit, lege Patrum caveatur, ut a vulgari vita seclusi, a mundi voluptatibus se se abstineant: non spectaculis, non pompis intersint, convivia publica fugiant, privata non tantum pudica, sed & sobria colant. Quia, ut advertit sanctus Hieronymus (Epist. ad Nepotianum.), Facile condemnatur Clericus, qui sæpe vocatus ad prandium, non recusat.

In variis quoque Conciliis, ut omnis, non solum ebrietatis, sed etiam intemperantiæ, & suspitionis vitetur occasio, prohibitum est Clericis, ne ullo modo bibant in tabernis, in quas nec etiam ingredi deberent, nisi necessitatis causa. In Concilio Laodicensi (*Can. 24. refertur in Can. Non oportet, dist. 44.*) sic habetur: *Non oportet clericis sacro Ministerio deditos, a Presbyteris usque ad Diaconos, & deinceps Ordinis Ecclesiastici omnes usque ad Ministros, aut Lectores, aut Exorcistas, aut Ostiarios, aut Psalmistas, aut etiam eos, qui in proposito consentientia sunt, tabernas intrare.*

Concilium Carthaginense III. (*Can. 27. refertur in Can. Clerici, dist. 44.*) ita etiam statuit: *Clerici edendi, vel bibendi causa tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi.*

Idem graviter prohibetur in Synodo Urbevetana a Bernardino Cardinali Roccio (*an. 1679. de Vita Cler.*), his verbis: „ Sacris Canonibus, & Concilii Tridentini Sanctionibus inhærendo, districtè mandamus, ut in hac nostra Civitate, vel extra in nostra Diœcesi, non audeant Clerici, vel Sacerdotes ad tabernas, vel cellas vinarias accedere, in quibus vinum venditur, & inter colluviem hominum, pleni calices exhauriuntur, multisque pluribus, omnibusque sterpentiis, ne sit sicut ut populus, ita & Sacerdos: sub pœna suspensionis à divinis, & interdicti, ac aliis in Sacris Canonibus constitutis, in quibus contra Clericos potatores, & maledictis, & censuris severissime animadvertitur “.

Unde etiam in Synodo Ebroicensi (*anno 1576.*) Clericis insinuat, quod inter se hospitalitatem sectari congruum esset, ut sic tabernæ etiam in itinere vitarentur, & charitas inter eos augeretur: Proinde, ut dicitur in Synodo, *sattus est, Ecclesiasticos viros fugere promiscua contubernia secularium, ac potius hospitalitatem inter se exercere.* Quod certe valde optandum esset.

TRACTATUS

OCTAVUS.

De septimo Decalogi Præcepto.

Non furtum facies.

Septimo Decalogi Præcepto, quod est quartum in secunda tabula, quæ proximum respicit, prohibetur, ne illi in fortunis, seu bonis suis temporalibus noceatur, quod designatur a Zacharia Propheta, dum sic loquitur (c. 3. v. 5.): *Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ, quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, judicabitur, id est, condemnabitur.* Hanc condemnationem valde mutuebat Tobias (*Tobias c. 2.*): „Anna enim uxor ejus ibat ad opus textorium quotidie, & de labore manu suarum victum, quem consequi poterat, deferebat: unde factum est, ut hædum caprarum accipiens detulisset domi: cujus cum vocem balantis vir ejus audisset, dixit: videte, ne forte furtivus sit, redite eum dominis suis; quia non licet nobis, aut edere ex furto aliquid, aut contingere.“

Tractabimus primo de visione, & definitione furti, tum de natura illius peccati, & gravitate, demum de poenis furum, & præsertim de obligatione restituendi, & resarciendi damna proximo injuste illata.

CAPUT PRIMUM.

De definitione, & divisione furti.

Quæst. I. Quid est furtum?

Resp. Illius criminis definitio accurata reperitur in Institutionibus Justiniani Imperatoris, his verbis (*Lib. 4. Instit. tit. 1. §. 2.*): „Furtum est contrectatio fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam usus ejus possessionisve, quod lege naturali prohibitum est admittere.“

Primo, *contrectatio* apponitur in definitione ut notat sanctus Raymundus de Pennafort (*in summa l. 2. tit. De furtis, §. 1.*) „quia sine ea non est proprie furtum, licet interveniat voluntas, verbum, vel scriptura; alias si concupiscat rem alienam illicite, ut sine contrectatione, est transgressor alterius præcepti.“ Non concupiscens. Additur, *fraudulosa*, ut ostendatur, furtum numquam committi sine fraude; ac proinde, qui acciperet, vel detineret rem proximi, putans bona fide, id illi grave, & molestum non futurum, sed tali detentioni libenter consensurum, non committeret furtum, sicut nec qui rem

alie-

alienam acciperet, putans esse suam. Dicitur etiam, *fraudulosa*, quia, ut monet Angelicus Doctor (2. 2. q. 66. art. 4. in corp.) „furtum, & rapina sunt vitia iustitiæ opposita, in quantum aliquis alteri facit injustum; nullus autem patitur injustum volens“.

Unde etiam sanctus Bonaventura, & sanctus Raymundus addiderunt definitioni furti hæc verba: *Inuito domino*; Furtum, inquit Seraphicus Doctor (ser. 6. de decem præceptis.), est *contrectatio rei alienæ, invito domino*. Quia, juxta verba sancti Thomæ superius relata (S. Raym. in summ. l. 2. tit. de furtis, §. 1.), nullus patitur *injustum volens*; & ita omnes injustitiæ fiunt semper contra voluntatem patientis.

Additur in definitione: *Vel ipsius rei, vel etiã usus ejus possessionisve*: quia, ut notat sanctus Raymundus (ibidem.), non solum committitur furtum, qui rei dominium vult lucrifacere sic furtive: sed etiam, qui usum, vel possessionem rei: Can. *Qui saccum*, dist. 50. & leg. *Qui iumenta sibi commodata*, ff. eodem tit. Et, ut docet S. Bonaventura (l. 3. sent. dist. 37. dub. 7.): Dicentium, quod in præcepto illo intelligitur prohiberi omnis *illicita rei alienæ usurpatio*. Ita notaverat S. Augustinus his verbis (in q. in Exod. c. 71.): *Furti nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ; non enim rapinam permisit, qui furtum prohibuit: sed utriusque a parte totum intelligi voluit, quidquid illicite rerum proximi auferetur*.

Dicitur in definitione: *Luci faciendi gratia*; & dicitur, qui rem alienam bona fide, & animo acciperet, ut scilicet eam domino conservaret, & a furibus eriperet, non committeret furtum: sicut nec qui furioso ensẽm tolleret, ne se forte interimeret. Id observavit sanctus Bonaventura his verbis (ser. 6. de decem præceptis): „Furtum est attrectatio rei alienæ invito domino, si fiat ex cupiditate; sed si non fiat ex cupiditate, non est furtum: sicut filii Israel, ex Domini præcepto, portaverunt secum ex Ægypto vasa argentea, & aurea: vel qui alii auferunt gladium, ne faciat malum, tunc non dicitur furtum“.

Demum additur in eadem definitione: *Quod lege naturali prohibitum est admittere*: quia furtum legem naturalem violat. Id innuit Apostolus, dicens (ad Rom. cap. 2.): *Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt: ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis; dum scilicet furtum vitant*. Nemo autem est, qui non noverit lumen rationis, præceptum non furandi contineri in isto naturali legis præcepto (Matth. c. 7. 12.): *Omnia ergo quaecumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis; hæc est enim lex & Propheta*. Hinc sanctus Augustinus, juvenilia furta in suis Confessionibus referens (lib. 2. Confess. c. 4.): *Furtum certe ponit lex*

sua Domine, inquit, & lex scripta in cordibus hominum, quam nec ipsa quidem deleat iniquitas. Quis enim fur equo animo furem patitur? nec copiosus adactum inopia.

Quaest. 2. Quomodo dividi potest furtum?

Resp. Furtum generaliter acceptum pro quacumque iniusta rei alienae usurpatione, & ut complectitur quidquid hoc praecipio prohibetur, dividi potest in multas peccatorum species; ut enim docet Seraphicus Doctor (*Ser. 6. de decem Praeceptis.*); „Furtum est contrafactio rei
 „ alienae invito domino; & hoc fit, aut per meram fraudem, aut per violentiam, aut per circumventionem.
 „ Primo modo, cum fit per meram fraudem, & furtive, sic dicitur furtum. Si fiat per violentiam, hoc est
 „ dupliciter; aut est apertum, & sic dicitur rapina; aut
 „ est occultum, & sic dicitur latrocinium. Si vero fiat
 „ attrectatio rei alienae per circumventionem, hoc potest
 „ fieri cum pactione adjuncta, & hoc tripliciter: aut
 „ cum pactione fraudulenta, sic fit in negotiationibus;
 „ hoc autem tripliciter fit, aut in pondere, aut in numero, aut in mensura; & de hoc rarissime evadunt
 „ mercatores. Si autem fiat cum pactione iniqua, sic est
 „ usura, in qua id, quod venditur, est commune, scilicet
 „ licet tempus; si autem cum pactione profana, in qua
 „ illud, quod venditur, est proprium, sic dicitur simonia“.

Quaest. 3. Potest ne aliter dividi furtum?

Resp. Ex Catechismo Romano (*p. 3. de 7. Praecepto n. 10.*), „variis nominibus notatur iniusta possessio, & usus rerum alienarum, ex varietate eorum, quae & invitis & inscijs dominis auferuntur. Nam si privatum quid privato adimitur, furtum dicitur. Si furripitur publico, peculatus appellatur. Si vero sacra res eripitur, nominatur sacrilegium; quod facinus maxime nefarium ac sceleratum maxime in mores inductum est, ut bona quae necessario & sacrorum cultui, & Ecclesiae ministris, & pauperum usui pie ac sapienter fuerunt attributa, in privatas cupiditates perniciosasque libidines convertantur“.

Advertendum autem, quod non solum committitur sacrilegium, cum res sacra furripitur, sed etiam cum fit rei profanae furtum in loco sacro. Unde sic loquitur Sanctus Bonaventura (*l. 3. sent. dist. 37. dub. 7.*). *Sacrilegium est furtum perpetratum circa rem sacram, vel locum sacrum.*

CAPUT II.

De Gravitate criminis fursi.

Quaest. 1. Furtum est ne ex natura sua peccatum mortale?

Resp. Dubitari non potest, quin furtum sit ex natura sua

sua peccatum mortale, dicente Apostolo (1. ad Cor. c. 6. 10.), quod *neque fures, neque avari, neque rapaces regnum Dei possidebunt*. Fides autem docet, neminem excludi a Regno cælesti, nisi per mortale peccatum, per quod excidimus a charitate. Et ita concludendum est ex verbis Apostoli, furtum esse ex natura sua mortale peccatum.

Præterea respondens Jesus in Evangelio illi, qui sic eum interrogaverat (Matth. c. 16.): *Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* ait: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata; dicit illi, Quæ? Jesus autem dixit: Non homicidium facies, non adultæris, non facies furtum.*

Cum igitur furtum violet unum ex præceptis necessariis ad salutem, necesse est, ut sit lethale peccatum.

Quest. 2. Furtum est-ne semper mortale peccatum?

Resp. Cum gravitas criminis furti ponderetur ex damno, quod proximo infert in suis bonis temporalibus, & ideo sit contrarium charitatis præcepto, quo jubemur diligere proximum tamquam nosmetipsos; accidere potest, rem furto subreptam ita modicam esse, ut inde proximus nullum fere damnum patiat, & ita peccatum sit tantum veniale; quia, ut observat Angelicus Doctor (2. 2. q. 66. art. 6. ad 3.), illud quod modicum est, ratio apprehendit quasi nihil: & ideo in his quæ minima sunt, homo non reputat sibi nocumentum fieri; & ille qui accipit, potest præsumere hoc non esse contra voluntatem ejus, cujus res est; & pro tanto si quis furtive hujusmodi res minimas accipiat, potest excusari a peccato mortali; si autem habeat animum inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis potest esse peccatum mortale.

Quest. 3. Quandonam furtum est tantum peccatum veniale propter levitatem materiæ?

Resp. Cum gravitas furti sumatur ex damno, quod injuste proximo infertur; sequitur, non posse generaliter assignari quantitatem necessariam ad mortale peccatum; quia quod leve tantum inferret damnum diviti, affert aliquando maximum pauperi. Igitur hæc unica regula assignari potest ex mente Doctoris Angelici proxime citati, quod peccatum furti est solummodo veniale, cum res ablata levis est momenti, ut nullum vel fere nullum nocumentum afferre censeatur proximo: ita ut fur possit credere, dominum rei furatæ non moleste ferre tale furtum, & facile consentire privationi talis rei sibi furatæ.

Timendum est, ne sæpius temere putemus furtum esse tantum veniale ob levitatem materiæ: *Furtum*, inquit Sanctus Leo (ep. 86. ad Nicenam Aquilejensem Episc.), *reperitur in peccato Adami, quia prohibitus usurpatus est cibus; & avaritia, quia plus quam sufficere illi debuit, appetivit*. Non tamen excusatum fuit tale furtum a peccato mortali ob levitatem materiæ.

Observandum autem cum Catechismo Romano (p. 3. de 7. Præcepto, n. 35.), injustam esse excusationem furum, qui divitibus tantum surripiunt: *Quid quod audire licet interdum fures, qui nihil se eo peccare contendant, quod detrahant aliquid locupletibus & copiosis hominibus, qui ea detractione nihil damni faciant, non sentiant quidem? misera sane & pestifera defensio.*

Unde concludendum est, illum qui rem, quæ in se considerata modica non est, furatur, non eximi a peccato mortali, licet ad divitem pertineat, qui sine incommodo eam carere potest: *Fortè aliquis hoc secum cogitat, inquit S. Augustinus relatus in Can. (Can. Fortè 14. q. 5.) & dicit: multi sunt Christiani divites, avari, cupidì: non habebò peccatum, si suum illis abstulero, & pauperibus dederò. Unde enim illi nihil boni agunt, mercedem habere poterò, si ego elemosynas dederò. Etiam in hac re parcat unusquisque anime suæ, quia hujusmodi cogitatio ex diaboli calliditate suggeritur. Nam etiam si rotum tribuat pauperibus, quod abstulerit, addit potius peccata quam minuat.*

Quæst. 4. Excusatur-ne a mortali peccato, qui pluribus minimis furtis surripit magnam aliquam summam uni, vel pluribus personis?

Resp. Licet, ob levitatem materiæ, furtum fiat tantum veniale peccatum, constat tamen, quod si ille, qui furetur rem parvi momenti, id faciat cum intentione surripiendi vicibus gravem aliquam seu notabilem summam, peccat lethaliter, juxta mentem Sancti Hieronymi relati in Canone (*Can. Fur. 34. q. 6.*): *Fur autem, inquit, non solum in majoribus, sed etiam in minoribus judicatur; non enim id quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur.* Et ita si fur habuit intentionem furandi rem aut summam considerabilem seu notabilem per plura minuta furta, peccavit mortaliter. Et in eodem sensu videtur dicere S. Thomas (*2. 2. q. 66. art. 6. ad 3.*), quod fur si habeat animum inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis, potest esse peccatum mortale.

Si vero quis pluribus vicibus varia minuta uni furatur, non habens animum furandi summam notabilem, quamvis levitas materiæ possit illum excusare a mortali culpa in primis furtis, peccabit tamen mortaliter, cum perveniet ad summam notabilem; & licet ex seipsis hujusmodi posteriora minuta furta non sint alterius naturæ, quam priora; erunt tamen mortalia ob moralem connexionem, quam habent cum prioribus furtis jam perpetratis, cum quibus constituunt notabilem summam.

Idem videtur dicendum de eo, qui laborando in die Fæsto, pervenit paulatim ad tempus notabile: vel qui comedit in die jejunii plura minuta absque intentione ulterius comedendi; committit peccatum mortale, si revera comedere pergat, & ita perveniat ad eam quantitatem.

titatem, quæ sufficit ad infringendum jejunium Ecclesiasticum.

Indubitatum etiam est, quod si quando cognoscitur his diversis levibus furtis summam factam esse notabilem, & non sit illius restitutio, licet fieri possit, committitur peccatum mortale. Ratio est, quia voluntarie & injuste detinetur summa notabilis ad proximum pertinet, contra Dei præceptum, quo æque prohibetur, ne retineatur, ac ne subripiatur res aliena; ac proinde licet hæc minuta furta seorsim sumpta non inferant grave damnum proximo, eorum tamen retentio affert grave damnum, quod restituere seu resarcire tenetur fur.

Idem affirmandum videtur de eo, qui pluribus parvis furtis surriperet notabilem summam pluribus personis, qui in hoc peccare videtur mortaliter, V. G. si quis uteretur statera dolosa, aut falsa mensura vendendo vinum, frumentum, aut alia: quia acquireret notabilem summam via iniqua, & licet grave damnum singulis non inferret, noceret tamen notabiliter Reipublicæ, seu Universitati. Eadem prorsus ratione, qui furatur summam notabilem Universitati, seu Communitati alicujus magnæ Civitatis, seu etiam Reipublicæ potenti, ut Venetæ, non evadit peccatum mortale, licet tali furto datum, quod singulis civibus talis Reipublicæ inferatur, sit levissimum.

Id etiam probatur ex variis Sacræ Scripturæ locis: nam in Proverbiis (c. 1.), *statera dolosa, abominatio est apud Deum*. Et (Prov. c. 20.) *Abominatio est apud Dominum pondus & pondus: statera dolosa non est bona*. Quæ verba designant lethale peccatum. Præterea in Deuteronomio sic habetur (c. 15.) *Non habebis in saculo diversa pondera, majus, & minus, nec erit in domo tua modius major & minor... abominatur enim Dominus Deus tuus eum qui facit hæc, & adversatur omnem injustitiam*. Sed Deus abominatur solummodo peccatum mortale, quo solum amittitur charitas; unde sequitur, quod, juxta Sacram Scripturam, peccet mortaliter, qui utitur falso pondere, aut falsa mensura, & ita notabilem summam surripit, licet non una, sed repetitis vicibus; licet pluribus personis modicum quid surripiatur hoc modo, quæ modica tamen simul unita in summam notabilem coalescunt.

CAPUT III.

De Excusationibus, quæ a nonnullis adduci possunt, ut surripere valeant rem alienam, circa violationem hujus præcepti; quarum præcipua est necessitas.

Quest. 1. Q Uotuplex est necessitas?

Resp. Triplex necessitas assignatur a Theologis: Prima appellatur extrema, secunda gravis, tertia communis.

munis. Extrema necessitas est, cum quis caret rebus ad vitam conservandam omnino requisitis, ita ut nisi statim ei succurratur, in manifestum mortis periculum adducatur, aut saltem incidendi in morbum insanabilem, aut perdendi aliquod corporis membrum, nullumque omnino suppetit medium ad hæc extrema mala declinanda, nisi aliquid proximo subripiatur.

Necessitas gravis ea dicitur, quæ causa est maximæ infamix, propter quam non potest homo vivere juxta suam conditionem, sed adigitur ad ducendam vitam abjectam, & infra omnes ejusdem status: aut quæ hominem constituit in periculo gravi sanitatis, honoris, aut bonorum.

Necessitas communis ea est, quæ reperitur in his, qui non possunt id quod debent solvere, aut qui ostiatim & publice mendicant.

Quest. 2. Licet ne in extrema necessitate aliena subriperet?

Resp. Dum necessitas vere extrema est, potest, sine violatione hujus præcepti, accipi id quod requiritur ad arcendam talem necessitatem. Si adeo sit evidens, &urgens necessitas, inquit Angelicus Doctor (2. 2. q. 36. art. 7. in corp.), & manifestum sit instanti necessitati de rebus occurrentibus esse subveniendum (puta, cum imminet personæ periculum, & aliter subveniri non potest) tunc licite potest aliquis ex rebus alienis suæ necessitati subvenire, sive manifeste, sive occulte sublatiis: nec hoc proprio habet rationem fursi, aut rapinæ.

Docet etiam sanctus Raymundus (l. 2. c. de furtis, §. 10.), quod si aliquis furatur cibum, potum, vel vestimentum, propter necessitatem famis, vel sitis, vel frigoris, numquid commisit furtum? Ad hoc dicit, quod si patitur magnam necessitatem famis, vel sitis, vel frigoris, ita quod nisi furetur, credit se non posse evadere mortem; non committit furtum, nec peccat; dum tamen propter hanc necessitatem faciat. Can. Discipulos, De consecr. dist. 5. Discipulos, dum per segetes transeundo evellerent spicas, & ederent; ipsius Christi vox innocentes vocat, quod coacti fame hoc fecerunt. Item propter necessitatem famis, comedit David panes Propositionis. I. Reg. 21.

Et est ratio multiplex: una, quia in necessitate omnia debent esse communia. Canon. Sicut, dist. 47. Ubi Ambrosius inter alia dicit: Proprium nemo dicat, quod commune est. Item quia ipse dominus vel ex præcepto venerat pascere esurientem. Dist. 86. Pace fame morientem: quisquis enim pascendo homines servare poterat, si non paveris, occidisti. Unde talis fur licite & debuit, & potuit credere, dominum permissurum: & ita non commisit furtum.

Quest. 3. Necessitas gravis eximit ne a peccato aliena surripientem?

Resp. Idem sanctus Raymundus, cujus autoritas, in hac

hæc præsertim iustitiæ materia, maxima est, post verba mox relata, statim subjungit (*ibid.*): *Si autem non paritur ita magnam necessitatem, peccat: attenuatur tamen peccatum propter necessitatem: & in tali casu intelligitur Decretalis, Extra. De furtis: Si quis propter necessitatem famis, aut nuditatis, fuerit cibaria furatus, vel vestem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres.*

Sanctus Thomas etiam de eadem Decretali loquens (2. 2. q. 66. art. 7. ad 1.): *Decretalis illa, inquit, loquitur in casu, in quo non esturgens necessitas.*

Unde etiam in Summario, seu argumento, aut rubrica illius Decretalis, sic habetur: *Committens furtum ex necessitate non multum urgente, peccat, sed non graviter: unde imponenda est levis pœnitentia.* Juxta illud quod legitur Proverbiis in Salomonis (c. 6. n. 9.): *Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim, ut esurientem impleat animam.*

Sed ne facile crederetur, permissum esse furari sub alicujus prætextu necessitatis, licet non extremæ, Innocentius XI. sequentem perniciosam in praxi propositionem damnavit (Decretum Innoc. XI. contra 65. Proposit.)

Propos. 36. *Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.*

Certum tamen est, quod etiam si necessitas valde urgens, licet non extrema, non excuset furantem a peccato; tamen illud valde minuit, præsertim cum ea tantum capiuntur, quæ ad vitam sustentandam quodammodo necessaria videntur.

Sed hic notandum est, illos magnates & nobiles, qui aliena invadunt, aut debita non solvunt, sub prætextu variarum expensarum sæpius inutilium & immoderatarum, nullo modo excusari coram Deo. Ecce, ut habetur in Catechismo Romano (p. 3. de 7. præcepto, n. 31.): *nobilium hominum non ferendæ delicie, qui culpam extenuare sibi videntur, si se affirmarint, non cupiditate, aut avaritia, ad detrahendum alteri sua descendere, sed tuendæ causa amplitudinis familiæ, & majorum suorum, quorum existimatio ac dignitas rueret, nisi rerum alienarum accessione fulciretur.* Dum autem multa mutuo accipiunt, quæ in luxu & vanitatibus insumuntur, & quæ vident se numquam soluturos, valde peccant contra Justitiam, & hæc Prophetæ verba recte eis applicari possunt (Ps. 36.): *Matuabitur peccator, & non solvet.*

Quæst. 4. Quo pacto se gerere debet Confessarius cum pœnitentibus, qui necessitates communes prætexunt, ut in suis furtis excusentur?

Resp. Debet Confessarius hujusmodi pœnitentibus dicere, quod cum eorum pauperas sit tantum necessitas communis, a peccato excusari non possunt: &, ut ait Sanctus Joannes Chrysostomus, frigidam, seu frivolam causam allegant. Illis etiam insinuandum esset, quod

hæc obstinatio, quam in habitu furandi ostendunt, illos in statu paupertatis detinet, quia Deus eorum operibus benedictionem suam non infundit. Id agnoverat Salomon, dum in Proverbiis dixit (II. 24.): *Alii dividunt propria, & ditiores fiunt: alii rapiunt non sua, & semper in egestate sunt.* Et ita, ut valeant sine ullo furto se & familiam a veris necessitatibus liberare, audiunt Apostoli consilium (*Ad Eph. 4.*): *Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, jam non furetur: magis autem laboret, operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat, unde tribuat necessitatem patienti.*

Præterea possent Confessarii accurate examinare hujusmodi pauperes, & ab ipsis scire, 1. An faciant expensas aliquas minime necessarias, sive in vestibus, sive in mensa, & similibus; & ipsis inculcare cum patientia, & mansuetudine, quod tenentur in statu, in quo nunc sunt, ea, quæ non sunt omnino necessaria, rescire. 2. Scendum est, an juxta facultates, & vires suas laborent; paupertas enim, quam inertia parit, excusatione digna non est. Hic omnino insistendum est, quia ut plurimum paupertas gravis, seu etiam extrema, pigritiam seu damnabilem negligentiam sequitur, & inde oritur.

Utile etiam esset insinuare illis, qui aliquo eventu fortuito, & inopinato bona copiosa amiserunt, & in statum paupertatis prolapsi sunt; quod amissæ divitiæ, aut status, in quo olim fuerunt, non eos a labore manuum detertere deberent, ut possint præsentibus angustiis subvenire, submitiendo se ex animo, & cum vera resignatione, divinæ providentiæ decretis.

Addi potest, non incongruum fore, si pauperibus quoque, quos occultos, seu verecundos appellant, persuaderetur, ut nitantur hanc verecundiam minuere, & superare, quæ ex superbia, seu humilitatis defectu provenit. Talibus dici posset, non decere Christianum ob paupertatem erubescere, quandoquidem ipse etiam Christus Dominus pauper esse, & videri voluit; & idcirco optandum esset, ut ea paupertatis verecundia contempta, aut superata, juxta facultates, & vires suas operari non desistant, ut aliqua saltem ex parte propriam, & familiæ suæ, si quam habent, indigentiam sublevare possint.

Quest. 5. Famuli, & famulæ possunt ne occulte heris aliquid surripere ad compensandam operam suam, quam multo majorem judicant salario, quod recipiunt? Idem quæritur etiam de artificibus, seu quibuscumque operariis.

Resp. Id fieri nullo modo potest, & hujus generis compensationes sunt in praxi perniciosæ. Unde opinionem talibus compensationibus faventem reprobavit Academia Parisiensis, his verbis (*Censura Universitatis Parisiensis, 1. Apr. 1641.*), *Hæc doctrina falsa est, & periculosa, etiam additis restrictionibus; & domesticis furtis viam aperit.* Post aliquot annos Academia Lovanien-

nienſis interrogata, ſeu conſulta ab Epifcopo Gandavenſi, ſic in eadem materia mentem ſuam aperuit (*Cenſura Academ. Lovan. 5. Maji 1657.*): „ Hæc aſſertio
 „ falſa eſt; naturam hominis de ſe pronam ad malum
 „ præcipitans in furta, ac domeſticam pacem pertur-
 „ bans; eo vel potiſſimum, quod iſta compenſatio ip-
 „ ſorummet famulorum, & famularum iudicio relinqui-
 „ tur “.

Et quia in famoſa Apologia Caſuiſtarum a ſancta Sede reprobata 21. Auguſti 1659. eadem aſſertio defendebatur tamquam conformis doctrinæ ſancti Ambroſii & ſancti Auguſtini, rejeſta quoque fuit his verbis: „ Hæc do-
 „ ctrina quibuslibet additis reſtrictionibus, pernicioſa
 „ eſt: pacem familiarum, famulorum fidem labefactat:
 „ Sanctis Patribus Ambroſio & Auguſtino, falſo, impe-
 „ rite, & injurioſe aſſingitur “.

Nec difficile eſt oſtendere, quam aliena ſit hæc opinio a mente ſancti Auguſtini, cum etiam, poſtquam dixit, Ægyptios non dediſſe debitum operarum ſalarium Hebræis, ſtatuat, Hebræos non potuiſſe ſine peccato vaſa Ægyptiorum auferre, niſi Deus juſſiſſet (*l. 2. contra Fauſtum, c. 72.*): „ Quid abſurdum, inquit, ſi Ægyptii ab Hebræis,
 „ homines inique dominantes ab hominibus liberis, quo-
 „ rum etiam mercedis pro eorum tam duris & injuſtis
 „ laboribus fuerant debitores, rebus terrenis, quibus et-
 „ iam ritu ſacrilego in injuriam Creatoris utebantur,
 „ privari debuerunt? Quod tamen ſi Moyſes ſua ſponte
 „ feciſſet, aut hoc Hebræi ſua ſponte feciſſent, proſecto
 „ peccaſſent “. Et conſequenter, juxta ſancti Auguſtini
 „ mentem famulus vel operarius, qui de ſalario cum
 „ domino convenit, nihil ſurripere poteſt, etſi puter,
 „ dictum ſalarium minorem eſſe ſua opera.

Denum ſancta Sedes hanc furtis faventem opinionem damnavit cum ſequenti propoſitione (*Innoc. XI. Decret. contra 65. propoſit.*).

37. Propoſitio damnata: „ Famuli & famulæ dome-
 „ ſticæ poſſunt occulte heris ſuis ſurripere ad compen-
 „ ſandam operam ſuam, quam majorem judicant ſalario
 „ quod recipiunt “.

Queſt. 6. Poteſt-ne licitum aliquando eſſe uti compenſatione, ſine violatione hujus præcepti?

Reſp. Liqueſt ex allata ſancti Auguſtini auctoritate, vix inveniri poſſe caſum aliquem, in quo licitum ſit uti compenſatione: cum etiam Doctor Angelicus dicat (*2. 2. q. 66. art. 5. ad 3.*), quod „ qui furtim accipit rem ſuam
 „ apud alium injuſte detentam, peccat quidem, non
 „ quia gravat eum qui detinet (& ideo non tenetur ad
 „ reſtituendum aliquid, vel ad compenſandum) ſed pec-
 „ cat contra communem juſtitiam, dum ipſe ſibi uſur-
 „ pat ſuæ rei iudicium, juris ordine prætermiſſo; &
 „ ideo tenetur Deo ſatisfacere, & dare operam, ut ſcan-
 „ dalum proximi, quod inde exortum fuerit, ſedetur “.

Et ita juxta sanctum Thomam, licet quis sciat, rem suam ab alio detineri injuste, non potest tamen ut plurimum rem æqualis valoris ei surripere sub compensationis prætextu; sed debet ad judicem accedere, ad quem spectat decernere, quod justum est.

Possunt nihilominus aliqui reperiri casus, in quibus compensatione uti licet. Verum, ut hæc compensatio immunis sit a peccato, tres exigit condiciones. Necessè est 1. ut debitum sit certum, & non dubium; nam si, ex sancto Gregorio Papa relato in Canone (*Can. Græve. II. q. 3.*), *grave satis est, & indecens, ne in re dubia, cæsa detur sententia*; & judices legitimi non possunt temere pro una ex partibus judicare, quanto minus licere potest uni ex partibus judicem se in propria causa constituere, & in sui favorem decidere in casu, in quo potest aliquid reperiri dubium, non auditis rationibus quas posset is adducere, qui adeo temere infcius condemnatur?

2. Requiritur, ut nulla alia suppetat via ad recuperandam rem injuste detentam, præter occultam compensationem; nam si posset petendo recuperari, aut recurrendo ad judicem, licet cum aliqua difficultate, non posset quis, sine peccato, uti compensatione, ut modo diximus, cum Angelico Doctore, de eo qui occulte accipit ab alio quod suum est; qui est in culpa, quia contra ordinem justitiæ accipit. Tamen qui sic propriis manibus rem sibi debitam accipit occulte, non tenetur restituere: „ Si ille a quo abstulit, *inquit sanctus Antoninus* „ *tit. I. c. 15. §. 1.*), tantumdem habuisset de suo, & „ nolebat reddere: in tali casu non tenetur ad restitutionem, peccavit tamen talis graviter sic auferendo; „ si poterat in judicio rem suam recuperare, non debebat sibi facere justitiam, sed judex. Si autem in judicio non poterat rem habere suam, vel propter defectum probationis, vel propter tyrannidem, vel potentiam ipsius: tunc etiam nec accipiendo peccavit, nisi „ inde aliis scandalum pararetur.

Hæc est tertia conditio requisita ad purgandas compensationes occultas; quia scilicet danda non est proximo scandali occasio. Ob eamdem rationem valde cavendum est, ne utendo tali compensatione, aliquid inferatur proximo damnum, locum dando suspicandi, quod tertia aliqua persona furata sit rem, quæ occulte accipitur.

Quæst. 7. Peccant-ne contra hoc præceptum mulieres, quæ accipiunt, aut dant summam, aut rem alicujus momenti, contra mariti voluntatem?

Resp. Certum est, quod si uxor, præter dotem, habeat alia bona, quorum domina sit tam quoad usum fructum, quam quoad proprietatem, quæ bona vocantur in jure paraphernalia, potest de his disponere, sine viri consensu. Quæstio igitur est solum de bonis dotalibus: quæ, juxta leges, marito dantur pro *oneribus maritimonii*.

iii. (Leg. Pro oneribus, Cod. de iure dotium.) Et quoad illa dicendum est, quod furtum committit uxor, si, absque causa rationabili, bona communia dispenset aliter quam ei fuisset a marito permiffum.

Id probatur ex sancto Augustino, qui ad mulierem scribens (Epist. 199. ad Ecclesiam;), „Nihil, inquit, de tua veste, nihil de tuo auro, vel argento, vel qua- cumque pecunia, aut rebus ullis terrenis tuis, sine ar- bitrio ejus, facere debuisti... Et in his disponendis atque faciendis si quid tibi forte melius videretur, suggeres viro reverenter, ejusdemque auctoritatem tamquam tui capitis sequeris obedienter, ut omnes qui sanum sapiunt, ad quos posset hoc bonum vestrum fa- ma perferre; de domus vestrae fructu ac pace gaude- rent, & adversarius revereretur, nihil habens de vobis dicere pravi. Porro si de faciendis elemofynis, & in pauperes impendendis rebus tuis, de quo bono opere & magno tam evidentia præcepta sunt Domini, cum viro tuo fideli, & tecum sanctæ continentia pacta servante, consilium communicare deberes, ejusdemque non spernere voluntatem; quanto magis, &c.

Sanctus Raymundus eandem doctrinam expresse con- firmat, dicens (lib. 2. tit. de furtis, §. 9.): „Si uxor habet res paraphernales, id est proprias, præter dotem, sic dictas *παρά*, quod est *juxta*, & *ἑρπύ*, quod est *dos*, quasi juxta dotem, potest de illis, etiam invito viro, facere elemofynam. Cod. de Pactis con- ventis. Leg. *Hæc lege*. De rebus autem viri, aut de pane, vino, & aliis, quæ bono & approbato more so- lent ad dispensationem uxoris pertinere, potest & de- bet facere elemofynam, moderate tamen secundum facultatem viri, & majorem & minorem multitudinem vel necessitatem pauperum: & debet semper sibi con- formare conscientiam, quod non displiceat marito in corde, licet forte aliquando prohibuerit ore; solent enim mariti facere prohibitionem uxoribus absolute, ut sic temperent eas, non a toto, sed ab excessu, quem suspicantur. Potest etiam formare sibi conscientiam ex qualitate & miseria pauperis, cogitans, quod si mari- tus illam videret, omnibus modis placeret ei, quod sibi faceret elemofynam. Si autem omnino, & præ- cise dictat ipsi uxori conscientia, quod viro displicet, & scandalizatur inde, deponat conscientiam illam, si potest; sin autem, non debet dare, & doleat, quia non potest dare; & sic intelligitur, quod dicitur 3. q. 5. Can. *Quod Deo*. Hoc autem ultimum dico, nisi videret pauperem indigere ad mortem; tunc enim deberet dare intrepide, alias peccaret.

Quæst. 8. Numquam ne licitum esse potest uxoribus aliquid a viris accipere, ipsis non consentientibus?

Resp. Est: si, ut diximus, fructus bonorum dotialium ad maritum pertineant, & consequenter uxores de illis dis-

ponere non possint contra virorum voluntatem, nihil tamen minus, cum hæc bona data sint ad portanda onera matrimonii, possunt assignari aliqui casus, in quibus uxores de his bonis disponere possunt sine consensu virorum, dum viri iis non utuntur ad ea, propter quæ data sunt.

1. Possunt mulieres aliquid ex bonis communibus subtrahere, ad propulsandum, & arcendum grave aliquod damnum, quod probabiliter marito, vel familiæ imminet. Id fecit prudentissima mulier Abigail, dum ardentem Davidis iram, oblatiis muneribus, sedavit, atque ita impendentem suæ familiæ stragem depulit (*Lib. 1. Regum, c. 25.*)

2. Cum maritus rem familiarem prodigit, & res familiæ necessarias non ministrat, licet uxori aliquam partem bonorum communium accipere, & occultare, ut suis, & familiæ necessitatibus, provida ejusmodi bonorum reservatione, prospiciat. Sed in his casibus debet uxor observare circumstantias, quas in compensationibus necessario requiri diximus, & consequenter certum illi esse debet, quod ea, quæ occulte accipit, necessaria sint honestæ sustentationi familiæ. Si id dubium esset, standum esset judicio mariti, dicente Apostolo (*Ad Ephes. c. 5. v. 22.*): *Mulier viri suis subdita sit, sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesie.* Aut saltem, si rationibus deferre nolit maritus, uxor debet sequi mentem prudentis, & pii Confessarii, aut viri probi, & experti in talibus.

Quest. 9. Filii familias, qui parentibus aliquid surripiunt, committunt-ne furtum?

Resp. Id quod habetur in Proverbiis Salomonis, quod, *qui subtrahit aliquid a patre suo, & a matre, & dicit, hoc non esse peccatum, pariceps homicidii est;* satis indicat gravitatem talium furtorum, quæ involvunt etiam quamdam injuriæ speciem illis factam, quibus amor, & reverentia debentur. Sanct. Antoninus in tractatu de modo interrogandi pœnitentes (*in summula Confess. in 2. par. De modo interrogandi pœnitentes & Confess. de 7. Præcepto, c. 6.*): *Si quis, inquit, rem aliquam occulte invito domino, non solum si abstulit ab extraneo, sed etiam filius a parentibus, uxor viro, servus domino, discipulus magistro, socius socio, con-*
 sanguineus consanguineo, furtum est; si est aliquod
notabile damnum, unde & mortale, tenetur ad restitu-
tionem; secus si quid minimum, ut aliquos fructus,
quadrinum, & hujusmodi. Idem sanct. Doctor eandem doctrinam in alio loco repetit, dicens (*p. 2. tit. 1. c. 15. §. 1.*): *Si filios familias abstulit de bonis parentum contra voluntatem eorum, furtum commisit: & si est quid notabile, mortale est.*

Observandum tamen est, quod eadem res, vel summa, quæ censeretur peccatum, respectu extranei, materia gravis, & redderet furtum mortale: potest considerari in filio tamquam levis, & illius furtum tamquam veniale; quia

quia scilicet pater magis dolet de furto ab extraneo, sibi facto, quam si factum fuisset a filio; & ita æstimari potest, quod dum pater grave damnum honeste, & moderate a filio sibi facto, aut dum filius honeste, & moderate utitur summa surrepta; eamque infumit rationabiliter, pater non multum repugnat, nec ob tale furtum affligitur. Hæc omnia in praxi valde pendent a variis personarum, temporum, & qualitatum circumstantiis; quæ ideo a prudenti Confessario mature consideranda sunt.

Quest. 10. Sartores possunt ne excusari a furto, cum frustula aliqua panni retinent ad compensandum laborem, pro quo plene non putant sibi satisfactum?

Resp. Ea quæ diximus sup. numer. 5. satis probant, quod dum sartores recipiunt salarium, de quo conventum est pro labore in facienda veste, non possunt excusari a furto, cum retinent aliquam partem panni ipsis traditi; neque prodest eis prætexere quod dictum salarium non est congruum, & quod de eo convenerunt sollemnmodo coacti, ne dicta vestis facienda daretur alteri, qui eam minori pretio fecisset, sciens facile fore se indemnem præstare, retinendo aliquas panni partes, quemadmodum passim a sartoribus fieri solet. Ostendimus enim, propositionem, quæ similes compensationes famulis permittebat, reprobata fuisse a sancta Sede Apostolica, & idem esse de quibuscumque operariis, qui postquam convenerunt de salario, non possunt aliquid retinere ad illud supplendum.

Unde etiam sanctus Antoninus, loquens in specie de sartoribus (*in summula Confess. p. 3. interrogatorii, c. 8. de artificibus, & mechanicis, p. 6. De sutore Pannorum.*): *Si quod restat sibi, inquit, de serico, vel panno, vel tela, vel aliis sibi datis pro fiendis vestibus, retinet sibi, furatur illud; quod si sit quid notabile, nisi ille diminutias dedisset sibi in mercede laboris, & illud capis sibi ad supplendum tantum, vel ubi est in pacto.*

C A P U T IV.

De restitutione, & an necessaria sit ad salutem.

Quest. 1. **Q**uid est Restitutio?

Resp. Restitutio est actus justitiæ commutativæ, quo res ablata, vel injuste detenta, suo domino restituitur, vel illata damna compensantur. Hæc definitio conformis est explicationi, quam tradit Angelicus Doctor, his verbis (*2. 2. q. 61. ar. 6. in corp.*): *Dicendum, quod restituere nihil aliud esse videtur, quam iterato aliquem statueri in possessionem, vel dominium rei sue.*

1. Dicitur restitutio actus justitiæ; quia justitia est virtus, per quam redditur unicuique, quod suum est. Unde ex violata tantum justitia tenetur quis ad restitutionem, ut latius infra patebit.

2. Dicitur, quo res ablata, vel injuste detenta suo domino

mino restituitur; quia non minus ad restitutionem obligatur, qui rem alienam iniuste detinet, quam qui eam sive aperte, sive clanculum, invito domino furripuit. Et hæc restitutio fieri debet, etiam si quis absque culpa habeat apud se rem alienam: v. g. si casu inventa sit crumena, cujus dignoscitur verus dominus: si quis pallium domi nostræ incogitanter reliquerit, & sic de cæteris.

3. Additur: *Et illata damna compensantur*; hoc enim æquissimum est, ut, quisquis alteri culpa sua damna intulit, illa ipsa farciat, seu compenset. Et licet res aliena non habeatur, tamen hæc restitutio obligat in pluribus casibus: v. g. si quis incendit domum alterius, si iniuste eum adegit ad multas impensas, intentans illi litem injustam, & similia, de quibus sigillatim tractabitur.

Quest. 2. Est-ne necessarium ad obtinendam peccatorum remissionem, ut res iniuste detenta restituatur?

Resp. S. Thomas docet, restitutionem esse omnino necessariam, quia non potest retineri res aliena sine violatione iustitiæ (1. 2. q. 62. art. 1. in corp.); „ Dicendum „ inquit, quod restitutio, sicut dictum est, est actus iustitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit; ideo restituere, importat redditionem illius rei, quæ iniuste ablata est; sic enim per iteratam ejus exhibitionem æqualitas reparatur. Si vero iuste ablatum sit, æqualitas erit; & ideo non necessarium erit, ut ei restituatur, quia iustitia in æqualitate consistit. Cum ergo conservare iustitiam sit de necessitate salutis, consequens est, quod restituere id, quod iniuste ablatum est alicui, sit de necessitate salutis. Sicut etiam necesse est reparare damnum illatum, quando fieri potest.

Sanctus Augustinus etiam relatus in Canone, loquens de his, quibus remedium Pœnitentiæ inutile est (*ep. 11. ad Macedonium. Refertur in Can. Si res, 14. q. 6.*): „ Si res aliena, inquit, propter quam peccatum est, cum reddi potest, non redditur; non agitur pœnitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; sed, ut dixi, cum restitui potest.

Unde concludendum est, restitutionem esse necessariam ad salutem necessitate præcepti, non necessitate medii; quia sine illa potest quis salvari, si nempe non adsit facultas restituendi; modo non desit vera restituendi intentio, si ad meliorem fortunam devenerit, & ita possibilitas adsit.

Quest. 3. Confessarius debet-ne absolvere pœnitentem, qui, cum possit restituere, vult tamen differre restitutionem, aut satis putat, hæredibus injungere, ut restituant?

Resp. Probat Angelicus Doctor, non concedendam esse absolutionem pœnitenti, qui sine iusta ratione vult differre restitutionem, ad quam se fatetur obligatum esse.

etsi possit statim restituere; quia non absolvendus est ille, qui non vere proponit peccatum relinquere; sed qui vult per aliquod tempus notabile retinere rem alienam, non vere vult peccatum relinquere; quandoquidem illud non relinquit, cum possit, & vult perseverare in causando damno alteri, dum illum non sinit bonis suis frui, & ei, contra suam voluntatem, retinet, quæ sua sunt: in quo certe novum peccatum contra iustitiam committit: ergo ille sine ratione differens, non est absolvendus.

„ Sicut, inquit Sanctus Thomas (2. 2. q. 62. art. 8. in corp.), accipere rem alienam, est peccatum contra iustitiam, ita etiam detinere eam: quia per hoc quod aliquis detinet rem alienam invito domino, impedit eum ab usu rei suæ, & sic ei facit injuriam. Manifestum est autem, quod nec per modicum tempus licet in peccato morari, sed quilibet tenetur statim deserre peccatum, secundum illud Eceles. 21. *Quasi a facie colubri, fuge peccatum.* Et ideo quilibet tenetur statim restituere, si potest: vel petere dilationem ab eo, qui potest usum concedere “.

Neapolitana Synodus, a summo Pontifice confirmata (anno 1576. a Gregor. XIII. confirmata, c. 49. de Pœnit.), rem dilucide resolvit his verbis: „ Ne quis cito manus imponens alienis peccatis communicare convincatur, caveant Sacerdotes, ne ante debitam vel famæ, vel pecuniæ satisfactionem, cui restituendi facultas fuerit, aliquem absolvant: præcipue ubi poenitens datum in superiori Confessione præceptum neglexerit “.

In Synodo Concordiensi (an. 1587. p. 3. de pœn.) sic habetur: „ Si poenitens proximo damnum dederit, vel aliquid furtim abstulerit, seu falso testimonio alicujus estimationem in judicio violaverit; illum ante satisfactionem ne absolvat Sacerdos: nisi, justa de causa, satisfactionem ei Parochus ad aliquod tempus distulerit “.

Synodus Volaterrana (an. 1590. de pœnit. c. 7.) statuit, ut „ caveant Confessores, ne ante debitam satisfactionem quempiam absolvant, præsertim qui facultatem habeant aliena restituendi, vel legata pia persolveri vendi “.

Idem decernit Anagnina Synodus (an. 1596. c. 20. de pœnit.) his verbis: „ Caveant, ne ante debitam satisfactionem quempiam absolvant, cui sit facultas restituendi aliena, vel pia legata adimplendi “.

Hæc omnia conformia sunt, & aperte confirmantur a Rituali Romano (de Sacr. Pœnit.) his verbis: *Nec absolvat eos qui talis beneficii sunt incapaces, quales sunt ... qui aliena, si possunt, restituere nolunt.* Quia scilicet qui rem alienam detinet, videtur quasi æque involutus in occasione proxima peccandi, ac ille qui habet domi mulierem, cum qua peccavit: videmus enim, experientia teste, raro admodum restitui de facto rem injuste acquisitam, vel ablatam, præsertim post absolu-

tionem in Sacramento poenitentiae temere concessam; & saepe tentatio retinendi male parata, vix minor videri potest, quam illa, quae ad impudicitiam trahere conatur. Vide Tom. 4. de Poenitentia.

Quest. 4. Praeceptum, quo obligamur ad restituendam rem injuste comparatam, est ne negativum, quemadmodum illud, quo prohibetur furtum?

Resp. Diximus in responsione ad primam quaestionem super primo Decalogi Praecepto, hoc esse discrimen inter praecipua negativa & affirmativa, quod praecipua negativa obligant semper & pro semper, hoc est, nunquam licet facere quod prohibent, v. g. furari, id est, rem alienam invito rationabiliter domino surripere; sed e contrario, praecipua affirmativa, quamvis obligent semper, non tamen obligant ad producendos & exercendos singulis momentis actus imperatos; sed solum determinato tempore, certisque circumstantiis, v. g. praecipuum jejunandi, communicandi, confitendi, & hujusmodi.

Ex responsione igitur ad hanc quaestionem pendet resolutio hujus difficultatis, an scilicet qui injuste detinet rem alienam, novum committat peccatum, quoties considerans se habere rem alienam, eam, cum possit, non restituit: ita ut teneatur explicare in Confessione, quoties videns se posse restituere rem alienam, noluit tamen restituere. Nam si praecipuum restituendi, seu non retinendi, est negativum, constat ab eo committi novum peccatum, quoties omittit restituere, cum possit, quemadmodum committitur novum peccatum, quoties surripitur res aliena, quia praecipuum quod prohibet, ne furemur, est negativum.

Hoc posito, dicendum cum Angelico Doctore (2. 2. q. 62. ar. 8. ad 1.), quod praecipuum de restitutione facienda, quamvis secundum formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum praecipuum. Et si in Levitico sic praecipit Dominus (c. 19. v. 13.): Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane; quia cum salarium acquisitum sit a mercenario propter suum laborem, retineretur injuste res aliena, si non solveretur ei, cum illud desiderat; quanto magis id intelligendum est de rebus quibuscumque restituendis?

Concludendum igitur est, hoc praecipuum restituendi, seu non retinendi, obligare semper, & pro semper, eo modo quo praecipitur; neque enim absolute nobis praecipitur, ut non detineamus rem alienam, sed ne detineamus eam invito domino; fieri autem potest pluribus in casibus statim recensendis, ut dominus non habeat justam causam conquerendi, licet res sua detineatur per breve temporis spatium, vel si qui retinet, tunc sit impotens ad restituendum; & sic de aliis circumstantiis, quae dilationem restitutionis excusant.

Quest.

Quest. 5. Quænam sunt causæ, propter quas differri potest restitutio rei alienæ?

Resp. Præter causam impotentia, quæ in hac materia sæpe sæpius allegatur: Plerumque enim, ut observat S. Augustinus (ep. 54.), qui aufert, amittit, sive alios patiendo malos, sive ipse male vivendo, nec aliud habet, unde restituat. Huic certe non possumus dicere: redde quod abstulisti, nisi cum habere credimus, & negare. Possunt etiam assignari aliæ causæ, quæ dilationem restitutionis excusent. Et ex Angelico Doctore (2. 2. q. 52. art. 5. ad 1.): Quando res restituenda apparet esse gravior nociva ei, cui restitutio facienda est, vel alteri, non ei debet tunc restitui; quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui restituitur: omnia enim, que possidentur, sub ratione utilis cadunt. Nec tamen debet ille, qui detinet, rem alienam sibi appropriare; sed vel reservare, ut congruo tempore restituat, vel etiam alii tradere tutius conservandam. Et ita si videretur, quod si redderetur illa die, v. g. ensis ei cui reddi debet, is eo uteretur ad interficiendum se, aut alium, conveniens esset, juxta sancti Thomæ rationem, talem restitutionem differre ad aliud tempus. Et quod de damno temporali dicitur, intelligendum etiam est potiori jure de damno spirituali.

Videtur etiam, quod restitutionis dilatio excusari potest, dum is, qui restituere tenetur, gravissimum pateretur damnum in bonis suis, aut fama, si talem restitutionem statim faceret, & aliunde dilatio non est creditori nociva; nam in talibus casibus, is, cui restitutio fieri debet, non juste ob talem dilationem doleret.

Sed de his dilationum causis differens S. Antoninus (p. 2. tit. 2. c. 8.): Quidam, inquit, circa istam materiam dicunt, & meo judicio satis rationabiliter, quod in certis casibus non tenetur quis ad statim restituendum actualiter, etiam si habeat modum aliquem ad restituendum, & ab eo, cui tenetur, invenire non possit nec remissionem, nec dilationem, sed subitam velit sibi fieri restitutionem. Quando videlicet ex restituendo statim inde sequeretur evidens, vel probabile damnum spirituale, vel temporale notabile ipsius restituentis, vel aliorum, quod præponderaret damno ejus, qui debet habere, ex carentia illius rei.

Potest autem tale damnum esse triplex, scilicet periculum mortis, infamia gravis, seu scandalum notabile mortalis culpæ. Ratio hujus est, scilicet quod talis restitutio potest differri; quia, secundum Scotum, creditor, id est, qui debet habere, magis debet velle in hujusmodi casibus, ut maximum incommodum, seu damnum ejus, qui debet restituere, evitetur in modica restitutionis dilatione, quam suum incommodum modicum, vel damnum ex carentia ad tempus suæ rei.

Et si obijciatur, quod restituere est actus negativi præcepti, quia reducitur, seu explicatur per hoc, quod

est, non retinere alienum; sed præceptum negativum obligat semper. Respondetur, secundum Scotum, quod alienum injuste, & invito domino, simpliciter prohibetur: propterea semper, & pro semper isto modo necesse est saluti, alienum non retinere; sed quando quis habet propositum, & voluntatem restituendi alienum pro tempore opportuno, ex tunc tenetur, domino rei volente, id est, velle debente; vult autem hoc dominus rei etsi non actu elicito, tamen actu debito, & honesto, quia debet velle, quod qui suum habet, retineat, quousque poterit opportune. Et si dicat, Dominus rei hoc agit invite, & quia non vult, quod per quantumcumque tempus suum retineatur. Dicendum, secundum Scotum, quod domino inordinate volente statim rehabere suum, & per consequens contra rectam rationem nolentes proximum retinere suum; tunc tenens non est detentor injustus. Nam & depositum debet, redditione strictissima, cum reperitur, reddi, ut Cod. *Depositi. Leg. final.* Et tamen, invito domino voluntate inordinata, cum repetit, ut cum eo malum faciat sibi, vel alteri, potest retineri. Et Augustinus dicit, quod multa bona sunt præstanda invitis; dum eorum potius utilitati, quam voluntati, consulitur.

Est ergo unus casus, cum imminet ex hujusmodi restitutione subita periculum damni incomparabiliter prævalentis damno, quod inde habet creditor ex carentia rei suæ: puta cum ipse creditor habendo illam rem, seu pecuniam quam quis de suo retinet, magis possit repugnare, & prævalere contra bonum commune; nam tunc, secundum Ricardum in 4. non tenetur restituere, sed fideliter reservare, ut restituat sibi, vel hæredibus suis, quando hoc fieri poterit sine præjudicio boni communis: vel depositare illud, ita ordinando, & providendo, quod tempore suo restituatur.

Idem videtur dicendum, cum quis male uteretur re sua rehabita, puta gladium ad occidendum se; vel alium, & hujusmodi. Idem videtur dicendum, cum ex subita restitutione, ille, qui restitueret rem ablatam per furtum, vel aliud vitium, detegeretur, & inde infamaretur, cum fama sit quid nobilius, quam substantia temporalis. Cum ergo quilibet debeat providere conservationi famæ suæ, potest talis differre restitutionem usque ad tempus, quo non deprehendatur in crimine, & diffametur, si aliud provideri non potest.

Idem dicendum, cum id quod debuit restitui, non possit illi restitui, nisi faciendo magnas expensas ad remittendum sibi, quia in remotis est creditor. Et idem dicendum, quando mulier habuit filium per adulterium, nesciente viro, vel supposuit sibi alienum partum, qui nutritur de bonis viri, vel hæres etiam scribitur ut filius proprius, cum teneatur mater talis de omnibus, quæ percepit filius ille, scilicet putativi patris:

trās: non tamen debet revelare factum, quando ex hoc
 sequeretur, seu sequi probabiliter posset mors sua, vel
 prolis talis, vel etiam notabilis infamia, vel alia gra-
 via scandala, secundum Raymundum, & Joan. Neapol.

De quo habet supra plene eod. tit. 1. C. de furto.

Alius casus est, quando ex hujusmodi restitutione su-
 bita, sequi posset mors spiritualis, seu peccatum mor-
 tale, probabiliter in restituente, vel familia ejus:
 puta restituendo, quæ habet aliena, ad tantam venit
 paupertatem, vel miseriam, quod non potest vivere,
 vel providere filiis de victu, & vestitu: & cum sint
 alicujus nobilis conditionis, mendicare nimis erube-
 scunt, ab amicis ad sufficientiam non inveniunt, la-
 borare nesciunt, vel non possunt, quia parvuli, vel
 infirmi: & sic restituendo, exponitur periculo ipse cum
 familia sua furandi, vel prostituendi filias, vel despe-
 rationis: ubi retinendo aliena, cum ipso ex industria
 sua providet, & par est sibi, & familiæ, & disponitur
 ad satisfaciendum paulatim. Hoc sentire videtur Scotus.

Et idem videtur dicendum, cum quis habet instru-
 menta artis suæ, unde ex labore suo gubernat se, & suos;
 & vendendo, vel tradendo ea, ut restituat suis credito-
 ribus, non poterit laborare, & inde lucrari; puta libros
 quoad Jurisperitos, & Medicos, instrumenta quoad ar-
 tifices. Laborando autem cum prædictis, ultra susten-
 tationem, poterit interim paulatim satisfacere . . .

Hæc non sunt prædicanda, ne paretur via demptio-
 ni aliorum, ad quod nimis personæ sunt inclinatæ:
 sed cum magna discretione in Confessione, & consi-
 liis tractanda, & cum multis circumstantiis conside-
 randa, quæ honestent factum.

Quæst. 6. Si, ut dictum est, differri potest restitutio
 propter grave damnum in restituendo, concludendum igitur
 est, quod quis uti poterit dilatione in restituenda
 magna summa; etenim hujusmodi restitutio semper gra-
 ve damnum affert restituenti?

Resp. Non recte inferitur hæc conclusio: quia cum di-
 citur, differri posse restitutionem ad vitandum grave da-
 mnum, sive in propria vita, sive in honore, seu fama,
 vel etiam in bonis; id intelligendum est solummodo,
 cum hujusmodi damna possunt declinari per dilationem,
 & differunt ab eo damno, quod revera inseparabile est a
 restitutione, quæ non causat damnum proprie dictum,
 cum id tantum restituatur, quod legitime non erat ac-
 quisitum, ac proinde in bonis nostris connumerandum,
 & computandum non erat. Sic restitutio mille aureorum,
 non censetur per se ipsam afferre damnum restituenti;
 quia tantum restituit, quod suum non est. Sed damnum
 quod locum præbet dilationi restitutionis, debet differre
 ab eo, quod est connexum cum restitutione summae per
 viam injustam comparatæ. Hujusmodi est, V. G. cura
 restitui non potest, nisi vendatur fundus pro pretio quin-
 gen-

gentorum aureorum, qui mille aureis communiter æstimatur. Et sic de cæteris.

Quest. 7. Si ille, cui faciendæ est restitutio, patitur aliquod damnum propter dilationem, tenetur ne debitor statim restituere, aut ipsum indemnem præstare?

Resp. Ratio dicitur, damnum, quod patitur creditor, regulariter præponderare debere damno debitoris, seu illius, qui ad restitutionem tenetur. Quocirca, si damnum quod patitur creditor ob dilationem restitutionis, sit fere æquale damno debitoris, si statim restituat, restitutio statim faciendæ est, aut saltem debitor debet resarcire totum illud damnum, quod patitur creditor ex dilatione restitutionis sibi faciendæ; quia ille creditor habebat verum jus exigendi tale debitum, non considerato seu contempto incommodo debitoris, & habebat justam rationem non patiendi ullam dilationem; & ita dici non potest juxta discursum S. Antonini modo relatum, quod in tali casu creditor sine causa denegat dilationem concedere debitori, quando quidem hæc dilatio est valde damnosa.

Attamen si debitor restitutionem differt ne incidat in extremam necessitatem, videtur, quod in hoc casu non teneretur resarcire damnum creditori illatum propter dilationem; quia hæc dilatio non censetur voluntaria, nec culpanda, cum sit aliquo modo inevitabilis.

Quest. 8. Tenemur-ne restituere inventa?

Resp. Sanctus Antoninus huic difficultati clare, & solide respondet his verbis (p. 2. tit. 2. c. 15. §. 2.),
 „ Advertendum, quod inventa, aut de propinquo fuerunt in bonis alicujus, nec habentur pro derelicto;
 „ aut numquam, aut non de propinquo, sed ab antiquo, ut thesauri. Si primo modo; tunc, secundum Ricardum, & Thomam, qui res alienas inventas, quæ de propinquo fuerunt in bonis alterius, & non habentur pro derelicto, acceperit, ut sibi ipsi retineret, mortaliter peccavit, si est quid notabilis valoris; & tenetur nihilominus ad restitutionem ei cujus est. Quod si per se nescit cujus sit, faciat publice denunciari in Ecclesia; & si nec isto modo reperiretur, cuius esset, debet pauperibus erogari; nisi ipse inventor esset multum pauper, quia tunc posset, cum licentia Episcopi, vel Pœnitentiarii sui, vel Confessoris, illud retinere, quando scilicet non invenitur, cujus est “.

Eadem videtur esse doctrina Angelici Doctoris cum sic loquitur (2. 2. q. 66. art. 5. ad 2.): „ Quædam vero res inventæ, fuerunt de propinquo in alicujus bonis: & tunc, si quis eas accipiat, non animo retinendi, sed animo restituendi domino, qui eas pro derelictis non habet, non committit furtum: & similiter, si pro derelictis habeantur, & hoc credat inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum: alias autem

committitur peccatum furti. Unde Augustinus dicit in quadam homilia, & habetur 14. q. 5. *Si quid invenisti, & non reddidisti, rapuisti.*

Ratio autem, cur non possit quis sibi retinere res inventas, etiam si illarum dominus non reperiatur, sumitur ex Angelico Doctore, dum sic loquitur (2. 2. q. 62. art. 5. ad 3.): „Dicendum, quod si ille, cui fieri debet restitutio, sit omnino ignotus, debet homo restituere secundum quod potest, scilicet dando eleemosynas pro salute ipsius (sive sit mortuus, sive sit vivus) præmissa tamen diligenti inquisitione de persona ejus, cui est restitutio faciendâ“.

Unde Sanctus Raymundus proponit hanc questionem (in sum. lib. 2. tit. de furtis, §. 9.) „Quid de pecunia, vel alia re inventa in via, vel platea, vel alio loco publico? Et ita respondet; Dico, quod pecuniam, vel aliam rem inventam debet reddere, si potest invenire illum, qui amisit: & faciat hoc publice dici vel per præconem, vel per Ecclesias, in loco ubi rem invenit. Si vero non invenit, cum consilio, & autoritate sui Pœnitentialis, retineat, si pauper, & egens est, & oret pro illo cujus fuit: alias erogat pauperibus. Et secundum hoc intelligo illud Augustini; *Si quid invenisti, quod non reddidisti, rapuisti: quantum potuisti, fecisti; quia non plus invenisti, ideo non plus rapuisti. Qui alienum negat, si posset, tolleret; Deus cor interrogat, non manum.*

Legimus etiam in Concilio Beneventano (anno 1374. c. 14.) eandem resolutionem his verbis: „Qui invenit pecuniam, vel aliam rem in via, vel in alio loco, debet domino eam reddere, si eum potuerit invenire: ipse autem certificabit inventorem per circumstantias rei, alias multi forte non domini peterent. Sed si nescitur, cujus fuit, publicetur per sacerdotes in Ecclesiis, & per præconem in locis, in quibus est inventa, & si dominus diu expectatus non venit, cum consilio Ecclesiæ, pauperibus pro anima illius, cujus fuerat, erogetur: vel cum consilio sui Pœnitentiarum, retinebit inventor, si pauper est, & egens, & orabit pro illo, cujus fuit. Qui vero aliter retinet, & non restituit juxta posse, furtum commisit“.

Demum S. Carolus mentem suam aperuit his verbis (Act. p. 1. Syn. Diœces. XI. in monitis executionis Decretorum, quæ ad Sacram. pertinent); De rerum incertarum restitutione Decretum ita declaratur, ut quod ad judicium faciendum attinet, locum etiam habeat in restitutione rerum, quæ casu inventæ, nec furto subtrahæ, aliove dolo sublata, aut alio modo male partæ, restituendæ sunt.

Et in Catechismo Concilii Tridentini (p. 3. de 7. Præcepto Decal. §. 3.) sic habetur: *Sunt igitur fures, quod ves aliquo modo inventas retinent Quod si re-*
rum

rum dominus nulla ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda.

C A P U T V.

Quenam persone ad restitutionem teneantur.

Quest. I. **Q**uas ob causas tenetur quis restituere?
Resp. Generaliter loquendo, cum damnum aliquod injuste est proximo illatum, directe, vel indirecte, per se, aut per alium, vel dum alienum retinetur, tenetur ad restitutionem. *Ad restitutionem tenetur aliquis*, inquit Angelicus Doctor (2.2. q.63. art.7. in corp.), *non solum ratione rei alienæ, quam accepit, sed etiam ratione injuriosæ acceptionis. Et ideo quæcumque est causa injusta acceptionis, tenetur ad restitutionem.*

Plures jam quæstiones resolvi, quæ ad justitiam spectant, & ex quibus oritur obligatio restituendi; satis igitur erit, hujus generis quæstiones paucis verbis recensere, remittendo Lectorem ad varia capita, in quibus de eadem materia fufus actum est.

Quest. 2. Quot modis potest damnum injuste proximo inferri?

Resp. Cum quatuor habeamus bonorum genera, scilicet bona animæ, quæ spiritualia dicuntur, bona corporis, bona honoris, seu famæ, & bona fortunæ, quæ bona temporalia appellantur; potest damnum inferri injustum in his quatuor bonorum generibus.

Quest. 3. Quot nam sunt bona spiritualia?

Resp. Triplicis sunt generis, scilicet bona naturalia, supernaturalia, & Ecclesiastica: naturalia sunt quæ haberi possunt per vires naturæ, ut usu rationis humanæ, scientiæ, artes, & hujusmodi; cum autem damnum, quod homini in his bonis inferitur, sit temporale, aut ad temporale reducatur, communiter numerantur inter bona temporalia. Bona spiritualia supernaturalia, quæ proprie dicuntur bona animæ, ea sunt, quæ excedunt naturæ facultatem, ut gratiæ Dei, virtutes Christianæ & infusæ, Fides, & alia dona supernaturalia, Sacramenta, & similia, de his bonis hic præcipue tractabitur. Demum bona spiritualia Ecclesiastica, sunt jura, fundi, & redditus Ecclesiæ, & Beneficiorum, de quibus satis actum fuit Tomo 2. hujus Theologiæ moralis.

Quest. 4. Quomodo potest damnum inferri proximo in bonis animæ?

Resp. Potest inferri inducendo illum ad peccandum, per vim, minas, fraudes, pravum consilium, aut exemplum, aut scandalum, non arguendo illum, cum tenemur ex officio, demum docendo, vel defendendo pravam doctrinam circa fidem, vel bonos mores: & generaliter damnum inferitur proximo in bonis animæ, quoties impeditur a bono agendo, & inducitur ad malum pecc-

perpetrandum. Nam etsi, ut docet S. Ambrosius (l. 1. de Jacob & visa beata, c. 3. refertur in Can. Non est, 15. q.), non est, quod cuiquam nostrum adscribamus culpam, nisi nostræ voluntati: nemo tenetur ad culpam, nisi voluntate propria destiterit: non habens crimen, que inferuntur reluctantibus: voluntaria tantum commissa sequitur delictorum invidia, quam in alios derivamus; nihilominus dici vere potest, nos sæpius esse quasi causam alieni peccati, cum etiam, ut in Canone habetur (Cap. Si culpa, de injuriis, & damno dato.), qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur.

Quæst. 5. Potest ne quis obligari ad aliquam restitutionem, propter damnum illatum proximo in bonis animæ?

Resp. Deteriores sunt, ut habetur in Canone (Can. Fac. 9. q. 3.), qui vitam, moresque bonorum corrumpunt, his qui substantiam aliorum, prædique diripiunt; quia cum, secundum Augustinum, a sancto Bernardino Senensi relatum (ser. 29. c. 2. ar. 1.), libro Retractationum, virtutum bona maxima sint; plus damnificat, quam in istis damnificat, quam in quibuscumque aliis; & per consequens, plus secundum justitiam obligatur ad restituendum proximo tale bonum, quantum sibi possibile est.

Verum cum restitutio hujusmodi bonorum plerumque sit impossibilis, regulariter quis non tenetur damnum illatum reipso refarcire, licet teneatur nihil omittere ut refarciat, seu ad satisfaciendum Deo, qui prior offensus fuit in ejusmodi damno, cum aliquo modo expulsus fuerit ab anima suæ creaturæ, in qua per gratiam suam dominabatur; sive ad restituendum proximum in pristinum statum, a quo fuit infeliciter amotus, dum inductus fuit ad peccandum. Nec dubitari potest, quin is, qui proximo in bonis spiritualibus nocuit per vim, aut timorem, aut dolum, seu fraudem, teneatur vere pro viribus conari, ut talem injustitiam tollat, seu cessando a violentia, aut timore prius incussis, & restituendo proximum in libertatem emendandi errores, & culpas; seu indicando fraudem, qua deceptus fuit, vel exufflando pro viribus, quod illi injuste, & inique persuasum fuit.

Quare, qui alium induxit ad faciendum contractum usurarium, suadendo, non esse revera talem, tenetur contra persuadere, esse usurarium, ut contractum dirimat, & pro nihilo habeat, & sic possit refarcire damnum illatum proximo per talem contractum.

Sic qui per aliquam fraudem, ut falsa referendo, causa fuit inimicitiae ortæ inter alios, tenetur multum conari, ut extinguatur hæc inimicitia, prudenter indicando talem fraudem, si necesse sit.

Ille pariter, qui prava & falsa docuit circa fidem, aut bonos mores, tenetur palinodiam canere, & contraria asserere, ut aliquo saltem modo damnum proximo illatum refarciat.

Quia in his variis casibus vere contra justitiam quis agit, inducendo proximum ad peccandum. Si autem inductus solummodo fuit proximus ad peccandum per pravam exemplum, aut alias sine fraude, vel violentia; tunc cum non ita certum sit, quod justitia fuerit violata, obligatio resarciendi damnum non est ita stricta, sed ex charitate obligatur quis pro posse ad medendum malo, cujus particeps fuit.

Et ita debet quis procurare omni meliori modo, ut hi, qui ex pravo suo exemplo, aut consilio sine ulla fraude dato, inducti sunt ad peccandum, vere convertantur ad Deum. Hac de causa in Concilio Tridentino (*sess. 24. de ref. c. 8.*) sic statutum videtur, antiquam innovando disciplinam: „ Quando igitur ab aliquo publice, & in multorum conspectu, crimen commissum fuerit, unde alios scandalo offensos commotosque fuisse non sit dubitandum; huic condignam, pro modo culpæ, poenitentiam publice injungi oportet; ut, quos exemplo suo ad malos mores provocavit, suæ emendationis testimonio ad rectam revocet vitam “. In Rituali etiam Romano (*De Sacram. Pœnit.*) prohibetur Confessario, *no absolvat eos, qui publicum scandalum dederunt, nisi publice satisfaciant, & scandalum tollant.* Et in alio loco (*Ibid. de Sacram. Euchar.*): „ Arcendi sunt, inquit, a sacra Communione . . . publici peccatores, nisi de eorum poenitentia, & emendatione constet, & publico scandalo prius satisfecerint “. Id fusius observatum, & elucidatum est, Tom. 4. Tr. 6. de Sacramento Poenitentia, c. 7. n. 16. & seqq.

„ Qui inducit alium ad malum, inquit S. Antoninus (*p. 2. tit. 2. c. 2. §. 1.*), suadendo, consulendo, precipiendo quod est mortale, est occasio perditionis illius; quia per hæc auferuntur ei gratia & virtutes ab anima. Unde Augustinus: *Si fratri tuo mala persuades, occidis*, scilicet illum quoad animam. Can. *Noli De Poenitentia*, Distin. 2. Et talis damnificans, secundum Scotum in 4. Sent. tenetur restituere damnum modo suo possibili, scilicet inducendo eum efficaciter ad poenitentiam, & ad actus virtuosos: & si sola inductio per verba non sufficit, quia facilius est pervertere, quam convertere, tenetur quantum potest per orationes suas, & ab aliis procuratas, & per aliorum suasionem efficaces, dum tamen non prodat illis peccatum occultum prædicti “.

Juxta hanc doctrinam, qui diutius in vitiis, & concupiscentiis vitam publice, & impie transegerunt, ut plurimum teneri videntur signa publica veræ conversionis demonstrare, ut, juxta Concilii Tridentini verba mox relata, quos exemplo suo ad malos mores provocarunt, suæ emendationis testimonio ad rectam revocent viam.

Id præcipue, juxta sancti Antonini mentem, intelligendum est de Prælatibus, & aliis Superioribus, quorum exempla

pia magis contagiosa sunt (*ibid.*): „ Quantum ad ter-
 „ tium, *inquit*, scilicet damnificando alios suo malo
 „ exemplo, sicut scandalizant Prælati subditos pompis,
 „ & lasciviis, & aliis malis moribus suis: mulieres suis
 „ superfluis ornatibus, & fucis, & tripudiis, & alii ma-
 „ nifeste peccantes, & præcipue quando hoc intendunt,
 „ vel contemnunt, seu parvi pendunt scandalum alio-
 „ rum, propter quod alii ruunt in diversa vitia, tales te-
 „ nentur ad satisfaciendum bonis exemplis manifestis “.

Quest. 6. Tenetur ne ad aliquam restitutionem, qui alium
 ab ingressu Religionis, vel a promotione ad Sacerdotium a-
 vocavit, vel ad dimittendum religiosum statum induxit?

Resp. Distinguendum est in his casibus, sicut in præ-
 cedentibus; vel enim id præstitum est per violentiam,
 fraudem, & dolum malum; & tunc peccatum fuit con-
 tra iustitiam: ac proinde tenetur quis resarcire, quan-
 tum potest, injuriam illatam, & damnum causatum pro-
 ximo, per cessationem violentiæ, & fraudis, qua male
 usus est: tenetur præterea nihil omittere, ut per se, vel
 per alios inducatur proximus ad resumendum, & execu-
 tionem mandandum pium, quod prius in animo habebat,
 propositum, ingrediendi Religionem, Ordines sacros su-
 scipiendi, elemosynam dandi, & alia bona opera im-
 plendi. Tenetur etiam quis resarcire aliquo modo da-
 mnnum Ordini Religioso injuste irrogatum.

Si autem prædicta præstita sint sine violentia & frau-
 de, tunc proprie non videtur iustitia violata: & ita te-
 netur tantum quis ex charitate prius propositum bonum
 proximo inspirare.

Observandum hic tamen, quod si quis, non ex aliqua
 prava intentione, alium deterruit ab ingressu, aut pro-
 fessione Religionis, vel a Sacerdotio; sed quia putabat
 illum a Deo ad statum ita sublimem vocatum non esse,
 aut virtutibus, & dotibus requisitis non esse insignitum,
 aut salutare ei non fore ingredi Monasterium, in qua
 v. gr. regularis disciplina non viget, in his casibus patet,
 quod ad nihil tenetur, cum etiam non videatur in hoc
 peccasse. Unde etiam sanctus Antoninus (*p. 2. tit. 2. c.*
2. §. 1.): *Si autem, inquit, quis avertet aliquem a*
Religionis ingressu; non simpliciter, sed ab ea, ubi
dissoluto vivitur, intendens providere salutem illius, in
nullo tenetur. Et in eodem sensu Concilium Tridentinum
(sess. 25. de Regularibus, c. 18.) anathemati sub-
num (sess. 25. de Regularibus, c. 18.) anathemati sub-
num (sess. 25. de Regularibus, c. 18.) anathemati sub-
num (sess. 25. de Regularibus, c. 18.) anathemati sub-
num (sess. 25. de Regularibus, c. 18.) anathemati sub-
 „ licium, voluntatem vel accipiendi, vel voti emitten-
 „ di, quoquo modo, sine justa causa impedierint.

Si quis forte hanc quaestionem fusius, & doctius agi-
 tatam desideret, legere potest Dominicum Soto, *Lib. 4.*
De Justitia, & Jure, Quest. 6. art. 3. aut Silvium
Tom. 3. in 2. 2. q. 62. art. 2. q. 2.

Quest. 7. Quando nam tenetur quis ad restitutionem
 ob damnnum illatum in bonis Ecclesiasticis?

Resp.

Resp. Quoties prohibitus, & iniuste impeditus est aliquis ab obtinendo Beneficio quod alias obtinisset, vel a perceptione fructuum Beneficii jam obtenti; sine dubio is qui tale damnum intulit, si id fecerit per fraudem, violentiam, vel dolum malum, tenetur ad restitutionem, juxta expressam Doctoris Angelici doctrinam (2. 2. q. 64. ar. 2. ad 4.). Dicendum, inquit, quod aliquis potest impedire aliquem ne habeat præbendam multipliciter; uno modo juste, puta si intendens honorem Dei, vel utilitatem Ecclesiæ, procuret, quod detur alicui personæ digniori, & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem, vel aliquam recompensationem faciendam. Alio modo iniuste, puta si intendit ejus nocuum, aut aliquid hujusmodi; & tunc si impedit, ne Præbenda detur digno, consulens, quod non detur, an tequam sit firmatum, quod ei detur, tenetur quidem ad aliquam recompensationem pensatis conditionibus personarum, & negotii secundum arbitrium sapientis; non tamen tenetur ad æquale, quia illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri. Si vero jam firmatum sit, quod alicui detur præbenda, & aliquis propter indebitam causam procuret, quod revocetur: idem est, ac si jam habitam auferret; & ideo tenetur ad restitutionem æqualis, tamen secundum facultatem.

Quæst. 8. Tenetur-ne quis ad restitutionem propter simoniam?

Resp. Dicendum, inquit Angelicus Doctor (2. 2. q. 110. ar. 6. in corp.), quod nullus potest licite retinere id quod contra voluntatem domini acquisivit; puta si aliquis dispensator de rebus domini sui daret alicui contra voluntatem, & ordinationem domini sui, ille qui acciperet, licite retinere non posset; Dominus autem, cujus Ecclesiarum Prælati sunt dispensatores, & ministri, ordinavit, ut spiritualia gratis darentur, secundum illud Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date.* Et ideo qui muneris interventu spiritualia quæcumque assequitur, ea licite retinere non potest. Insuper autem simoniaci tam vendentes, quam ementes spiritualia, aut etiam mediatores, & aliis poenis puniuntur; scilicet infamia, & depositione, si sint Clerici; & excommunicatione, si sint laici.

Constat igitur, quod beneficia simoniace obtenta, restitui debent Ecclesiæ, cujus sunt, ut legitimi collatores possint de illis libere in Domino providere, ut diximus Tom. 2. Tract. 3. De poenis Simoniacorum. Quæst. 5.

Debet etiam, ex eadem ratione, restitui Ecclesiæ aut pauperibus illud omne, quod simoniace acceptum fuit ob rem aliquam spiritualem; ut ibidem observatum fuit, q. 8.

Quæst. 9. Potest-ne quis ad restitutionem teneri, quia simulatione Beneficio, quod possidet, annexas non implevit?

Resp.

Resp. Constat, Beneficia, ut Ecclesiæ infervitur, concedi, juxta axioma vulgatum in Jure Canonico, & in Decretali contentum, in qua sic habetur (*Can. Quis per ambitionem, de Rescriptis in 6.*): *Officium propter quod Beneficium Ecclesiasticum datur.* Quod certe intelligi debet non solum de recitatione horarum Canoniarum, quæ in breviario continentur, sed etiam de omnibus functionibus seu muneribus cuique Beneficio annexis, & de obligatione, qua illi omnes, qui redditibus Ecclesiasticis fruuntur, tenentur pro Ecclesia laborare juxta facultatem, & capacitatem, ut alibi fusius explicatum est, Tom. 2. Tr. 1. De Beneficiis, c. 1. q. 1.

Et ita dici posset, quod illi qui functiones Beneficio annexas non impleverunt, licet ad id ex justitia obligentur, aliquo modo tenentur restituere fructus perceptos, aut saltem illorum partem, juxta qualitatem, & gravitatem defectus: deberent saltem procurare, ut damnum, quod ex eorum negligentia, vel incapacitate passa est Ecclesia, omni meliori modo reparetur.

Si v. gr. Parochus per tempus notabile a residentia abfuerit sine legitima causa, non procurans, ut alius Sacerdos idoneus per id tempus functiones rite impleat: in hoc casu videretur obligari ad resarciendum damnum spirituale, quod inde secutum esset, duplicando vigilantiam, & curam singularem animarum sibi commissarum, aut etiam satagendo, ut Concionator aut Confessarius extraordinarius, aut Missionarii zelo, & prudentia notabiles, talem defectum, & damnum supplerent.

Adde, quod talis Parochus teneretur restituere Ecclesiæ, aut pauperibus redditus Parochiæ in tali absentia inexcusabili perceptos, juxta Decretum Concilii Tridentini (*sess. 23. De ref. c. 1.*) his verbis expressum: *Sed quis autem quod utinam numquam evenias, contra ejus Decreti dispositionem abfueris; statuit Sacrosancta Synodus, præter alias pœnas adversus non residentes sub Paulo III. impostas & innovatas, ac mortalis peccati reatum, quem incurrit, eum pro vasa temporis absentie fructus suos non facere, nec tuta conscientia illos sibi desinere posse.* De eadem materia locuti sumus Tom. 2. hujusce Theologiæ Moralis Tr. 1. c. 7. q. 1.

Quæst. 10. Debet-ne fieri restitutio ob Officium Beneficium non persolutum?

Resp. Beneficiati, quicumque sint, ita tenentur dicere Officium divinum, ut si non satisfecerint huic debito, Ecclesia eos obliget ad restitutionem quorumcumque fructuum perceptorum ex Beneficiis, ut vidimus fusius Tom. 2. Tr. 1. cap. 10. q. 7. & seqq.

Quæst. 11. Canonici, & alii Beneficiati choro addicti, debent-ne restituere distributiones, quas etiam absentes perceperunt?

Resp. Debent necessario restituere ea omnia, quæ, etiam

etiam si non essent debito modo presentes in choro, perciperunt injuste, nisi habuerint legitimam, & Canonice absentiam causam; ut diximus Tom. 2. Tr. 1. c. 7. q. 6. Et Præceptor, aut alius absentium punctator, tenetur restituere, cum suo officio fideliter non fungitur; ut videre est ib. q. 13.

Quæst. 12. Tenetur-ne quis restituere perceptos fructus ex Beneficio non canonicè, nec legitime obtento?

Resp. Constat, quod in tali casu tenetur quis restituere omnes fructus perceptos, cum nullum revera jus haberet illos percipiendi. Attamen si bona fide quis putabat se in jure fundatum esse, tunc non tenetur restituere, nisi id, in quo factus est ditior; juxta id quod statutum in jure reperitur circa bonæ fidei possessores: *Fructus, inquit Justinianus Imperator (Leg. 1. C. de Petitione heredit.), bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores extiterint.* Quod etiam in Jure Canonico locum habet, ut diximus Tom. 1. Tr. 3. cap. 4. Quæst. 2. & seqq.

Quæst. 13. Potest-ne quis ad restitutionem teneri ob pravam dispensationem fructuum Beneficii juste obtenti?

Resp. Cum Beneficarii non sint domini reddituum suorum Beneficiorum, & sint tantum œconomî, & dispensatores, juxta Sanctorum Patrum, & Conciliorum verba, cumque hoc modo possint tantum ex his redditibus sibi sumere, quod honestæ sustentationi sufficit, reliqua vero pauperibus, aut Ecclesiæ fideliter distribuere teneantur; videretur ex his præmissis concludendum, quod hi, qui hæc sacra bona in res profanas misere consumunt, ut ditando consanguineos, canes venaticos nutriendo, & hujusmodi; tenentur restituere Ecclesiæ, aut pauperibus, quos injuste iis redditibus fraudarunt, qui in illorum alimoniam consumi debuerant. Sed cum de tota hac materia fufius alibi egerim, satis erit remittere ad Tom. 2. Tr. 1. c. 1. q. 3. & seqq. Et expressius etiam c. 11. De usu reddituum Ecclesiasticorum.

Hic tantum obiter referam verba celeberrimi Ecclesiæ Gallicanæ Patris, sancti nempe Bernardi (*ser. 23. In Canticum Cant. n. 14.*): „Timeant, inquit, Clerici, „timeant Ministri Ecclesiæ, qui in terris Sanctorum, „quas possident, tam iniqua gerunt, ut stipendiis quas „sufficere debeant, minime contenti, superflua, quibus „egentes sustentandi forent, impie sacrilegeque sibi retineant, & in usus suæ superbiæ atque luxuriæ victum pauperum consumere non vereantur; duplici profecto iniquitate peccantes, quod & aliena diripiunt, & sacris in suis vanitatibus, & turpitudinibus abutuntur.

Quæst. 14. Qui decimas juste debitas non solvunt, aut fraudant, & aliquid de quantitate, & qualitate debita minuunt, tenentur-ne restituere?

Resp. Dubitari non potest, quin decimæ omni jure debeantur.

beantur, & consequenter, quod hi qui eas, prout tenentur, non solvunt, contra justitiam peccent, committendo furti speciem, quæ sacrilegium redolet, cum rem Deo consecratam respiciat. Id firmatum reperitur in Canone ex S. Augustino desumpto (*ser. 219. de Tempore, refertur in Can. Decima, 16. q. 1.*): *Decimæ enim, inquit sanctus Doctor, ex debito requiruntur, & qui eas dare noluerit, res alienas invasit.* Idem fere dicendum est de his, qui eas solvunt quidem, sed non in ea quantitate aut qualitate, quæ juste requiritur; dum v. g. de deteriori aræ grano solvuntur, aut mensuræ legitimæ non sunt, aut non omnino implentur, aut ejusmodi. Hi omnes graviter in talibus fraudibus peccant, & tenentur fideliter restituere omne damnum, quod inde Ecclesia, & Ecclesiæ Ministri, aut eorum jus habentes, passi sunt.

Quest. 15. Quid dicendum de Œconomis, Fabricatoribus, Rectoribus, Prioribus, aut Balivis, & aliis, quocumque nomine vocentur in variis Provinciis, qui ex officio administrant bona Ecclesiæ, aut alicujus Confraternitatis, & illa in profanos usus & non necessarios consumunt?

Resp. Cum id omne, quod Ecclesiæ tribuitur, Deo consecratur, sacrilegi & raptores judicari debent, qui male & fraudulentè administrant hujusmodi res sacras: sic enim habetur in Canone (*Can. Nulli 12. q. 2.*):
 „ Nulli liceat ignorare, omne quod Domino consecra-
 „ tur, sive fuerit homo, sive animal, sive ager, vel
 „ quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum
 „ Domino erit, & ad jus pertinebit Sacerdotum. Pro-
 „ pter quod inexcusabilis erit omnis, qui a Domino, &
 „ Ecclesia, cui competunt, aufert, vastat, invadit, vel
 „ eripit: & usque ad emendationem, Ecclesiæque satis-
 „ factionem, ut sacrilegus judicetur: & si emendare
 „ noluerit, excommunicetur“.

Quamobrem laici, aut alii, qui aliquo modo administrant bona Ecclesiæ, & oblationes quæ a fidelibus in favorem alicujus Confraternitatis traduntur: seu qui curam gerunt Fabricæ, aut ornamentorum Templi Dei vicentis, satagere debent, ut pecunia aut aliæ quæcumque res sibi consignatæ, nullo modo distrahantur, & consumantur, nisi pro necessitate, aut utilitate Ecclesiæ, juxta mentem Superiorum Ecclesiasticorum, dum curam rerum temporalium ad Confraternitates seu Congregationes pertinentium laicis commendarunt.

Debent hujusmodi Administratores non solum sibi nihil omnino retinere ex his quæ ad Ecclesias seu Confraternitates pertinent: sed etiam solícite curare, ne quis ea bona dissipet, aut ad aliquam fraudem in eorum Ecclesiastico usu committat, qui semper utilitatem Ecclesiæ respicere debet. Illis præsertim loquitur Canon, in quo dicitur (*Can. in legib. 2. q. 2.*): *Si quis Ecclesiasticas*

oblaciones, & quod Deo consecratum est, rapuerit, vel consenserit facientibus, ut sacrilegus dijudicetur. Quod certe primo respicit eos, qui ex officio, aut munere, quod in Ecclesia habent, tenentur specialiter vigilare, ut hæc sacra bona conferventur.

Demum, ut habetur in Canone (*Can. Qui abstulerit 10. q. 2.*): *Qui Christi pecunias, & Ecclesie rapit, auferit, vel fraudat, homicida est*; Unde etiam alibi necator pauperum vocatur. Cæterum in his omnibus casibus, restitutio exacta fieri debet, & resarciendum est omne damnum, quod injuste Ecclesia passa est; in quo valde vitandum est, ne quis sibi ipsi aduleatur, aut adulatorum sequatur; certum siquidem est, quod idem Deus, qui nunc patienter sustinet iniquitates, & varias fraudes, quæ circa bona sibi consecrata perpetrantur, severe iudicabit eos, qui ea sibi aliquo modo retinuerint, aut male consumpserint.

Quest. 16. Quando nam tenetur quis ad restitutionem propter damna proximo illata in bonis corporis?

Resp. Generaliter loquendo, potest quis ad restitutionem obligari, si interfecerit, aut mutilaverit, aut verberaverit, aut debilem reddiderit, aut deformem alium injuste.

Quest. 17. Ad quam restitutionem tenetur, qui alium interfecerit?

Resp. Cum in hoc casu nequeat restitui quod ablatum est, & aliunde vita hominis sit ordinis superioris, cum, juxta legem (*Leg. Ex hac lege ff. si quadrupes. Pauperiem fecisse dicatur.*), liberum corpus æstimationem non recipiat: resarcire tantum debet damna per hanc injustam actionem illata, quæ sæpius maxima sunt.

Quest. 18. Quænam sunt damna, quæ frequentius sequuntur ex alicujus injusta morte, quæque interfectos tenetur restituere?

Resp. Juxta varias personarum condiciones, earum mors variis etiam damnis locum præbet, quæ restituenda omnino sunt juxta æquitatis leges. Et ita si interfectus est injuste, qui v. g. valde amabatur aut æstimabatur a Principe, aut alio summo viro, qui illum verissimiliter multum juvissent, & ad ampliorem fortunam sustulissent; restituendum est id, quod a viro prudente æstimari potest hæc verisimilis spes.

Si occisus sit Advocatus, Medicus, & hujusmodi, aut etiam artifex, qui, ultra propriam sustentationem, multa lucrabatur; tunc restituenda est justa æstimatio talis lucri faciendi pendente vita, deductis tamen expensis, quas occisus pro se fecisset. Adde, quod si occisus diligentissimus erat in re familiari administranda, aut qui facile poterat sustinere lites injustas sibi intentandas; & e contrario illo occiso, vidua aut filii ex defectu industria, aut alio, causam magni momenti perdidissent: æquum est, tale dampnum quodammodo resarcire, & restituere.

Restituere justam æstimationem industriæ aut diligentia illius, qui occisus est, mature pensatis variis circumstantiis.

Præterea, si occisus officium aut munus seu dignitatem possidebat, quam moriens amisit: debet non solum restitui id, quod per tale officium lucratus esset, sed etiam si verisimile sit, quod officium vendidisset, aut ad filium transmisisset: æquitas postulat, ut restituatur æstimatio talis damni, quod hac morte injusta familia occisi passa est. Debent etiam resarciri omnes expensæ quæ pendente occisi ægritudine factæ sunt.

Demum, ut docet sanctus Antoninus (p. 2. art. 2. c. 2. §. 2.) „ Si interfectus sustentabat aliquas personas, ut Patrem, Filios, & hujusmodi, operibus manuum suarum; tenetur interfecto omnibus illis ad tantum, quantum illis abstulit, subsidii, propter occisionem ejus “.

Quest. 19. Quibusnam personis restitutio facienda est propter damna ex homicidio provenientia?

Resp. Juxta Decretum Gregorii Papæ IX. (Cap. *Si culpa de injuriis, & damno dato.*) „ Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem forte tulisti, aut hæc imperitia tua sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet; nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel jacturam “. Ex quo sequitur, restitutionem ab interfectore iis esse faciendam, qui passi sunt damnum, v. gr. necessariis defuncti hæredibus, attentis omnibus circumstantiis damni emergentis, & lucri cessantis. Debet etiam restitui, & resarciri damnum, quod vidua, filii, pater, mater, aut fratres, & hujusmodi ex hac morte patiuntur, juxta supradicta ex sancto Antonino.

Immo si occisus habet creditores, quibus; vita committitur, verisimiliter debita solvisset; æquum videtur, ut interfecto solvat, si hæredes solvendo non sint; quia tale damnum vere creditoribus accidit ex præmatura, & injusta morte debitoris.

Quest. 20. Quænam est restitutio facienda propter mutilationem, debilitationem, deformitatem, & hujusmodi?

Resp. Tenetur quis in his casibus resarcire damna omnia inde provenientia, quæcumque tandem sint, eo modo quo fieri potest. Id conforme est Legi in Exodo contentæ, & in Decretali insertæ his verbis (Cap. 1. *De injuriis & damno dato.*) „ Si rixati fuerint homines, & percusserit alter proximum suum lapide, vel pugno, & ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lecto: qui percusserit, operas ejus, & impensas in medicos restituat “.

Et ita si mutilatus fuerit opifex, aut alius, qui multum lucrasset mediante membro, quo privatus fuit; æquum est, ut illi id omne damnum resarciatur, quod inde patitur, judicio viri prudentis. Idem est, si quis debili-

bilitatus fuerit, aut in toto corpore, aut in uno membro, juxta Doctoris subtilis mentem, qui a S. Antonino refertur his verbis (*n. 2. c. 2. §. 2.*): „Quantum ad se-
 „cundum, scilicet de mutilatione, dicit Scotus, quod
 „pro hujusmodi non est statuta poena in Ecclesia, nisi
 „pecuniaria: & ita debet respondere non solum damno
 „quod quis intulit per mutilationem, pro toto tempore
 „futura, quo usus esset membro abscisso, sed etiam
 „expensis appositis in curatione: ut habetur Cap. *Si*
 „*culpa, De injuriis, & damno dato.* Et ultra hoc,
 „tenetur ad placationem læsi, quantum in ipso est, &
 „consolationem ipsius afflictæ, quæ afflictio perpetua est.
 „Plus autem ponderanda est mutilatio pauperis, quam
 „divitis, si magis egebat parte abscissa ad victum neces-
 „sarium: puta si abscissa est manus dextera scriptori,
 „qui de illa arte vivebat; tunc enim magis tenetur“.

Quantum vero ad deformitatem injuste causatam, de-
 bent etiam æstimari damna quæ inde secuta sunt: si v. g.
 juvenis matrimonium brevi contracturus, & a fortiori,
 virgo, non potest sponsum æque divitem aut nobilem in-
 venire, quia, ratione alicujus mutilationis, aut cicatri-
 cis, quam injuste passa est, facta est deformis. In hu-
 jusmodi casibus augenda ita est dos, ut suppleto deformati-
 tatis defectu, matrimonium inire facile possit cum viro
 æqualis ponderis. Sed nihil expresse restituendum videtur
 propter solam deformitatem, & dolorem inde provenientem,
 si nullum aliud temporale damnum sequatur.

Id elicitur ex dispositione Legis, in qua sic habetur:
 (*Leg. ult. ff. de his qui effuderint vel dejecerint.*) „Cum
 „liberi hominis corpus... læsum fuerit, iudex computat
 „mercedes medicis præstitas, cæteraque impendia, quæ
 „in curatione facta sunt: præterea operarum quibus caruit
 „aut cariturus est, ob id quod inutilis factus est; ci-
 „catricis autem aut deformitatis nulla fit æstimatio;
 „quia liberum corpus nullam recipit æstimationem“.

Quæst. 21. Quid restituendum est ob stuprum, aut adulterium?

Resp. In hujusmodi casibus debent, quantum fieri potest, resarciri damna inde secuta, ut fusius explicuimus supra, Tom. 6. Tr 7. de 6. Decalogi Præcepto, c. 1. q. 8. & 19.

Quæst. 22. Quando nam tenetur quis restituere, quia læsit honorem, vel famam proximi?

Resp. Tenetur quoties, vel per se, vel per alium, de aliquo male locutus est, aut calumniatus est in iudicio, aut extra iudicium, sive verbis, sive scripto, aut etiam alio intelligibili signo: si revera id fecit cum effectu, id est, si læsit honorem, aut famam proximi.

Quæst. 23. Quomodo læsus honor restitui debet?

Resp. Id ita implendum est, ut, quantum fieri potest, proximus reciperet eandem existimationem & famam, quam habebat, antequam de illo quis detraxisset, aut calumniam vulgasset; & idcirco omnibus modis & mediis

mediis utendum est, quæ aptiora ad hoc videntur, pen-
 satis summa cum maturitate, & prudentia variis circum-
 stantiis: ,, Dicendum, inquit Angelicus Doctor (2. 2. q.
 ,, 62. art. 2. ad 4.), quod aliquis potest alicui famam
 ,, tripliciter auferre, uno modo verum dicendo & iuste,
 ,, ut puta cum aliquis crimen alicujus prodit ordine de-
 ,, bito servato; & tunc non tenetur ad restitutionem fa-
 ,, mæ. Alio modo falsum dicendo, & iniuste; & tunc
 ,, tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse.
 ,, Tertio modo verum dicendo, sed iniuste, puta cum
 ,, aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debi-
 ,, tum; & tunc tenetur ad restitutionem famæ, quan-
 ,, tum potest, sine mendacio tamen, utpote quod dicat
 ,, se male dixisse, vel quod iniuste eum diffamaverit“.
 Eandem sententiam sequi videtur Sanctus Raymundus,
 dum sic loquitur (in summa lib. 4. de Raptorib. §. 24.):
 ,, Detractores, & infamatores dicuntur, qui vitam & bo-
 ,, nos mores proximorum nituntur corrumpere vel mi-
 ,, nuere: quod faciunt interdum confingendo, & publi-
 ,, cando crimen aliquod contra alium, vel etiam occul-
 ,, tum alterius crimen prodendo, & manifestando, fit
 ,, etiam hoc quandoque verbis, sive planis, sive artificio-
 ,, sis, sive cantilenis, quandoque nutibus & signis, quan-
 ,, doque etiam scriptis, quæ appellantur libelli famosi;
 ,, ut cum aliquis scribit certam injuriam, & infamiam
 ,, alterius, & projicit eam occulte in Ecclesia, vel pla-
 ,, tea, vel domo, ut ea inventa & lecta, alius infame-
 ,, tur, isti omnes peccant mortaliter ... In pœnitentiam
 ,, autem dico, quod tenetur ad restitutionem (damno-
 ,, rum, quæ propter hoc illi incurvunt, ut ait Glossa) te-
 ,, netur etiam ad restitutionem famæ, si forte alius est
 ,, propter hoc infamatus; quod fiet hoc modo: ubi pu-
 ,, blice dixit verbum, vel cantilenam, per se, vel per
 ,, alium, vel etiam ubi projecit libellum famosum, nec-
 ,, non & in aliis locis, ubi intelligat illum, contra quem
 ,, hæc acta sunt, infamatum occasione sui dicti, vel fa-
 ,, cti, vel signi: publice similiter recognoscat errorem
 ,, suum, & culpam, & pro posse removeat, vel saltem
 ,, alleviet sic infamiam. Tenetur etiam componere secum
 ,, de injuria, & humiliter nihilominus veniam postulare.
 ,, Probantur hæc, 14. q. 3. Si res, 5. q. 1. Quidam. Et
 ,, Evangelium. Si offers munus tuum ante altare, &c.“
 ,, Homo proximum suum diffamat, inquit Sanctus
 ,, Bernardinus Senensis (ser. 6. c. 3.), imponendo sibi
 ,, falsum, scilicet crimen, narrando malum a se inven-
 ,, tum: talis nempe debet restituere famam, retractan-
 ,, do simpliciter verbum suum, & quod sibi imposuit,
 ,, & hoc ita in publico, sicut publice diffamavit, alias
 ,, non servat justitiam, scilicet reddendo proximo suo,
 ,, quod suum est“.

Et ita, juxta hæc Sanctorum dicta, rectæ rationi,
 & æquitati omnino consona dubitari non potest, quin

debeat reparari & refarciri omni meliori modo fama proximi læsa, etiam cum detrimento famæ propriæ illius qui læsit, dum id aliter fieri non potest.

Quæst. 24. Tenetur-ne quis, præter ea quæ supradicta sunt, refarcire damna provenientia ex calumnia, detractioe, & similibus?

Resp. Indubitatum videtur, quod qui proximum in honore vel fama læsit, tenetur refarcire omnia, & quæcumque damna inde orta; juxta disposita in Cap. *Si culpa*, supra relato. Et ita si forte accidit, ut quis officium, dignitatem, vel Beneficium propter calumniam non obtinuerit, necesse est, ut calumniator refarciat bona fide æstimationem talis damni illati. Si virgo infamata non potuit nubere, eo modo, quo de facto, sine tali calumnia, nupsisset; restituendum illi est quicquid amisit, judicio viri prudentis, attentis variis rerum circumstantiis.

Quæst. 25. Detractio, calumnia, & hujusmodi, obligant-ne semper ad restitutionem?

Resp. Tria ad hoc concurrere debent, 1. ut de facto illatum sit damnum famæ alterius; nam si notum sit, quod detractio nullum habuit effectum in mente audientium, sive quia alius statim obsistit, sive quia bona opinio de eo concepta, impedivit, quominus haberetur fides detractioe, vel quia calumniator notus erat, vel quia id, quod dictum est, non censetur minuere posse proximi existimationem: v. g. si quis dicat, militem virum, oblata sibi occasione, eduxisse gladium, vel scholare[m] neglexisse studium, & hujusmodi: vel denique quia crimen omnibus jam notum erat; his in casibus non datur restitutioni locus, quis nullum revera est proximo illatum damnum.

2. Requiritur, ut fama ablata fuerit injuste; obligatio enim restituendi nascitur ex sola justitia violata, ut sentiunt omnes cum Angelico Doctore. Ac proinde qui alterum legitime accusavit de aliquo crimine coram Judice, putans, se id posse probare, non tenetur ad restitutionem, licet forte hæc accusatio facta fuerit ex motivo odii, vindictæ, & hujusmodi; quia in hoc non peccavit contra justitiam, sed solum contra charitatem. Idem est, si Superiori dictæ fuerint frequentes alterius culpæ, ut eis mederetur, & alter emendaretur. Aut si quis volens impedire, ne consanguineus vel amicus locaret servum furtis assuetum, tale vitium aperuerit.

Denique ut quis teneatur ad restitutionem famæ, requiritur, ut infamatus famam aliquo modo non recuperaverit, sive per se, sive per alium; quia si quis v. gr. alium furti accusaverit, & ille manifeste probet calumniam, non restituenda est illi fama, quam jam recuperavit. In hoc tamen casu semper quis obligatur ad refarciendum damnum, quod alter passus est, antequam recuperaret famam, sicut omnes expensas, quas forte in illa recuperanda subiit.

Quæst. 26. Potest-ne quis alio etiam modo excusari a restituenda proximo fama?

Resp. Excusari potest, si de facto nequeat restituere; quia ad impossibile nemo tenetur. Advertendum tamen est, quod licet hæc restitutio sit difficillima, non tamen quis eximitur a restitutione, quatenus fieri possit; imo si non possit totum restitui damnum, resarciri debet pars damni illati, saltem quærendo occasiones multum laudandi personam offensam, ut hoc modo possit recuperare eandem existimationem, quam antea apud homines habebat, & ut laudibus compensetur aliquo modo injuria illata.

Præterea si offensus remittat, & condonet restitutionem, tunc cessat restituendi obligatio, præcipue si sit persona privata, & infamatio illius alios non attingat; nam si offensus sit v. g. regularis, aut persona aliqua publica, tunc ordinarie debet communitas huic condonationi consentire, ut hi omnes, qui talis diffamationis participes quodammodo fuerunt, satisfactionis participes sint.

3. Potest quis eximi a restitutione famæ si offensus eum pariter infamaverit, & nolit de facto famam pro posse restituere; videtur enim, quod in hoc casu locum habeat id quod statuit Innoc. III. (*Cap. Tua fraternitas de adulter. & stupro.*) quod scilicet *paria crimina, compensatione mutua deleantur*. Hic tamen observandum, non ideo licere alium infamare, quia nos prius etiam infamavit, esset enim vera vindicta, & monet Apostolus Petrus (1. Ep. c. 3. v. 9.), ut *simus non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto*. Sed hoc jam præstito, compensatio potest habere locum; & eximere a mutua restitutione, modo partes consentiant tacite, vel expresse: si enim unus ex illis vellet famam alterius diminutam resarcire, alter teneretur etiam id præstare omni meliori modo.

Quæst. 27. Teneturne restituere famam, qui crimen jam alibi notum pervulgat in locum, ubi non erat notum?

Resp. Videtur dicendum in hoc casu, sicut in aliis, quod si injuste detegitur crimen alterius, in loco in quo probabiliter pervulgatum non fuisset: detegens peccat, & exinde nascitur vera obligatio restituendi damna illata, iudicio viri prudentis; & hoc, licet dictum crimen publicum jam esset in alia remota Provincia. Hoc tamen locum habere non videtur, cum detegitur, v. g. quod quis sententia Judicis ad publicam fustigationem damnatus fuit, aut alia pœna mulctatus, quia tunc unusquisque videtur habere jus rem illam pervulgandi, & justitia desiderat aliquo modo, ut hujusmodi rei detegantur, ut vitentur, & hæc infamia sit pars pœnæ, quam promeriti sunt.

Quæst. 28. Damnum illatum in fama, potest-ne pecunia resarciri?

Resp. Id fieri posse videtur ex S. Thoma, qui de hac materia loquens (*S. Th. 2. 2. q. 6. art. 2.*): " Vel si non possit, *inquit*, famam restituere, debet ei aliter recompenfare, sicut & in aliis dictum est. Dixerat autem superius; & ideo quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliud æquale, debet fieri compensatio qualis possibilis est. . . (*Ibid. ad r.*) debet ei compenfare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ, secundum arbitrium boni viri ". Unde Sanctus Bernardinus Senensis sic loquitur (*Serm. 36. ob. 3. c. 1.*): " Secundum Richardum, & Thomam, tenetur sibi ad aliquam re- compensationem, ad arbitrium boni viri, si non potest ei restituere famam prædictis modis.

Videtur dici posse, illam satisfactionem seu compensationem in pecunia aut alia re temporali posse defectum restitutionis famæ supplere, dum hæc restitutio est fere impossibilis; etiam si fama sit alterius generis bonum: quia per aliquam pecuniæ summam potest reddi pretium adæquans jacturam factam in existimatione hominum; & aliunde hæc compensatio conformis est dispositioni legum civilium, juxta quas omnes injuriæ aliqua summa æstimari possunt; cum cæteroqui, ut supra notavimus, leges non patiantur, ut damna injuste facta in corpus proximi per mortem, mutilationem, aut deformitatem, possint compenfari, & æstimari aliqua pecuniæ summa.

Id ita indubitatum putat Covarruvias, ut diserte dicat (*Episc. Segobienfis variar. res. II. c. 1. n. 8.*); " Consentiant omnes, famam posse pecunia compenfari, tametsi maximæ æstimationis fama sit: sic etenim aurum est pretiosius argento, & tamen magnum pondus argenti prævalet parvo auri ponderi. Ex quo patet, famam & honorem, ut res exteriores, hominum arbitrio subjeci. Nec par est ratio vitæ & famæ: nam propriæ vitæ nempe dominus est, nec quis habet liberum arbitrium super vita, nec super membris suis, ut vel vitam pretio vendat, vel membrorum amissionem pecunia commutet "

Hæc autem possibilitas compensationis famæ in pecunia numerata, valde observanda est in praxi; nam cum sæpius fama erepta proximo, non possit ei restitui præsertim cum propalatum fuit crimen occultum, quod revera commisit; in hujusmodi casibus posset opponi homini læso in fama, ut velit contentus esse tali summa pro jactura famæ: aut etiam potest ei simpliciter restitui justa æstimatio damni circa famam illati, judicio viri prudentis.

Quest. 29. Est-ne aliquod discrimen inter honorem, & famam?

Resp. Etsi in communi loquendi modo sæpius honor cum fama confundatur, & passim hæc duo vocabula usurpentur; nihilominus revera differunt inter se: & licet quis non possit lædere proximi famam sine honoris de-
tri-

trimento, potest tamen lædi honor sine famæ detrimento, ut si quis verbis contumeliosis, aut aliter etiam proximum offendat secreto, & sine testibus. Unde ut illarum rerum diversitas agnosci possit, notandum est, famam nihil aliud esse, quam æstimationem hominum, & honor juxta Angelici Doctoris verba (2. 2. q. 10. art. 1. in corp.) *testificationem quamdam importet de excellentia alicujus*, aut potius (*Ibid. in primo arg.*), *honor est exhibitio reverentiæ in testimonium virtutis*. Hoc posito, experientia docet, tunc proprie lædi aliquem in honore, dum male habetur in propria persona, aut in persona consanguineorum, aut domesticorum, vel verbis contumeliosis, vel ictibus, aut dum non ei exhibetur honor, & reverentiæ, quæ illi aliquo modo debentur. Læditur etiam honor, cum eripitur, aut minuitur fama, quia id sine honoris detrimento fieri non potest; & ita detractio, calumnia, falsum testimonium, & similia, æque nocent honori proximi, ac illius famæ.

Quest. 30. Quo tandem modo restitui debent damna honori proximi illata?

Resp. Id omne quod de fama dictum est intelligi etiam potest de restitutione honoris; unde hic diutius immorari superfluum esset; satis erit obiter dicere, obligari nos ad resarciendum omne damnum honori proximi illatum, petendo veniam, aut alias talia reverentiæ signa ei exhibendo, quæ sufficiant ad delendum omnem malum effectum, quem injuria illata in animis hominum producere potuerat, & ad offensum placandum, in quo standum est judicio viri prudentis, qui multum attendere debet varias circumstantias, & conditiones tam offensi, quam offendentis, ut justa observetur æqualitas in restitutione facienda. Nam necessarium non est, ut v. g. Superior eodem modo satisfaciatur, quo satisfacere deberet æqualis, aut inferior: unde S. Augustinus sic loquitur (*ep. 100. ad Monach. & in Reg. Clericor. c. 40.*): „ Quando autem necessitas disciplinæ moribus coercendis dicere vos verba dura compellit, si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis, non a vobis exigitur, ut ab eis veniam postuletis, ne apud eas, quas oportet esse subjectas, dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas “. Sed in his casibus potest quis alia media adhibere, ut resarciatur, & reparatur injuria proximi honori illata; satis est, ut inferiori peculiaria amicitia, benevolentia, & æstimationis signa exhibeantur.

Sed præcipue observandum est teneri nos restituere, & resarcire omnia damna, quæ ex injuria honori irrogata secuta sunt, & si, v. gr. quia publice male habitus est proximus, ab aliqua dignitate, vel officio exclusus fuit, aut ab utili, & honorifico matrimonio; in ejusmodi casibus reparanda sunt hæc omnia damna, eo meliori modo, quo fieri potest, ut de fama dictum est.

„ Dicitur quis contumeliari alteri, inquit Sanctus An-

„ *soninus* (p. 2. tit. 2. c. 2. §. 3.), seu contumeliam infer-
 „ re, cum ei privatim, vel coram aliis, in faciem dicit
 „ verba importantia defectum notabilem culpæ, ut vocando
 „ latronem, proditorem, adulterum & huiusmodi; vel et-
 „ iam cum dicit verba exprimentia defectum naturæ, in-
 „ tendens inde injuriari: ut vocando eum strabonem,
 „ vel illegitimum, & huiusmodi, quod proprie dicitur
 „ convitium. Quando igitur quis hoc facit animo inju-
 „ riandi, ultra offensam mortalem, tenetur satisfacere
 „ proximo sic læso, & placare ipsum læsum, quantum pot-
 „ est, petendo veniam, vel alio modo; & hoc in privato,
 „ vel publico, secundum quod ipse privatim vel publice con-
 „ tumeliam intulit; nam si in publico contumeliam intul-
 „ lit, & contumeliatus hoc exigit, ut in publico veniam
 „ petat, tenetur ad hoc, & si in ipsa contumelia aliquid
 „ criminale falso expressit, tenetur coram aliis qui audie-
 „ runt, exprimere se falsum dixisse. Aug. *Ubi peccatum
 „ ortum fuerit, ibi movetur*, 2. q. 1. *si peccaverit*. Ver-
 „ rum si Prælati subdito, pater filio, vir uxori, magis-
 „ ter discipulo, dominus servo dixit verba contumeliosa,
 „ hoc faciens ex correctione, non tenetur petere veniam
 „ a tali secundum Augustin. in Regula dicentem de Præla-
 „ tis: *Si etiam ipsi modum vos excessisse sentitis, non a
 „ vobis exigitur, ut a vestris subditis veniam postuletis*.
 „ Sed si hoc facerent multum injuriose, & livore vin-
 „ dictæ, tunc tenerentur Prælati a subdito petere veniam,
 „ & reconciliare læsum, secundum Raymundum.
 „ Verum si contumeliam recipiens in verbis, post contu-
 „ meliam sic domesticè conversatur cum contumeliante &
 „ familiariter, videtur ostendere remisisse injuriam, & re-
 „ conciliatum fore; & consequenter non teneri alias ad pe-
 „ tendum veniam, secundum Durandum ... Debet autem
 „ fieri satisfactio vel restitutio infamiæ, vel famæ, quam
 „ citissime potest, & adest oportunitas sine aliis pericu-
 „ lis; quia scilicet nisi cito hæc odii, & aversionis se-
 „ mina extirpentur, sapius augentur, & major fit difficul-
 „ tas apponendi remedium malis quæ inde oriri solent.
 „ Unde etiam S. Augustinus in Regula sic sapienter statuit
 „ (ep. 109. ad Monach. Et in Regula Cler. eodem tributa,
 „ c. 38.): „ Quæcumque convicio, vel maledicto, vel et-
 „ iam criminis objectu, alteram læserit, meminerit sa-
 „ tisfactione quantocius curare quod fecit: & illa quæ
 „ læsa est, sine disceptatione dimittere. Si autem invi-
 „ cem se læserunt, invicem sibi debita relaxare debebunt
 „ ... Proinde vobis a verbis durioribus parcite, quæ si
 „ emissa fuerint ex ore vestro, non pigeat ex ore ipso
 „ proferre medicamenta, ex quo facta sunt vulnera.
 „ *Quæst. 31.* Quando nam tenetur quis ad restitutionem
 „ propter damna alteri illata in bonis fortunæ, quæ dici
 „ solent bona temporalia?

Resp. Casus qui obligant ad restitutionem respectu bo-
 „ norum temporalium, sunt quam plurimi; quia radix om-
 „ nium.

nium malorum cupiditas innumeros suggerit modos nocendi proximo in his bonis, & ea sibi applicandi. Generaliter loquendo, quoties usurpatur, destruitur, deterioratur res aliena, quoties non solvitur, vel non redditur proximo quod illi iuste quoquo modo debetur, vel in ejus damnum violatur iustitia, adest obligatio restituendi, ut jam vidimus.

Contractus, qui adinventi sunt, ut conservaretur commercium, & socialis amicitia inter homines, utque mutuis necessitatibus provideretur, quique idcirco mutua charitatis vincula esse deberent, dum quis proximo necessaria libenter suppeditaret, quærendo vicissim ea, quibus ipsemet indiget: facti sunt ex vulgari nimium corruptione fontes abundantissimi plurium injustitiarum, quæ ideo saluti magis periculosæ sunt, quod restitutionis obligatio, quæ inde nascitur, onus importabile illis videtur, qui nimis in rerum temporalium possessione delectantur; & paucissimi iustam, & adæquatam restitutionem revera faciunt.

Eadem corruptione misere impellente, cum commercium vix exerceatur in praxi sine periculoso divitiarum acquirendi desiderio; Sancti Patres statum mercatorum saluti periculosum dixerunt: & post eos Angelicus Doctor sic loquitur (1. 2. q. 74. art. 4. in corp.): „Negotiatio iuste vituperatur, quia, quantum est de se, deservit cupiditati lucri, quæ terminum nescit, sed in infinitum tendit; & ideo negotiatio secundum se considerata, quamdam turpitudinem habet, in quantum non importat de sui ratione finem honestum, vel necessarium; lucrum tamen, quod est negotiationis finis, etsi in sui ratione non importat aliquid honestum, vel necessarium, nihil tamen importat in sui ratione vitiosum, vel virtuti contrarium: unde nihil prohibet, lucrum ordinari ad aliquem finem necessarium, vel etiam honestum, & sic negotiatio licita redderetur: sicut cum aliquis lucrum moderatum, quod negociando quærit, ordinat ad domus suæ sustentationem, vel etiam ad subveniendum indigentibus“.

Neceffe est, ut in praxi mercatores multum sibi caveant, ut pericula multiplicia vitare possint, in quæ cupiditas facile impellit commercio vacantes; eos sæpius meditari oporteret hæc Apostoli verba (Epist. ad Timoth. c. 6. 9.): „Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem: radix enim omnium malorum est cupiditas“.

Quæst. 32. Quinam contractus frequentius injustitias continent, ex quibus oritur obligatio restituendi?

Resp. Variæ injustitiæ plerumque reperiuntur in contractu mutui, de quibus aperte locuti sumus Tom. 1. Tr. 4. De mutuo, & usura. Et ita superfluum esset de eodem contractu fusius differere, præsertim cum diligenter investigaverimus omnes modos, quibus cupiditas humana ad divitias cum proximo damno congregandas utitur; &

quod, ut eloquenter explicat Sanctus Joannes Chryso-
 stomus (*b. 5. in c. 1. Matth.*): „ Nihil usura turpius, ni-
 „ hilque crudelius, siquidem hujusmodi foenerator nego-
 „ tiatur aliena discrimina, & uberiores, ut putat, quae-
 „ stus de alterius infelicitate consequitur; atque insuper
 „ quasi pietatis mercedem reposcit, velut metuens, ne
 „ immisericors forte videatur, cum profecto, praetextu
 „ miserendi, atque opem ferendi, majorem misero so-
 „ veam crudelitatis effoderit; specie jurandi, atterens
 „ inopem, ac manum porrigendo dejiciens: & quasi in-
 „ portum ex tempestate suscipiens, sed improvise turbi-
 „ ne multo magis crudele naufragium, velut inter sco-
 „ pulos ac latentia saxa demergens.

Contractuum usurariorum seriem notat Illustrissimus
 Gregorius Spinula Episcopus Albigenensis in Synodo (*an-
 1696. tit. 35. c. 4.*) his verbis; *Ut innotescat, quinam
 contractus usurariam sapiant pyxivitatem, per haec, quae
 sequuntur, capita a Parochis inter Missarum solemnias
 ter aut quater in anno, diebus Dominicis, populo ex-
 ponenda declaramus.*

1. Chi farà patto di guadagno certo per alcun impre-
 fito, e deposito, eziandio che i danari siano di pupili,
 di vedove, e di Chiese, o luoghi pii; o presterà con
 principale intenzione di guadagno.

2. Chi sotto pretesto di patire danno, o mancamento
 di guadagno, piglierà alcun frutto di danari di dote, o
 ogni volta, che il debitore gli abbia offeriti, ed il creditore
 ingiustamente recusati.

3. Chi piglia in pegno, o compra alcuna cosa per prezzo
 vile, con patto di retrovendita fra certo tempo, e
 non si riscuotendo nel termine dato, resti libera del com-
 pratore, o di chi l'ha in pegno.

4. Chi presterà formento, vino, oglio, o altra cosa
 somigliante, con patto, che si restituisca in tempo più
 comodo con qualche vantaggio, o migliore, o più uti-
 le; o per tale prestito piglierà alcuna cosa di gua-
 dagno, perchè gli abbi differito il pagamento.

5. Chi farà patto, che le sia restituita tutta la somma in
 danari contanti, avendone prestato parte in crediti diffi-
 cili da riscuotersi, o in cose stimate più del giusto prezzo.

6. Chi venderà ad alcuno bisognoso di danari cosa alcuna,
 acciocchè quasi subito la ricompra a miglior mercato.

7. Chi presterà formento, vino, oglio, o altra cosa
 somigliante guasta, perchè gliene sia restituito altrettanto
 buono, eziandio che il debitore possa restituirlo con
 ogni sua comodità.

8. Chi per dilazione di tempo venderà alcuna cosa più
 cara.

9. Chi per anticipazione di pagamento comprerà alcuna
 cosa, o la piglierà a pigione a miglior mercato, o
 la darà ad affitto più cara, per avergli prestato danari.

10. Chi venderà alcuna cosa a credenza, con patto, che
 se

se la cosa venduta, durando la dilazione, valerà più del prezzo fatto, l'accrescimento ceda al beneficio del venditore: o se meno, non sia utilità del compratore.

11. Chi presterà danari, con patto, che gli si dia frumento, vino, o altra cosa somigliante: e quando le riceve, non le paga secondo il prezzo corrente allora, e giusto.

12. Chi nelle compagnie, nelle quali uno mette li danari, e l'altro la fatica, fa patto di certo guadagno per rispetto delli denari, o che il capitale sia sempre salvo, ed il guadagno si divida.

13. Chi nelle compagnie d'animali, nelle quali l'uno pone gli animali non stimati, e l'altro, l'opera, fa patto, che perdendosi essi per alcun caso fortuito, la perdita sia di chi presta l'opera: ovvero che la sorte principale sia sempre salva: ovvero che de' frutti de' gli animali paghi ogni anno qualche cosa di certo.

14. Chi a certo prezzo affitterà animali, con patto, che peggiorando essi senza colpa del conduttore, il danno cada ad esse.

15. Chi affitterà gli animali a stima, perchè, salvo il capitale, ne riporti alcun guadagno.

16. Chi compra alcuna cosa a miglior mercato del giusto prezzo, con patto di retrovendita fra certo tempo, e durando il tempo, fa tutti gli frutti suoi: ovvero la compra al giusto prezzo, ma l'affitta al venditore per più di quello che rende.

17. Chi vende alcuna cosa, con patto, che paghi i frutti di essa, per rispetto della dilazione del pagamento. Niuno può ragionevolmente fare suoi i frutti della cosa, che non è sua; ma sta ad altrui pericolo.

18. Chi esercita cambj secchi, che sono sterili, dando finte lettere al luogo, dove in verità non si deve fare pagamento alcuno.

19. Chi venderà formento, castagne, o legumi, V. G. il mese di Dicembre, per il prezzo, che si venderanno nel luogo, fra tutto il mese di Maggio; se dato prezzo più volte nel detto mese alle cose vendute, non volesse esser contento del mezzano, quando però fosse per salvare la mercanzia fino al detto mese di Maggio.

20. Chi presterà alcuna cosa, con patto, che porti al suo molino, forno, o magazzino, grano, pane, ovvero olive; peggio farà, se vi pone pena.

21. Chi darà ad alcuno un mulo, asino, o bue stimato, con patto, che paghi qualche cosa al mese, o l'anno, ovvero che conduca legna, o che lavori alcune giunte di terra.

22. Chi sforzerà li suoi debitori promettere per il resto del credito, vino, olio, frumento, ed altre cose simili, al prezzo comune, che credono certamente non sono per averle.

23. Chi compra a danari contanti campi, bestiami,
e si.

e simili cose, da quelli, che veramente fanno, che non hanno nè campi, nè bestiami, nè simili cose: e subito affittano alli medesimi.

24. Chi essendo ufficiale di magazzino d'abbondanza del salario della Comunità, presterà danari, o venderà grano, o altre vettovaglie di detto magazzino, e si ritenerà il guadagno, o crescimento di dette vettovaglie per se stesso.

25. Chi accorderà lavoranti per certi giorni della settimana, e non li pagherà tutto quello si dà comunemente a simili lavoranti, che non sono obbligati, richiedendo l'obbligo qualche cosa di più dell'ordinaria mercede al giudizio d'uomo da bene. *Videatur Instructio Cardinalis Spinola in hujus Tom. 7. fine.*

Cardinalis Antonius Maria Gallus in Synodo Auximana (anno 1550. *de usuris*, c. 7.), sic breviter statuit:
 „ In societatibus animalium, quæ in nostra Civitate, &
 „ Diœcesi frequenter fieri solent, non apponatur pactum,
 „ ut capitale sit semper saluum etiam ex primis fructibus,
 „ fructus vero communiter dividantur, nec aliquid cer-
 „ tum ex fructibus animalium quotannis solvatur: & de-
 „ nique non apponantur aliæ usurariæ conventiones, quas
 „ Sanctissimus, & vere pius, ac Apostolicus Pontifex
 „ Sixtus V. cujus memoria in benedictione sit, sua sa-
 „ luberrima Constitutione prohibuit.”

Et in præclara Synodo Sublacensi Eminentissimi Caroli Cardinalis Barberini (Ann. 1674. *Nelle aggiunte*, pag. 50.) decernitur his verbis: *Ordiniamo*, e comandiamo a' Confessori, tanto secolari, come regolari, che in niun modo assolvino gli usurarii, se prima non sarà preceduta la restituzione.

In oltre dichiariamo esser contratti illeciti, ed usurarii, quei che dicono a godere, cioè imprestar 50. scudi, e goderli una possessione, ec. o altro, ec. con prenderse ne il frutto.

Li contratti, e compagnie a capo salvo, cioè riservata sempre la forte principale per il dante: le foccite di qualsivoglia forte d'animali, dichiariamo nulle, ed invalide.

Præterea Cardinalis Franciscus Maria Taurusius, in Concilio provinciali Senensi (*de usuris*, c. 1.) sic statuit:
 „ Cum in hac nostra Provincia societates de animalibus
 „ a nonnullis ita fieri audiamus, ut in iis usuræ quædam
 „ species subsit; cupientes huic malo providere ex Sixti
 „ V. Constitutione, quam etiam ampliamus, de hoc toto
 „ genere hunc modum statuendum censuimus. Quando-
 „ cumque animalia nullo certo pretio æstimata, cuiuspiam
 „ societatis nomine, vel ut is dantis operas præstet, custo-
 „ dienda traduntur, quidquid ex eis casu perierit, id totum
 „ perierisse domino intelligatur, modo eum, qui in societate
 „ tem accepit, dolo malo fecisse non constet; ea conditione
 „ ne, ut fors eadem semper maneat, certumve aliquod ex
 „ fru-

fructibus animalium præter sortem ipsam, quidquid acciderit, persolvatur; vel ut eadem sorte incolumi animalium fructus æquis inter se portionibus dividantur, societates hujusmodi non contrahantur. Si animalia certo pretio æstimata, cuiquam in custodiam ita dentur, nihil ut fors minuatur, is qui dedit, nihil præterea a socio exigit. Immobilia vero bona numquam ita locentur, ut præter animalia, quæ ad eorum cultum ibi esse solent, alia aggregentur, ipsorumque animalium fors integra relinquatur. Quidquid vero, aut hunc in modum, aut aliter, quam a jure permittitur, contractum fuerit, licet jurejurando firmatum, præterquam quod irritum esse decernimus, ipsos etiam contrahentes, notarios, cæterosque sceleris hujus consortes, ex juris, & Ecclesiasticarum censurarum præscripto, ab Episcopis severe puniri volumus.

Illustrissimus Præsul, Alexander Sperellus, cujus solidam eruditionem varii editi libri abunde testantur, ne usura serperet in sua Diocæsi Eugubina (*Syn. Eugubin. ann. 1645. In Additionibus pag. 159.*), in variis contractibus, qui super bovis fieri soliti erant, hujusmodi contractuum formulam vulgari lingua exhibuit in sua Synodo, his verbis.

Formula del Contratto di dare i Bovi a collara.

1. **S**i esprima nell' istrumento, o nella polizza, l'età, e la qualità de' bovi, e la stima, che di quelli fatta da due periti da eleggersi da ambedue le parti; e si convenga, che il Contadino debba pagare per prezzo, e mercede della collara, a ragione di quindici bajocchi per scudo l'anno, o in danaro, o in grano mercantile per tutto il mese d' Agosto secondo il prezzo corrente, da portarsi a casa del locatore a spese del conduttore, senz' altra interpellazione; altrimenti sia tenuto alli danari, ed interessi; purchè il prezzo di ciascun bove non passi la somma di scudi 25. di paoli; sopra la qual somma non si possi esiger cosa alcuna.
2. Che il conduttore sia tenuto a custodire diligentemente, e ben governare i bovi, e servirsi di quelli, come sogliono fare i diligenti Padri di famiglia, e buoni agricoltori; e mancando in ciò, sia tenuto all' interesse; ed il locatore possa ritogliarli fuor di tempo, in caso, che da periti eletti comunemente sia dichiarata tal mancanza.
3. Che quella parte, che non vorrà continuare nel contratto, sia obbligata per un mese avanti il fine dell' anno farne la disdetta all' altra parte; altrimenti s' intende rinnovata la locazione per un altro anno con l' istesse condizioni.
4. Che succedendo la morte de' bovi, mentre sia naturale, e per divin giudizio, e per caso fortuito, senza colpa del conduttore, egli non sia tenuto a cosa alcuna, ma

vadi

vadi a danno del locatore, come quello, appresso del quale resta il dominio de' bovi; ed il medesimo s'intenda del notabile deterioramento di quelli; il quale se sia notabile, dovrà dichiararsi da due periti da elegerfi uno per parte; ed in caso di discordia, da uno terzo, che elegeranno comunemente; o non convenendo della persona, s'elegga dal giudice; dichiarando però, che s'aspetti al conduttore provare il caso fortuito essere occorso senza colpa sua, o de' custodi de' bovi.

5. Che il conduttore sia tenuto condurre detti bovi a ciascuna fiera, che si vuol fare in Gubbio, acciò il Padrone possa vedere, o far vedere, se siano ben mantenuti.

6. Se alcuno de' bovi si conoscerà, o sarà trovato ingiorni al locatore; ed in caso, che morisse, non lo deve scorticare, nè farne altro, finchè il locatore per se stesso, o per mezzo de' suoi ministri, non l'abbia veduto, e fatto partito d'esso; altrimenti sarà tenuto ad ogni danno, ed interesse, come se l'bove fosse fatto sua si fosse ammalato, e morto.

7. Che il locatore sia tenuto a rifare le spese fatte dal conduttore nell'infermità del bove, ed a defalcargli la mercede di quel tempo, che per non essersi potuto servire di quello, fosse stato costretto di servirsi d'altro bove. In fede ec.

Data dal nostro Palazzo Episcopale di Gubbio, questo dì 9. Maggio 1646.

Alessandro Vescovo di Gubbio.

Paolo Sanvitani, Cancelliere Episcopale.

Demum Card. Benedictus Lomellinus, in Synodo Sarzanensi (an. 1658. c. 13. de usur.) statuit, ut „ non fiat „ societas negotiationum cum pactione, ut alter pecuniam „ „ alter operam conferat: ut fors salva sit pecuniam conferenti, & lucrum tantum communiter dividatur. Nec „ pari modo locentur animalia sub aliquo pretio, cum pacto, ut fors dantis semper salva sine periculo remaneat. Et in Concilio Provinciali S. Severinæ, a S. Sede expresse approbato (an. 1597. de illicitis contract. abolendis.), decernitur, ut „ pecuniam aliasve res nemo sit, „ qui in societatem mercatoribus, opificibus, aut negotiatoribus conferat, ea conditione, ut fors, vel capitale, fortuitis casibus non exceptis, sit semper integrum, & salvum.

„ Pecudum item, & caprarum, aut porcorum greges „ „ aut vaccarum, vel equarum armenta, aut alia hujus „ „ generis animalia, pastoribus, aut quibuscumque personis, ad caput salvum, sine ulla exceptione casuum „ „ naturalium, aut fortuitorum, ne tradantur.

„ Certa lucri quantitas pro incerta, veluti tot pro „ „ quolibet centenario, societatis nomine, nullo pacto „ „ aut obligatione constituatur.

„ In frumentorum emptione caveant emptores, ne

ob anticipatam solutionem, aut mutuatam pecuniam, ullam pretii diminutionem, aut mensuræ accessionem querant, paciscantur, aut accipiant. Videri potest supra hac quæstione, Tom. 1. Tr. 4. c. 13. & 14.

Possunt etiam agnosci iniustitiæ, quæ in contractu emptionis, & venditionis quandoque reperiuntur, in eod. Tom. 1. Tr. 3.

De iniustitiis autem, quæ in contractu cambii esse possunt, locutus sum Tom. 1. Tr. 5. c. 1. de contractu locationis, in eod. Tr. 5. c. 2. 3. 4. 5. & 6. de contractu dotali, c. 7. de deposito, c. 8. de commodato, c. 9. de iure de Precario, c. ult. ejusd. Tr. 5.

Possunt præterea videri Tom. 1. Tr. 6. ea omnia, quæ ad fideiussiones spectant, aut promissiones, aut ludos. Et tract. 7. donationes, & testamenta, in quibus iniustitiæ ad restitutionem obligantes contineri possunt.

Quæst. 33. Qui sine ulla culpa damnum aliquod intulit proximo, potest-ne obligari ad restituendum, & resarciendum tale damnum?

Resp. Regulariter loquendo, non tenetur quis ad resarciendum damnum datum sine culpa; quia consideratur hoc damnum ut casus mere fortuitus: cum autem seu fundus, seu res aliqua mobilis, vel immobilis, casu fortuito perit, soli domino perit, juxta Leges Civiles, & Canonicas. Concludendum igitur est, damnum illatum proximo absque ulla culpa, non obligare ad restitutionem, nisi forte intervenerit aliquod pactum, juxta Decretum Gregorii Papæ IX. in quo sic habetur (*Cap. Cum gratia, de commodato.*): *Cum gratia sui tantum quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa teneatur; licet casus fortuitus (nisi acciderit culpa sua, vel intervenerit pactum, seu in mora fuisse) sibi non debeat imputari.*

Quæst. 34. Nonne dominus animalis, quod damnum attulit proximo absque ulla domini culpa, tenetur ad resarciendum tale damnum?

Resp. Dicitur quidem in Decretali (*Cap. Si culpa, de injuriis, & damno dato*): *Si culpa: Si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris; nisi ea dando passis damnum, velis liberare teipsum.* Ex quo sequitur, tale damnum debere resarciri a domino animalis, etiam si dominus non sit in culpa. Verum quæritur, utrum dictus dominus teneatur sponte, & ex se ipso hoc damnum compensare, aut possit expectare sententiam Judicis? Et videtur, quod si absque domini culpa damnum accidit, lex naturalis illum non obligat ad restituendum; ac proinde cum solummodo obligetur ex legibus humanis, tum Civilibus, tum Canonicis, expectare potest, tuta conscientia, ut petatur hujusmodi damni compensatio; præfatæ enim leges ideo stabilitæ fuisse videntur, quia semper præsumitur, quod aliqua do-

domini intervenerit culpa, vel negligentia, & hujusmodi apposita pena cautiores domini fiant in custodia suorum animalium, ne proximo noceant.

Quaest. 35. Quando damnum illatum ab animali potuit, & debuit impediri a domino, tenetur-ne tale damnum rescire?

Resp. Si damnum accidit ex culpa, vel negligentia domini, in hoc utique casu tenetur, etiam de jure naturali, rescire omne tale damnum, juxta verba Exodi (c. 2.), inserta in Canone (*Cap. si bos de injuriis damno dato.*): *Si bos alienus cornupeta fuerit ab heri, & nudius tertius, & non custodivit eum dominus suus; reddet bovem pro bove, & cadaver integrum accipies.* Qui scilicet sibi imputare debet damnum culpa sua illatum.

Id confirmatur ex alio Juris Canonici loco, in quo habetur (*Cap. ult. eod. tit.*): *Si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris; nisi ea dando passis damnum, velis liberare te ipsum. Quod tamen ad liberationem non proficis, si fera animalia, vel quae consueverunt nocere, fuissent, & quam debueras, non curasti diligentiam adhibere.* Et hæc restitutio damni facienda est sponte, non expectata proximi querela, nec Judicis sententia.

Certum etiam est, quod dominus animalis, qui nocuit, tenetur de jure naturali restituere omnem æstimationem commodi, aut lucri, quod ex damno illato percepit, licet absque ulla ejus culpa contigerit, nam, ut habetur in lege (*Leg. Nam hoc natura, ff. de condit. indebiti. Reg. 19. de reg. jur. in 6.*), hoc natura equum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletioverem. Et de jure Canonico: *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria, vel jactura.* Unde si animal scænum aut aliud ad proximum pertinens comederit, dominus animalis, qui sic liberatus fuit ab expensis faciendis pro dicti animalis sustentatione, tenetur, quamvis id acciderit sine ulla sua culpa, restituere justam æstimationem talis commodi ex damno sibi provenientis; sed si dominus nullam admisit culpam, & nullum commodum percepit, non videtur teneri ad rescarciendum damnum a suo animali illatum, aut illud damnum passo tradere, nisi secuta Judicis sententia, juxta dicta superius.

Quaest. 36. Dum servus intulit damnum proximo, tenetur-ne dominus tale damnum rescire?

Resp. Quoad veros servos, qui vix inter Christianos reperiuntur, servanda est dispositio Justiniani Imperatoris, his verbis expressa (*Instit. Just. lib. 4. tit. 8. de noxal. actionib.*): „ Ex maleficiis servorum, veluti si furtum fecerint, aut bona rapuerint, aut damnum dederint, aut injuriam commiserint, noxales actiones proditæ sunt, quibus domino damnato permittitur, aut litis æstima-

tionem sufferre, aut ipsum hominem noxæ dedere⁴⁴: id est, servum tradere & donare damnum passio. Sed quaeritur, quid de famulis & famulabus? Utrum dominus damna ab eis illata resarcire teneatur? Primo certum est, damnum, quod inferre possunt famuli extra domum heri, & dum rebus ad illius famulatum spectantibus non sunt occupati, non posse domino imputari, si non sit in culpa: tunc enim, juxta dispositionem Canonicam, poena culpæ authorem tenet; quod etiam statuitur in Jure Civili, toto titulo Cod. (Cap. Si compromissarius, de elect. in 6.) Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel servus pro domino conveniatur. Attamen si famulus effuderit aut projecit aliquid per domini fenestras, & sic alicui noceat, tunc, juxta Legem Civilem, dominus tenetur tale damnum resarcire; in Lege enim sic habetur (L. 1. ff. de his qui effuderint, vel dejecerint.): Unde si in eum locum quo vulgo iter fiet, vel in quo confisteret, dejectum vel effusum quid erit; quantum ex ea re damnum datum factum erit, in eum qui habuerit, in duplum judicium dabo: id est, dominus illius domus solvet damnum in duplum. Eorum quidem est, hanc Legem esse poenalem, & respicere tantum forum externum; & ita si herus nullam admisit culpam, non tenetur in foro conscientiae hanc subire poenam; imo nec damnum resarcire ante sententiam Judicis, ut diximus supra.

Hic autem notandum est, damnum hoc supradicto modo datum, debere resarciri a domino domus, id est ab illo qui est caput familiae, quæ in tali domo habitet, sive domus revera ad eum pertineat, sive eam locaverit, aut in ea quoquo modo maneat; dicitur enim in lege (L. eod. tit.): „Hæc in factum actio in eum datur, qui inhabitat, cum quid dejeceretur, vel effunderetur, non in dominum ædium; culpa enim penes eum est“. Et in alia lege sic expresse statutum est (Leg. 2. eod. tit.): „Habitare autem dicimus vel in suo, vel in conducto, vel gratuito: hospes plane non tenebitur, quia non ibi inhabitat, sed tantisper hospitatur; sed is tenetur qui hospitium dederit. Si plures in eodem cœnaculo habitent, unde dejectum est, in quemvis hæc actio dabitur, cum factum, ne impossibile est scire quis dejecisset vel effudisset“.

In his autem casibus, licet in foro externo dominus teneatur ad resarciendum damnum, potest tamen id omne repetere in conscientia, & in foro quoque externo, ab illo qui revera damnum intulit sua culpæ, quique idcirco de jure naturali tenetur illud propriis expensis resarcire, si possit.

Quæ de domino domus dicta sunt, debent etiam intelligi de his, qui cauponæ seu tabernæ præsumt, & similibus: idem dicendum est de gubernatoribus, seu duci-

ducibus navium, qui omnes damna ab aliis quibuscumque, etiam sine propria culpa data, resarcire tenentur, salvo tamen jure repetendi contra eos, qui sunt in culpa. Hæc habentur in variis Legibus, his verbis (L. Si viro ff. de his qui effuderint vel dejecerint): „ Cum autem „ Legis Aquilæ actione propter hoc quis condemnatus „ est, merito ei ... in factum dandam esse labem dicit „ adversus dejectorem, quod verum est. Et in alio loco „ (L. Hoc edictum, eod. tit.): „ Habitator suam fuorum „ que culpam præstare debet: Si de nave dejectum sit „ dabitur actio utilis in eum qui navi præpositus sit „. In alio enim digestorum titulo sic habetur (L. 1. ff. Nautæ, caupones, stabularii ut recepta restituant): „ At „ Prætor, Nautæ, Caupones, Stabularii, quod cuiusque „ salvum fore receperint, nisi restituant, in eo iudicium „ dabo ... Recipit aut salvum fore, utrum si in navium „ res missæ ei assignatæ sunt, an & si non sint assignatæ; „ hoc tamen ipso quod in navem missæ sunt, receptæ vi „ dentur; & puto, omnium eum recipere custodiam, quæ „ in navim illatæ sunt, & factum solum nautarum præstare „ re debere, & vectorum, sicut & caupo viatorum „.

Observandum tamen, quod magister navis, caupo, & alii ejusmodi, non tenebuntur resarcire damna passa a viatoribus, si de hoc convenerint: Item si prædixeris, inquit Lex (L. Debet exercitor, eod. tit.), ut unusquisque vectorum res suas servet, neque damnum se præsteturum, & consenserint vectores prædictioni: non convenerit. Alias si nullum pactum intervenerit, exercitor navis, ut habetur in Institutionibus Justinianeis (lib. 4. tit. 5. De obligationibus, quæ ex quasi delicto nascuntur), aut caupona, aut stabuli, de dolo, aut furto, quod in navi, aut caupona, aut stabulo factum erit, quasi ex maleficio teneri videtur. Hæc autem Leges, quæ ob bonum publicum fuerunt statutæ, obligant in conscientia, modo superius explicato (§. Item exercitor.).

Quæst. 37. Quotuplex est culpa, quæ potest obligare ad restituendum damnum proximo illatum?

Resp. Tres culparum species in utroque jure distinguunt jure consulti: Prima dicitur *lata culpa*, id est, gravis & notabilis, & juxta verba Legis: *lata culpa finis est, non intelligere, id quod omnes intelligunt*. Dum scilicet quis non videt, aut non attendit, & considerat ea, quæ ab omnibus communiter considerantur: dum non facit ea, quæ a fere omnibus ejusdem status & conditionis sunt: aut ea negligit & obliviscitur, quæ ab alijs passim negligi non solent.

Levis culpa est, cum non intelligitur, neque fit illud, quod ab iis qui diligentes habentur, intelligitur & communiter fit, aut omittitur, vel negligitur, quod diligentes omittere & negligere non solent.

Levissima autem culpa committitur, cum scilicet non omnia sunt, aut prævidentur, quæ a viris prudentissimis & diligentissimis vulgo fieri, aut prævideri solent.

Ex.

Exemplum lætæ seu notabilis culpæ assignari potest, veluti si quis relinquat pecuniam, vel gemmam, aut quidsimile, in vico, aut alio publico loco; si notabilem summam mutuo det ei, qui æstimari jam debuerat alieno ære gravatus: si rem maximi pretii sine necessitate conserignet & committat ei quem non noverat: si omittat januam domus suæ per noctem claudere, & hujusmodi.

Exempla culpæ levis dici possunt, si quis utatur famulo, cujus fidelitas non est bene perspecta: Si aliquid suscipiat vel aggrediatur negotium, quod vix ad debitum finem perducere possit: Si iter faciat non omnino a latronibus tutum: Si nimis tardet colligere, aut transferre in horreum, frumentum vel alios fructus.

Demum levissimæ culpæ exempla poni possunt. Si quis omittat sub clave referare vestes, libros, & similia, quæ domestici, etiam minus fideles, ut plurimum non surripiunt: Et si talia ponantur in cubiculo quod a famulis aperiri potest: Si aliquis calculi error fiat in magna aliqua summa computanda: Si quis non prævideat omnes artes & versutias, quibus fures valde insignes uti possunt: Si non advertat, de rebus secretis loquens, quod ab aliquo forte per aperturam seræ audiri possit, & hujusmodi.

Quest. 38. Quot modis committi possunt culpæ, quæ ad restitutionem obligent?

Resp. Tribus modis: aliæ enim culpæ committi possunt ratione alicujus contractus; aliæ oriuntur ex obligatione, quam quis sponte suscipit, alicujus officii, vel muneris, aut dignitatis causa: demum aliæ sunt, quæ damnum proximo afferunt per quasi delictum: quæ omnia breviter & distincte explicare conabimur.

Quest. 39. Tenetur ne quis ad restitutionem ex culpa levissima, commissa occasione alicujus contractus?

Resp. Quoties contractus initus est in commodato vel utilitatem unius tantum ex contrahentibus, teneri potest ille ad restitutionem ex culpa etiam levissima: sic enim habetur in Institutionibus Justiniani (§. Item, ii institut. Quibus contrahitur oblig.); *Is qui utendum accepit, sane quidem exactam diligentiam custodiendæ rei præstare debet; nec sufficit ei tantam diligentiam adhibuisse, quantum suis rebus adhibere solitus est, si modo alius diligentior poterat eam rem custodire.* Et in Jure Canonico, Gregorius IX. de commodato loquens: *Cum gratia sui, inquit, tantum accepit, de levissima culpa tenetur.* E contra si tam commodantis quam commodatarii gratia commodatum fiat, tunc commodatarius tenetur tantum ad restitutionem ex culpa levi, non autem levissima, juxta Legem civilem, cujus hæc sunt verba (*Leg. in rebus, ff. commod. vel contra*); „ In rebus, commodatis talis diligentia præstanda est, qualem quisque diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet” Hæc ita; si dumtaxat accipientis gratia commodata sit

res: at si utriusque, veluti si communem amicum ad cenam invitaverimus, tuque ejus rei curam suscepis, & ego tibi argentum commodaverim: scriptum quidem apud quosdam invenio, quasi dolum tantum præstare debeas; sed videndum est, ne & culpa præstanda sit, ut ita culpæ fiat æstimatio, sicut in rebus pignori datis & dotalibus æstimari solet; id est, ut bene explicatur a Glossa (Gloss. ibid. in verbo æstimatio) ut levis culpa, non levissima veniat.

Aliquando autem commodatarius tenetur tantum de lata culpa, quæ in jure dolo æquiparatur; sic enim statuitur in Lege civili (Leg. Sit certum, §. Interdum, eod. tit. ff. commod.): Interdum plane dolum solum in re commodata, qui rogavit, præstabit; ut puta si quis ita convenit, vel sua dumtaxat causa commodavit, sponsæ forte suæ, vel uxori, quo honestius culpa ad se deduceretur.

Sic igitur concludere possumus, quod regulariter loquendo, quoties contractus celebratus est ad mutuum contrahentium utilitatem, non tenetur quis restituere, nisi ob levem & latam culpam. Quod si contractus sit tantum incommodum vel utilitate alterius ex contrahentibus, tenetur de culpa levissima is, in cujus beneficium initus est contractus: alter vero tenetur solum de lata culpa: ut concluditur passim ex Reg. Contractus, ff. de Regulis juris.

Quæst. 40. Quinam sunt contractus, vel quasi contractus, in quibus tenetur quis ad restitutionem, propter aliquam culpam?

Resp. In Lege modo citata undecim numerantur; nempe Depositum, Precarium, Mandatum, Commodatum, Venditio, Pignoratio, Locatio, Dos, Tutela, Negotiorum gestio, & Societas; ex quibus aliqui sunt tantum quasi contractus. Sed ut id magis dilucide explicari possit, & hujus doctrinæ applicatio facilius in praxi fiat, non erit inutile aut superfluum de iis omnibus contractibus sigillatim hic disserere.

Quæst. 41. Ob quam culpam tenetur quis ad restitutionem in contractu depositi?

Resp. De Deposito locuti sumus Tom. I. Theologiæ Moralis, Tr. 5. c. 8. Hic videri possunt varii casus, in quibus adest restituendi obligatio ex contractu Depositum. Satis igitur erit hic obiter dicere, quod depositarius regulariter non tenetur ad resarcienda damna rei depositæ, nisi ob latam & gravem culpam, & ex aliqua fraude; juxta Legis dispositionem, in qua sic legitur (L. Depositum, §. Quod autem, ff. depositi vel contra.): Depositarius non tenetur, nisi de dolo & lata culpa. Teneri tamen potest ex levi culpa in tribus casibus. Primo, si ita expresse convenit, quod scilicet teneatur ex levi culpa; sic enim loquitur Lex (Leg. 1. §. Si convenit, eod. tit.): Si convenit, ut in deposito & culpa præstetur.

vata est conventio; contractus enim legem ex conventionem accipiunt. 2. Depositarius tenetur de levi culpa, cum aliquid mercedis accepit, ut habetur in Canone (Cap. Bona fides, de Deposito); De culpa quoque teneris, si te ipsum deposito obrulisti, vel si aliquid pro custodia recepisses. Quia scilicet tunc contractus depositi non est minus utilis depositario, quam deponenti; & tunc potius considerari debet ut locatio operum, quam ut depositum. Demum si depositarius se ipsum deponenti sponte obtulit, tenetur ex culpa levi, ut supra notatum est ex Canone; & constat etiam ex Lege Civili, in qua sic statuitur (L. 1. §. Sape evenit, ff. depositi): Sed & si quis se deposito obrulit, idem Julianus scribit, periculo se depositi illigasse: ita tamen ut non solum dolum, sed etiam culpam & custodiam præster; non tamen casus fortuitos.

Tenetur etiam aliquando depositarius ob casus fortuitos; nam ut dicitur a Gregorio IX. (Cap. Bona fides, de deposito, l. 1. §. Sape ff. depositi) Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur. Et in Lege Civili notatur, quod sæpe evenit, ut res deposita, vel nummi, periculo sint ejus, apud quem deponuntur: ut puta si hoc nominatim convenit.

Quæst. 42. Quænam culpa obligat ad restitutionem in contractibus precarii, & commodati?

Resp. Tractavimus de precario Tomo 1. Theologiæ Moralis, Tr. 5. c. 10. Sed non inutile erit hic notare, juxta Legem Civilem (L. Quæstum, ff. de precar.), quod generaliter erit dicendum, in restitutionem venire dolum, & culpam latam dumtaxat, cætera non venire. Plane post interdictum editum, oportebit & dolum, & culpam, & omnem causam venire; nam ubi moram quis fecit precario, omnem causam debet restituere. Ita ut teneatur refarcire damna, sive ex dolo, sive ex culpa levi, sive etiam ex casu mere fortuito superventa, quia scilicet tunc mora non potest esse sine culpa, & revera contraria est obligationi ex contractu precarii provenienti.

Quantum ad Commodatum, de eo satis actum est Tomo 1. Tr. 5. cap. 9. & supra q. 31.

Quæst. 43. Quid est Mandatum? Et ob quam culpam tenetur quis ad restitutionem in hoc contractu?

Resp. Mandatum, seu Commissio, est contractus, per quem aliquis, alterius precibus, in se suscipit onus faciendi gratis rem aliquam honestam & licitam. Hæc descriptio ex variis Legibus sumpta est. EA primo contractus, quia est conventio inter duos, vel plures; & hæc vox generis locum habet. Per quam quis, alterius precibus, in se suscipit onus; quia, ut in Lege notatur (Leg. 1. ff. mandati, vel contra), originem ex officio atque amicitia trahit. Dicitur: gratis faciendi, quia mandatum necessario debet esse gratuitum, & ut in eadem Lege habetur; Mandatum, nisi gratuitum, nullum est in-

est ... *interveniente enim pecunia, vel ad locationem & conductionem potius respicit.* Et hæc est differentia specifica hujus contractus. Attamen usus obtinuit, ut in communi loquendi modo, etiam inter Advocatos & Procuratores, dicatur mandatum quæcumque commissio, etiam intuitu mercedis suscepta; unde dicitur passim, aliquem commississe, seu mandatum dedisse tali Procuratori vel agenti, ut litem sibi intentatam sustineret: aut mercatorem mandasse alicui, ut merces sibi Venetiis compareret, & sic de cæteris; licet hujus generis mandata, ut plurimum sub aliqua mercedis aut salarii spe aut pactione fiant.

Dicitur demum in definitione: *Faciendi rem honestam & licitam*; quia ex mandato faciendi quid turpe, vel illicitum, nulla oritur de jure obligatio: ut statuitur in Lege his verbis (Leg. *si remunerandi ff. mandati §. si passus*): *Rei turpis nullum mandatum est, & ideo hoc actione non agetur.* Et in Institutionibus Justiniani Imperatoris (*tit. de mandato, §. Illud quoque*): „ Illud
 „ quoque mandatum non est obligatorium, quod contra
 „ bonos mores est; veluti si Titius de furto, aut de dano
 „ faciendo, aut de injuria facienda mandat tibi; li-
 „ cet enim poenam istius facti nomine præstiterit, non
 „ tamen ullam habet adversus Titium actionem: id
 „ est, non potes obtinere contra illum quamlibet restitutio-
 „ nem damni. De mandato obiter tractavi, Tom. 1. Tr.
 3. De emptione & venditione, Cap. 7. Sed non inutile
 erit hic advertere, quod, ut habetur in Institutionibus
 (*Instit. Justin. lib. 4. de mandato*).

„ Mandatum contrahitur quinque modis, sive sua tantum
 „ gratia aliquis tibi mandet, sive sua & tua, sive
 „ aliena tantum, sive sua & aliena, sive tua & aliena.
 „ At si tua tantum gratia mandatum sit, supervacuum
 „ est mandatum, & ob id nulla ex eo obligatio, nec
 „ mandati inter vos actio nascitur. Mandantis tantum
 „ gratia intervenit mandatum: veluti si quis tibi man-
 „ det, ut negotia ejus gereres, vel ut fundum ei emer-
 „ res, vel ut pro eo sponderes. Tua gratia, & mandan-
 „ tis: veluti si mandet tibi, ut pecuniam sub usuris
 „ crederet ei, qui in rerum ipsius mutaretur: aut si
 „ volente te agere cum eo ex fidejussoria causa, mandet
 „ tibi, ut cum eo agas periculo mandantis, vel ut
 „ ipse periculo stipuleris, ab eo quem tibi deleget ad
 „ id quod tibi debuerat. Aliena autem tantum causa
 „ intervenit mandatum, veluti si tibi aliquis mandet,
 „ ut Titio fundum emeret, vel ut pro Titio sponderet.
 „ Sua & aliena, veluti si de communibus suis & Titii
 „ negotiis gerendis tibi mandet, vel ut sibi Titio fun-
 „ dum emeret, vel ut pro eo & Titio sponderes.
 „ Tua & aliena, veluti si tibi mandet, ut Titio sub
 „ usuris crederes: quia sine usuris pecuniam crederes,
 „ aliena tantum gratia intercedit mandatum.

„Tua tantum gratia intervenit mandatum, veluti si tibi mandet, ut pecunias tuas in emptione potius prædiorum colloques, quam fœneres: vel ex diverso, ut pecunias tuas fœneres potius, quam in emptione prædiorum colloques; cujus generis mandatum, magis consilium quam mandatum est“.

His positis, difficile est determinare in praxi, ob quam culpam mandatarius teneatur ad restitutionem, nec in eo Jurisconsulti semper inter se consentiunt. Nihilominus, juxta Leges Civiles & naturalem æquitatem, videtur dicendum, quod cum mandatum est mere gratuitum, & ad solam mandantis utilitatem, mandatarius non tenetur, nisi ob culpam latam, vel levem. Verum si mandatum non est gratuitum, vel respicit utriusque utilitatem: in his casibus mandatarius tenetur etiam de culpa levissima, nisi intervenerit alia tacita, vel expressa conventio.

Quæst. 44. Quenam culpa obligat ad restitutionem in quasi contractu, qui dicitur negotiorum gestio?

Resp. Cum quis ultro, & sine ullo mandato, administravit absentis negotia, tenetur tantum de dolo, vel lata culpa, si tunc verisimile erat, quod nullus ea negotia gereret, & ita magnæ & gravi jacturæ obnoxia fuissent cum non parvo domini damno. Sed e contra si probabile erat, quod alius hæc negotia administraturus esset, tunc negotiorum gestor tenetur etiam de levi culpa. Imo si quis talia negotia ultro gerens, in causa fuit, cur diligentissimus homo ea non gesserit, tenetur etiam de culpa levissima, juxta Legis mentem, in qua dicitur (*Leg. in re mandata, Cod. mandati*): *Aliena negotia exacto officio neglectum ac declinatum, culpa vacuum est.* In primo autem casu, ex dolo solummodo quis tenetur; quod æquitati consonum est & Legi, in qua sic legitur (*L. Ait Prætor. §. Interdum, ff. de negot. gestis*): *Interdum in negotiorum gestorum actione, Labeo scribit, dolum solummodo versari. Nam si affectio ne coactus, ne bona mea distrabantur, negotiis te meis obtuleris, æquissimum est, dolum dumtaxat te prestare: que sententia habet æquitatem.*

Quoad secundum casum, qui frequentius in praxi accidit: *Super his quidem, inquit Lex (Leg. Tutor. Cod. de negot. gestis), que nec tutor, nec curator constitutus, ultro quis administravit: cum non tantum dolum, sed & latam culpam, sed & levem prestare necesse habeat, a te conveniri potest.*

De levissima etiam, ut dixi, culpa teneri potest negotiorum gestor: quia *exactissimam quisque compellitur reddere rationem, ut statuit Justinianus Imperator (l. 3. tit. 28. de obligat. que ex quasi contractu nascuntur.)*: *nec sufficit talem diligentiam adhibere, qualem suis rebus adhibere solet: si modo alius diligentior eo, commodus administraturus esset negotia.*

Præterea qui, sine ulla mandati specie, ultro administravit aliena negotia, tenetur aliquando restituere ob casum etiam fortuitos, juxta Leges citatas in Glossa his verbis (*Gl. in l. Si negotia, ff. de negot. gestis, in verb. Si solitus.*): Nota hic sex casus, in quibus gestor negotiorum tenetur de casu. 1. Si gessit negotia pupilli, ut Leg. pupilli, eod. tit. in princip. 2. Si accessit animo depraedandi, ibid. §. Sed & si quis. 3. Si ad nova negotia, eadem Leg. si negotia. 4. Si casum in se specialiter recipit, ut Leg. negotium, Cod. de negotiis gestis. 5. Si culpa præcesserit casum, ut Leg. five, eod. tit. 6. Si fuit in mora, ut Leg. cum res, ff. De Legatis.

Quæst. 45. Quænam culpa obligat ad restitutionem in contractu emptionis & venditionis?

Resp. Etsi de eo contractu fuse actum sit Tomo primo Theologiæ Moralæ, Tr. 3. non tamen superfluum erit explanare hic hanc difficultatem, quæ plerumque occurrit in praxi. Venditor igitur regulariter tenetur resarcire damna, quæ rei venditæ acciderunt, ob culpam latam & levem, ut inferunt Jurisconsulti ex Leg. *Hoc ita, ff. De periculo & commodo rei venditæ (L. Custodiam, de periculo & commod. rei venditæ.)*, & alia in qua sic habetur: *Custodiam venditor præstare debet, quam præstent hi quibus res commodata est, ut diligentiam præstet exactiorem quam in suis rebus adhiberet.*

Assignari quoque possunt plures casus, in quibus venditor tenetur ob casus fortuitos. Nam si venditio facta fuit sub conditione, & damnum accidat nondum impleta conditione, venditor totum damnum subire debet: quia conditio de futuro suspendit contractum, ejusque impedit effectum & perfectionem, antequam impleatur. 2. Si venditor in se recipit casus fortuitos ex pacto expresso, hæc conventio observanda est. 3. Si res vendita tantum fuit in genere, v. gr. navis, bos, galerus, non determinando individualiter talem, tunc casus fortuiti sunt periculo venditoris: quia scilicet individua perire rei vel deteriorari facile possunt, non autem tota alicujus vel animalis species. 4. Si venditio facta sit cum disjunctione optionis, v. gr. ex meis duobus equis, vendo tibi unum, vel alterum: in hoc casu, ad quemcumque spectet optio, sive ad venditorem, sive ad emptorem, si alter ex his equis pereat ante optionem factam, damnum est penes venditorem. 5. Si antequam res tradita sit emptori, occupetur, & publice vendatur auctoritate Magistratus, ob aliquod venditoris delictum, tunc non perit emptori, sed venditori.

6. Si venditor fuit in mora tradendi rem venditam emptori, & interim pereat, aut damnum patiat, etiam casu fortuito, damnum spectat ad venditorem. Denique si res venditæ consistant in pondere, numero, vel mensura, puta, oleum, triticum, vinum, pecunia numerata,

ta, argentum, aurum, & similia: si dictæ res venditæ fuerunt in genere, non numeratæ ponderatæ, sed in cumulo, vel acervo, quidquid contineat, mediante certo pretio: in hoc casu fortuita damna spectant ad emptorem, non vero ad venditorem. Quod si dictæ res venditæ fuerunt certo pretio pro quacunque libra, vel mensura, tunc superveniente aliquo damno per casum fortuitum, priusquam res ponderatæ, mensuratæ, vel numeratæ sint, tale damnum respicit venditorem. Et ut habetur in Lege Civili, si quis vinum vel quid simile vendidit determinato pretio, sub conditione, quod prius gustabitur: casus fortuiti incidentes, antequam id præstetur, spectant ad venditorem, quamvis emptor jam desinaverit dolia; nisi tamen esset aliqua inter partes facta conventio contraria; quæ tunc esset observanda, juxta axioma juris jam allatum, quod scilicet pacta dant legem contractibus. Omnia autem, quæ in hac quæstione diximus, statuuntur in variis Legibus Civilibus, quas brevitatæ causa, citare potius, quam ad longum referre malui. Leg. *Necessario*, ff. De periculo & commodo rei venditæ, Leg. *Cum speciem*, Cod. eod. tit. Leg. *Si in venditione*, ff. eod. tit. Leg. *Quod si neque*, ff. eod. tit. Leg. *In ratione*, §. *verum est*, ff. Ad legem falcidiam, Leg. *Si fundum*, ff. Locati & conducti, Leg. *Illud*, ff. De periculo & commodo rei venditæ, Leg. *Quid scire*, §. *In his*, ff. de contrahenda emptione, Leg. I. & Leg. *Si vina*, ff. de periculo & commodo rei venditæ.

Quæst. 46. Quis est contractus pignoratitius? Et quænam culpa obligat ad restitutionem in hoc contractu?

Resp. Pignus, seu pignoratitio, est conventio, per quam debitor aliquid tradit creditori pro assècuratione debiti: dolus autem, & culpa notabilis, & levis, obligant ad restituenda damna, quæ accidere possunt rei creditæ & pignoratæ; regulariter vero non est obligatio restituendi ob levissimam culpam, juxta Leges Civiles, ut constat ex Leg. *Ea igitur*, & Leg. *Si cum venderet*, §. *venit*, ff. De pignoratitia actione, ubi sic habetur (Leg. *Si cum venderet*, ff. de pignoratitia actione.): *Venit in hac actione & dolus, & culpa: venit & custodia. Ea igitur quæ diligens paterfamilias in suis rebus præstare solet, a creditore exigantur.* Et Glossa ibidem expresse dicit (*Gloss. ibid. verbo, ut in commodato.*), quod in pignoratitia levis tantum culpa venit.

Quæst. 47. Quænam culpa obligat ad restitutionem in contractu locationis?

Resp. Satis fuse locutus sum de hoc contractu Tomo 2. Theologiæ Moralis Tr. 5. & sigillatim de culpis in eo concurrentibus Cap. 3. in quo dixi, culpam notabilem, vel levem regulariter ad restitutionem obligare, & aliquoties etiam culpam levissimam, cum nempe quis locavit operas suas ad transportandam rem valde fragilem, quæ indiget diligentissima cura, ut integra duca-

tur: *Qui*, inquit Lex (*L. Si merces, §. Qui columnam ff. locati, & conducti.*) columnam transportandam conduxit, si ea, dum tollitur, aut portatur, fracta sit; ita id periculum præstat, si qua ipsius eorumque, quorum opera uteretur, culpa acciderit. *Culpa autem abest, si omnia facta sunt, que diligentissimus quisque observaturus fuisset.*

Quest. 48. Quænam culpa obligat ad restitutionem in Tutela, Dote, & Societate?

*Resp. Regulariter quis tenetur ad resarcienda damna; in his contractibus, seu quasi contractibus, ob culpam notabilem vel leuem. In Lege enim sic habetur (*Leg. Contract. ff. de reg. juris.*): *Dolum & culpam, dotis datio, tutela, negotii gestio: in his quidem & diligentia requiritur, Societas, & rerum communio, & dolum & culpam recipi. Sed hæc ita, nisi si quid nominatim convenit, & plus vel minus in singulis contractibus. Nam hoc servabitur quod initio convenit; legem enim contractui dedit.**

Quest. 49. Ob quam culpam tenetur ad restitutionem, qui damnum alteri intulit in exercitio officii, dignitatis, vel muneris sui, vel etiam suæ artis?

*Resp. Primo Judices, ut ait sanctus Raymundus, faciunt aliquando iniquam sententiam dolo malo, aliquando per imprudentiam: in primo casu, sive timore, sive cupiditate, sive odio, sive amore, sive alia iniqua causa, iniquam tulerint sententiam, tenentur præcisè ad omne interesse illi, qui ea tali sententia læsus est; nisi forte possent inducere illum, pro quo tulerunt sententiam, ad plenariam restitutionem faciendam ei, qui fuit læsus. *Leg. ult. Cod. De poena Judicis qui male Judicavit: & Can. Quatuor. 11. q. 3. in 2. casu, scilicet cum per imprudentiam, tenetur secundum leges læso, in quantum bonum & equum videbitur religioni judicantis. Leg. ult. ff. De variis & extraordinariis cognitionibus: in judicio tamen anime credo idem quod in primo casu, scilicet quod teneatur ad restitutionem in culpa enim fuit cum scivit, vel scire debuit se insufficientem, & tamen judicare talem causam præsumpsit; & idem si erat sufficiens quoad scientiam, si voluisset libros revolvare & studere: sed quia fugit negligens, & noluit studere, quem debuit condemnare; absolvit, & e converso.**

Videtur igitur dicendum, juxta sancti Raymundi mentem, quod regulariter Judices tenentur ad restitutionem ob culpam notabilem, vel levem. Et eadem videtur esse ratio de Advocatis, Procuratoribus, Notariis, Medicis, Chirurgis, Pharmacopis, Architectis, & aliis, qui publice artem aliquam profitentur; ut constat ex Canone, in quo sic habetur (*Cap. Si culpa, de injuriis, & damno dato.*): *Si culpa tua datum est damnum, aut hæc imperitia tua, sive negligentia evenerunt;*

jure super his satisfacere se oportet; nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel iusturam. Tenetur autem Advocatus, ex mente sancti Raymundi (10. §. 39.), ad restitutionem omnium, illis quibus prestavit patrocinium, si propter suam infidelitatem, vel negligentiam, vel imprudenciam, amiserunt causam. Et idem de reliquis supradictis & hujusmodi, quia ut plurimum eorum opera quis non uteretur, si non existimaret, eos munere suo recte defuncturos; cum præsertim ex ipso officio quoddammodo teneantur esse solerti, diligentes, & capaces, in exercenda arte, quam publice profitentur.

Addi potest, quod dum illis offertur, & ab illis acceptatur aliquod opus faciendum, fit aliqua cum eis tacita conventio, quæ mutuum contrahentium utilitatem respicit: & supra dictum fuit, quod in hujusmodi conventionibus tenetur quis restituere ob culpam etiam levem. Præterea cum opificibus fit aliqua species contractus locationis operarum; at certum est quod in tali locatione tenetur quis resarcire damnum ob culpam levem, ut supra dictum fuit; quinimo potest etiam ob culpam levissimam quis teneri, cum adest aliqua de hoc conventio, aut cum opifices, aliqua adhibita industria, impediunt, ne quis alio opifice magis perito uteretur, fingentes se non minus peritos, aut etiam peritiores, quam quilibet alius in eadem arte.

Quest. 50. Quænam culpa obligat ad restitutionem in delictis, vel quasi delictis?

Resp. Dubium non est, quod accedente dolo malo, vel culpa notabili, tenetur quis restituere damna venientia ex homicidio, vel alia criminis specie. Sed non ita facile est determinare, utrum quis teneatur ex culpa, vel negligentia levi. Innocentius Papa IV. docet (in lib. 5. Decret. tit. de homic. Cap. Sicut dignum, n. 4.), quod, si culpa vel negligentia dedit quis damnum; ut si non bene cohibuit ignem, ne ad domos aliorum vagaretur: tunc tenetur actione Legis Aquiliæ. Sed tamen in foro pœnitentia non videtur, quod teneatur ad emendam damni, pœna est reis imponenda de negligentia, non pœna de damno. Lex autem Civilis, quæ intendit circa conservationem patrimoniorum, constituit, quod etiam ad restitutionem damni teneatur. Item bene fatemur, quod si aliquo modo intenderet per ignem dare damnum, quod etiam tunc in foro pœnitentia condemnaretur; & idem dico, si non intenderet, sed lata culpa esset.

Attamen hæc decisio parum tuta visa est Abbati Panormitano, sicut & pluribus aliis Juris Canonici interpretibus: Hoc dictum Innocentii, inquit Panormitanus (in l. 5. Decretalium, tit. 6. de injuriis cap. Si egressus), est valde singulare, de quo multum dubito, quare forus animæ debeat discrepare a foro con-

tentioso, cum hæc lex sit valde rationabilis. *Et idem clarissimus Doctor, in Cap. Si culpa, ibid. Nota, inquit, ex textu, quod ex sola culpa, seu negligentia, tenetur quis ad satisfactionem damni, etiam de jure Canonico, quantumcumque non habuit voluntatem damnificandi; & cum hæc littera loquatur indistincte de culpa, seu negligentia, debet intelligi de qualibet culpa: quia indefinita æquipollet universali. Inferitur ergo, quod in hac actione Legis Aquilæ, venit levissima culpa de jure Canonico sicut de jure Civili; ut in *Leg. Aquilis, ff. ad Legem Aquiliam*. Et dicitur levissima culpa, quando diligentissimus homo scivisset præcavere. Et facit iste textus sic intellectus, contra opinionem Innocentii, ut etiam in foro animarum teneatur ad emendam, licet ex levissima culpa damnum illatum sit: quia cum hæc Lex Principis sit valde rationabilis, & non sit mera pœna ex parte damnum passii, deberet observari etiam in foro animarum. Nec obstat Caput *Inebriaverunt, 15. q. 1. super quo* se fundat Innocentius, quia ibi est mera pœna; sed hic est interesse ex parte patientis damnum.*

Hæc doctrina conformis est axiomati juris relato a Glossa (*fin. in c. Cum consingat, de officio delegati.*): *Ubi Lex non distinguit, etiam nec nos distinguere debemus.*

Itaque dici potest, quod cum ab aliquo commissum est delictum, vel quasi delictum, ex imprudentia & culpa, quam homo diligens & circumspèctus præcavisset: tunc, ut procuretur veri & solida conscientie securitas, debet ille refarcire in se secuta damna, aut efficere, ut ille, cui restitutio fieri deberet, aliqua illius restitutionis parte contentus sit, & quod amplius est, voluntarie remittat: quod certe damnificatus eo facilius præstare debet, quod talis culpa levis fuit, & perpetrata sine malitia, ita ut potius compassionem, quam rigorem, mereri videatur.

Quest. 51. Hæredes tenentur ne restituere pro defunctis, quibus successerunt?

Resp. „ Qui injustam accipit hæreditatem, inquit S. Joannes Chrysostomus (h. m. 2. in q. 5. Epist. 1. ad Cor.), etsi ipse eam non rapuit, aliena tamen possidet, & hoc certe persuasum habet, & propterea dignus est, quod puniatur. Nam si alio rapiente, raptam acciperes, deinde qui sua amisit, & vim passus est, ea te reposceret; num satis tibi esset ad excusationem, te ab eo nihil rapuisse? minime. Quidnam diceres in judicium vocatus? dic, quæso; num quod alius diripuerit? verum tu possides: ille rapuit, tu frueris. Hoc autem exteriores sanciant Leges, quæ, raptoribus omissis, eos qui suis rebus spoliati sunt, ab illis reposcere jubent, apud quos sua inventa fuerint. Quamobrem si injuria affectos nosti, eis redde, & Zachæum imitare cum restitutionis incremento.

Dubium igitur non est, quin hæres teneatur omnia bona, quæ in hæreditate injuste acquisita reperiuntur, restituere, & omnia resarcire damna a testatore illata: De hæredibus autem raptorum, inquit S. Raymundus (in sum. lib. 2. tit. de rapt. §. 24.), licet secundum Leges aliter distinguatur, dico, jure Canonico eos tenevi ad omnia debita defunctorum, in quorum locum succedunt. Ut autem circa hæredes materia latior habeatur, nota, quod quilibet hæres, sive filius, sive extraneus, non distincto, utrum raptoris, vel alterius, teneatur jure Canonico ad omnia debita defuncti persolvenda, sive fuerint ex contractu vel quasi, sive ex maleficio vel quasi, sive pervenerit res illa, pro qua debitum fuit contractum, ad eum, sive non; sive lis fuerit contestata cum defuncto, sive non. 16. q. 6. Si Episcopus. Extra. De Pignoribus. Ex præsentium. De Solutionib. Cap. 1. Et de Usuris. Tua nos. Et de raptoribus. In litteris. Et de Sepulturis. Cap. ult. Et de Sens. excomm. A nobis, 2. in fine. Et argumento, ff. De conditione furtiva. Si pro fure, §. conditio.

Observandum tamen pro praxi, quod cum defunctus damnandus erat ad pœnam pecuniariam, aut emendam, propter aliquod delictum, vel quasi delictum videtur, quod hæres non tenetur hanc pœnam solvere, nisi ante deliquentis mortem petita fuerit in judicio, & lis incepta; quod si querela incepta tantum sit post testatoris mortem, tunc illius hæres tenetur tantum resarcire damna ex tali delicto secuta, non autem solvere pœnam pecuniariam. Quia licet in Lege Civili (Reg. Omnes pœnales, ff. De action. & obligation.) : Omnes pœnales actiones, post litem inchoatam, etiam ad hæredes transeant; tamen quando lis inchoata non est, contractum est observandum, juxta id quod habetur in Institutionibus Justinianeis (Inst. l. 3. tit. 12. de perp. & tempor. actionib. §. Non autem.); est enim certissima juris regula, ex maleficiis pœnales actiones, in hæredem rei non competere. Et hæc regula valde consona est juri naturali & Canonico.

Non inutile etiam erit observare, quod si is, cui aliquid debetur aut ex contractu, aut alio quovis modo, aut cui debebat fieri restitutio ratione alicujus damni, mortuus est, tunc restitutio fieri debet illius hæredi, qui, juxta jus Canonicum & Civile, succedit in universum jus, quod defunctus habuit.

Quæst. 52. Operarii, artifices, vel famuli, qui fideliter non impenderunt operam, ut debebant, receperunt tamen stipendium, possunt ne obligari ad restitutionem?

Resp. Cum stipendium, seu salarium, concessum sit tantum operariis & famulis, propter operam, aut famulatum, quem fideliter præstare tenentur; concludendum est, quod si desint officio suo, non merentur illud recipere; ac proinde tenentur, juxta æquam mensuram de-

fectus, illud restituere, & resarcire damnum, quod passus est dominus ex illa fraude, negligentia, vel infidelitate. Ut enim docetur in Catechismo Romano (p. 3. de 7. Præcepto, n. 17.): „Furtum etiam apertum est
 „operariorum, & artificum, qui totam & integram
 „mercedem exigunt ab iis, quibus ipsi justam ac debi-
 „tam operam non dederunt. Nec vero distinguuntur a
 „furibus servi dominorum, rerumque custodes infidi,
 „quin etiam eo sunt detestabiliores, quam reliqui fu-
 „res, qui clavibus excluduntur quod furaci servo nihil
 „domi obfigatum aut oclusum esse potest.

Et ita cuiuscumque generis operarii, qui in diem locati, non laborant per justum tempus, aut juxta conventionem factam, aut non utiliter laborant: aut etiam ex pigritia, seu desidia, aut negligentia, aut infidelitate aliquod damnum directe vel indirecte inferunt ei, qui eorum utitur opera: tenentur non solum restituere salarium acceptum juxta mensuram defectus: sed etiam resarcire omne damnum, quod eo modo intulerunt. Possunt videri obligationes peculiare cuiuscumque artificis Tomo 2. examinis generalis variarum conditionum. De obligationibus autem famulorum, locutus sum Tomo 6. Theologiæ Moralis, Tract. 5. De 4. Decalogi Præcepto, c. 3. 9. 5.

Quest. 53. Consules, Conservatores, Rectores, Judices & alii Magistratus, quicumque sint, qui non recte munere suo funguntur, possunt ne tuta conscientia percipere mercedem, & emolumenta talibus Magistratibus dari solita?

Resp. Constat, quod si Magistratus & alii hujusmodi, qui mercede, aut salario, aut honorario fruuntur, ut justitiam populo administrent, vel publica negotia gerant, penitus negligant fungi munere suscepto, non possunt percipere emolumenta ob eum finem sibi concessa; imo tenentur resarcire damna Reipublicæ, vel etiam privatis provenientia ex hac culpabili negligentia; quia tenentur ex justitia, & ex juramento in similibus officiis præstari solito, partes susceptas diligenter obire, seu implere. Unde in Catechismo Tridentini sic expresse habetur: *Illi quoque in furum numero reponendi sunt, qui eum ad privatum aliquod vel publicum officium conducti sunt, nullam vel parvam operam navantes, munus negligunt, mercede tantum ac pretio fruuntur.*

Difficilius est in praxi determinare, quid restituere debeant Magistratus, qui aliquam obligationum partem impleverunt, quique idcirco non tenentur omne omnino salarium vel honorarium restituere. In hujusmodi casibus perpendendum est summa cum æquitate tempus defectus, ut proportione servata, mercedis pars aliqua restituatur. Quantum vero ad tempus, in quo, aliquam officii partem implentes, aliam neglexerunt, restituenda est pars emolumentum proportionata defectui. Et in hoc val-
 de

de vitanda est adulatio, qua plures semetipsos decipiunt, aut ab aliis decipiuntur.

Sed omnino saltem refarcienda sunt damna, quæ ex negligentia vel etiam incapacitate provenerunt: quod certe sæpius in praxi gravissimum est, & deberet impellere eos, qui vere propriam salutem diligunt, ad exalaminandum summa cum diligentia, antequam aliquod officium petant aut etiam acceptent, utrum dotes necessarias ad id recte implendum habeant, & eam rectitudinem vere intendant.

Quest. 54. Judices qui pecuniam, aut aliud acceperunt ab una ex partibus, aut a duabus, ut in eam favorem judicarent, tenentur-ne ad restitutionem?

Resp. Sanctus Raymundus de Pennafort, cujus tanta erat juris utriusque peritia, ut Decretalium Collectionem Gregorius IX. illi commiserit, huic quæstioni dilucide respondet, his verbis (*in sum. l. 2. tit. 5. De rapt. §. 36.*); „ Quid si Judex accepit pecuniam, ut ferret sententiam? Distingue, aut receipt pecuniam, ut judicaret inique, aut ut judicaret bene, aut simpliciter ut judicaret: in primo casu, si tulit sententiam inique, tenetur, ut dictum est supra in illo, qui dolo malo; sed pecuniam male acceptam, sive tulerit sententiam iniquam, sive justam, sive nullam, tenetur indistincte restituere, non ei qui dedit, cum turpiter dederit, sed ei in cujus injuriam receipt. *l. 9. Can. Jubemus. Et argumento l. 7. q. 4. Si quis in arvio, ff. De calumniatoribus. Et generaliter, §. 5. Illud.*

„ In aliis duobus casibus similiter tenetur restituere; quia cum ex officio suo teneatur judicare, & bene, & gratis, turpiter accepit, & crimen concussionis commisit. Et idem dico, si acceperit pecuniam, ut judicaret, cum non deberet judicare, vel ut male judicaret, *l. 1. q. 1. Jubemus. Extra, de simonia. Nemo. Et Augustin. l. 1. q. 3. Non licet judici vendere justum judicium.*

„ Sed cui restituat? Licet quidam aliter dixerint, dico, quod illi, qui dedit, si bona intentione dedit, scilicet ut jus, & quietem sibi conservaret. *l. 4. q. 5. Non sane. Extra, de simonia. Dilectus 1. Si dedit, ut animum judicis sibi sub specie recti inclinaret, & ita indirecte, ac tacite intendebat ipsum corrumpere: non illi, sed pauperibus, & illi, in cujus injuriam data fuit, juxta arbitrium Ecclesiæ, restituenda pecunia; ut in præallegato Can. Non sane. Et dixi supra in eo, qui dedit, ut inique judicaret.*

„ Item, quod si nullo modo voluit ferre sententiam Judex, & propter hoc pauper aliquis, vel alius amittit jus suum: dico, quod tenetur Judex, & facit litem suam, id est, debet restituere litis æstimationem ei, qui propter ejus negligentiam læsus est, *22. q. 2. Dominus. Et q. 5. Administratores, Authen. Us deferentes judices, §. penult.*

Quaest. 55. Te netur-ne quis solvere, quod promisit Judici, ut iniquam ferret sententiam, aut alteri, ut committeret homicidium, vel aliud crimen?

Resp. Constat primo, quod ante crimen perpetratum potest quis resilire, & recedere a promissione iniqua: & ita qui promisit pecuniam, ut aliquod crimen committeretur, potest sine dubio huic iniquae conventioni renunciare: sicut & ille, qui spondit se crimen perpetraturum, ut pecuniam reciperet, quia nemo teneri potest ad committendum crimen, aut ad cooperandum crimini.

Verum quaeritur, utrum post admissum crimen, teneatur quis solvere, quod pro illo promiserat? Et Gregorius IX. illam videtur decidere quaestionem, dum sic loquitur (*Cap. Pactiones de pactis.*): *Pactiones factae a vobis ... nullius penitus, quae observata vergunt in animae detrimentum, sunt momenti. Quod etiam de aliis est dicendum. Nam etiam, juxta legitimas sanctiones, factum turpe, vel rei turpis, aut impossibile, de jure, vel de facto nullam obligationem inducit. Ex quo necessario concludendum est, nullam adesse unquam obligationem solvendi, aut faciendi, quod propter crimen promissum fuit, etiam postquam crimen fuit revera perpetratum; quia si adesset aliqua hujuscemodi obligatio, talia pacta essent revera alicujus roboris, & aliquam obligationem inducerent.*

Id etiam probatur ex duabus Juris Canonici Regulis, in quarum prima dicitur (*Regul. 62. de reg. jur. in 6.*) quod *quae contra jus fiunt, debent utriusque pro infectis haberi*: in altera autem asseritur (*Regul. 58. de reg. jur. in 6.*), quod *non est obligatorium contra bonos mores praestitum juramentum*. Atqui constat, quod ea, quae facta non sunt, nullum habere effectum possunt; & quod promissiones contra bonos mores factae, non obligant, cum juramentum, quod ad confirmandas, & roborandas promissiones introductum fuit, obligare non possit, cum bonis moribus adversetur.

Demum constat ex variis Legibus Civilibus, quod hujusmodi promissa sunt inutilia, nulla, nullius roboris, & valoris, & nullam inducunt obligationem (*Leg. Generaliter, ff. de verbor. obligat.*): *Generaliter novimus, turpes stipulationes nullius esse momenti* (*Leg. Pacta, quae C. de pactis.*). *Pacta, quae contra Leges, Constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati juris est. Omnia, quae contra bonos mores, in pactis, vel in stipulatione deducuntur, nullius momenti sunt* (*Leg. ex instrumento C. de inutilibus stipulationibus.*). *Si, ut maleficium fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventionem* (*Leg. Juris gentium, ff. de pactis.*). *Si plagii, vel flagitii faciendi, vel facti causa, concepta sit stipulatio, ab initio non valet* (*Leg. Si plagii, ff. de verb. obligat.*). *Quod turpi ex causa promissum est, non valet* (*Instit. de*

de inutilibus stipular.). Consequenter concludendum est, nullam unquam adesse obligationem implendi, quod contra bonos mores promissum est. De hac materia obiter locutus sum Tom. 1. hujusce Theologiæ Moralis, tract. 6. cap. 2. de Promissione, quæst. 3.

Quæst. 56. Tenetur-ne quis restituere, quod recipit ad delictum perpetrandum?

Resp. Huic quæstioni responsum est Tomo 1. tractatu 6. cap. 2. quæst. 4. Satis igitur erit hic breviter dicere, quod quamvis facile determinari non possit, sitne restituendum, quod perceptum est pro quocumque criminis genere; possumus tamen affirmare, quod non solum Judices, Advocati, testes, tenentur restituere quod receperunt ad ferendam sententiam iniquam, vel sustinendam causam injustam, vel testimonium falsum proferendum; verum etiam difficile admodum concipi potest, quomodo possint esse tuti in conscientia, qui receperunt pecuniam pro adulterio, incestu, vel homicidio, nisi restituant pauperibus, aut Ecclesiæ, id omne, quod hac improba via receperunt; maxime cum dicta crimina pretio aliquo æstimari non possint, nec ullam mereri mercedem, etiam juxta Leges Civiles, ut supra vidimus: cumque pactum, quo mediante pecunia ob talia crimina recepta fuit, nullum sit de jure, sequi videtur, receptam fuisse pecuniam, & possideri sine justo titulo.

Et ita videri potest, quod meretrices, salvo meliori iudicio, idcirco solum possunt ea retinere, quæ hac infami arte consecutæ sunt, quia Leges id eis concedere videntur ad compensandam quamdam utilitatis speciem, quæ inde reipublicæ provenit, dum scilicet majora mala impediuntur, juxta sancti Augustini mentem, dum ait (l. 2. de Ordine, c. 4.): *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.* Quod explicans Angelicus Doctor, sic loquitur (opust. 20. de regimine Principum, l. 4. c. 14.): *Augustinus dicit, quod hoc facit meretrix in mundo, quod sentina in navi, cloaca in palatio. Tolle cloacam, & repleveris fætere palatium: & similiter de sentina. Tolle meretrices de mundo, & replebis ipsum Sodoma.* Propter quam causam idem Augustinus ait, Lib. 13. De Civitate Dei, quod terrena civitas usum scortorum licitam turpitudinem fert. Hæc autem mercedis retentio locum non habet in aliis criminibus a Legibus Civilibus non toleratis, prout toleratur simplex fornicatio, ut modo vidimus. Vide quæ supra dicta sunt Tom. 1. Tr. 5. c. 4.

Quæst. 57. Qui fingentes se pauperes esse, cum revera non essent, receperunt eleemosynam, tenentur-ne ad restitutionem?

Resp. Cum illi, qui talibus fictis pauperibus eleemosynam erogant, eis non dedissent, sed aliis pauperibus, si eos non egere cognovissent: & cum fictorum pauperum fraus fuerit sola causa dictæ erogationis; sequitur,

obligari tales ad restitutionem eorum, quæ simili fraude mediante receperunt. Unde in Catechismo Concilii Tridentini (p. 3. de 7. præcepto, n. 17.): *Furtum prætereas facere videntur, qui fictis, simulatisque verbis, quive fallaci mendicitate pecuniam extorquent: quorum eo gravius est peccatum, quod furtum mendacio cumulant.*

Quod autem hac fictione receptum est, restituendum est potius veris pauperibus quam illis, a quibus acceptum est; quia censentur voluisse se omnino spoliare erogatæ pecuniæ dominio, & usu, ut subvenirent egenis: & impletur eorum voluntas, cum veris pauperibus restituitur, quod in eorum utilitatem erogatum fuit. Ob eandem rationem, virgines, quæ fingentes se natas in tali urbe, vel Provincia, recipiunt elemosynam dotalem destinatam privative illis, quæ in hac Provincia natæ sunt, tenentur illam restituere illis, qui jus nominandi habent, ut alias eligant. Idem dic de illis, qui fingentes se ex tali natione esse, admittuntur in Collegiis, vel aliis domibus iis solum destinatis, qui ex eadem natione sunt.

C A P U T VI.

De iis, qui ad restitutionem obligantur, cooperando furto, vel damno proximo illato.

Postquam locuti sumus de illis, qui revera per semet ipsos furantur, aut damnata injustum proximo inferunt; materiæ connexiono exigere videtur, ut tractemus de illis, qui mediate, & per alios damna causant: id autem pluribus accidere potest modis, quos sigillatim explicare necesse est, quia sæpius in praxi occurrunt.

Quest. I. Quot modis inferri potest, mediate, & per alios damnum injustum proximo?

Resp. Theologi, post Angelicum Doctorem, novem vulgo recensent modos, his versibus comprehensos;

*Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, minus, non obstant, non manifestans.*

Hos novem modos explicat Angelicus Doctor, his verbis (2. 2. q. 62. art. 7. in corp.): „Ad restitutionem tenetur aliquis, non solum ratione rei alienæ, quam accipit, sed etiam ratione injuriæ acceptionis; & ideo quicumque est causa injuriæ acceptionis, tenetur ad restitutionem. Quod quidem contingit dupliciter, directe scilicet, & indirecte; directe quidem, quando inducit aliquis alium ad accipiendum; & hoc quidem tripliciter. Primo quidem modo ex parte acceptionis, movendo ad ipsam acceptionem, quod quidem fit præcipiendo, consulendo, consentiendo expresse, & laudando aliquem quasi strenuum de hoc, quod aliena accepit: alio modo ex parte ipsius accipientis, quia scilicet

licet eum receptat, vel qualitercumque ei auxilium fert: tertio modo ex parte rei acceptæ, quia scilicet particeps est furti, vel rapinæ, quasi socius maleficij. Indirecte vero, quando aliquis non impedit, cum possit, & debeat impedire: vel quia subtrahit præceptum, quod impediret furtum, vel rapinam: vel quia subtrahit suum auxilium, quo posset obistere: vel quia occultat post factum.

Quest. 2. Quando nam tenetur quis ad restitutionem propter mandatum de inferendo damnum proximo?

Resp. Constat, quod quoties, qui mandavit filio, aut famulo, vel alteri quocumque modo sibi subdito, ut aliquid agat in damnum proximi, tenetur tale damnum inferendo secutum resarcire. Quia, juxta Doctorem Angelicum (*ib.*): *Ille qui jubet, est principaliter movens; unde ipse principaliter tenetur ad restitutionem.* Idem dicendum de eo qui alteri alias sibi non subdito mandat, ut alteri inferat damnum; si tale damnum revera secutum sit ex hoc mandato; cum is committat vere, ut ait Alexander III. (*Cap. Mulieres, de sens. excommunic.*) *cujus auctoritate, vel mandato, delictum committi probatur.*

Quest. 3. Qui mandatum dedit de inferendo damnum proximo, tenetur ne resarcire damna, etiam quæ non putabat exinde eventura?

Resp. Cum talis iniuste mandans committat delictum eo gravius, quod est malitia infectum, videtur teneri resarcire damna etiam minime prævisa, quibus occasionem præbuit, licet contra propriam intentionem acciderint, quoties verisimiliter accidere poterant. Quare si Joannes mandat Jacobo, ut verberet Petrum, & Jacobus eum graviter vulneret, aut etiam occidat, Joannes reputatur ejus necis reus, ac proinde tenetur resarcire omnia damna temporalia ex tali mandato secuta; adeo ut incurrat etiam irregularitatem ex homicidio provenientem: ut supra diximus, Tractatu 6. cap. 3. Et hoc juxta Decretum Innocentij IV. in quo sic habetur (*Cap. ult. de homicid. in 6.*): *Is, qui mandat aliquem verberari, licet expresse inhibeat, ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, si mandatarium fines mandati excedens, mutilet, vel occidat; cum mandando in culpa fuerit, & hoc evenire posse dabit cogitare.*

Quest. 4. In quibusnam casibus, is qui mandavit damnum inferri proximo, non tenetur ad restitutionem?

Resp. In duobus casibus; nam si damnum revera non fuit illatum, restitutio locum habere non potest. Præterea si expresse, vel tacite revocatum fuerit mandatum priusquam damnum factum fuisset, ita ut mandatarium admonitus fuerit de hac revocatione; tunc damnum illatum imputari non debet illi, qui mandatum revocavit, sed solummodo, qui damnum intulit. De hac mandati revocatione expressa, vel tacita, locutus sum supra Tr.

6. c. 3. dum de irregularitate ex mandato homicidii pro-
veniente agebatur.

Quest. 5. Quomodo quis ad restitutionem teneri potest
ex pravo consilio alteri dato?

Resp. Qui malitiose dat consilium inferens damnum,
aut illi, qui consilium recipit, aut alteri, tenetur da-
mnum rescire. Verum in praxi accidit, ut detur pra-
vum aliquod consilium bona fide, & imprudenter po-
tius, quam malitiose. Et in hoc casu distinguendum est;
nam si consilium detur ex officio, aut circa res ad pro-
priam consilium dantis professionem, seu artem perti-
nentes, tale consilium dans videtur regulariter teneri re-
scire damna inde provenientia, quoties commisit cul-
pam latam, seu notabilem, vel etiam levem, in dando
ejusmodi consilio; juxta ea, quæ dicta sunt supra cap.
5. q. 49. præsertim si mercedem, aut salarium ex hoc
consilio receperit a Republica, aut a privatis; quia tunc
sepius se peritum in tali materia profitetur, neque illius
consilium sequerentur alii, nisi præsuppositæ peritiæ con-
siderent.

Quod si dans consilium, non agit ex officio, aut ex
propria, quam publice profitetur, arte; tunc non vide-
tur teneri rescire damna inde consecuta, nisi malitiose,
& cum dolo consilium dederit, juxta Juris Canonici
regulam, his verbis exaratam (Regul. 61. de reg. jur.
in 6.): *Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non
fuerit, obligatur.* Ex qua regula concludi potest, quod
dum consilium datum fuit de perpetrando delicto cogno-
ito ut tali, tunc regulariter tenetur consilium dans resar-
cire damna inde secuta; quia semper adesse videtur fraus,
& dolus in tali consilio; vel præjudicium illius, qui con-
silium recipit, vel illius, contra quem datur.

Advertendum tamen cum Angelico Doctore (2. 2. q.
61. art. 7. in corp.), quod tunc solum tenetur consiliator
ad restitutionem, quando probabiliter estimari potest,
quod ex hujusmodi causa fuerit injusta acceptio subse-
cuta; videlicet furtum commissum, aut alia quævis facta
injustitia.

Quest. 6. In quibusnam casibus tenentur Advocati ad
restitutionem, sive ob pravum consilium datum, sive ob
male navatam operam in patrocinando?

Resp. Sanctus Augustinus de præcipuis Advocatorum
obligationibus instruere nos voluit, dum sic loquitur (e-
pist. 54. ad Macedon.): „ Dicitur Advocato, Redde
„ quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, ini-
„ quitati adfueristi, Judicem fecellisti, justam causam op-
„ pressisti, de falsitate vicisti. Quod vides multos hone-
„ stissimos, & disertissimos viros, non solum impune,
„ verum etiam gloriose videri sibi committere, quam
„ cuiquam in quolibet officio militanti Quis tandem
„ Advocatus, aut ex Advocato vir optimus facile reperiri-
„ tur, qui suscepto suo dicat: Recipe quod mihi cum
„ tibi

20 tibi male adesse, dedisti, & redde adversario tuo,
 21 quod me agente inique abstulisti? Et tamen, quem
 22 prioris non recte vitæ rectissime poenitet, etiam hoc fa-
 23 cere debet, ut si ille, qui inique litigavit, non vult
 24 admonitus corrigere iniquitatem, ejus tamen iniquita-
 25 tis nolit iste habere mercedem; nisi forte restituendum
 26 est alienum, quod per furtum clanculo aufertur, &
 27 restituendum non est alienum, quando in ipso foro,
 28 ubi peccata puniuntur, decepto Judice, & circumven-
 29 tis legibus obtinetur.

Unde etiam Sanctus Raymundus, in hac materia ver-
 fatissimus (*in summa l. 2. tit. de raptor. §. 39.*): „ Cir-
 ca Advocatos, *inquit*, in iudicio animæ, quatuor sunt
 principaliter attendenda. Ne assumat causam injustam,
 vel desperatam, & si accepit ab initio ignoranter, &
 in processu iudicii agnoscit causam talem, debet eam
 relinquere... Modo non producat falsa instrumenta, nec
 testes falsos, vel corruptos, nec mentiatur, nec leges
 falsas, vel alias juris, vel facti probationes inducat,
 nec dilationes non necessarias in gravamen partium qua-
 rat. Item quod fideliter, in quantum iustitia permit-
 tit, causam sui clientuli foveat, nihil de contingentibus
 omittendo. Item non procaciter, nec dicendo con-
 vicia, vel vociferando advocet; quia propter hoc im-
 peditur processus iustitiæ, dicente Propheta Isaia cap.
 32. *Erit cultus iustitiæ, silentium.* Et Salomone Pro-
 verb. cap. 22. contra tales: *Ejice derisorem, & exhibet*
eum eo iurgium. Canon. In loco, 5. q. 4. Et Canon In-
 fames, §. *Si quis adeo procax*, 3. q. 7. Salarium scilicet at
 moderatum petat seu ab initio, cum facit pactum, sive
 eo post facto, si initio non fuit determinatum, quan-
 tum esset. Attenditur autem hoc moderamen salarii cir-
 ca quatuor: Primum quantitas causæ: secundum labor
 advocacy: tertium scientia, facundia, & honestas
 advocantis: quartum consuetudo regionis. Juxta isto-
 rum quatuor considerationem, majus, vel minus po-
 test, & debet taxari.

Tenetur autem Advocatus ad restitutionem omnium,
 quæ illi, contra quos præstabat patrocinium, propter in-
 ipsius pertinaciam injuste amiserunt; & tenetur etiam
 illis, quibus præstitit patrocinium, si propter suam in-
 fidelitatem, vel negligentiam, vel imprudentiam ami-
 serunt causam. Tenetur etiam, si extorsit salarium,
 unde non debuit extorquere, vel si ultra, quam debuit
 habere, extorsit. Alias si absque fraude, & voto ipsius,
 aliqua essent oblata a suo clientulo, si accipiat, non
 dico, eum teneri ad restitutionem. Et idem dico de
 Jurisconsulto, Canon. *Non sane 14. quæst. 5.*

Angelicus autem Doctor dilucide probat, Advocatum
 teneri resarcire damnum, quod suo patrocinio intulit in-
 iuste illis, contra quos patrocinatus est (*2. 2. q. 71. art.*
3. in corp.): Manifestum est, *inquit*, quod Advocatus

„ & auxilium, & consilium præstat ei, cujus causæ pa-
 „ trocinatur: unde si scienter defendit injustam causam,
 „ absque dubio graviter peccat, & ad restitutionem tene-
 „ tur ejus damni, quod contra justitiam, per ejus au-
 „ xilium, altera pars incurrit. Quod si, ut docet infra
 „ idem Angelicus Doctor (Ib. a. 3. ad 2.), Advocatus
 „ in principio credidit, causam justam esse, & postea in
 „ processu apparet, rem esse injustam, non debet eam
 „ prodere, ut scilicet aliam partem juvet, vel secreta
 „ suæ causæ alteri parti revelet. Potest tamen, & debet
 „ causam deferere, vel eum, cujus causam agit, ad ceden-
 „ dum inducere, sive ad componendum sine adversarii da-
 „ mno. Quia, ut optime S. Greg. Papa advertit (I. 1.
 „ hom. 7. in Ezech. in fine.), Justus Advocatus injustas cau-
 „ sas nullo modo suscipit, nec verba dare pro injusitiis con-
 „ sentit.

Demum S. Antoninus, amplectens, colligensque opi-
 „ niones in hac materia, sancti Raymundi, S. Thomæ,
 „ & celebri Alvari Pelagii, multa observat delicta, quæ
 „ Advocati facile perpetrare possunt: & inutile non erit
 „ ea, quæ majoris momenti sunt, hic suis verbis referre
 „ (S. Ant. p. 3. tit. 6. c. 2. §. 5.).

- „ De defectibus, & vitiis Advocatorum ponit Alvarus,
 „ in Libro de Planctu Ecclesiæ. Peccant enim multipli-
 „ citer. Et primo cum favent subdole, causas prodendo,
 „ id est, decipiendo clientulum, dum scilicet adjuvant oc-
 „ culte adversarium: & tales, qui dicuntur prævaricato-
 „ res, & proditores, sunt infames. Can. Euphemium, 2.
 „ q. 3. §. Notandum. Et tenetur, ultra peccatum injustitiæ,
 „ & proditiōis, ad omne damnum, & interesse læso.
- „ 2. Qui causas desperatas fovent contra conscientiam,
 „ & in hoc gloriantur quasi magis subtiles Advocati, con-
 „ tra illud Can. Qui consentit, 11. q. 3. Et talis etiã
 „ tenetur parti adversæ, quæ justitiam habet, de omni
 „ damno, & interesse, & etiam suo clientulo de expen-
 „ sis, si suadet sibi jus habere, ut litiget.
- „ 3. Cum dilationes superfluas nituntur obtinere, ad
 „ hoc tantum, ut fugiant sententiã, vel magis prolon-
 „ getur litigium, unde plus lucentur: vel scienter, sine
 „ causa rationabili, faciunt clientulum appellare, & etiam
 „ tenentur de damnis propter hoc. Can. Infames, 3. q. 7.
- „ 4. In recipiendo nimis magnum salarium, vel paci-
 „ scendo de certa parte litis cum gravi damno litigato-
 „ ris, quod prohibetur Can. Infames, §. Arcensur, 3.
 „ q. 7. Quomodo debeat moderari salarium, dictum est
 „ in §. præcedenti.
- „ 5. Qui ignorantes jura, cum nesciant quid dicant,
 „ opprobriis, & contumeliis certant.
- „ 6. Cum informant falsos testes, & quærunt seu fa-
 „ ciunt positiones cavillosas, vel inducunt clientulum
 „ ad dejerandum, imponendo, & reponendo; & ideo
 „ ut homicidæ animarum tenentur, & infamia per-
 „ petua

petua notantur. Can. *Ille qui hominem*, 22. q. 5.
 7. Qui recepto salario, non curant de causis, negligunt student, nec vigilant circa eas; & sic propter negligentiam clientulus amittit justam causam: & tunc, ultra peccatum, obligatur ad satisfactionem, argumento Cap. *Ad aures*. De ætate, & qualitate, & ordine præficiendorum.

8. Cum sciant aliqui, vel scire debeant, se ignorantibus & insufficientibus, nihilominus salarium recipiunt, propter insufficientiam suam, causam justam amittunt: unde in culpa sunt, & ad restitutionem tenentur.

9. Qui ubi sufficientes sunt ipsi qui assumunt Officium Advocationis, aliis insufficientibus vices suas committunt: unde & ipsi de læsione clientuli tenentur, nisi forte clientulus, sciens & prudens, contentus fuisset; quia eo invito, non potest alteri committi hoc, quia differentia est inter artifices; & si eo inscio hoc fecit, debuit hoc ipsum æstimare non permissurum, si sciret.

10. Falsam legem allegantes, vel inducentes, unde crimen falsi incurrunt: vel falso legem inducendo, & ejus intellectum pervertendo, mentientes, & a veritate recedentes, & ad sensum suum pro parte sua Legem interpretantes, contra illud, Can. *Relatum*, dist. 37. Possunt tamen Advocati jura variis modis exponere, dummodo secundum conscientiam procedant; nam contra conscientiam exponentes, & inducentes, ædificant ad gehennam, Cap. 1. De scrutinio in ordine faciando. Et si causam desperatam suscipiant, id est, quæ non possit juste obtineri, vel foveri, omnino debent salarium restituere.

Et breviter tenentur, qualitercumque amittant causam suam vitio suo; secus si ex qualitate causæ, vel ob defectum probationis; quia tunc vitium est materiæ, non artificis.

Quæst. 7. Confessarii tenentur-ne ad restitutionem ob pravum consilium suis pœnitentibus datum?

Resp. Vix determinari expresse potest, quibus in casibus Confessarii teneantur ad restitutionem propter culpas in hoc tremendo ministerio admissas. Doctores diversimode de hac materia loquuntur; videtur tamen dici posse, juxta principia superiori proximo Capite posita, & præcipue dispositionem Decretalis, in qua sic habetur (Cap. *Si culpa, de injuriis, & damno dato.*): „ Si culpa tua datum est damnum, aut hæc imperitia tua, sive negligentia, evenerunt; jure super his satisfacere te oportet; nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel jacturam “: Dicit, inquam, potest, quod quando Confessarii vel Directores animarum obligantur pœnitentes ad restitutionem faciendam in casu, quo non tenebantur, aut eos exemerunt, affirmantes, eos non teneri, quando revera tenebantur, vel etiam quando pœnitentes non

non admonuerunt de obligatione seu onere restituendi ob aliquod delictum, de quo se accusarunt: in his casibus, si Confessarii quicumque sint, defuerunt officio suo, vel ex malitia, vel etiam ex ignorantia notabili; non apparet, quomodo possint eximi in foro conscientiae ab onere seu obligatione refarciendi damna, quæ intulerunt proximo ex malitia, ignorantia, imprudentia, vel negligentia.

Quest. 8. Tenetur-ne ad restitutionem, qui homini v. gr. parato ad furandum ducentos aureos, consilium dedit, ut furaretur tantummodo centum?

Resp. Ratio naturalis ostendit, quod in dicto casu nullum illatum est damnum proximo a tali consiliario; imo iactura minuta est ab eo; ac proinde ad nullam restitutionem teneri potest. Si vero consilium dedit Petro volenti furari ducentos aureos Joanni, ut potius furaretur centum Paulo; tunc consilium, ex quo secutum est furtum, vere fuit perniciosum Paulo; unde in tali casu consiliarius tenetur restituere dictos centum aureos Paulo, si Petrus, qui furatus est, nolit eos restituere.

Quest. 9. Sufficit-ne revocasse consilium datum, ut quis eximatur ab obligatione restituendi damnum ex eo secutum?

Resp. Non sufficit hæc revocatio, si ea non obstante, persuasio ex malo consilio orta, sortita sit suum effectum in illius mente; cui datum est consilium; quia in hoc casu vere dici potest, quod, non obstante revocatione, dictum pravum consilium fuit vera causa damni proximo illati: ut jam probavi Tom. 7. tract. 6. c. 3. q. 12. dum de irregularitate ex consilio homicidii proveniente tractavi.

Quest. 10. Quomodo potest quis teneri ad restitutionem, propter consensum præstitum alicui delicto?

Resp. Tenetur quoties hic consensus revera cooperatus est damno injuste proximo illato; unde Judex, qui assentitur sententiæ injustæ, quam ferre volunt illi, qui una cum eo judicant, regulariter tenetur ad restitutionem. Idem dicendum de illis qui præbent favorem, consensum, aut suffragium actioni injustæ, quæcumque sit, si eorum consensus alios incitet, aut determinet ad illam actionem, aut si poterant illam impedire non consentiendo. Hac de causa, qui præbent suffragium, ut eligatur injuste aliquis ad Beneficium, vel etiam ad sæcularem dignitatem, tenetur semper ad restitutionem, si fiat electio per vota secreta; quia tunc omnia suffragia sunt causa totalis electionis. Idem dicendum, si consensus omnium electorum erat aliquatenus necessarius, aut si quis suum suffragium det, antequam data sint vota sufficientia ad electionem injustam, vel denique si poterat rationabiliter sperare, quod suo dissensu posset efficere, ut alii sententiam mutarent; quia in omnibus his casibus vere cooperatur injustæ electioni, si consensum præbeat.

beat. Idem pariter dicendum, juxta Angelicum Doctorem (2. 2. q. 62. art. 7. in corp.), si sit consensus, in eo scilicet, sine quo rapina fieri non potest; quia sine tali consensu damnum non sequeretur.

Quest. 11. Potest-ne quis teneri ad restitutionem, eo quod alterius male facta laudaverit?

Resp. Cum possit quis laudibus, adulatione, vel plausibus cooperari damno illato proximo, manifestum est, quod potest etiam teneri ad restitutionem, ut enim advertit S. Gregorius Papa (*Can. Sunt nonnulli, dist. 46.*): Sunt nonnulli, qui dum male facta hominum laudibus efferunt, augent que increpare debuerunt. Hic enim per Prophetam dicitur: Væ qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis: Ad hoc quippe pulvillus ponitur, ut mollius quiescat. Quisquis ergo male agentibus adulatur, pulvillum sub capite vel cubito jacens ponit, ut qui corripit ex culpa debuerat, in ea fultus laudibus mollior quiescat. Hinc rursus scriptum est: Ipse edificabat parietem, illi autem liniebant eum: Parietis quippe nomine, peccati duritia designatur. Edificare ergo parietem est, contra se quempiam obstacula peccati construere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantibus adulantur, ut quod illi perverse agentes adificant, ipsi adulantes quasi nitidum reddant.

Et ita qui laudando malefactorem, vel approbando crimen commissum, incitant eum tacite, aut alios ad committendum simile delictum, tenentur restituere damna ex tali delicto consequentia. Idem dicendum de illis, qui alium irridentes, aut acriter illi ignaviam exprobrantes, ipsum inducunt, & incitant ad vindictam de inimico sumendam, illum occidendo, vel vulnerando, vel etiam damnum aliquod sive in honore, sive in bonis, illi inferendo.

Illi etiam qui augent indignationem alicujus in alterum, contemnendo adversarium, aut exaggerando injuriam acceptam: ex quo quis inducitur ad contumeliam proximo irrogandam, aut aliud damnum inferendum: illi, inquam, incentores malorum tenentur resarcire damnum illatum, nisi qui revera intulit, resarciat, quoties apparet, dictis laudibus, adulationibus, vel exprobrationibus, inductum, & incitatum revera fuisse hominem directe vel indirecte ad actionem aliquam injuriam, & proximo damnosam.

Quest. 12. Quando-nam receptatores ad restituendum tenentur?

Resp. Nomine receptatorum veniunt illi qui recipiunt furem; vel qui receptant, vel occultant furtum commissum, seu rem furto surreptam. Manifestum est autem, quod tenentur ad restitutionem, quoties per hanc receptationem cooperati sunt damno illato proximo, vel impedierunt aliquo modo, ne hoc damno resarciretur ab inferente.

rente. Quod certe plures complectitur casus; nam qui promittunt, v. gr. furi, vel prædoni, vel etiam homicidæ, & ejusmodi, se eos recepturos, vel rem furatam, ante vel post crimen commissum: vel qui eos recipiunt de facto, vel defendunt dolo malo contra ministros justitiæ, aut alios qui eos vellent ad Judicem deferre, ut cogerentur reparare damna illata: vel etiam qui res furto ablatas recipient, ut deinde eas tradant latroni, & non domino; iis omnes, inquam, regulariter tenentur ad restituendum omne damnum, si lauro non restituat. Id docet Sanctus Augustinus, relatus in Canone, his verbis (*in Can. Si res aliena*, 14. q. 16.): „ Illud ve-
 „ ro fidentissime dixerim, eum qui pro homine ad hoc
 „ intervenit, ne male ablata restituat, & qui ad se con-
 „ fugientem, quantum honeste potest, ad restituendum
 „ non compellit, socium esse fraudis & criminis. Nam
 „ misericordius opem nostram talibus subtrahimus, quam
 „ impendimus: non enim opem fert, qui ad peccandum
 „ adjuvat, ac non potius subvertit atque opprimit “.

Quæst. 13. Participans in damno illato, tenetur ne ad restitutionem?

Resp. Potest quis participare duobus modis, scilicet vel culpæ commissæ, vel rei injuste proximo ablatæ. Qui comitantur furem, aut ipsum quocumque modo adjuvant, v. g. explorando, utrum quis videat, scalam admovendo, vel tenendo, deferendo, vel suppeditando arma, aut alia instrumenta necessaria in ea actione, per quam inferitur damnum injustum proximo: tenentur, non restituente principali autore criminis, restituere ipsimet in solidum omne damnum illatum, juxta Legem Civilem, in qua sic decernitur (*Leg. Vulgari, §. Si duo, ff. de furtis.*): „ Si duo pluresve unum tignum furati
 „ sunt, quod singuli tollere non potuerint; dicendum,
 „ omnes eos furti in solidum teneri; quamvis id unus nec
 „ contrahere, nec tollere solus potuit: & ita utimur: ne-
 „ que enim dici potest, pro parte furtum fecisse singulos,
 „ sed totius rei universos; sic fiet singulos furti teneri “.

Qui vero participes sunt rei ablatæ, tenentur solummodo restituere partem quam habuerunt, si aliunde cooperati non sunt, crimini commissio. Imo si bona fide receperunt rem ablatam, nescientes fuisse furto surreptam, tenentur tantum eam restituere, cum extat, & ipsam non consumpserunt. Quod si bona fide consumpserunt, tenentur tantummodo restituere id in quo facti sunt locupletiores; quia ut habetur in Lege (*Leg. Utrum autem, ff. de positione hereditatis.*), *Possessor bone fidei restituere tenetur, si factus sit locupletior; quia juxta æquitatem Canonicam* (*Reg. 48. de regul. jur. in 6.*): *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria vel jactura*. De hac materia tractavi Tomo I. hujus Theologiæ Moralis, Tract. 3. de emptione, & venditione, c. 4.

Si vero aliquis mala fide accepit rem injuste ablatam, in hoc casu tenetur semper illam restituere, vel ejus pretium, si res consumpta sit, vero domino.

Quæst. 14. Quando plures inferunt grave damnum, v. gr. horto, vel vineæ, tenentur-ne singuli restituere in solidum omne damnum illatum?

Resp. Si hoc damnum fiat eodem tempore, & veluti eadem actione, dici potest, regulariter quemlibet ex participantibus teneri ad restitutionem totius damni in solidum, posito, quod socii nihil restituere velint. Primo, si furtum fiat communi consensu, & si se mutuo hortentur & inducant ad ingrediendum in vineam, vel pomarium, ut fructus furentur, tunc debent omnes & singuli æstimari participes & cooperantes omni damno illato; & ita non possunt eximi ab obligatione restitutionis in solidum: *Quod si multi ad rapiendum concurrunt, inquit sanctus Bernardinus Senensis (serm. 33. de Dominica 4. in Quadragesima, c. 2.), nec aliquem habent ducem supra se, neque unus alium animavit magis, quam alius eum, sed simul conveniunt ad rapinam? . . . Secundum Hostiensium, tutius atque verius est, quod quilibet in solidum obligatus intelligitur; quia ad rapinam concordēs fuerunt.*

2. Si simul ingrediantur dictam vineam & eodem tempore, nulla prævia inductione ad tale damnum: tunc etiam difficile est, ut mutuum pravum exemplum, & securitatis confidentiæque species, quæ ex societate aliorum oritur, non concurrerint, & cooperata quodammodo sint damno illato; & sic quilibet in praxi tenetur in solidum omne damnum resarcire. „ Item, inquit sanctus Ray-
 „ mundus (in summ. l. 2. tit. de Raptoribus, §. 21.),
 „ quod si plures fuerunt raptores quasi pares, quia nullus
 „ induxit alium ad eundem, nec erat aliquis dominus al-
 „ terius, sed quilibet per se ivit? Ad hoc credo dicendum,
 „ quod si vadant insimul quasi unus exercitus, quilibet te-
 „ neatur in solidum; & est ratio, quia in tali casu quili-
 „ bet juvat alios, & facit eos fortiores; isti enim possunt
 „ dici squammæ sese prementes, de quibus Job. 14. *Corpus*
 „ *illius quasi scura fusilia, compactum squammis se*
 „ *prementibus.* Facit ad hoc Extrav. De homicidio. *Sic-*
 „ *ut dignum:* Et omnes sunt cooperatores. Quare qui-
 „ libet tenetur in solidum, ut dictum est supra de aliis.
 „ Alias si non iverunt simul, sed quilibet per se privatim
 „ faciebat damnum, quilibet tenetur pro eo, quod fecit“.

3. Si inter plures, qui simul vineam ingrediuntur, aliquis solus excitet, & inducat alios ad faciendum damnum; tunc ille tenetur primo loco, & ante alios, restituere omne damnum; quia fuit primus illius author & principalis causa: & alii tenentur solummodo restituere damnum in solidum, quando ille primus author non vult restituere, & in illius defectum.

Quæst. 15. Quando nam tacens, non impediens, vel non revelans, tenentur ad restitutionem?

Resp.

Resp. Hactenus locuti sumus de iis, qui cooperantur positive damno proximi; superest nunc breviter agendum de cooperantibus negative. Illi autem ad restitutionem obligari non debent, nisi quando qui tacuit, qui non impedivit, aut non revelavit, tenebantur aliter se gerere ex officio, & ex obligatione justitiæ. Unde etiam, juxta Angelicum Doctorem (2. 2. q. 62. art. 7. ad 3.): *Non semper ille qui non manifestat latronem, tenetur ad restitutionem, aut qui non reprehendit; sed solum quando incumbit alicui ex officio: sicut Principibus terræ, quibus ex hoc non multum imminet periculum; propter hoc enim potestate publica potiuntur, ut sint justitiæ custodes.*

Idem dicendum est de Magistratibus, & de illis, qui ex aliquo contractu, vel quasi contractu, tenentur reprehendere, corrigere, clamare, defendere, impedire, aut manifestare illum, qui damnum proximo intulit, & inferre intendit.

Hanc materiam in praxi frequentem, variis illustrat exemplis sanctus Bernardinus Senensis, quæ hic referre utile judicavit (*serm. 25. in Dominica 4. in Quadrage. c. 4.*): „ Si quis, *inquit*, ex officio suo tenetur a damno
 „ alterum defensare, vel præservare, non tantum si ex
 „ malitia, verum etiam si ex negligentia, vel incuria,
 „ aut imperitia officio suo notabiliter indebita, contin-
 „ git, illum damnificari, cui sic tenetur: totum illud
 „ damnum restituere obligatur: v. g. sunt quidam, qui
 „ ex assumpto officio tueri tenentur pupillos & viduas;
 „ hujusmodi etiam sunt domini, qui cum redditus domini-
 „ habeant, ex officio tenentur subditos suos tueri. Sti-
 „ pendiarii etiam, qui ex officio obligantur defendere
 „ eos a quibus in bello justo stipendium habent. Medici
 „ corporum, & animarum, & maxime Confessores igna-
 „ ri & negligentes. Notarii, qui nesciunt condere instru-
 „ menta, unde multi perdunt jura sua. Judices, & Af-
 „ fessores, qui ex ignorantia, vel incuria, injustas pro-
 „ ferunt sententias. Procuratores, & Advocati, qui ex
 „ eisdem causis amittunt causas justas: atque consilia
 „ dantes his etiam possunt annumerari. Insuper Nautæ,
 „ & Architectones, & consimiles omnes.
 „ Tales, inquam, si ex eorum imperitia, vel negli-
 „ gentia quidam damnificantur, satisfacere debent. Cu-
 „ jus ratio triplex est, prima, quia tenentur talia præca-
 „ vere. Secunda, quia unusquisque tenetur sufficienter
 „ scire, & exequi diligenter artem quam profitetur, ma-
 „ xime quando vergit in periculum alterius error suus.
 „ Tertia, quia eorum imperitia, & negligentia habent
 „ quandam efficacem causalitatem damnificationis illo-
 „ rum, juxta modum quo privatio est causa privationis.
 „ Quod etiam talis ignorantia seu negligentia non excu-
 „ set, patet, extr. de injuriis, & damno dato. Cap. 5.
 „ *culpa.* Et quæst. 1. *Quidquid.*

„ Quid etiam de custodibus, qui etiam eos non accu-
 „ sant?

fant? Si videant fieri damnum, & non reclamant, potissime quando de tali custodia mercedem habent; de suo proprio satisfacere obligantur; & si a damnificante aliquid acceperunt, debent pauperibus dispensare.

Idem per omnia dicendum de his, qui ex officio positi sunt ad custodiam vinearum atque possessionum, & eorum officium prædictis modis injuste agunt.

2. Non obviando, scilicet malis, & proximorum damnis. Et hoc, quando dominis de injuria constat, & obviare potest, & sibi ex officio incumbit, & competit, sicut competit dominis, & multis officialibus: & secundum Scotum, tales obviare intelligi debent, quando esset ad bonum Reipublicæ, & sine periculo propriæ personæ. Tales, inquam, non obviantes, in solidum restitui obligantur. Unde 86. dist. Can. *Faciendi*, scriptum est; *Negligere, cum possis perturbare perversos, nihil aliud est, quam fovere, nec caret scrupulo confessionis occultæ, qui manifesto facti novi desinit obviare.*

Si tamen ad hominis officium non spectat, & malis, seu aliorum damnis, cum possit, non obstat, licet mortaliter peccet, quia non diligit proximum sicut seipsum: non tamen satisfacere obligatur. Insuper quamvis ad hominis officium pertineat obviare, si vergeret ad Reipublicæ malum, seu evidens propriæ personæ periculum immineret; tunc non obvians nec satisfacere tenetur, nec insuper ex hoc peccaret, si obviare in corde paratus esset, quando prædicta non impedirent. Insuper est notandum, quod si quis Dux multos stipendiarios habet, ad restitutionem tenetur de omni damno, quod inferunt injuste subditi sui, si obviare potest, & non facit.

3. Non manifestando: & hoc, secundum Scotum, cum quis requisitus in judicio, ut sententialiter res furto sublata, vel aliter injuste detenta, posset restitui domino suo: & tamen veritatem dicendo non imminet sibi periculum status, seu personæ suæ: talis, inquam, non manifestando, omne damnum, quod inde sequitur læso, satisfacere obligatur.

Ex his patet, quod negans in judicio testimonium perhibere in alterius detrimentum, ei ad restitutionem recepti damni obligatus est. Quia scilicet testis legitime interrogatus a Judice competenti, fit quodammodo eo ipso persona publica, & quandam officii speciem exercet, quod officium illum obligat ad dicendum ea, quæ scit proficua aut nociva unicuique ex partibus, quæ de aliquo facto disputant.

C A P U T VII.

De ordine servando in restitutione, & de loco, in quo fieri debet.

Duplex observari debet ordo in restitutione, quorum primus respicit creditores, alter vero debitores;

nam si multum interest nosse, quinam creditores præferendi sint, quando omnibus satisfieri non potest; non minoris momenti est indicare, inter eos, qui tenentur damnum aliquod resarcire, quinam principaliter teneantur. Paucis dicam de hoc duplici ordine in hoc ultimo Capite super septimo Decalogi Præcepto: & incipiam ab eo ordine, qui respicit debitores, quia majorem videtur habere connexionem cum iis, de quibus superiori proximo Capite egimus.

Quest. 1. Quot sunt, qui diversis ex causis, idem damnum resarcire teneri possunt?

Resp. Decem numerari possunt, ut apparet ex his, quæ præcedenti Capite dicta sunt; vidimus enim, posse aliquem novem variis modis cooperari damno proximi, & ita teneri ad tale damnum resarciendum; cum autem ille, qui revera damnum injustum intulit, teneatur etiam illud resarcire; consequens est, posse nos decem modis obligari ad restitutionem ob damnum illatum proximo, posseque numerari decem personarum species, quæ ad hanc restitutionem ex variis causis obligantur in praxi: ille scilicet qui damnum intulit, jubens, consulens, expresse consentiens, palpans, receptans furem, vel rem furtivam, participans, mutus qui loqui tenebatur, non obstans, & non manifestans.

Quest. 2. Inter prædictos quinam principaliter tenentur restituere?

Resp. Quoties res injuste ablata adhuc extat, qui illam habet in sua potestate, principaliter tenetur ad illius restitutionem, sive ipse furtum commiserit, sive tantummodo cooperatus sit aliquo ex prædictis modis; ut enim observat S. Joannes Chrysostomus (*hom. 25. in ep. 1. ad Corint. c. 15.*): *Hos exteriores sanciunt Leges, quæ raptoribus omittis, eos qui suis rebus spoliati sunt, ab illis reposcere jubent, apud quos sua inventa fuerint.* Si vero illi restituant ablatam rem, cæteri cooperatores eximuntur a restitutione: quia, læso per restitutionem satisfacto, nullus conqueri potest, aut aliquam restitutionem exigere.

2. Si res injuste ablata, consumpta fuerit mala fide, nempe ab eo qui sciebat rem esse alienam, ille tenetur principaliter ad restitutionem ante omnes alios cooperatores; ut enim statuitur in Regulis Juris Canonici (*Reg. 66. de reg. jur. in 6.*); *Pro possessore habetur, qui dolo desit possidere.* Si autem ille consumptor restituat, alii eximuntur ab onere restituendi.

3. Qui mandavit alicui sibi quoquo modo subdito, vel commisit sibi non subdito, ut damnum aliquod inferrent: in his duobus casibus, si damnum ejus sola contemplatione illatum fuit, tenetur principaliter illud restituere, etiam ante illum qui intulit, & alios qui quocumque alio modo cooperati sunt: *Principaliter tenetur restituere,* inquit Angelicus Doctor (*2. 2. q. 62. avs. 7.*)

ad 2.), qui est principalis in factio: principaliter quidem præcipiens, secundario vero exequens, & consequenter alii per ordinem. Si autem ille præcipiens restituat, ut de facto tenetur, cæteri eximuntur ab onere restituendi; nisi forte habeant apud se rem injuste ablatam, aut eam mala fide consumpserint; in quibus casibus semper tenerentur illam, vel ejus pretium, restituere illi, qui totum damnum illatum revera restituit.

4. Qui damnum intulit per se ipsum, tenetur restituere ante illos, qui cooperati sunt damno, excepto tamen mandante, & eo qui possidet rem injuste ablatam. Si ille autem damnum per se inferens, restituat, cæteri, qui minus cooperati sunt injustæ actioni, nihil restituere tenentur. Quod si contingat, ut plures sint æqualiter auctores, & executores actionis injustæ, quæ damnum proximo intulit: tunc debent inter se convenire pro restitutione integra ex æquo facienda. Si vero unus ex illis integrum damnum restituerit, cæteri tenentur illi restituere id omne, quod debuissent erogare, & expendere pro hac restitutione pro sua quisque parte, & illorum etiam qui restituere nolunt; ita ut qui diligentior se præbuit in restituendo, non sit pejoris conditionis, quam alii negligentiores; quia scilicet utiliter suam, & aliorum obligationem implevit. Quod conforme est Legi Civili, in qua sic statuitur (Leg. Cum pecuniam, ff. de negot. gestis.) Cum pecuniam ejus nomine solveris, qui tibi nihil mandaverat, negotiorum actio tibi competit, cum ea solutione debitor a creditore liberatus sit; nisi si quid debitoris interfuit, eam pecuniam non solvi.

5. Loco recenseri possunt, non solum qui efficax dedit consilium ad damnum aliquod inferendum, sed etiam qui consensit, qui laudando incitavit, qui furem aut furum occultavit, qui auxilium præstitit, qui tacuit, qui non obstitit, qui non revelavit, cum teneretur; quia scilicet variæ illæ cooperationes pariunt æqualem restituendi obligationem, & considerantur ut causæ minus principales damni illati. Ac proinde, si unus ex illis minus principalibus cooperatores integrum damnum resarciat, defectu eorum, qui sunt causæ principales damni, quique nolunt, aut non possunt restituere: tunc cæteri tenentur illum indemnem præstare, illi restituendo portionem hujus damni, quam tenebantur restituere, si ille partem suam solummodo restituisset. Quod ita intelligi debet, ut si v. gr. decem cooperati sint furto commisso, & duo tantum possint, & velint restituere: si illi duo cooperati sint æqualiter ut causæ minus principales, necesse est, ut quilibet illorum resarciat mediam damni partem. Itaque si unus tantum paratus sit ad restituendum, debet integrum damnum restituere; sed ut dixi, si non fuit causa principalis, cæteri cooperatores tenentur illi restituere portionem seu partem rei, quam restituere obligabantur.

Quæst. 3. Si ille qui damnus passus est, condonat restitutionem illius alicui ex cooperantibus, cæteri tenentur ne totum damnus refarcire?

Resp. Ut distincte huic quæstioni responderi possit, varii distinguendi sunt casus. Nam si condonatio fiat illi, qui habet in sua potestate rem injuste ablatam, cæteri, qui quovis modo cooperati fuerunt, ad nullam amplius teneri possunt restitutionem; quia, ut superius dictum fuit, illo tantum deficiente, seu nolente, aut non valente restituere, restituere tenentur. Sed in hoc casu hæc condonatio eundem habet effectum, ac si ille possidens rem furtivam revera restituisset; ut etiam in Legge Civili observatum est, in qua sic habetur (*Leg. Si ex pluribus ff. de acceptatione*): „ Si ex pluribus ob-
 „ ligatis, uni accepto feratur, non ipse solus liberatur,
 „ sed & hi qui secum obligantur. Nam cum ex duobus
 „ pluribusque ejusdem obligationis participibus uni acce-
 „ pto feratur, cæteri quoque liberantur: non quoniam
 „ ipsi accepto latum est, sed quoniam velut solvisse vi-
 „ detur is, qui acceptatione solutus est.

Si autem qui passus est damnus, solummodo condonat restitutionem illi, qui damnus fieri mandavit, tunc qui habet rem injuste ablatam, semper tenetur illam restituere domino: sed alii, qui cooperati sunt, eximuntur a restitutione.

Quod si condonatio facta sit illi tantum, qui per se intulit damnus; tunc duo priores, scilicet mandans, & possidens rem ablatam, non eximuntur ab onere restituendi, licet cæteri cooperatores non amplius teneantur restituere, ut diximus supra.

Denique si ille, cui facienda est restitutio, illam condonet, seu remittat alicui ex illis, quos diximus teneri quinto loco; hi qui ante illum tenentur, quippe sunt causæ principales damni, obligantur semper ad restitutionem totius summæ ablatæ: cæteri vero qui eandem habent obligationem cum illo, cui restitutio condonata fuit, & qui cooperati sunt damno minus principaliter, tenentur solum restituere partem damni non condonata. Quapropter, si sex cooperati sunt furto sexcentorum aureorum, & ille qui passus est damnus condonet restitutionem uni ex illis qui receptavit, & occultavit furem; tunc cæteri tenentur solummodo restituere quingentos aureos, si dicto damno tantum cooperati sunt ut causæ minus principales, scilicet per consensum, consilium, silentium & hujusmodi.

Quæst. 4. Quisnam servandus est ordo in solutione creditorum? Et quinam aliis præferendi sunt in dicta solutione?

Resp. Hoc quæsitum locum non habet, quando debitor habet, unde satisfaciat statim omnibus creditoribus; nam in hoc casu nullus servandus est ordo in solutione, cum creditores nullum patiantur damnus ex ordine non ser-

servato. Sed e contra, si debitor non habeat, unde omnibus creditoribus satisfaciatur, multum interest scire, quos præferre debeat, ne in hoc concursu injustitiam committat.

Dicendum igitur, I. quod si sint debita certa, & alia incerta, videtur, quod regulariter præmittenda sit solutio debitorum certorum; ac proinde si aliquid restituendum sit pauperibus, aut Ecclesiæ, vel quia nescitur, cui illatum sit damnum, vel quia reperiri non potest dominus rerum inventarum, vel denique quia in falso pondere vel mensura damnum singulis illatum est ita modicum & incertum, ut vix occurrere possit, cui restitui debeat: in his casibus regulariter tenenda est prædicta regula Sancti Antonini, ut scilicet certa præferantur incertis (p. 2. tit. 2. c. 7. in princ.): „ Restitutio certorum, inquit, præponenda restitutioni incertorum. Sciendum igitur, quod certa omnia obligant restitutioni, id est, cum sciuntur personæ quibus facienda est, prius integraliter solvenda sunt, quam restituantur incerta; quando scilicet scitur, vel dubitatur bona restituentis non sufficere ad utrumque; nam tunc restituenda sunt plene prius, & integraliter certa “. Idem omnino sentit S. Bernardinus Senensis, qui etiam casum non inutilem proponit, his verbis (Ser. 39. in Fer. 6. post Dominicam 4. in Quadr. ar. 3. c. 1.): „ Priusquam restituantur incerta, restitui debent certa Ad cujus intelligentiam ponatur casus, & detur unus, qui decem millia habuit de usuris, vel de rapinis; inter quæ quinque millia reperiantur certa, & quinque millia incerta sint: tamen in morte de bonis istius non inveniuntur, nisi tria millia, & sic non sufficiunt ad satisfaciendum solummodo certis. Tunc manifesto apparet, quod si quid pro satisfactione incertorum accipitur, ut pauperibus, seu in pias causas dispensetur totum, nova rapina est, & est quodammodo facere raptorem Christum in pauperibus suis. Propterea quicumque hoc intelligit, atque novit, licet pauper sit, vel pauperibus dispense: si quidquam inde accepit, & rapinam committit, & satisfacere obligatur his qui debent habere certa: quod tamen contrarium quotidie intelligemus fieri: quia quod restitui debet certis personis, non potest pauperibus dispensari.

Extra. De homicidio in cap. Sicus dignum. Quæst. 5. Quænam est secunda regula observanda in ordine restitutionis?

Resp. Secunda regula est, ut primo loco restituantur res, quæ adhuc extant in specie, & quæ consequenter non mutaverunt dominum, sed adhuc illius sunt, cujus erant priusquam ab alio detinerentur, qui non poterat acquirere verum earum dominium. Ac proinde res depositæ, vel commodatæ, traditæ in pignus, vel ex contractu precarii vel locationis, debent deponentibus, commodantibus, & reliquis restitui præ cæteris creditoribus;

quia nemo potest uti rebus alienis ad solvenda debita sua, vel ad aliquid restituendum. Idem dicendum de rebus iniuste ablatiis, vel ex usura comparatis; & si adhuc extant, debent, ex eadem ratione, reddi iis, ad quos legitime pertinent, qui in hoc præferri debent omnibus aliis creditoribus: quod conforme est Juri naturali, & Legibus Civilibus. Nam ut docet S. Antoninus (p. 2. tit. 2. c. 7. §. 1.), *debet prius restitui rapina, furtum, & usura, quam debita licito modo contracta: hoc enim esset offerre holocaustum de rapina. Sicut iniuste acciperetur ab aliquo divise, ut daretur elemosyna pauperi, ut dicit Augustinus in Can. Forte, 14. q. 5.*

Quest. 6. Quando res aliena non extat amplius in specie sub illius potestate, qui eam mutuo accepit, vel turatus est, sed quocumque modo consumpta fuit: tenetur solvere debita contracta absque iniustitia, potius quam contracta ex aliquo delicto, ut furto, & similibus?

Resp. Videtur, quod dum res, quæ ad alium pertinebat, non est amplius in manibus debitoris, non tenetur præferre in casu solutionis illos, quibus debet ex contractu licito, aliis quibus ex delicto obligatur: quodque regulariter non magis tenetur præferre primos, quam ceteros; quia neque in Jure Canonico, neque in Jure Civili, neque in Jure Naturali, major oritur obligatio circa debita prioris generis quam secundi; & in hac materia possunt solummodo reperiri rationes plausibiles, & convenientes potius quam adstringentes, juxta varias variorum debitorum circumstantias, & personarum, quibus aliquid debetur: quæ rationes, & circumstantiæ non videntur posse statuere diversam obligationem justitiæ.

Videtur etiam, quod non tenetur quis præferre solutionem vel restitutionem eorum, quæ debet ratione alicujus delicti patrati, quam alterius delicti diversæ speciei: & quod delictorum diversitas non auget obligationem quam quis habet refarciendi damna, quæ per delicta illata sunt; nec etiam obligat ad præferendam restitutionem quæ debet fieri pro majoribus delictis, illi quæ pro minoribus debet fieri.

Quest. 7. Quænam est servanda tertia regula in ordine restitutionis?

Resp. Præferenda est solutio debitorum realium, solutioni debitorum personalium; scilicet præponendi sunt creditores, qui habent aliquod pignus aut hypothecam pro assecuratione debiti, illis qui actionem habent principaliter, & directe in solam personam debitoris; juxta dispositionem Legum Civilium, in quibus sic habetur (Leg. Eos, Cod. Qui Potiores in pignore habeantur.): *Eos qui acceperunt pignora, cum in rem actionem habeant, privilegiis omnibus quæ personalibus actionibus competunt, præferri constat.* Ratio est; quia illi quibus aliquid particulare bonum, vel universa bona obligata sunt pro solutione debiti, habent verumque in illa bona, donec

donec debitum solutum sit, adeo ut alienari non possint contra eorum consensum, & in præjudicium asscurationis, quam creditores hujusmodi super illis bonis habent, & ita injuste fieret, si talia bona distraherentur, ut satisfieret aliis creditoribus, quia privarentur hypothecarii jure legitimo, quod in illa bona habent.

Quapropter quando adsunt creditores, qui ex aliquo contractu habent hypothecam expressam, vel tacitam, hoc est, asscurationem solutionis per pactum expressam vel per Legum dispositionem, in fundum, domum, aut aliam rem debitoris: debeat præferri cæteris creditoribus, qui talem non habent asscurationem, & qui v. g. simpliciter mutuum dederunt.

Quest. 8. Quænam est quarta regula?

Resp. Quarta regula servanda in ordine restitutionis & solutionis, est, ut observetur jus commune, quando non extat lex aut consuetudo diversa in aliqua Provincia seu Regione, in qua sita sunt bona debitoris. Et in his casibus regulariter resolvendum est in foro conscientie, prout judicaretur ab æquis iudicibus, qui plene scirent omnes circumstantias negotii, de quo agitur, & qui nulla falsa præsumptione niterentur. Hæc regula universalior est cæteris omnibus, nec præmitti potest sine injustitia in ordine restitutionis, & sine injuria illorum, quibus non solvuntur debita juxta ordinem assignatum a Legibus; quia, ut docet Angelicus Doctor (2. 2. q. 96. art. 4. in corp.): *Leges positæ humanitus, sunt justæ, vel injustæ; si quidem justæ sint, habent vim obligandi in foro conscientie a Lege æterna, a qua derivantur, secundum illud Proverbiorum cap. 8. Per me Reges regnant, & Legum conditores justæ decernunt.*

Quest. 9. Quisnam ex jure communi servandus est ordo in solutione creditorum, qui hypothecam habent?

Resp. Quando plures concurrunt creditores, qui hypothecam habent in eadem bona, regulariter præferendi sunt illi quorum hypotheca prior est tempore, juxta regulam Canonicam, in qua dicitur (Reg. 14. de regul. jur. in 6.): *Qui prior est tempore, prior est jure*: quod etiam in Jure Civili statuitur his verbis (L. Si fundum C. Qui potiores in pignore habeantur): *Si fundum pignori accepisti, antequam Reipublice obligaveris, sicus prior es tempore, ita potior es jure.* Hæc autem regula quædam patitur exceptiones; nam 1. dos constituta cum hypotheca expressa, vel tacita, præferenda est omnibus debitis anterioribus, quæ solum habent hypothecam tacitam, ut patet ex Legibus Civilibus; sed non videtur præferenda dos hypothecis anterioribus expressis, licet super hoc non parva sit difficultas inter Jurisperitos. Sed constat, quod quamvis hypotheca dotis sit solum tacita, id est, absque pacto expresso, præfertur tamen hypothecis expressis contractis post matrimonium.

Quest. 10. Quænam sunt aliæ hypothecæ privilegatæ in jure?

Resp. Si quis pecuniam dedit mutuam pro reficienda domo vel navi, & hujusmodi, anteferri debet creditoribus etiam anterioribus, quibus per hypothecam obligata est illa domus, vel navis: „ Interdum, inquit Lex (*Leg. Assiduis Cod. qui potiores in pignora habeantur*), posterior creditor potior est priore: ut puta si in rem ipsam conservandam impensum est, quod sequens credidit: velut si navis fuit obligata, & ad armandam eam vel reficiendam ego credidero. Hujus rei ratio assignatur in alia Lege, in qua sic habetur (*L. Hujus eod. tit.*): „ Hujus enim pecunia salvam fecit totius pignoris causam: quod poterit quis admittere, & si in cibaria nautarum fuerit credita, sine quibus navis salva pervenire non poterat. Item si quis in merces sibi obligatas crediderit, vel ut salvæ fiant, vel ut navium exsolvatur, potentior erit, licet posterior sit; nam & ipsum navium potentius est. Tantumdem dicitur, & si merces horreorum, vel aræ, vel veduarum jumentorum debentur: Nam & hic potentior erit.

2. Qui alteri mutuam dedit pecuniam ad emendam domum, vel fundum, hoc pacto, ut dicta domus vel fundus sibi remaneat per hypothecam obligatus pro affectione debiti, præferri debet aliis creditoribus, etiam anterioribus: „ Licet, inquit Lex (*Leg. Licet C. Qui potiores in pignora habeantur*), iisdem pignoribus multis creditoribus diversis temporibus datis, priores habeantur potiores; tamen eum cujus pecunia prædium comparatum probatur, quod et pignori esse specialiter obligatum statim convenit, omnibus anteferri juris auctoritate declaratur. Hæc autem prælatio non proprie nocet aliis creditoribus; debitor enim non habet ret hanc domum, vel hunc fundum, nisi mutua illi data fuisset pecunia, qua egebat ad illius emptionem.

3. Expensæ moderatæ factæ ab hærede in exequiis defuncti, & solutione salarii debiti Medicis, Pharmacopolis, Chirurgis, ob operam navatam in ultimo morbo, habent hypothecam præferendam etiam anterioribus creditoribus; adeo ut, juxta Leges Civiles, præferri debeant etiam doti: in quo tamen casu servanda est consuetudo uniuscujusque regionis; nam cæteroquin, in ambiguis, pro dotibus respondere melius est, ut habetur in *Jure Civili (Reg. 85. de diversis regulis juris antiq.)*.

Demum hypotheca, quam habet Fiscus Principis pro quocumque debito, præferri debet aliis hypothecis tacitis, etiam anterioribus, juxta Leges Civiles: verum hæc hypotheca cedit aliis expressis & anterioribus. Quæritur autem hic potest, utrum hypotheca tacita dotis cedere debeat Fiscus Principis: & distinguendum est; nam si hypotheca dotis præcedat tempore, præferri debet hypothecæ, quam habet Fiscus Principis: si vero sit posterior, cedere debet ex eisdem Legibus: sed si constare non potest, quænam ex dictis hypothecis sit anterior.

tunc præferri debet hypotheca dotis, ut colligitur ex Regula Juris Canonici superius citata. Quæ autem dicta sunt in hac quæstione, probari facile possunt ex Leg. *Impensa*, & seqq. ff. *De Religione & Sumptibus funerum*, Leg. *Scimus*, §. *In computatione*, Cod. *de Jure deliberrandi*, Toto titulo, Cod. *de Jure Fisci*. Leg. *Si fundum*, Cod. *Qui potiores in pignore habeantur*. Leg. *Privilegia*, ff. *De Privilegiis creditorum*.

Quæst. 11. Præter creditores hypothecarios, sunt-ne alii qui habeant jus prælationis in solutione vel restitutione debitorum?

Resp. Postquam creditoribus hypothecariis soluta sunt debita, juxta varia Privilegia illis competentia, ut supra, aut juxta tempus hypothecæ; statim sequuntur creditores Chirographarii, quibus solummodo facta est promissio vel obligatio manu privata, & deinde ii quibus nulla facta est promissio vel obligatio in scriptis, qui tamen veri noscuntur esse creditores, vel ex depositione testium, vel etiam ex propria debitoris confessione. Et videri potest, quod, juxta Leges Civiles, regulariter debitor non tenetur præferre aliquem ex his creditoribus, qui solummodo habent actionem personalem, cæteris ejusdem naturæ seu conditionis; imo neque tenetur solvere ejusmodi debita juxta ordinem temporis quo contracta fuerunt; quia, ex jure communi, iis tantum concessa sunt Privilegia prælationis, qui habent hypothecam saltem tacitam. Et hæc videtur esse dispositio Legis in qua sic habetur (L. *pro debito C. de bonis auctoritate judicis possidendis*): „ Pro debito creditores addici sibi bona „ sui debitoris, non jure postulant. Unde si quidem de- „ bitoris tui cæteri creditores pignori res acceperunt, „ potiores eos, quam te Chirographarium creditorem „ haberi non ambigitur. Quod si specialiter, vel gene- „ raliter nemini probentur obligatæ, ac sine successore „ communis debitor, vel ejus hæres, decessit non do- „ minii rerum vindicatione, sed possessione bonorum, „ itemque venditione, æquali portione pro rata debiti „ quantitate, omnibus creditoribus consuli potest.

Quæst. 12. Quomodo solvenda sunt debita illis creditoribus, qui nullam habent hypothecam?

Resp. Cum nullus inter eos potius, aut majus jus prælationis habeat, quam cæteri, æquitas postulare videtur, ut etiam apparet ex Lege modo relata, ut hæc debita æqualiter solvantur pro rata cujusque portione: ita ut si tales creditores integrum debitum omnes consequi non possint, recipiat quisque illius partem, juxta quantitatem debiti: potest v. gr. dari media pars debiti, aut tertia, aut quarta pars, & hujusmodi, unicuique ex creditoribus, juxta quantitatem, & valorem bonorum ad debitorem spectantium. Ita sentit S. Antoninus his verbis (p. 1. tit. 2. c. 7. §. 1.): *Sexto veniunt Chirographarii pro rata, non assensu prioritate contractuum: quia*

licitum est debitori, pro cumulo creditorum, facere deteriorem causam creditorum priorum, nec dominium, nec hypothecam, nec privilegium habentium. Ut leg. 1. §. Ex contrario, ff. De separationibus. Et videri etiam potest, quod debitor, qui se videt non posse integra debita solvere, debet, ut conscientiam suam in tuto ponat, omnibus creditoribus pro rata debiti satisfacere saltem in aliqua illius parte; nec potest tuto aliquem non privilegatum præferre, in aliorum, qui æquale jus habent, præjudicium.

Quæst. 13. Peccat-ne contra iustitiam, qui non servat ordinem in solvendo, vel restituendo, & satisfacit, v. g. iis, quibus satisfacere non deberet, in præjudicium, & damnum illorum, quibus solutio prius competit?

Resp. Cum, non observato prædicto ordine, aliqui privantur jure, quod habent, juxta Leges, ut ipsis solutio fiat præ aliis, aut cum aliis, & damnum grave illis hoc modo inferitur; in hoc peccatur contra iustitiam, cum videt debitor, verisimile non esse, quod possit omnibus creditoribus integre satisfacere. Videtur etiam, ob eandem rationem, quod creditores, qui hoc modo recipiunt solutionem in præjudicium illorum, qui præferri debuerant, illis faciunt injuriam, maxime si sciant, debitorem non posse omnia solvere; ac proinde tenentur ad restitutionem.

Quæst. 14. Quonam in loco debet fieri restitutio, vel solutio debiti?

Resp. Ut huic quæstioni distincte, & dilucide respondeatur, præsupponendum est, quod quis teneri potest ad restitutionem, vel solutionem, aut propter aliquod delictum, aut quia res possidetur aliena, aut denique ratione alicujus contractus: ut in variis hujusce Tractatus locis dictum est. Non abs re erit de his tribus variis casibus sigillatim loqui, ut hæc materia elucidetur in praxi.

Quæst. 15. In quonam loco restituere debet, qui tenetur ex aliquo delicto?

*Resp. Cum ille, qui furatus est, usuram commisit, aut quovis alio modo damnum injustum proximo intulit, teneatur tale damnum resarcire; sequitur, quod restituere regulariter debet in eodem loco, in quo illatum fuit damnum, & in quo moratur ille, qui passus est damnum, ut nihil illi depereat ratione loci, in quo fit restitutio; quod certe conforme est rectæ rationi: & quamvis delinquens expensas extraordinarias hac de causa sustinere cogatur, quæ non minores sint ipsa re, quæ restitui debet; id sibi imputare debet, juxta Juris Canonici regulam, in qua sic habetur (Reg. 86. de regul. jur. in 6.): *Damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare.* Quod etiam in Jure Civili statuitur his verbis (Reg. 203. ff. de diversis regulis juris antiqui): *Quod quis ex causa damnum sentit, non intelli-**

intelligitur *damnum sentire*. Unde etiam si ille, a quo res ablata fuit, aut cui illatum est *damnum* aliquod in-res justum, sedem, seu locum mutavit, restitutio illi fieri debet in eo loco, ubi actu est, seu residet, si verisimile sit, quod secum transportasset rem ablatam. Et hoc juxta mentem Canonis, in quo sic habetur; *Redintegranda sunt omnia expoliatis . . . & in eo loco, unde abscesserant, funditus revocanda*. Quod si *damnum* passus, ob translationem rei ablatæ, necessario sustinere debuisset aliquas expensas; videtur, quod in hoc casu, ille qui restituit, possit has expensas computare, & tantumdem detrahere ex re, vel summa, quam restituere tenetur.

Quest. 16. In quo loco debet fieri restitutio ab eo, qui tenetur restituere, quia rem habet alienam?

Resp. Qui casu invenit rem proximi perditam, vel qui quovis modo illam bona fide possidet, & absque delicto, tenetur tantum restituere in eo loco, in quo extat res aliena; quia in hoc casu non debet aliquod subire *damnum*; unde si ille, cui facienda est restitutio, sit in aliquo loco remoto, sufficit, ut moneatur de restitutione faciendâ, ut possit rescribere, quamvis via, vel medio, velit sibi dictam summam, vel rem restitui; quia expensæ faciendæ, ad dominum rei spectant. Quod si admoneri non possit sine aliqua expensâ, ille qui tenetur restituere sine delicto, aut mala fide, potest se servare indemnem, & expensas factas retinere. Verum hoc locum non habet, quando qui per aliquod tempus bona fide possedit rem alienam, sciens deinde vere esse alienam, distulit tamen, absque legitima causa, illam restituere; quia ex illo tempore injusta dilatio reum illum constituit, & obligat ad restituendum, ita ut dominus rei in eo ponatur statu, in quo fuisset, si absque ulla mora restitutio facta fuisset, statim atque notum fuit, rem esse alienam. Idcirco si verus dominus passus est aliquod *damnum* ex illa dilatione, debet illud a detentore resarciri, & si interim dominus locum mutavit, restitui debet res in loco, in quo est dominus, expensis illius, qui ad hanc restitutionem tenetur, eo modo, quo diximus in præcedenti questione.

Quest. 17. In quonam loco faciendâ est restitutio, seu solutio, quando tenetur quis ratione alicujus contractus?

Resp. Certum est, quod si partes convenerunt in contractu de loco, in quo faciendâ est restitutio, seu solutio, hæc conventio servandâ est; nam juxta regulam Juris Canonici (*Reg. 85. de regul. jur. in 6.*): *Contractus ex conventionione Legem accipere dignoscuntur*. Et in Jure Civili (*Leg. 1. §. Si convenit, ff. de positi vel contra.*): *Contractus Legem ex conventionione accipiunt*. Sed si de loco nihil dictum sit in contractu, restitutio, seu solutio fieri debet, ubi verisimilius est, attentis omnibus circumstantiis, quod contrahentes tempore contractus voluerunt fieri dictam solutionem.

Unde in contractibus depositi, commodati, & aliis, in quibus restituenda est eadem res in individuo, videtur, quod regulariter restitutio facienda est in eodem loco, in quo res accepta fuit; quia ea ut plurimum est intentio illorum, qui huiusmodi ineunt contractus. Idem dicendum de contractibus venditionis, locationis, mutui, & similibus; quia ea videtur esse intentio contrahentium, juxta æquitatem, ut solutio fiat in eodem loco, in quo res vendita, locata, aut mutuo data, tradita fuit in manus emptoris, & aliorum; & si alia fuisset contrahentium intentio, de ea aliquid conventum fuisset in celebratione contractus.

Si vero quis mutuum det alteri in itinere, aut eo in loco, in quo verisimile non est quod residere velit solutionis tempore: tunc videtur, quod fieri debet solutio expensis illius, qui mutuum accepit, in loco, in quo versatur ille, qui mutuum dedit, vel saltem in illius frequentiori domicilio: quia, cum mutuum cedat in solam utilitatem illius, qui accipit, æquius videtur, quod, si faciendæ sint expensæ, aut aliquid subeundum incommodum, patiatur ille qui mutuum accepit, non vero qui dedit.

Quest. 18. Qui jam restituit, potest ne aliquando teneri iterum restituere?

Resp. Potest id aliquando contingere, videlicet si res per interpositam personam restituta, vere non pervenerit ad illum, cui faciendæ erat restitutio. Quod ut magis liqueat, distinguendæ sunt, ut supra, diversæ causæ, quæ possunt obligare ad restitutionem. Potest enim quis teneri ex aliquo delicto, vel ex contractu, vel quia habet rem alienam. Hoc posito, quærendum est primo.

Quest. 19. Quomodo potest quis teneri iterum restituere, quando ad restitutionem tenetur ex aliquo delicto?

Resp. Si ille, qui furatus est, vel damnum quodcumque injustum intulit, tradit rem furto ablatam, vel ejus pretium, alicui ad restituendum, & mediator ille non reddit domino, cui reddenda erat, vel ejusdem mediatoris culpa, vel casu etiam fortuito: constat, hanc restitutionem esse iterum faciendam, imo tertio, & sæpius, si necesse sit, donec qui passus est damnum injustum, indemnus efficiatur; quia hæc indemnitas fieri semper debet sumptibus, & periculo illius, qui commisit delictum. Unde licet prudentissime egerit, & tradiderit rem, quam tenebatur restituere, Confessario, de cujus probitate dubitare nullatenus poterat; quamvis res restituenda comburatur, vel etiam subripiatur absque ulla dicti Confessarii culpa, vel alterius mediatoris; in his casibus semper tenetur quis ad restitutionem, donec res illa injuste ablata pervenerit ad dominum, qui passus est damnum, vel ad alium de ejus expresso mandato; quia obligatio restituendi, quæ oritur ex delicto, cessare non potest, nisi per realem damni reparationem, nec jactura rei furto ablatæ ex casu fortuito, eximere potest ab onere restituendi.

Id colligitur ex Angelici Doctoris doctrina (2. 2. q. 62. art. 6. in corp.); „ Tenetur ad restitutionem, *inquit*, non solum ratione rei, sed etiam ratione injuriarum actionis, etiam si res apud ipsum non remaneat“. Et expressius S. Antoninus (p. 2. tit. 2. c. 4 §. 1.): „ Si vitium usuræ, *inquit*, vel furti, vel alterius damni, est occultum & restitutio occulto modo per se, vel per alium facienda est, ut non detegatur persona: caveat etiam diligenter, quod cum per alium facit, ita faciat caute, quod is recipiat cui debet, & non ille sibi retineat; quia non esset propter hoc liberatus: nec confidat de Prædicatoribus, & Confessoribus, & Quæstuariis, qui quærunt pecunias, non animarum salutem“. *Quæst. 20.* Tenetur ne quis aliquando iterum restituere, quando tenetur ex contractu, vel quia habet rem alienam?

Resp. Quando aliquid restituendum, vel solvendum est ratione alicujus contractus, vel aliter absque ullo delicto; tunc si restituenda sit talis res in individuo, ut accidit in commodato, locatione, deposito, vel quando inventa est res proximi; in his casibus non tenetur quis iterum restituere eandem rem, vel ejus pretium, si casu fortuito perit, priusquam tradita sit vero domino: damnum enim, quod accidit casu fortuito, debet sustineri a domino rei, juxta Leges Civiles, & æquitatem naturalem: „ Ad eos, *inquit* Lex (L. Ad eos, ff. Commodati, vel contra.), qui servandum aliquid conducunt, aut utendum accipiunt, damnum injuriæ ab alio datum non pertinere, procul dubio est. Qua enim cura, aut diligentia consequi possumus, ne aliquis damnum nobis injuria det? Et in alia Lege sic habetur (Leg. Argentum, eod. tit.): „ Argentum commodatum, si tam idoneo servo meo tradidissim ad te perferendum, ut non debuerit quis æstimare, futurum, ut a quibusdam malis hominibus deciperetur, tuum, non meum detrimentum erit, si id mali homines interceptissent“.

Si autem commissa sit aliqua culpa, quæ occasionem præbuerit jacturæ rei, seu damno, quod ei accidit: tunc tenetur quis restituere ejus pretium, vel refarcire damnum juxta conditiones appositas in contractu: vel juxta id quod Leges disponunt, & statuunt in variis culpis, quæ committi possunt in quolibet contractu; nam aliquando tenetur quis ex culpa levi, imo levissima, & aliquando tenetur tamen ex culpa notabili, quæ dicitur in jure lata culpa. Jam egimus sigillatim in hoc Tractatu cap. 5. de variis culpis, & quo pacto ex his quis teneatur ad restitutionem in variis contractibus; idcirco superfluum esset hic eadem repetere.

Verum si quis tenetur, ex aliquo contractu, solvere, vel tradere rem aliquam in specie, & non in individuo, juxta Philosophorum loquendi modum, id est, tradere rem similem, & ejusdem valoris; tunc semper tenetur

ad hanc solutionem, vel restitutionem, donec ille cui facienda est, vere illam recipiat, vel alius de illius expresso mandato. Et ita si, v. g. Petrus debeat Joanni centum aureos ex contractu venditionis, vel mensuram tritici, & huiusmodi, mittatque hos centum aureos per Jacobum, in cuius manu pereant, ex casu etiam fortuito, priusquam tradantur Joanni; damnum hoc pertinet ad Petrum, qui debet solvere alios centum aureos Joanni.

Ille autem, qui tenetur ad restitutionem, quia invenit, vel alias, qui habet penes se, bona fide, & absque prævio delicto, rem alienam; hic, inquam, videtur considerandus, quemadmodum ille, qui gessit aliena negotia absque ullo domini mandato (de quo supra c. 3. locuti sumus.) Et quod tantum tenetur iterum restituere, quando res perit per ejus culpam latam, seu notabilem, priusquam pervenerit in manus domini.

Advertendum hic, quod dum invenit aliquis, vel alias possidet bona fide rem alienam, & expectavit per tempus notabile, juxta valorem rei, de qua agitur, & adhibuit debitam diligentiam ad reperiendum dominum illius rei; si deinde illam distribuit pauperibus, de consilio Confessarii, vel Directoris in re modica, aut de licentia Episcopi, si sit res magni valoris; non tenetur iterum restituere, licet processu temporis reperiat verus rei dominus; quia possessores bonæ fidei tenentur tantum restituere id, in quo facti sunt ditiores, quando res aliena consumpta est bona fide.

Idem videtur etiam dicendum de illis, qui cum fuerint ab initio possessores malæ fidei (quia furati erant, vel aliam commiserant injustitiam) voluerunt deinde restituere, & cum nullo modo possent invenire illum, cui restitutio fieri debeat, post longam, & debitam diligentiam, totam summam in opera pia impenderunt; videtur enim, quod etiam illorum mala fides cessaverit, & veluti evanuerit, ex quo parati fuerunt ad restituendum omne damnum illatum, juxta dispositionem sacrorum Canonum in similibus casibus; & revera impleverunt, & resarcierunt meliori modo quo poterant, in talibus circumstantiis. Nam in Canone sic statuitur (*Cap. Sicut dignum. §. Eos, de homicidio.*): „ Quæ occupaverunt eis, quorum fuerunt, tenentur in integrum restituere, si habeant in facultatibus, unde possint ea redigenda; quia licet quædam ex his, quæ occupaverunt, fatentur se pauperibus erogasse, non tamen aliena (cum ipsa potuissent eis, quorum fuerunt, restituere) debuerunt pauperibus erogare “. Et in alio Canone etiam expressius dicitur (*Cap. Cum in die usuris.*): „ Sive ante, sive post interdictum nostrum usuras extorserint, cogendi sunt per poenam, quam statimus in Concilio, eas his, a quibus extorserunt, vel eorum hæreditibus restituere, vel his non superstitibus, pauperibus erogare “.

Cum

Cum igitur supponatur, tales in eodem casu pauperibus erogasse bona fide, & sine culpa, non debent cogi iterum restituere, etiam si deinde verum dominum repererint.

Si vero res inventa sit maximi valoris, & momenti, aut summæ, quæ bona, vel etiam mala fide possidetur: post debitam, & possibilem diligentiam, ut reperiatur verus illius dominus, si omnino reperiri non potuerit, utilissimum esset sequi consilium Angelici Doctoris in opusculo de usuris, quod illis passim tribuitur (*opusc. 73. de usuris, c. 16.*): „ Quod si forte, *inquit*, ignorentur successores, & verisimiliter, quibus facienda sit restitutio, nescitur, vel forte nocentur esse in locis, & regionibus longinquis, & sine spe reversionis, & sine facultate mittendi, vel accedendi ad eos, faciendum est, de consilio Ecclesiæ; hoc tamen superaddito, quod debet ei Ecclesiæ promittere restitutionem faciendam, si necesse fuerit aliquando de futuro tempore, per inopinatam reversionem ipsorum, quibus de iure erat facienda “. Et hoc modo aliquoties in praxi vidimus, quod summa debita dabatur Xenodochio, cum ea redditionis conditione, casu, quod reperiretur dominus; quæ conditio in Libris Foundationum scribebatur.

Quæst. 21. Condonatio, seu remissio illius, cui aliquid solvendum vel restituendum est, eximit-ne ab onere restituendi?

Resp. Certum est, quod si condonatio fiat cum debitis conditionibus, & circumstantiis, cessat omnino obligatio restituendi: Nam, ut habetur in Lege Civili (*Leg. in re mandata, Cod. mandati, vel contra.*), *sue quidem quisque rei moderator, atque arbiter est*: & ita potest donare, & remittere, quod sibi ex quacumque causa debetur; nisi tamen Leges id prohibeant, & in aliquo casu limitent, & refringant hanc naturalem facultatem a dominio provenientem.

Quæst. 22. Quænam sunt conditiones requisitæ, ad hoc ut remissio, seu condonatio sit valida, & eximat ab onere restituendi?

Resp. Requiritur 1. ut qui condonat, sit dominus rei, vel summæ, & possit condonare. Unde si sit filius familias, qui non habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, aut pupillus, aut minor, aut Religiosus professus, aut amens, aut prodigus declaratus a Magistratu, remissio, seu condonatio regulariter non valet; ut dicitur in Tom. 1. Theol. Moral. tractando de Donatione. Tom. 1. Theol. Moral. tract. 7. cap. 1. quæst. 5. Et id patet in diversis Legibus. Leg. *Si filius familias, ff. De Donationibus.* Leg. *Pupillus; ff. De acquirendo rerum dominio.* Leg. *Si inter minores.* Cod. *Si minor factus ratum habuerit.*

Idem dicendum a fortiori, si quis remittat, quod non sibi debetur, v. gr. Famulus, vel Filius, vel Procurator sine expresso mandato, remittat rem, vel summam

nam debitam domino, vel patri, vel principali, absque illorum facultate.

Idem fere dici posset de Beneficiario, qui possidens tantum bona Ecclesiastica, remittit debitum, vel restitutionem sibi proveniente[m] ex dictis bonis, consanguineo vel alteri, qui citra inopiam posset restituere: hæc enim remissio sine legitima causa facta, invalida cense[n]si potest iuxta rationem Canonis, in quo sic legitur (*Can. Abbatii dist. 54.*), *Abbati, vel Monacho Monasterii servum non licebit facere liberum; qui enim nihil proprium habet, libertatem rei alienæ dare non potest. Nam sicut etiam sæculi Leges sanxerunt, non potest professio alienari, nisi a proprio domino.* Clerici enim non sunt proprie domini redituum suorum Beneficiorum, ut probatur conatus sum ex Constitutionibus Summorum Pontificum, & Conciliorum, & ex constanti doctrina Sanctorum Ecclesiæ Patrum, Tomo 2. Theol. Moral. tract. 1. cap. 1. quæst. 4. & seqq. usque ad q. 12. & toto cap. 2. ejusdem tractatus.

Quæst. 23. Quænam sunt cæteræ conditiones requisitæ, ut condonatio sit valida?

Resp. Requiritur, ut condonatio non sit a jure prohibita; varii autem sunt casus, in quibus a Sacris Canonibus prohibetur remissio, seu condonatio; & in illis inutiliter fieret; quia hæc condonatio nulla declaratur in odium illius, qui tenetur restituere ob delictum odiosum, quod Canones omnino impedire volunt, ob mala, quæ ex eo sequerentur.

Sic Gregorius Papa X. in Concilio Lugdunensi interdicit Episcopis, & aliis, qui habent jus visitationis, ne exigant, imo ne recipiant munera: jubens, ut si quid acceperint in decursu visitationis, ultra expensas moderatas, restituant duplum inter mensam Ecclesiæ, de cujus bonis munera acceperunt (*Cap. Exigit de censibus, exactionibus, & procuracionib. in 6.*): *Nulla eis in hoc dantium remissione, liberalitate, seu gratia valitura.*

Statuitur etiam, ut Judices Ecclesiastici delegati non possint aliquid recipere a partibus præter res comestibiles, quæ intra paucos dies consumi possint, quando ipsis sponte offeruntur; & quod si quis Judex hanc Constitutionem violaverit, teneatur omnino restituere (*Cap. Statutum, §. Si quid de rescript. in 6.*): *Si quid autem contra Constitutionem præsentem receperit, ad ipsius restitutionem integram teneatur, nulla eorum, quibus restitutio faciendæ fuerit, remissione ullatenus profuturæ eidem.* Et in alia Decretali habetur (*Cap. Nolentes, de hereticis in Clem.*): *Donec illi, a quibus extorserint, plene satisfecerint de pecunia sic extorta: nullius privilegii, pactis, aut remissionibus super hoc valituris.*

Demum Concilium Tridentinum (*sess. 24. de ref. c. 12.*) decernit, ut Canonici, & alii Choro addicti, priventur distributionibus pro tempore absentia, quavis condonatione prohibita: *Reliquis, inquit, quavis col-*
tutio.

luffione aut remiffione exclusâ, his caveant. De hac materia fusius tractavi Tom. 2. Theologiæ Moralîs, Tr. 1. cap. 7. quæst. 6. & 7.

Quæst. 24. Condonatio facta per metum vel fraudem, est ne valida?

Resp. Condonationes, seu remissiones possunt esse nullæ, & consequenter non eximere ab onere solvendi, aut restituendi, si factæ fuerint per vim, metum, vel fraudem; quia in his casibus liberæ non sunt. Unde Sanctus Bernardinus Senensis de ejusmodi condonationibus distincte loquens (*Serm. 40. in Sabb. post Dominicam 4. in Quadrage. art. 2. cap. 5.*): „Propterea, inquit, ad hoc quod libere fiant, & valeant apud Deum, sunt necessaria ex parte indulgentiam largientis seu remissionem facientis: Primo, quod non fiant ex metu, sicut indulgere, ac remittere solent subditi terrarum dominis, aut quibuscumque potentibus, quos creditores formidant, si ad petitionem eorum eis non remittant debita sua. Secundo quod non fiant ex verecundia, sicut plerumque usurariis fieri solent; nam sic alii mediatores vel Confessores, sub pietatis ac discretionis prætextu, creditoribus talibus utuntur verbis, vel modis, quod illi ex verecundia moti atque coacti, non ex libera voluntate, partem vel totum remittunt: quod coram Deo utique non valet. Tertio, quod non fiant ex desperatione; nam plerique indulgent & remittunt partem, vel totum, quia de satisfactione & solutione desperant“.

In hujusmodi casibus condonationes invalidæ sunt, quia non sunt liberæ, & quia, juxta omnia jura, *Fraus & dolus alicui provocari non debet*. Unde etiam Sanctus Antoninus recte observat (*p. 2. tit. 2. c. 4. §. 1.*) „quod, ubi certum & clarum est debitum, & ratio usurarum, vel alterius usurpationis; nisi creditor remittat, etiam si de mille decem tantum remitteret; si hoc faciat, quia putat se aliter non posse residuum habere, nihil valet illa remissio facta ex publico pacto quoad animam. Unde cum mercator infortunia passus, fallit, & occultans multa ex bonis suis mobilibus, ut non perveniant ad manus creditorum, quarit compositionem cum eis de minori quantitate quam debeat: puta promittit respondere singulis creditoribus ad rationem quindecim solidorum pro libra, cum tamen posset totum dare, vel cedere bonis: cui compositioni assentiunt creditores, & ita recipientes, liberant eum de residuo; certum est, quia quoad Deum adhuc tenetur de residuo; cum illi non sponte, sed coacte fecerint illam remissionem, volentes potius illa parte carere, quam toto. Quinimo & si cederet bonis totaliter nihil sibi reservando, & non sufficiunt bona illa ad satisfaciendum; si postea pervenerit ad pinguiorem fortunam,

tenet

tenetur de residuo. *Cap. Odoardus. Extrav. De solutionibus, Cap. Officii. De testamentis.*

Hæc omnia aperte demonstrant, remissiones, seu condonationes illorum, quibus restitui vel solvi aliquid debet, sapius coram Deo, qui *scrutator est cordium & cognitor secretorum*, esse inutiles & nullas; & ideo sedulo observandum in praxi, ut illis quis non utatur, nisi qualitates superius requisitas habeant, & præsertim sint vera liberæ, & immunes a fraude, errore, & violentia.

TRACTATUS NONUS.

De Octavo Decalogi Præcepto.

CAPUT PRIMUM.

De rebus, quæ hoc Præcepto prohibentur.

Quæst. 1. Quibusnam verbis exprimitur hoc præceptum in Scriptura?

Resp. Hoc præceptum in Exodo paucis admodum verbis exprimitur, ut etiam pleraque alia præcepta, licet revera magnas obligationes includat, ut infra videbimus (*c. 20. 15.*): *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.*

Quæst. 2. Hoc præceptum est ne positivum, aut negativum?

Resp. Non est necesse hic repetere, quod præcepta affirmativa ea sunt, quæ nobis aliquid præcipiunt agendum, v. g. ut honoremus parentes: & quod negativa dicuntur ea, quæ prohibent, ne aliquid agamus, v. gr. ne occidamus, furemur, & ejusmodi; ut fufius explicimus Tomo 6. hujusce Theologiæ Moralis, Tractatu 2. in principio. Hoc posito, dicere possumus, quod hoc octavum Decalogi Præceptum est affirmativum & negativum; quia negativum est, dum expresse prohibet, ne falsum feramus testimonium; positivum autem, dum jubet, ut veritatem sectemur, dum loquimur. Idem nobis demonstratur in Catechismo Romano (*par. 3. de 3. præcepto, n. 5.*), his verbis: „ Verum hoc præcepto eadem ratio, ne & via progrediendum est qua in cæteris progressi sumus, ut videlicet animadvertantur in eo duæ Leges: altera prohibens, ne falsum dicatur testimonium: jubens altera, ut simulatione fallacisque sublati, dicta & facta nostra simplici veritate metiamur; cujus officii Apostolus Ephesios illis verbis admonuit: *Veritatem facientes in charitate, crescimus in illo per omnia.*”

Quæst.

Quæst. 3. Quanam hoc præcepto prohibentur?

Resp. Non solum prohibet Deus, ne committamus iniustitiam in externis judiciis, sive per falsa testimonia, sive per falsificationes scripturarum, quæ valent in judiciis; sed etiam vetat quamlibet detractionem, calumniam, imo & omne iudicium temerarium, & quodlibet mendacium. Quare ut explicemus omnes & singulas nobis hoc præcepto impositas obligationes, agemus 1. de Mendacio, 2. de Falso testimonio, 3. de Calumnia & Detractione, 4. denique de Judiciis temerariis.

CAPUT II.

De Mendacio.

Quæst. 1. Quid est Mendacium?

Resp. Mendacium, ex S. Augustino (*lib. cons. mend. c. 12.*) est falsa significatio cum voluntate fallendi. Et omnis qui mentitur, contra id quod sentit, loquitur, voluntate fallendi (*idem in Enchir. de fide, spe, & charitate, c. 12.*). Et ita prima fronte videtur, quod duo requiruntur ad mendacium, scilicet enunciatio externa voce aut scripto facta, aut etiam quovis alio signo, quæ enunciatio contraria sit cogitationi nostræ: & voluntas aut consilium his signis utendi ad fallendum proximum, dum ei suadere conamur, quod aliquid verum sit, quod vera falsum esse novimus. Attamen licet hæc fallendi voluntas regulariter & aliquo modo inveniatur in mendacio, non est absolute ad mentiendum necessaria: quia etiam, juxta eundem Augustinum (*lib. de mendacio c. 3.*), ille mentitur, qui aliud habet in animo, & aliud in verbis, vel quibuslibet significationibus enunciat; unde duplex cor dicitur esse mentientis.

Si enim intentio fallendi esset absolute necessaria ad mendacium, mendacia jocosa, & incogitanter, seu temere dicta, aut quæ proferuntur ad vitandum alicujus dolorem, & illa quæ dicuntur, etiam si fides eis non adhibeatur, & hujusmodi, non essent proprie mendacia: quod certe contrarium est non solum doctrinæ Sancti Augustini, sed etiam Angelici Doctoris (*2. 2. q. 110. ar. 1. in corp.*); Quod autem, inquit, aliquis intendar falsitatem in opinione alterius constituere fallendo ipsum, non pertinet ad speciem mendacii, sed ad quamdam perfectionem ipsius. Et paulo post idem Angelicus Doctor expresse ait (*Ibid. ad 3.*): Cupiditas fallendi pertinet ad perfectionem mendacii, non autem ad speciem ipsius: sicut nec aliquis effectus pertinet ad speciem sue causæ.

Quæst. 2. Est-ne idem, dicere rem falsam & mentiri; vel potius, mentiuntur-ne omnes qui dicunt falsitatem?

Resp. Hæc inter se multum differunt; nam potest dici falsum sine mendacio, si ita dicatur, quia verum putatur; v. g. si quis dicat primam sonuisse horam, quia

idem

fidem alteri ita dicenti adhibuit. Potest etiam quis mentiri, verum dicendo; ut si quis rem asserat ita se habere, licet aliter sentiat, & verba sua verum, contra propriam asserentis opinionem, contineant. Ideo si quis putans Petrum hominem probum, dicat tamen esse improbum, aut furem; revera mentitur, etiam si Petrus improbus factus fuerit, & fur; quia constat, id dictum fuisse contra propriam loquentis opinionem, & cum intentione fallendi. Id luculenter explicat Sanctus Raymundus (*in summa l. 1. tit. de mendacio, & adulatione, §. 2.*) auctoritati sacrorum Canonum, pro more suo, innixus.

Non omnis, inquit, qui mentitur, dicit falsum; imo aliquando dicit verum, licet intendat dicere falsum: & e converso non omnis qui dicit falsum, mentitur; imo aliquando credit dicere verum, licet dicat falsum. Ergo qui mentitur semper fallit voluntate, licet quandoque fallatur in facti veritate; & ideo semper peccat, quia ream linguam non facit, nisi rea mens.

22. *quest. 2. Homines.* Qui vero dicit falsum, non semper peccat; aliquando enim dicit falsum cum intentione fallendi, & tunc est peccatum & mendacium: aliquando dicit falsum, & credit dicere verum; & tunc si adhibuit diligentiam debitam, non peccat; sin autem, saltem peccat venialiter, 22. q. 2. *Homines.* Qui autem dicit mendacium, semper peccat.

Quest. 3. Mendacium potest ne esse licitum in aliquo casu?

Resp. Huic questioni dilucide respondet S. Augustinus (*in Enchir. de fide, spe, & charitate. Cap. 22. refertur in Can. is autem, 22. q. 2.*), Cum, inquit, verba propterea instituta sint, non per quæ se invicem homines fallant, sed per quæ quisque in alterius notitiam cogitationes suas proferat: verbis ergo uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est. Nec ideo ullum mendacium putandum est non esse peccatum: quia possumus aliquando alicui prodesse mentiendo: possumus enim & furando, si pauper, cui palam datum sentit incommodum, & dives, cui clam tollitur, non sentit incommodum; nec ideo tale furtum quisquam dixerit non esse peccatum.

Et ita concludendum est, quod sicut furtum numquam potest esse licitum, (quia etiam si non peccetur, quando aliquid accipitur in extrema necessitate; hæc actio solummodo a peccato eximitur, quia furtum non involvit, cum in extrema necessitate omnia communia fiant) ita mendacium nunquam potest esse sine peccato: eo magis quod etiam si in extrema necessitate proferatur, est tamen semper verum mendacium. Unde egregie S. Augustinus (*ib.*): Non ideo, inquit, mendacium poterit aliquando laudari, quia nonnumquam pro salute quorundam mentimur: peccatum ergo est, sed veniale, quod benevolentia excusat, & ideo fallacia damnata.

Illius doctrinæ rationem explicat Angelicus Doctor, dum sic loquitur (2. 2. q. 10. art. 3. in corp.) : Illud quod est secundum se malum ex genere, nullo modo potest esse bonum & licitum, quia ad hoc quod aliquid sit bonum, requiritur, quod omnia recte concurrant: bonum enim est ex integra causa, malum vero est ex singularibus defectibus. Ut Dionysius dicit, 4. Cap. de Divinis nominibus. Mendacium autem est malum ex genere: est enim actus cadens super indebitam materiam; cum enim voces naturaliter sint signa intellectuum, innaturale est & indebitum, quod aliquis voce significet id, quod non habet in mente; unde Philosophus dicit in 4. Ethic. quod mendacium est per se peccatum, & fugiendum; verum autem est bonum, & laudabile. Unde omne mendacium est peccatum, sicut etiam Augustinus asserit in Libro contra mendacium. Sanctus Bonaventura huic veritati adstipulatur, dicens (in 3. sent. dist. 38. art. 1. q. 2. in corp.); Absque dubio omne mendacium est peccatum, ut nullo est ipsi mendacio essentialiter esse peccatum, ut nullo pacto, nullo sine, nulla dispensatione, nec humana, nec divina, possit fieri bene.

Quæst. 4. Quid fieri potest, dum nullo alio modo potest vita proximi salvari, aut etiam salus ejus æterna procurari, quam mendacium proferendo?

Resp. Si validæ tantum adessent rationes ad probandum, ne quidem in his urgentissimis casibus posse nos mentiri; si Divina ita disponente providentia, sancti Patres & Ecclesiæ Doctores de hac materia fufe & ex professo non tractassent; sique præsertim Sanctus Augustinus sigillatim non respondisset iis omnibus objectionibus, quibus humana infirmitas multum in plurium animis robur addit; fatendum est, difficile admodum hanc veritatem, contra tot proprii ingenii præjudicia, suaderi potuisse. Sed dum Christianis loquimur, nihilque dicimus, quod prius a sanctis Patribus, non cursum, sed in plenis dissertationibus ea de re habitis, assertum non fuerit; magna certe spes affulget, veritates talibus testimoniis roboratas, omnem humanarum mentium resistantiam procul ablaturas.

Sanctus Augustinus hanc difficultatem sibi his verbis proponit (lib. contra mendacium, c. 19.): Quomodo apud homines, qui procul dubio si falluntur, avertuntur a pernicie vel aliena, vel sua, periclitantibus subvenitur hominibus, si nos humanus ad mentiendum non inclinet affectus? Si doctores quidam neoterici hoc modo interrogarentur, facile juxta propria principia responderent, quod in hujusmodi casibus æquivocatione, aut restrictione mentali utendum est: & dicere v. gr. hominem non esse in tali loco, subintelligendo, aut etiam submissa voce dicendo, *us occidatur*: vel, hoc non feci, subintelligendo, *us tibi dicerem*, & hujusmodi. Sed
quia

quia S. Augustinus talia ignorabat principia, & puriori omnino doctrina fulgebat, sic respondet.

„ Si patienter me audiat turba mortalitatis, turba infirmitatis, respondebo aliquid pro negotio veritatis. Certe pia, vera, sancta castitas non nisi ex veritate est, & quisquis adversus eam facit, profecto adversus veritatem facit. Cur ergo & si non possit aliter periclitantibus subveniri, non committo stuprum; quod ideo est contrarium veritati, quia contrarium est castitati? Et ut periclitanti subveniatur, loquor mendacium, quod ipsi apertissime est contrarium veritati? Quid apud nos tantum promeruit castitas, & offendit veritas; cum omnis ex veritate sit castitas, & sit non corporis, sed mentis castitas, veritasque in mente habitat, sicut etiam corporis castitas?

„ Postremo quod paulo ante dixi, & iterum dico, quisquis mihi pro persuadendo & defendendo ullo mendacio contradicit, quid dicit, si verum non dicit? Si autem propterea est audiendus, quoniam verum dicit; quomodo me vult facere, verum dicendo, mendacem? Quomodo mendacium patronam sibi adhibet veritatem? An adversario suo vincit, ut a se ipsa vincatur? Quis hanc absurditatem ferat? Nullo ergo modo dixerimus, eos qui asserunt aliquando esse mentiendum, id asserendo, esse veraces; ne, quod est absurdissimum, & stultissimum credere, veritas non doceat esse mendaces.

„ Quale est enim: ut esse adulterandum nemo discat a castitate, Deum offendendum nemo discat a pietate, cuiquam nocendum nemo discat a benignitate, & esse mentiendum discamus a veritate? Porro si hoc non doceat veritas, non est verum; si non est verum, non est discendum: si non est discendum, numquam est igitur mentiendum.

„ Sed aliquando, *prosequitur idem S. Doctor. (Ibid. c. 20.)*, nobis ipsius quoque salutis æternæ periculum opponitur, quod nostro mendacio, si aliter non potest, depellendum esse clamatur: velut si quisquam baptizandus in potestate sit impiorum atque infidelium constitutus, ad quem perveniri non possit, ut lavacro regenerationis abluatur, nisi deceptis mentiendo custodibus. Ab hoc invidiosissimo clamore, quo cogimur non pro cuiusquam opibus, vel honoribus in hoc sæculo transcurrentibus, non pro ipsa huius temporis vita, sed pro æterna hominis salute mentiri, quo confugiam, nisi ad te veritas? & mihi abs te proponitur castitas.

„ Cur enim si custodes isti, ut nos ad baptizandum hominem admittant, stupro illiciti possunt, non facimus contraria castitati; & si mendacio decipi, facimus contraria veritati: cum procul dubio nulli esset amabilis castitas, nisi eam præciperet veritas? Proinde ut perveniatur ad hominem baptizandum, fallantur

mentiendo custodes, si hoc jubet veritas. Sed quomodo jubeat veritas, ut homo baptizetur, esse mentientem, si non jubet castitas, ut homo baptizetur, esse incedendum? Cur autem hoc non jubet castitas, nisi quia hoc non docet veritas? Si ergo nisi quod veritas docet, facere non debemus, cum veritas doceat, nec propter hominem baptizandum facere quod contrarium est castitati; quomodo nos docebit facere, propter baptizandum hominem, quod ipsi contrarium est veritati?

Sed sicut oculi ad intuentum solem parum firmi, ea tamen quæ a sole illustrantur, libenter intuentur; sic animæ jam valentes delectari pulchritudine castitatis, non tamen omnino per se ipsam considerare veritatem, unde lucet castitas, possunt, ut cum ventum fuerit ad faciendum aliquid, quod adversum est veritati, ita refugiant & exhorreant, quemadmodum refugiant & exhorrent, si faciendum aliquid proponatur, quod adversum est castitati. Ille autem filius, qui verbum suscipiens, a perditione longe aberit, & nihil falsi ex eius ore procedit, tam sibi clausum deputat, si ad subvertendum homini per mendacium, quam si per stuprum transire cogatur. Et Pater exaudit orantem, ut valeat sine mendacio subvenire, cui vult Pater ipse, cujus inscrutabilia sunt judicia, subveniri.

Præsertim cum perspicuum sit, Deum nostra opera non indigere, ut ea, quæ decrevit, impleat: Numquid DEUS indiget mendacio vestro, ut pro illo loquamini dolos (Job. c. 13. 7.)?

Demum idem Sanctus Augustinus hanc questionem breviter resolvit, dicens (lib. de mendacio, c. 21. refertur in Can. primum, 22. q. 2.): Nec enim recte testimoniis veritas pro cujusquam temporali commodo ac salute corrumpitur; ad sempiternam vero salutem, nullus duccendus est opitulante mendacio. Hunc Doctorem sequens S. Isidorus Hispalensis (Cap. de mendacio, refertur in Can. Omnes 22. q. 2.): Omne, inquit, genus mendacii summopere fuge, nec qualibet fallacia vitam alicujus defendas. Cum, ut docet Alexander III. (In Concil. Later. n. 3. refertur in Cap. Super eo, de usuris.) Scriptura sacra prohibeat, pro alterius vita mensuri.

Quæst. 5. Quid responderi potest objectioni, quæ plerumque sumitur ex variis exemplis in Scriptura Sacra relatis, quibus constare videtur, Sanctos in quibusdam casibus mentitos fuisse?

Resp. Pleraque hujuscemodi præsumpta mendacia a Sanctis excusantur Patribus, qui probant, vera non fuisse mendacia; & etiamsi omnia Sanctorum verba a falsitate immunita non crederentur, non ideo sequeretur, imitandos esse in talibus; nemo enim unquam asseruit, Sanctos impeccabiles omnino fuisse, ut non potuisse per inadvertentiam in aliquod veniale peccatum incidere.

Quapropter, ut docet Sanctus Augustinus (contra

21 mendac. c. 15.), quando nobis de Scripturis sanctis
 22 mentiendi proponuntur exempla : aut mendacia non
 23 sunt, sed putamus esse, dum non intelliguntur ; aut
 24 si mendacia sunt, imitanda non sunt, quia iusta esse
 25 non possunt.

26 Sed quod scriptum est, bene Deum fecisse cum He-
 27 brais obstetricibus, & cum Rahab Jerechuntina mere-
 28 trice ; non ideo factum est, quia mentitæ sunt, sed
 29 quia in homines Dei misericordes fuerunt. Non est
 30 itaque in eis remunerata fallacia, sed benevolentia ;
 31 benignitas mentis, non iniquitas mentientis. Sicut
 32 enim mirum absurdumque non esset, si alio prius tem-
 33 pore commissa ab eis aliqua opera mala, Deus pro-
 34 pter posteriora opera bona vellet ignoscere ; ita miran-
 35 dum non est, quod uno tempore in una causa Deus
 36 utrumque conspiciens, idest factum misericorditer, fa-
 37 ctumque fallaciter, & bonum remuneraverit, & pro-
 38 pter hoc bonum, malum illud ignovit.

39 Restat itaque, ut intelligamus, illis mulieribus vel
 40 in Ægypto, vel in Jericho pro humanitate & miseri-
 41 cordia redditam fuisse mercedem utique temporalem,
 42 quæ quidem & ipsa æternam aliquid etiam illis ne-
 43 scientibus Prophetica significatione figuraret. Utrum
 44 autem sit aliquando vel pro cuiusquam salute mentien-
 45 dum, cum quæstio sit, in qua dissolvenda etiam do-
 46 ctissimi fatigantur, valde illarum muliercularum in il-
 47 lis populis constitutarum, & illis moribus assuetarum,
 48 excedebat modum.

49 Itaque hanc earum ignorantiam, sicut aliarum rerum,
 50 quas pariter nesciebant, sed scienda sunt a filiis non
 51 hujus sæculi, sed futuri, Dei patientia sustinebat : qui
 52 tamen eis pro benignitate humana, quam famulis ejus
 53 impenderant, quamvis cæleste aliquid significantiæ,
 54 præmia terrena reddebat. Et Rahab quidem ex Jeri-
 55 cho liberata, in Dei populum transitum fecit : ubi pro-
 56 ficiens posset in æterna, & immortalia munera perve-
 57 nire, quæ nullo sunt quærenda mendacio.

58 Tunc tamen quod illud opus bonum, & pro suæ vi-
 59 tæ conditione laudabile Israelitis exploratoribus præ-
 60 stitit, nondum erat talis, ne ab ea exigeretur. Sit in
 61 ore vestro, *Est, est* : Non, non, obstetricis autem il-
 62 læ quamvis Hebrææ, si secundum carnem tantummo-
 63 do sapuerunt : quid aut quantum est quod eis profuit
 64 remuneratio temporalis, quia fecerunt sibi domos, nisi
 65 proficiendo pertinuerint ad eam domum, de qua Deo
 66 cantatur ; *Beati qui habitant in domo sua, in sæcula
 67 sæculorum laudabunt te* ? Multum autem fatendum est
 68 propinquare iustitiæ, & quamvis re ipsa nondum, iam
 69 tamen spe atque indole animum esse laudandum, qui
 70 nunquam nisi hac intentione mentitur, quia vult pro-
 71 desse alicui, nocere autem nemini.

72 Sed nos cum quærimus, sit-ne boni hominis ali-
 73 quan-

quando mentiri; non de homine quærimus adhuc ad Ægyptum, vel ad Jericho, vel ad Babyloniam pertinentem, vel adhuc ad Hierusalem terrenam, quæ servit cum filiis suis: sed de cive illius civitatis, quæ sursum est libera, mater nostra, æterna in cælis. Et respondetur quærentibus nobis: omne mendacium non est ex veritate. Filii autem illius civitatis, filii sunt, de quibus scriptum est: *In ore eorum non est inventum mendacium.* Ejus civitatis filius est, de quo item scriptum est: *Verbum suscipiens Filius, a perditione longe aberit.* Excipiens autem exceptit illud sibi, & nihil falsi ex ejus ore procedit.

His filiis supernæ Hierusalem, & sanctæ civitatis æternæ, si quando ut hominibus obrepit qualescumque mendacium, poscunt humiliter veniam, non inde quærunt insuper gloriam.

Sed dicet aliquis: ergo ne obstetrices illæ atque Ratiæ hab melius fecissent, si nullam misericordiam præstitissent, nolendo mentiri? Imo vero illæ mulieres Hebrææ, si essent tales, de quilibet quærimus, utrum sit eis aliquando mentiendum, nec aliquid falsi dicerent, & foeda ministeria de parvulis occidendis liberrime recusarent. Sed inquies, ipsæ morerentur; At vide, quid sequatur; morerentur enim cœlestis habitationis incomparabiliter ampliore mercede, quam domus illæ, quas sibi fecerunt, in terra esse potuerunt. Morerentur enim futuræ in æterna felicitate, mortem perpeffæ pro innocentiissima veritate. Quid illa in Jericho? Nunquid hoc posset? Nonne si quærentes cives mentiendo non falleret, verum dicendo, latentes hospites proderet? An posset interrogationibus dicere, scio ubi sunt, sed Deum timeo, non eos prodo? Posset hoc quidem dicere, si jam esset vera Israelita, in qua dolus non esset: quod futura erat per misericordiam Dei; transiens per civitatem Dei.

Verum illi hoc audito, inquies, illam perimerent, domum scrutarentur. Sed nunquid consequens erat, ut illos etiam, quos diligenter occultaverat, invenirent? Prospexerat enim cautissima mulier & ibi eos posuerat, ubi latere potuissent, etiamsi mentienti creditum non fuisset. Ita & illa, & si tamen a suis civibus esset occisa, pro misericordii opere, vitam istam finiendam, pretiosa in conspectu Domini morte finisset, & erga illos beneficium inane non fuisset.

Sed, inquies, quid si & ad illum locum ubi eos occultaverit, ii a quibus quærebantur perscrutando omnia pervenissent? Isto modo dici potest, quid si mulieri vilissimæ atque turpissimæ non solum mentienti, verum etiam pejeranti credere nolissent? nempe etiam sic consecutura fuerat, quæ timendo mentita est.

Et ubi ponimus voluntatem ac potestatem Dei? An forte non poterat & illam nec civibus suis mentientem,

nec homines Dei prodentem, & illos suos ab omni per-
 nicie custodire? A quo enim & post mulieris mendacium
 custoditi sunt, ab eo potuerunt, etsi illa mentita non
 esset, utique custodiri. Nisi forte obliti sumus hoc fuisse
 in Sodomis factum, ubi masculi in masculos nefanda li-
 bidine accensi, nec ostium domus, in qua erant, quos
 quærebant, invenire potuerunt, quoniam vir justus in
 causa omnino simillima pro suis hospitibus mentiri no-
 luit, quos esse Angelos nesciebat, & vim morte pejo-
 re ne paterentur timebat. Et certe poterat talia respondere
 quærentibus, qualia in Jericho mulier illa respondit.
 Nam prorsus similiter & illi interrogando quæsierunt.
 Sed homo justus noluit pro corporibus hospitem animam
 suam suo mendacio maculari, pro quibus voluit corpo-
 ra filiarum alienæ libidinis iniquitate vim perpeti.

Faciat ergo homo etiam pro temporali hominum sa-
 lute quod potest. Cum autem ad hunc articulum ven-
 tum fuerit, ut tali saluti consulere nisi peccando non
 possit, jam se existimet non habere quod faciat, quan-
 do in reliquum esse perspexerit, quod non recte faciat.
 Proinde Rahab in Jerico, quia peregrinos homines
 Dei suscepit hospitio, quia in eorum susceptione peri-
 culata est, quia in eorum Deum credidit, quia dili-
 genter eos ubi potuit, occultavit, quia per aliam viam
 remeandi consilium fidelissimum dedit, etiam supernæ
 Hierosalem civibus imitanda laudatur. Quod autem
 mentita est, etiam si aliquid tibi Propheticum intelli-
 genter exponitur, non tamen imitandum sapienter pro-
 ponitur: quamvis Deus illa bona memorabiliter hono-
 raverit, hoc malum clementer ignoverit.

Quæ cum ita sint, quoniam nimis longum est omnia
 pertractare, quæ in illo libro dicta sunt posita velut imi-
 tanda exempla mentiendi, ad hanc regulam mihi viden-
 tur non solum ista, verum etiam si qua sint talia, redigen-
 da ut aut quod esse creditur, ostendatur non esse menda-
 cium; sive ubi tacetur verum, nec dicitur falsum; sive
 ubi significatio verax aliud ex alio vult intelligi, quod
 genus figurarum, vel dictionum, vel factorum, abundat
 in Prophetis libris: aut quæ convincuntur esse menda-
 cia, non esse imitanda demonstrantur, & si qua nobis ut
 alia peccata surreperint, non eis tribuendam justitiam,
 sed veniam postulandam. Hoc quidem mihi videtur: & ad
 istam sententiam me superius disputata compellunt.

Quæst. 6. Sed numquid videmus in Scriptura sacra
 Deum remunerasse obstetrices Ægyptiacas, ob delusum
 ab eis Pharaonem? Quod si ita sit, nonne inde inferen-
 dum est, mendacium, in quibusdam casibus valde urgen-
 tibus, posse fieri licitum?

Resp. Huic quæstioni accurate respondet S. Gregorius
 his verbis (*moral. 18. can. in 21. c. Job.*): „Non-
 nulli de obstetricum fallacia conantur asserere, hoc
 mendacii genus non esse peccatum, maxime quod il-
 lis

lis mentientibus scriptum est, quia ædificavit illis
 Dominus domos. In qua magis recompensatione cog-
 noscitur, quid mendacii culpa mereatur. Nam beni-
 gnitatis earum merces, quæ eis in æterna potuit vita
 retribui, pro admissa culpa mendacii, in terrenam est
 recompensationem declinata: ut in vita sua, quam
 mentiendo tueri voluerunt, ea quæ fecerunt, bona
 recipere, & ulterius quod expectarent, mercedi suæ
 præmium non haberent.

Nam si subtiliter perpendatur, amore vitæ præsentis
 mentitæ sunt, non intentione mercedis. Parcendo
 quippe conatæ sunt infantium vitam tegere, mentien-
 do, suam. Et licet in Testamento veteri nonnulla
 possint talia reperiri, pene numquam tamen hoc, vel
 tale genus mendacii a perfectis admissum, studiosus
 ibi Lector inveniet, quamvis mendacium quamdam
 tenere veritatis imaginem videatur, & sub veteri for-
 sitan Testamento minoris culpæ esse potuit, in quo
 per taurorum hircorumque victimas, sacrificium non
 fuit ipsa veritas, sed umbra veritatis. Nam in Testa-
 mento novo præceptis altioribus manifestata per car-
 nem veritate proficimus, justumque est, ut facta quæ-
 dam, quæ in illo populo umbræ veritatis deserviant,
 deseramus. Si quis vero per Testamentum vetus vult
 suum tueri mendacium, quia minus illic quibusdam
 fortasse nocuerit, dicat, nec esse rerum alienarum rap-
 tum, & retributionem injuriæ, quæ infirmis illis
 concessa sunt, sibi nocere non posse. Quæ omnia cun-
 ctis, liquet quanta animadversione veritas insequitur,
 quæ nobis jam, significationis suæ umbra postposita,
 in vera carne declaratur.

Jam superius vidimus, sanctum Augustinum in eodem
 plane sensu respondisse hujusmodi objectioni, sicut & aliis,
 quæ ex variis exemplis in Scriptura sacra relatis elici pos-
 sunt. Sanctus Thomas & sanctus Bonaventura, potiora
 Theologiæ Scholasticæ lumina, sibi easdem difficultates
 proponunt, & non secus ac sanctus Augustinus sanctusque
 Gregorius, eas dissolvunt: Dicendum, inquit sanctus Tho-
 mas (2. 2. q. 100. ar. 3. ad 3.), quod in Scriptura sacra,
 ut Augustinus dicit, inducuntur aliquorum gesta quasi
 exempla perfectæ virtutis, de quibus non est æstimandum
 eos fuisse mentitos: si quæ tamen in eorum dictis appa-
 reant, quæ mendacia videantur, intelligendum est ea
 figurative & prophetice dicta esse, &c.

Ad illud quod objicitur, inquit sanctus Bonaventura
 (in 4. sent. dist. 18. ar. 1. q. 2. ar. 1.), in contrarium per
 exempla veteris Testamenti de mendacio Abrahæ, Isaac,
 & Joseph, dicendum, quod nullus eorum mentitus est,
 &c.

Quare cum celebri Concilio Coloniensi dicere possu-
 mus (Institutio compendiosa doctrinæ Christianæ in Con-
 cil. Coloniensi an. 1516. in explicat. Decalog. 8. Præce-
 Tom. VII. K pro.):

pro.): *Certe Christiano homini potius expectanda mori fuerit, quam ut fidem fallat, aut ut mentiatur, vel apud impios etiam pietatis causa. Nam sibi quisque di-ctum putare debet, quod Ecclesiastici 7. scribitur. Noli velle mentiri omne mendacium. Deinde omnino cavendum Christiano, ne mendacio pietatis causam prætexat. Paulus ait: Si veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, qui adhuc ego tamquam peccator judicer; & non sicut blasphemamur, & sicut ajunt quidam nos dicere, faciamus mala, ut eveniant bona, quorum damnatio justa est.*

Quest. 7. Nonne in urgentibus, & fastidiosis occasionibus, uti possumus æquivocationibus, aut restrictionibus mentalibus, ut aliqua magni momenti veritas occultetur, & effugiamus periculosum aliquod negotium?

*Resp. Ut huic quæstioni, quam sæculi corruptio difficilem reddit in praxi, responderi possit: necesse est, ut breviter explicemus, quid intelligatur per æquivocationem, amphibologiam, vel restrictionem mentalem. Ut plurimum hæc confunduntur, & in eodem plane sensu accipiuntur, licet æquivocatio fiat communiter in uno vocabulo, & amphibologia in plurium copulatione verborum. Et per hæc intelligunt homines usum quorundam verborum, aut cujusdam loquendi modi ambigui, & sub duplici sensu: cum hæc intentione, ut ille, ad quem dirigitur sermo, hæc verba intelligat in eo sensu, qui non est conformis veritati. Illæ autem æquivocationes differunt inter se, quia quædam veræ tantum sunt in uno sensu, quem difficile & raro admodum admittunt: aliæ vero quasi æqualiter admittere possunt sensum verum, & sensum falsum: verb. gr. hæc verba: *Hic homo est festivus*, possunt æque designare, quod talis sit ad hilaritatem pronus, aut quod sit irrisor & mordax. Sed e contra, quando dicitur: *Hic homo respicit tantummodo Ecclesiæ bonum*: frequentius hæc verba in bonam partem accipiuntur; quamvis etiam possunt de eo intelligi, qui id unum intendit, ut ex bonis Ecclesiæ ditescat.*

Quantum vero ad restrictionem mentalem, tunc fit, quando post prolata verba quæ rem falsam expriment, subintelliguntur alia verba, quæ simul unita possunt reddere orationem veram: v. gr. si dicam, *Fui Roma*, licet vere non fuerim; sed subintelligo hæc verba: *Dico quod*, quæ unita cum aliis, *Fui Roma*, faciunt verum sensum. Vel si volens significare, me hodie non vidisse talem hominem, dico: *Non vidi talem hominem hodie*, subintelligendo: *ut tibi dicam*, vel *apud antipodas*: & hujusmodi. Notandum tamen est, sæpius per amphibologias, aut æquivocationes, intelligi etiam restrictiones mentales.

His positis, videtur, quod quando quis utitur his æqui.

equivocationibus, aut amphibologiis, aut etiam restrictionibus mentalibus, sciens, se hoc modo alteri significare aliquid suæ menti & veritati contrarium, semper committit mendacium, & consequenter peccat, cum mendacium sine peccato esse non possit, ut supra dictum est. Id autem facile probari potest, quia certum est, quod tunc quis vult per sua verba significare rem diversam ab ea quæ in mente est, & quod sic revera habet duplex cor. Id etiam expresse asseritur a sancto Augustino: dum sic loquitur (*de mendacio c. 3.*): *Ille mentitur, qui aliud habet in animo, & aliud verbis, vel quibuslibet significationibus enuntiat. Unde etiam duplex cor dicitur esse mentientis, id est duplex cogitatio, una rei ejus quam veram esse vel scit vel putat, & non profert, altera ejus quam pro ipsa profert, sciens falsam esse, vel putans.*

Igitur dubitari non potest, juxta sancti Doctoris mentem, quin illi qui utuntur æquivocationibus, amphibologiis, aut restrictionibus mentalibus, vere mentiantur: cum satis censet, illos significare talibus æquivocationibus, rem plane diversam ab ea, quam in mente retinent, & occultant. Et ita de talibus, perinde ac de aliis qui simplicius mentiuntur, dici potest, illos cum duplicitate cordis loqui, & duas diversas cogitationes habere; nam ex una parte cogitant id quod sciunt aut putant esse verum, & quod occultare intendunt; & ex alia parte cogitant de ea re quam sciunt, aut putant esse falsam, quamque dicunt, aut significant, dum veritatem significare deberent.

Illi æquivocationum & restrictionum mentalium artifices, eos ad quos loquuntur decipiunt, quod proprium est mentientium: nam sic, ut ait idem sanctus Augustinus, dum aliquid cogitamus, & aliud contrarium dicimus, decipimus proximum, & dolose cum eo agimus: ac habemus velut duo diversa corda, aut cor duplex; cum in una cordis parte veritas videatur, alia vero concipiatur mendacium, quod significare volumus: quod vera decipitio dici debet, dum, ut ait Psalmista (*Psal. 11.*); *labia dolosa in corde & corde locuti sunt.*

Dici autem potest, illum qui verbis æquivocis, aut restrictionibus mentalibus utitur, revera cum duplicitate cordis loqui, dum per sua verba id significare intendit, quod contrarium est veritati, quam agnoscit, & in corde occultat. Dum id agitur, rerum ordo aliquo modo pervertitur & immutatur; cum enim, ut docet Angelicus Doctor (*2. 2. q. 110. p. 3. in corp.*), *voces naturaliter sint signa intellectuum, innaturale est & indebitum, quod aliquis voce significet id quod non habet in mente.* Quod certe bonæ fidei contrarium est, & quodammodo destruit illud Societatis civilis vinculum, quod valde inter homines necessarium est.

Demum cum verba, quæcumque sint, significant potius unam rem, quam aliam solummodo, quia usus com-

munis id operatur, ut illi, quibus dicuntur talia verba tali & tali modo intelligant: inde sequitur, omnia vocabula sensum habere relativum ad eum cui dicuntur, nullumque alium sensum eis convenire, dum Petro loquimur, quam illum juxta quem a Petro intelliguntur; constat enim, nos non loqui ut a nobismetipsis intelligamur, sed ab aliis: & ita si tali modo loquimur, ut alii verba nostra in falso sensu intelligant, vere cum hac intentione mentimur, cum his utamur verbis, ut alii intelligant sensum falsum, & nostræ cogitationi ac menti contrarium.

Talium æquivocationum & aliarum fraudum, quæ in sermone affectari possunt reprobationem expressam invenimus in Libro vulgè sancto Augustino tributo, sed quem eruditiores a Patre minus antiquo compositum esse asserunt (*Lib. de Conflictu vitiorum, & virtutum, c. 29. inter Opera sancti Augustini.*): *Fallacia*, inquit, atque mendacium, & ipsa unum dicunt, fallacia autem fit ingenio, mendacium vero simplici verbo. Fallacia igitur dicitur cum in non dando aliquem illudere quæris; quid in petendo moras innectis? non habeo quod tibi tribuere possim celans utique in corde quod habet, vel quod sibi conseruet, vel quod aliis, si voluntas inest, tribuat. Mendacium dicit; omnino quod postulat non habeo: scilicet non artificioso ingenio sicut fallacia, sed simplici negationis verbo frustratur poscentem. Sed veritas ad utraque respondet: nec artificioso ingenio, non simplici verbo oportet decipere quemquam; quia quolibet artis modo mentitur: Os quod mentitur, occidit animam & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure.

Superfluum videtur hic fufius probare, usum æquivocationum, amphibologiarum, & restrictionum mentalium æquitati Legique Divinæ consonum non esse: cum ex ipso innato nobis naturali lumine fati constet, talem usum contrarium esse veritati, & bonæ fidei in societate civili necessariæ. Præterea sancta Sedes Apostolica opiniones contrarias damnavit in celebri, sed plane necessario Decreto contra 67. Propositiones Morales (*Decretum Innoc. XI. contra 65. Proposit. 4. Martii 1679.*

25. Propositio damnata.

Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, si ve res sit levis, si ve gravis.

26. Propositio damnata.

Si quis, vel solus, vel coram aliis, si ve interrogatus, si ve propria sponte, si ve recreationis causa, si ve quocumque alio sine jure, se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud quod non fecit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.

27. Propositio damnata.

Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id neces-

necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens, & studiosa.

28. Propositio damnata.

Qui mediante commendatione, vel munere, ad Magistratum, vel Officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali prestare juramentum, quod de mandato Regis a similibus solet exigi non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.

Quest. 8. Si æquivocationes & restrictiones mentales numquam licitæ sunt, quomodo responderi poterit his qui obijciunt, Dominum Jesum illis usum aliquando fuisse?

Resp. Verum quidem est, talium duplicitatum fautores varia Scripturæ & Novi etiam Testamenti loca opponere, ut ostendant, Dominum Jesum Christum illis usum fuisse, & consequenter concludendum esse, licitas esse posse in quibusdam casibus: sed si consulantur sancti Patres, & alii Catholici interpretes, qui hæc loca diligenter interpretati sunt, facile videbitur, inutilia plane esse ad defendendas æquivocationes & restrictiones mentales.

Etenim locus 24. Capitis Evangelii secundum Matthæum, & 13 secundum Marcum, quæ loca a restrictionum mentalium fautoribus adducuntur tamquam magis faventia suæ opinioni, variis modis exponi possunt, nulla restrictione mentali, aut æquivocatione admissa. Christus loquens cum Apostolis de die judicii: *De die autem illa, inquit, & hora nemo scit, neque Angeli calorum, nisi solus Pater*: & secundum Marcum: *De die autem illa, vel hora nemo scit, neque Angeli in Cælo, neque Filius, nisi Pater*. Quo pacto, inquirunt adversarii, sine ulla restrictione mentali poterat Dominus dicere, se nescire diem & horam judicii?

Sanctus Gregorius Papa huic difficultati accurate respondet, ut & aliis quæ in Scriptura occurrere possunt, his verbis (1. 8. epist. 12. ad Eulogium Patriarcham Alexandrinum.): „Hoc quod de ficulnea dixistis, in eo sensu proprie Beatus Augustinus loquitur, quia cum Evangelista subjungit: Nondum enim erat tempus ficorum, aperte cognoscitur, quod per ficum Dominus in Synagoga fructum quæserat, quæ folia legis habuit, sed fructum operis non habebat. Non enim poterat Creator omnium nescire, quia fructum ficus non habuit, quod dum tempus ficorum non esset, omnes poterant scire. De eo vero, quod scriptum est: quia diem, & horam, neque Filius, neque Angeli sciunt: omnino recte vestra sanctitas sensit; quoniam non ad eundem Filium, juxta hoc, quod caput est, sed juxta corpus ejus, quod sumus nos, est certissime referendum. Qua de re multis in locis idem B. Augustinus eo sensu utitur. Dicit quoque & alius, quod de eodem Filio

possit intelligi, quia Deus omnipotens aliquando more
 loquitur humano, sicut de Abraham dicit: *Nunc cogno-
 vi, quia times Deum.* Non quia se Deus tunc ti-
 meri cognoverit; sed quia tunc eundem Abraham fecit
 agnoscere, quia Deum timeret. Sicut enim nos diem
 lætum dicimus, non quod ipse dies lætus sit, sed quia
 nos lætos facit: ita & omnipotens Filius nescire se di-
 cit diem, quem nescire scit, non quod ipse nesciat
 diem, sed quia nunc sciri minime permittat. Unde &
 Pater solus dicitur scire, quia consubstantialis ei Fi-
 lius, ex ejus natura, quæ est supra Angelos, habet,
 ut hoc sciat, quod Angeli ignorant. Unde & hoc in-
 telligi subtilius potest: quia incarnatus Unigenitus, factus-
 que pro nobis homo perfectus, in natura quidem
 humanitatis novit quidem & horam judicii, sed tamen
 hanc non ex natura humanitatis novit. Quod ergo in
 ipsa novit, non ex ipsa novit: quia Deus, & homo
 factus, diem & horam judicii, non nisi per Deitatis
 suæ potentiam novit, sicut & in nuptiis cum Mater
 Virgo diceret vinum deesse respondit; *Quid mihi, &
 tibi est, mulier? nondum venit hora mea, &c.*

Sanctus Ambrosius in eodem sensu explicat Evangelii
 textum (in Luc. c. 17.): *Us, inquit, magis dictum se-
 cundum filium hominis estimemus; quia temporum fini-
 nem, non per naturam hominis, sed per naturam Dei
 novit. Diem judicii, inquit S. Cyrillus (lib. 9. the-
 saurii, c. 4.), ignorare dispensando dixit Christus, ut
 homini, quem assumpsit, congruentia diceret; hominis
 enim natura proprium est ignorare futura. Et S. Gre-
 gorius Nazianzenus dicit (orati. 36.), quod horam co-
 gnitam habet ut Deus, ignorat ut homo.*

Quest. 9. Quotuplex est mendacii genus?

Resp. Octo mendacii genera numerat Sanctus Augusti-
 nus in Tractatu de mendacio, cujus magnam partem Gra-
 tianus in Decreto inseruit (lib. de mendacio, c. 14. & 21.
refert. in Canon. Primum, 1. q. 2.:) „Primum est capi-
 tale mendacium, inquit, longeque fugiendum, quod
 fit in doctrina Religionis, ad quod mendacium nulla
 conditione quisquam debet adduci. Secundum autem,
 ut aliquem lædat injuste, quod & tale est, ut & nulli
 proffit, & obsit alicui. Tertium est, quod ita prodest
 alteri, ut obsit alteri, quamvis non ad immunditiam
 obsit corporalem. Quartum, quod fit sola mentiendi
 fallendique libidine, quod merum mendacium est.
 Quintum, quod fit placendi cupiditate de suaviloquio.
 His omnibus penitus evitatis, atque rejectis, sequitur
 sextum genus, quod & nulli obest, & prodest alicui:
 veluti si quispiam pecuniam alicujus injuste tollendam
 sciens, ubi scit, nescire se mentiatur quocumque in-
 terrogante. Septimum, quod & nulli obest, & prodest
 alicui, veluti si nolens hominem ad mortem questum
 proderet, mentiatur. Octavum est genus mendacii,
 quod

quod & nulli obest, & ad hoc prodest, ut ab inimicis
ditia corporali aliquem tueatur.

Non est igitur mentiendum in doctrina pietatis; magnum enim scelus est, primum genus detestabilis mendacii. Non est mentiendum secundo genere, quia nulli facienda est injuria. Non est mentiendum tertio genere, quia nulli cum alterius injuria consulendum est. Non est mentiendum quarto genere, propter mendacii libidinem, quæ per se ipsam vitiosa est. Non est mentiendum quinto genere, quia nec ipsa veritas sine placendi hominibus enuntianda est; quanto minus mendacium, quod per se ipsum, quia mendacium est, utique turpe est? Non est mentiendum sexto genere; neque enim recte etiam testimonii veritas, pro cuiusquam temporali commodo, ac salute corrumpitur. Ad sempiternam vero salutem nullus ducendus opitulante mendacio. Non enim malis convertentium moribus aliquis ad bonos mores convertendus est: quia si erga illum faciendum est, debet etiam ipse conversus facere erga alios. Atque ita non ad bonos, sed ad malos mores convertitur, cum hoc ei præbatur imitando converso, quod ei præstitum est convertendo.

Neque septimo genere mentiendum est; non enim cuiusquam commoditas, aut salus temporalis, perficiendæ fidei proferenda est. Nec si quisquam in recte factis nostris tam male movetur, ut fiat etiam animo deterior, longeque a pietate remotior, propterea recte facta deserenda sunt; cum id nobis præcipue cernendum sit, quo vocare, atque invitare debemus, quos sicut nosmetipsos diligimus; fortissimoque animo bibenda est Apostolica illa sententia: *Aliis quidem sumus odor vite in vitam, aliis odor mortis in mortem. Et ad hæc quis idoneus?*

Nec octavo genere mentiendum est, quia & in bonis castitas animi, pudicitia corporis & in malis id, quod ipsi facimus, eo quod fieri sinimus majus est. In his autem octo generibus tanto quisque minus peccat, cum mentitur, quanto demergit ad octavum: tanto amplius, quanto demergit ad primum. Quisquis autem esse aliquod genus mendacii, quod peccatum non sit putaverit, decipiet seipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitratur aliorum. Tanta porro cæcitas hocceptorem animos occupavit, ut ei parum sit, si dicamus quædam mendacia non esse peccata, nisi etiam in quibusdam peccatum dicant esse, si mendacium recusemus.

Quæst. 10. Potest ne assignari alia mendaciorum divisio?

Resp. Mendacia dividi possunt in perniciofa, officiofa, & jocosa: & ad has tres species reduci possunt illæ octo, quas ex S. Augustino retulimus: & idem S. Doctor huic ultimæ divisioni, quæ brevior, accuratior, & forte etiam magis universalis, quam prima, apparet, occasionem dedisse videtur, dum in expositione Psalmi sic loquitur (in

Pf. 5. Verf. Perdes omnes qui loquuntur mendacium.) : Duo sunt omnino genera mendaciorum, in quibus non est magna culpa, sed tamen non sunt sine culpa: cum aut jocamur, aut, ut proximus, mentimur. Hæc ultima divisio placuit S. Thomæ, & S. Bonaventuræ; Mensiensi, inquit Seraphicus Doctor (in 3. sent. dist. 38. ars. 1. q. 5. in corp.), aut intendit prodesse, aut deletere, aut ledere; secundum quod intendit prodesse, est mendacium officiosum: secundum quod intendit deletere, est mendacium jocosum: secundum quod intendit ledere, est mendacium perniciosum.

Quest. 11. Quandonam mendacium est solummodo peccatum veniale, quandonam potest esse peccatum mortale?

Resp. Hujus questionis resolutio quodammodo reperiri potest in verbis S. Augustini supra citatis: Nam, si, ut ait idem S. Doctor, duo sunt omnino genera mendaciorum, in quibus non est magna culpa, sed tamen non sunt sine culpa; cum aut jocamur, aut, ut proximo, mentimur: inde concludi potest, quod ut plurimum mendacia tantummodo noxia, seu perniciofa, sunt peccata mortalia; aliæ autem duæ species, ex natura sua, peccatum tantum veniale important.

Angelicus Doctor de mendaciis in eodem plane sensu loquitur, dum ait (2. 2. q. 100. ar. 3. in arg. sed contra, & in corp.): „ Peccatum mortale proprie est, quod repugnat charitati, per quam anima vivit Deo conjuncta, ut dictum est: potest autem mendacium charitati tripliciter contrariari: uno modo secundum se: alio modo secundum finem intentum: tertio modo per accidens. Secundum se quidem charitati contrariatur ex ipsa falsa significatione, quæ quidem si sit circa res divinas, contrariatur charitati Dei, cujus veritatem aliquis tali mendacio occultat, vel corrumpit; unde hujusmodi mendacium non solum opponitur virtuti veritatis, sed etiam virtuti Fidei, & Religionis, & ideo hoc mendacium est gravissimum, & mortale.
„ Si vero falsa significatio sit circa aliquid, cujus cognitio pertineat ad hominis bonum; puta, quæ pertineat ad perfectionem scientiæ, & informationem morum, tale mendacium, in quantum infert damnum falsæ opinionis proximo, contrariatur charitati, quantum ad dilectionem proximi; unde est peccatum mortale.
„ Si vero falsa opinio ex mendacio generata, sit circa aliquid, de quo non referat, utrum sic, vel aliter cognoscatur: tunc ex tali mendacio non damnificatur proximus: sicut si quis fallatur in aliquibus particularibus contingentibus, ad se non pertinentibus; unde tale mendacium secundum se non est peccatum mortale.
„ Ratione vero finis intenti, aliquod mendacium contrariatur charitati: puta, quod dicitur, aut in injuriam Dei, quod semper est mortale peccatum, utpote relationi contrarium; aut in nocentium proximi, quan-
„ tum

„ tum ad personam, divitias, vel famam: & hoc etiam
 „ est peccatum mortale, cum nocere proximo sit pecca-
 „ tum mortale: ex sola autem intentione peccati mor-
 „ talis aliquis mortaliter peccat. Si vero finis intentus
 „ non sit contrarius charitati, nec mendacium secundum
 „ hanc rationem erit peccatum mortale, sicut apparet in
 „ mendacio jocosio, in quo intenditur etiam utilitas pro-
 „ ximi: per accidens autem potest contrariari charitati
 „ ratione scandali, vel cujuscumque damni consequen-
 „ tis: & sic erit etiam peccatum mortale, dum scilicet
 „ aliquis non veretur propter scandalum publice mentiri⁶⁶.
 „ Demum Sanctus Bonaventura hanc quæstionem paucis
 „ verbis resolvit, dicens (*in lib. 3. sent. dist. 38. ar. 1. q. 3.*

„ *in corp.*): „ Peccatum mendacii non est generaliter
 „ mortale, sed mortale fit ratione materiæ circa quam,
 „ & ratione contemptus, & ratione nocimenti, & et-
 „ iam ratione libidinis mentiendi, quæ faciunt menda-
 „ cium esse perniciosum, & mortale peccatum. Et quia
 „ hæc non semper concurrunt ad esse aliquando venia-
 „ le, aliquando mortale⁶⁶.

„ *Quæst. 12.* Potest ne peccari contra hoc præceptum a-
 „ liter, quam verbis?

„ *Resp.* Quamvis mendacium frequentius lingua com-
 „ mittatur, tamen sancti Patres, & post ipsos Doctor An-
 „ gelicus, agnoscunt duos peccandi modos, scilicet simu-
 „ lationem, & hypocrisim.

„ *Quæst. 13.* Quid est simulatio, & peccat-ne qui ea utitur?

„ *Resp.* Simulatio fit, cum quibusdam actionibus, aut a-
 „ liis signis, studiose insinuat aliquid veritati contrarium:
 „ veluti dum quis vult videri alius, quam revera sit: aut
 „ velle id, quod revera non vult; & hujusmodi. Satis au-
 „ tem constat, tales simulationes non esse sine peccato;
 „ quia ut supra ex Sancto Augustino retulimus (*lib. de*
 „ *mendacio, c. 3.*): *Ille mentitur, qui aliud habet in ani-*
 „ *mo, & aliud in verbis, vel quibuslibet significationi-*
 „ *bus enunciat: unde duplex cor dicitur esse mentientis.*

„ Unde etiam Angelicus Doctor sic expresse loquitur (*2. 2.*
 „ *q. 11. art. 1. in corp.*): „ Ad virtutem veritatis pertinet,
 „ ut quis talem se exhibeat exterius per signa exteriora,
 „ qualis est: signa autem exteriora non solum sunt ver-
 „ ba, sed etiam facta; sicut ergo veritati opponitur,
 „ quod aliquis per verba exteriora aliud significet, quam
 „ quod habet apud se (quod ad mendacium pertinet)
 „ ita etiam opponitur veritati, quod aliquis per aliqua
 „ signa factorum, vel rerum, aliquid significet contra-
 „ rium ejus, quod in eo est: quod proprie *simulatio* di-
 „ citur. Unde simulatio proprie est, *mendacium quod-*
 „ *dam in exteriorum signis factorum consistens.* Non
 „ refert autem utrum aliquis mentiatur verbo, vel quo-
 „ cumque alio facto, ut supra dictum est; consequens
 „ est etiam, quod omnis simulatio est peccatum⁶⁶.

„ Id eleganter, eloquenterque adstruitur a S. Gregorio Papa,
 „ dum

dum explicans hæc verba Libri Job (*mor. in 6. c. Job 1.*
26. c. 23.): „ Simulatores, & callidi provocant iram Dei;
 „ sic loquitur: Cum simulatores diceret, apte subiunxit;
 „ & callidi; quia nisi ingenio calleant, quod videri ap-
 „ petunt, congrue simulare non possunt. Sunt enim non-
 „ nulla vitia, quæ etiam a sensu tardioribus facile perpe-
 „ trantur. Elatione namque intumescere, avaritiæ assu-
 „ bus inhiare, luxuriæ pulsanti succumbere, etiam qui-
 „ libet obtusis sensibus potest; simulationis vero falsita-
 „ tem exequi, nisi qui subtilioris ingenii fuerit, non po-
 „ test. Quisquis enim talis est ad custodienda duo vide-
 „ licet continua observatione dividitur, ut callide nove-
 „ rit & occultare quod est, & ostentare quod non est,
 „ & vera mala premere, & falsa bona monstrare; nec
 „ se aperte in hoc quod videtur extollere, atque ut ma-
 „ jorem gloriam teneat, sæpe se simulat gloriam decli-
 „ nare. Qui enim ante oculos hominum sequendo eam
 „ apprehendere non potest, studet pterumque gloriam te-
 „ nere fugiendo. Hæc itaque simplicibus minime con-
 „ gruunt: quia si congruunt, jam simplices non sunt.
 „ Bene autem cum diceret: simulatores, & callidi: non
 „ subdidit: merentur, sed provocans iram Dei. Iram
 „ quippe Dei mereri, est etiam nesciendo peccare. Pro-
 „ vocare vero, est mandatis illius sciendo contraire; scire
 „ bonum, sed despiciere: facere posse, nec velle. Hi eni-
 „ nim perpetratione nequitiae intrinsicus tenebescunt, &
 „ ostentatione justitiæ superficiei tenus dealbantur. Quibus
 „ voce Dominica dicitur: *Ve vobis Scribae, & Pharisæi*
 „ *hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ*
 „ *foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt*
 „ *ossibus mortuorum, & omni spurcitia: ita & vos quidem*
 „ *foris apparetis hominibus justî, intus autem pleni estis*
 „ *hypocritæ, & iniquitate.* Foris ergo ostendendo servant,
 „ quæ vivendo intus impugnant. Intus vero mala cogitan-
 „ tes exaggerant, quæ foris alia superducentes occultant.
 „ Ante districtum itaque iudicem excusationem jam de
 „ ignorantia habere non possunt: quia dum ante oculos
 „ hominum modum sanctitatis ostentant, ipsi sibi sunt
 „ testimonio, quia bene vivere non ignorant.
 „ Dicitur igitur recte; simulatores & callidi provocans
 „ iram Dei. Quid vero eos ad extremum sequatur, ad-
 „ jungit, dicens. (*Neque clamabunt, cum vincî fue-
 „ rint.*) Omnis iniquus, qui cum iniquus sit, sanctus vi-
 „ deri non appetit, in flagelli percussione deprehensus fa-
 „ teri, quod iniquus sit, non erubescit. Qui vero iniquus
 „ agens, humana de se judicia sub specie sanctitatis intercipit,
 „ etiam cum flagello percutitur, iniquum se proderet
 „ refugit, quia sanctus videri consuevit. Si quando autem
 „ graviter coarctatur, iniquum se vix superficiei tenus con-
 „ fiteatur; quia interna sua detegere veraci Confessione con-
 „ funditur. Quasi liberi vero sumus, cum nulla correptione
 „ castigamur. Quasi autem vincimur, cum flagello percussio-

nis astringimur. Vincti igitur tanto clamamus altius, quanto
 in percussione positi, peccata nostra veracius confitemur.
 Apud aures quippe Dei vox valida, devota Confessio est.
 Quia ergo simulatores quosque, etiam cum percussione
 flagella corripimus, ad Confessores refugiunt, quia san-
 ducunt; cognosci etiam peccatores refugiunt, quia san-
 cti omnium opinione ferebantur, quia quamvis eos ad ex-
 tremum jam flagella feriant, quamvis duci se ad æterna
 supplicia non ignorent, tales tamen cupiunt apud huma-
 na iudicia remanere, quales se studuerant semper osten-
 dere. Deprehensi ergo etiam flagello percussione extre-
 mæ; quia Confessionem puram vel afflicti exercere ne-
 gligunt, quasi vincti clamare contemunt. Bene ergo
 dicitur: *(Neque clamabunt, cum vincti fuerint.)*
 Quamvis intelligi etiam aliter potest. Omnis enim,
 qui cum iniquus sit, dici Sanctus ab hominibus non per-
 timescit, etsi iniquum se tacita cogitatione reprehendit,
 tamen dum sapius sanctum audire se cœperit, hoc quod
 de se intrinsecus tenebat, amittit. Cor quippe exterius
 fundit, & quia libenter foris habeat, non requirit. Unde
 recipit, qualem se intus habeat, non requirit. Unde
 fit, ut vacuæ laudis fomenta, etiam cum defuerint,
 quarat, & oblitus quod est, appetat videri quod non est.
 Igitur qui tales sunt, dum actiones suas laudibus dignas in-
 tuentium oculis ostentant, occulta cum eis iustitia agi-
 tur: ut quo nituntur foris alios fallere, eo de se intus
 etiam ipsi fallantur. Nam omnem circa se sollicitæ in-
 vestigationis oculum perdunt. Vitam etiam suam dis-
 cutere, & perscrutari dissimulant, sed tales se, quales
 audiunt, putant sanctosque se esse, non quia ita vi-
 vunt, sed quia ita dicuntur, existimant. Subtile au-
 tem Dei iudicium, seque ipsos intueri negligunt: quia
 fidem sui meriti in attestacione ponunt oris alieni.
 Cum vero subita percussione feriuntur, iniquos se vel
 veraciter, vel sicut sunt deprehendere omnino non pos-
 sunt; quia videlicet sanctos se humana professione cre-
 diderunt. Bene ergo dicitur: *Neque clamabunt, cum
 vincti fuerint.* Spe enim vacua tales se ante supernum
 iudicem venire confidunt, quales se hominibus inno-
 tuisse cognoscunt, seque ipsos miseri nec inter tormen-
 ta deprehendunt, & dum testimonium falsæ laudis as-
 piciunt, remedium veræ confessionis amittunt. Etiam
 vincti ducuntur, & non clamant: hac humanæ laudis
 importunitate superati, sanctos se miseri, & cum in-
 peccatis moriuntur putant. Quibus bene per Prophe-
 tam dicitur. *Redite prævaricatores ad cor (Is. c. 46.)*.
 Si enim ad cor redirent, per exterioris attestacionis se
 verba non funderent. Nam quid vicinius nobis est
 corde nostro? Quid vicinius nobis est ea re, quæ in-
 tra nos est? Et tamen cum per pravæ cogitationes
 spargitur, a nobis cor nostrum longius evagatur.

„ Longe ergo Propheta prævaricatorem mittit, cum
 „ eum ad cor suum redire compellit: quia quo se exte-
 „ rius fudit, eo ad se unde possit redire vix invenit. Quia
 „ vero simulatorum mens pro eo, quod ab una æternitatis
 „ intentione dividitur, cogitationum multiplicium inun-
 „ datione vastatur, recte subjungitur: *Morietur in tem-
 „ pestate anima eorum.* Quasi tranquille namque vide-
 „ bantur vivere, cum de sanctitatis curarent laude gau-
 „ dere. Sed tempestate subita eorum anima moritur,
 „ quæ humanæ laudis pessima tranquillitate lætabatur.
 „ Plerumque subito inopinata tempestat omne, quod ær
 „ ferenus blanditur, immutat, & eo periculum vitari
 „ non potest, quo nec potuit prævideri. Unde simulators
 „ res, qui vitæ suæ custodiam negligunt, in tempestate
 „ mori referuntur. Hinc quippe eos turbo subitus inter-
 „ næ percussiois eicit, quos arrogantia externi favoris
 „ extollit; & dum amplectuntur in laude, quod non
 „ sunt, repente inveniunt in ultione, quod sunt.
 „ Bene autem per Salomonem dicitur (*Prov. c. 27.*):
 „ *Quo modo probatur in confatorio argentum, & in
 „ fornace aurum, sic probatur homo ore laudantis.* Laus
 „ quippe sua iustos cruciat, iniquos exaltat. Sed iustos,
 „ dum cruciat, purgat: iniquos, dum lætificat, repro-
 „ bos monstrat. Isti enim sua laude pascuntur: quia au-
 „ ctoris sui gloriam non requirunt. Illi autem, quia au-
 „ ctoris gloriam quærunt, sua laude cruciantur, ne non
 „ sit intus, quod foris dicitur, ne, si est etiam, quod
 „ dicitur ante Dei oculos ipsi favoribus vacuentur, ne
 „ humana laus robor mentis emolliat, eamque in sui de-
 „ lectatione profernat, & quæ adjumentum debet esse
 „ augendi operis, jam retributio sit laboris. Cum vero
 „ sua præconia in Dei laudem tendere sentiunt, ea etiam
 „ desiderabiliter amplectuntur. Scriptura namque
 „ est (*Matth. c. 5.*): *Videant opera vestra bona, &
 „ glorificent Patrem vestrum, qui est in celis.*
 „ Viam se ergo hominibus faciunt, quoties in se ali-
 „ quid, quo Deus cognoscatur, ostendunt: quia non stu-
 „ dent in se humanam laudem figere, sed quærunt eam
 „ per se medios ad auctoris gloriam pertransire. Arro-
 „ gantes autem humanis laudibus mollia corda prostituunt,
 „ quia suis amoribus corrumpuntur. De quibus alias di-
 „ citur (*2. Tim. c. 3.*): *Erunt homines se ipsos aman-
 „ tes.* Aptè ergo hic de hac eorum corruptione subjungit-
 „ tur: *Et vita eorum inter effeminatos.* Si enim virili-
 „ ter viverent, laus transitoria nulla eos corruptione vi-
 „ tiaret. Unde electis Propheta persuadet, dicens (*Ps.
 „ 26.*): *Viriliter agite, & confortetur cor vestrum.* Di-
 „ cens enim, viriliter agite, & confortetur cor vestrum.
 „ Illico subdidit: quasi sexum cordis munire curavit:
 „ luxuriosi quippe mens corrumpitur, si rebus transito-
 „ riis delectatur. Igitur simulatorum vita inter effemi-
 „ natos moritur, quia laudis luxuria corrupta reperitur.

Translatione vero alia non habetur: vita eorum inter effeminatos, sed vita eorum vulneretur ab Angelis. Utrumque tamen, & si sermone discrepat, ratione concordat: quia effeminatorum vitam Angeli vulnerant, dum nuntii veritatis eam jaculis sanctæ Prædicationis impugnant.

Quia igitur de damnatione reproborum audivimus: de erectione humilium, quid sequatur, audiamus: *Eripit pauperem de angustia sua*. Pauper de angustia sua eripitur, cum unusquisque humilis de hac peregrinationis suæ afflictione liberatur: nam & assiduis hic tribulationibus premitur, ut ad requirendum veræ consolationis gaudium provocetur. Unde & sequitur: *Et revelavit in tribulationem aurem ejus*. Aurem in tribulatione revelare, est auditum cordis verberum plagis aperire. Cum enim præcepta despiciamus, pia districtione nobiscum agitur, ut flagella timeamus. Aurem itaque cordis tribulatio aperit, quam sæpe hujusmodi prosperitas claudit. Per Salomonem namque dicitur (*Proverb. cap. 1.*); *Aversio parvulorum interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos*.

Advertendum tamen est, non semper peccari, quoties per facta exprimitur aliquid contrarium veritati: & dummodo hic non adsit fallendi intentio, reus quis non efficitur, licet rationabiliter judicet, quod plures interpretari sint actionem suam in sensu contrario veritati. Unde si v. gr. habens intentionem eundi Mediolanum, & ibi commemorandi, per aliquod tempus, eo iter dirigo prævidens, quod non pauci credent, me velle Florentiam petere aut Augustam Taurinorum; in hoc casu non utor simulatione, quamvis hunc errorem prævisum ab aliorum mentibus non curem eripere, modo non intendam illos hoc facto meo decipere: & sic de reliquis hujusmodi casibus, qui frequenter occurrunt.

Quæst. 14. Est-ne aliquod discrimen inter simulationem, & hypocrisim?

Resp. Verum quidem est, quod omnis hypocrisis est etiam simulatio; non autem omnis simulatio est hypocrisis, sed solum illa, qua quis simulat personam alterius præsertim circa pietatem, aut cæteras virtutes: Sic in *Ecclesiis*, ait S. Thomas (2. 2. q. 69. art. 3. in corp.); *& in omni vita humana quisquis se vult videri quod non est, hypocrisis est: simulat enim se justum, non exhibet. Sic igitur dicendum est quod hypocrisis simulatio est; non autem omnis simulatio, sed solum illa, qua quis simulat personam alterius; sicus cura peccator simulat personam justæ.*

Quæst. 15. Hypocrisis est-ne vitium valde periculosum?

Resp. Hoc vitium valde Deo displicere, esseque apprime noxium, non dissimulabitur qui in Evangelio verus fuerit; etenim Christus Dominus hypocritas sæpius vehementer increpavit, Fidelesque ab eo vitio summa cura

cura avertit (Luc. 12.) *Attendite*, inquit, a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis. *Attendite*, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis. (*Matth. c. 6.*),

Inter Patres sanctus Gregorius Papa diligenter hoc vitium infectatus est: nimium prolixus apparerem, si id omne, quod in hac materia ab eo variis in locis luculenter dictum fuit, referre hic vellem. Sufficiet igitur hic adducere, quæ in Libro octavo *Moralium* habentur, dum explicat hæc verba Libri Job: „ Numquid vivere potest scirpus absque humore, aut crescere cæcctum sine aqua? cum adhuc sit in flore, nec carpatur manu, aut omnes herbas arefcit: sic via omnium, qui obliviscuntur Deum, & spes hypocrisis peribit: Scirpi ergo vel carecti nomine hypocrisis vitam signat, quæ speciem quidem viriditatis habet, sed ad humanos usus fructum utilitatis non habet, quæ sterilitate operis arida permanens, solo sanctitatis colore viridescit. Sed neque sine humore scirpus, neque sine aqua carectum proficit: quia hypocrisitarum vita ad bona opera infusionem quidem superni muneris percipit, sed in cunctis, quæ agit, exteriores laudes appetens, a fructu perceptæ infusionis inanescit. Sæpe namque mira signorum opera faciunt, ab obsessis corporibus Spiritus pellunt, & per Prophetiæ donum, ventura quæque sciendo præveniunt; sed tamen a largitore tot munerum, cogitationis intentione divisi sunt, quia per ejus dona non ejus gloriam, sed proprios favores quærunt: cumque per accepta dona in sua laude elevant, ipsis muneribus contra largitorem pugnant. Inde quippe contra dantem superbiunt, unde ei amplius humiles esse debuerunt.

„ Sed eo postmodum eos districtior sententia percutit, quo nunc superna bonitas & ingratos largius infundit; fitque eis amplitudo muneris, incrementum damnationis: quia irrigati fructum non fecerunt, sed sub viriditatis colore vacui in altum crescunt. Quos bene per Evangelium veritas exprimit dicens (*Matth. c. 7.*): „ Multi dicant mihi in illo die: Domine, Domine, nome in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo demonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? & tunc confitebor illis, quia nunquam novit vos; discedite a me, qui operamini iniquitatem.

„ Scirpus igitur vel carectum absque humore vel aqua non vivit; quia nimirum hypocrisis non nisi ex superno munere viriditatem bonæ operationis accipiunt; sed qui hanc in usum propriæ laudis arripiunt, in aqua quidem virides, sed tamen inanes crescunt. Bene autem subditur: *Cum adhuc sit in flore; nec carpatur mosu, ante omnes herbas arefcit.* Scirpus in flore est hypocrisis in laude.

„ Acutis vero angulis surgens carectum, manu non

carpitur; quia, exasperatis per arrogantiam sensibus,
 de pravitate sua hypocrita corripit dedignatur. In flo-
 re suo manum carpentis incidit, quia in laude hypo-
 crita positus, ne hunc quisnam corripere audeat, aspe-
 ritate sua protinus vitam corripientis fecat.

Sanctus namque esse non appetit, sed vocari: & cum
 fortasse corripitur, quasi in opinionis gloria detrunca-
 tur; deprehensum se in pravitate irascitur, loqui sibi
 redarguentem prohibet; quia velut in occulto vulnere
 tactus dolet. Qualis imperitis innotuit, talis vult ab
 omnibus æstimari, & paratior est mori, quam corripit:
 redargutione deterior redditur, quia quasi diræ perse-
 cutiois æstimat jaculum puritatis verbum. Unde exa-
 speratus protinus in contumelias surgit, & quæ mala
 exaggeret contra vitam correptoris inquirat. Demon-
 strare longe incomparabiliter reum reprehensorem suum
 desiderat, ut innocentem se, non suis actibus, sed a-
 lienis criminibus ostendat; ita ut sæpe homo redargu-
 tionis aliquid se dixisse pœniteat, & quasi a carpentis
 manu, sic a corripientis animo quidam, ut ita dicam,
 sanguis mœroris currat. Unde bene per Salomonem
 dicitur (*Prov. c. 9.*): *Noli arguere derisorem, nam
 oderis se.* Neque enim justo timendum est, ne deri-
 sor, cum corripitur, contumelias inferat; sed ne tra-
 ctus ad odium, pejor fiat.

Inter hæc sciendum est, quod justorum bona, quia
 ex corde incipiunt, usque ad præsentis vitæ terminum
 crescunt. Hypocritarum vero opera, quia nequaquam
 sunt in occulto radicata, sæpe ante desiciunt, quam
 præsens vita finiatur. Nam plerumque studio sacræ
 eruditionis insistant; & quia hanc non præparandis
 meritis, sed promerendis favoribus inquirunt, statim
 ut judicium humanæ laudis arripiunt, & per hoc gra-
 tiam transitorii profectus assequuntur, tota mente sæ-
 cularibus curis inserviunt, atque a sacra funditis eru-
 ditione vacuantur; & agendo post indicant, quantum
 temporalia diligant, qui sola prius æterna prædicabant.

Plerumque autem assumptæ speciem maturitatis o-
 stendunt, quiete silentii, longanimitate patientiæ,
 continentia virtute decorantur; sed cum per hæc
 quæsi culmen honoris attigerint, cumque sibi jam
 reverentia a cunctis impenditur, protinus se in lasci-
 viam voluptatis fundunt, & bona se non ex corde
 tenuisse ipsi sibi testes sunt, qui hæc cito dimise-
 runt. Nonnumquam vero aliqui quæ possident tri-
 buunt, atque indigentibus cuncta largiuntur; sed ta-
 men ante vitæ terminum, avaritiæ prurigine accensæ,
 aliena appetunt, qui sua largiri videbantur, & perti-
 naci post crudelitate ambiunt, quod ficta prius pietate
 reliquerunt.

Unde & recte nunc dicitur: *Cum adhuc sit in flo-
 re, nec carpatur manu, ante omnes herbas arefacta.*

„ Juxta carnalem quippe intellectum & iusti herba sunt,
 „ Propheta attestante, qui ait (*Isai. cap. 40.*) : *Omnis*
 „ *cavo fœnum*. Sed ante omnes herbas arefcere scirpus
 „ dicitur, quia iustis in bono suo permanentibus, a vi-
 „ riditate assumptæ rectitudinis hypocritarum vita sicca-
 „ tur. Arescunt herbæ etiam reliquæ, quia iustorum o-
 „ pera cum carnis vita deficiunt. Sed herbarum aridita-
 „ tem scirpus prævenit, quia priusquam de carne hy-
 „ pocrita transeat, ea, quæ in se ostenderat virtutum
 „ facta, derelinquit.

„ De quibus etiam bene per Psalmistam dicitur (*Psal.*
 „ *128.*) : *Fiant sicut fœnum edificiorum, quod prius-*
 „ *quam evellatur, exaruit* : Fœnum quique ædificii in
 „ alto nascitur, sed nequaquam pingui radice solidatur :
 „ quia & hypocrita summa quidem agere cernitur, sed
 „ non in eis ex cordis puritate roboratur. Quod nimi-
 „ rum fœnum & non evulsam citius arefcit : quia vide-
 „ licet hypocrita & in præfenti adhuc vita subsistit, &
 „ jam sanctitatis opera quasi viriditatis speciem amittit.
 „ Quia enim sine intentione rectæ cogitationis bona stu-
 „ dit agere, hæc amittens, indicat se sine radice flo-
 „ ruiffe.

„ Sed Baldath, sicut prædiximus, cui scirpus com-
 „ paret, illico aperit, cum subjungit : *Sic via om-*
 „ *nium qui obliviscuntur Deum, & spes hypocrite per-*
 „ *ibit* : Quid enim in cunctis suis operibus hypocrita
 „ sperat, nisi honoris reverentiam, gloriam laudis, &
 „ melioribus metui, sanctum ab omnibus vocari ? Sed
 „ permanere spes hypocritæ non valet, quia æternitatem
 „ non quærens, fugit quod tenet.

„ Nequaquam quippe mentis ejus intentio in illa glo-
 „ ria figitur, quæ sine fine possidetur : sed cum transito-
 „ riis favoribus inhiat, perdit, percipiendū quod labo-
 „ rat, veritate attestante, quæ ait (*Matth. c. 6.*) :
 „ *Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.*

„ Quibus itaque hypocritæ similes, nisi fœcundis, &
 „ neglectis vitibus existunt ? quæ per ubertatem fructum
 „ proferunt, sed nequaquam per studium a terra suble-
 „ vantur. Quod pingues palmites germinant, errantes
 „ bestię conculcant, & quo hoc uberius aspiciunt pro-
 „ jectum in infimis, avidius consumunt : quia nimirum
 „ hypocritarum opera, dum clara monstrantur, quasi
 „ pingua prodeunt : sed dum humanas laudes appetunt,
 „ quasi in terra deferuntur. Quæ hujus mundi bestię,
 „ maligni scilicet spiritus, comedunt, quia hæc ad usum
 „ perditionis inflectunt, tantoque ardentius rapiunt,
 „ quanto & magna clarius innotescunt“.

CAPUT III.

De obligationibus testium, & accusatorum:
ac de falso testimonio.

DE obligationibus Judicum, & Advocatorum, atque etiam Grassariorum seu Exceptorum, & Notariorum, locuti sumus Cap. 5. & 6. Tractatus immediate præcedentis. Conveniens etiam videtur, ut de obligationibus testium tractemus, sumpta occasione octavi præcepti, quod certe testes sigillatim respicit, dum expresse falsum testimonium prohibet.

Quest. 1. Tenemur ne testimonium ferre, dum interrogamur?

Resp. Eam sibi proponit quæstionem Angelicus Doctor, cui sic respondet (2. 2. q. 70. art. 6. in corp.): „ Si requiritur testimonium alicujus subditi autoritate Superioris, cui in his, quæ ad justitiam pertinent, obedire tenetur, non est dubium quin teneatur testimonium ferre in his, de quibus secundum ordinem juris testimonium ab eo exigitur, puta in manifestis, & in his de quibus infamia præcessit. Si autem exigitur ab eo testimonium in aliis, puta in occultis, & de quibus infamia non præcessit, non tenetur ad testificandum. Si vero requiratur ejus testimonium, non autoritate Superioris, cui obedire tenetur, tunc distinguendum est: quia si testimonium requiratur ad liberandum hominem, vel ab injusta morte, seu pœna quacumque, vel a falsa infamia, vel ab aliquo damno, tunc tenetur homo ad testificandum.

Et si ejus testimonium non requiratur, tenetur facere quod in se est, ut veritatem denuntiet alicui, qui ad hoc possit prodesse. Dicitur enim in Ps. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate: Et Proverb. 14. Erue eos qui ducuntur ad mortem: Et Rom. 15. dicitur: Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus: Ubi dicit Glossa: Consentire est tacere, cum possis redarguere. Super his vero que pertinent ad condemnationem alicujus, non tenetur aliquis ferre testimonium, nisi cum a Superiore compellitur secundum ordinem juris; quia si circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc speciale damnum nascitur. Vel si imminet periculum accusatori, non est curandum, quia ipse in hoc periculum sponte se ingressus. Alia autem ratio est de reo, cui periculum imminet eo nolente.

Ex hac Angelici Doctoris doctrina concludere possumus 1. regulariter obligari nos testificari id quod scimus, dum juxta Justitiæ legitimas formulas, a Judice qui legitimam in nos habet autoritatem, & jurisdictionem, interrogamur. 2. Quod etiam si ille, qui nos ad testi-

fifi-

stificandum impellit, nullam in nos potestatem habeat, & quamvis etiam testimonium nostrum non requiratur, tenemur tamen testificari, dum id necessarium esse perspicimus ad removendam, & impediendam injustitiam notabiliter proximo nocivam.

Quæst. 2. Dantur ne aliqui casus, in quibus quis non teneatur ferre testimonium, quamvis id legitimus exigat Superior?

Resp. 1. Filius non tenetur testificari contra Patrem; nam, ut ait Glossa (*Glossa in c. Cum nuntius, de testibus.*), *Filius contra Patrem non compellitur*; neque Pater contra Filium, neque Frater contra Fratrem, neque uxor contra maritum, nisi in quibusdam casibus extraordinariis, & privilegiatis: & in hac materia obtemperandum est legibus, & consuetudinibus uniuscujusque regionis.

2. Constat, ut ait Angelicus Doctor (2. 2. q. 70. art. 1. ad 2.), quod, de illis, quæ homini sunt commissa in secreto per Confessionem, nullo modo debet testimonium ferre: quia hujusmodi non scit ut homo, sed tamquam Dei minister, & majus est vinculum Sacramenti quolibet hominis præcepto. Circa ea vero quæ aliter homini sub secreto committuntur, distinguendum est: quandoque enim sunt talia, quæ statim cum ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur, puta si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem, vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ, vel si quid est hujusmodi, quod quis propalare tenetur, vel testificando, vel denunciando. Et contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum, quia in hoc frangeret fidem, quam alteri debet. Quandoque vero sunt talia, quæ quis prodere non tenetur; unde potest obligari ex hoc, quod sibi sub secreto committuntur; & tunc nullo modo tenetur ea prodere, etiam ex præcepto Superioris, quia servare fidem, est de jure naturali: nihil autem potest præcipi homini contra id quod est de jure naturali.

Hæc est Angelici Doctoris doctrina, quam valde interesse probe intelligere in praxi. Et ita paucis verbis explicare convenit, quod quando aliquid scitur sub secreto naturali inter amicum, & amicum, inter ægrotum, & medicum, partem litigantem, & Advocatum, vel Procuratorem, & hujusmodi; ex tunc contrahitur obligatio non revelandi in præjudicium illius, qui commisit secretum suum, modo non agatur de re injusta, quæ concernat publicam vel privatam personam. Quare si quis nobis revelavit intentionem, quæ habet comburendi domum, vel committendi homicidium, vel furtum, ex tunc tenemur revelare hoc secretum, nisi forte aliud medium nobis suppeteret ad impediendum hæc damna: & fortiori tenemur in judicio interrogati, & requisiti revelare.

lare. Si autem dicta crimina fuerint jam executioni mandata, & sint solummodo puniendæ in persona illius, qui ea commisit, tunc videtur, quod ille, qui novit verum sub secreto naturali, non tenetur revelare. Idem dicendum, si secretum respiciat rem factam, vel faciendam, quæ non afferat damnum injustum proximo.

Quæst. 3. Sed si iudex nos compellat ad respondendum, & ad testandum veritatem, quam solum novimus sub secreto naturali, quod-nam erit effugium in illo casu?

Resp. In his angustiis recurrentes ad orationem, obtinendi gratia a Deo lumen, & auxilium necessarium, ut nihil contra conscientiam agamus; oportet primo ut omnibus mediis, quæ Christiana prudentia suggerere poterit, ut non revelemus hoc secretum; v. g. declinare a Jurisdictione illius Judicis, ad alium appellare: respondere, quod illud, quod scimus, sub secreto scimus, & quod per consequens non tenemur respondere; abesse per aliquod tempus, ita ut facile inveniri non possimus, & cogi ad respondendum. Demum recusare ferre testimonium in tali causa, si ex una parte timendum sit, ne id quod secreto scimus, magnum præjudicium proximo afferat, & aliunde sperare possimus, nobis non valde fore nocivam talem recusationem.

Quod si hæc, & alia hujusmodi media non profint, & quis non possit, vel non audeat non respondere Judici interroganti; tunc dicenda est veritas, eo modo quo cognoscitur, & non licet uti amphibologiis, aut restrictionibus mentalibus, quæ non excusant a peccato mendacii, ut supra explicavimus: & eo magis, quo Iudex semper obligat sub juramento ad dicendum veritatem, & sic non solum quis reus esset mendacii, sed etiam perjurii, si quid diceret contrarium menti suæ: quia nunquam licet mentiri, & multo minus committere perjurium. Et aliunde certum est, ut ait Sanctus Isidorus relatus in Canone (l. 2. sent. c. 31. ref. in Can. Quicumque. 12. q. 1.), quod quacumque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientia testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui juratur, intelligit: dupliciter autem reus fit, quia & Dei nomen in vanum assumis, & proximum dolo capis. Vide quæ diximus Tomo 6. Tractatu 3. de secundo Præcepto Decalogi, Cap. 2.

Quæst. 4. Accusatus aliquo crimine, tenetur ne dicere verum, cum interrogatur a Iudice?

Resp. Tenetur, ut expresse asserit Catechismus Concilii Tridentini (p. 3. De Præcept. n. 23.) his verbis: *De rebus autem & personis, vult eos Deus verum confiteri, cum ex iudicii formula interrogantur; est enim testimonium ac prædicatio quedam, illa confessio laudis, & gloria Dei, ex ipsius Jesu sententia, qui Achan ad veri confessionem adhortatus inquit: Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel. Cujus rationem asserit sanctus Thomas, dum ait (2. 2. q. 69. art. 14. in corp.):*

„ Qui-

„ Quicumque facit contra debitum justitiæ, mortaliter
 „ peccat, sicut supra dictum est: pertinet autem ad de-
 „ bitum justitiæ, quod aliquis obediat suo Superiori in
 „ his, ad quæ jus Prælationis se extendit: Judex au-
 „ tem, ut supra dictum est, Superior est respectu ejus
 „ qui judicatur: & ideo, si confiteri noluerit veritatem,
 „ quam dicere tenetur, vel si eam mendaciter negave-
 „ rit, mortaliter peccat. Si vero Judex hoc exquirat,
 „ quod non potest secundum ordinem juris, non tene-
 „ tur ei accusatus respondere: sed potest, vel per ap-
 „ pellationem, vel aliter, licite subterfugere; menda-
 „ cium tamen dicere non licet.

Et ita inferre possumus, ex Angelici Doctoris doctri-
 na, hominem accusatum teneri respondere veritatemque
 proferre, dum juxta Juris Formulas a legitimo Judice
 interrogatur: & peccaret mortaliter, si mentitur.

2. Posse accusatum recusare, & vitare responsum li-
 cito modo, dum vel contra Juris formulas interrogatur,
 vel a Judice non legitimo.

Demum, quod si respondeat accusatus in quocumque
 casu, numquam potest mentiri, aut æquivocationibus,
 seu restrictionibus mentalibus uti; quia revera mendacia
 sunt, ut superius dictum fuit, & perjuris, dum in testi-
 moniis, aut responsum judicialibus adhibentur, cum
 juramentum semper in eis interveniat.

*Quest. 5. Potest-ne, vel est semper licitum appellare
 a sententia Judicis subalterni?*

*Resp. Cum appellationis remedium non sit ad defen-
 sionem iniquitatis, sed in præsidium innocentie institu-
 tum, ut ait summus Pontifex Innocentius III. in Con-
 cilio Lateranensi (c. 48.); dicendum est, non semper
 licitum esse appellare, sed solum propter gravamen prio-
 ris Judicis, apud quem causa agitur; & ut communi-
 ter dicitur, si sis gravatus, appellat. Et, ut ait Divus
 Bernardus (lib. 3. de considerat.): Iniquus omnis ap-
 pellatione, ad quam justitie inopia non coegit. Appella-
 re, non ut grave, sed si gravatus, licet. Appellandum
 a sententia; ante sententiam, improbo omnino, nisi ob
 manifestum gravamen presumitur appellatio. Qui igitur
 non gravatus appellat, liquet, quia aut gravare
 intendit, aut temere redimere. Non est autem suffu-
 gium appellatio, sed refugium. Quantos novimus ap-
 pellassee pulsatos, quo inirevim liceret quod numquam li-
 cet? Nonnullis etiam, quoad vixerunt, licuisse appel-
 lationis suffragio nefaria, scimus.*

Divus Thomas in eodem sensu loquitur de appellatio-
 nibus, ait enim (*S. Th. 2. 2. q. 69. art. 3. in corp.*):
 „ Duplici de causa contingit aliquem appellare. Uno
 „ quidem modo confidentia justæ causæ, quia videlicet
 „ injuste a Judice gravatur. Et sic licitum est appellare:
 „ hoc enim est prudenter evadere. Unde 2. q. 6. dicitur,
 „ Omnis oppressus libere Sacerdotum, si voluerit, ap-
 „ pellet.

pellet iudicium, & a nullo prohibeatur. Alio modo aliquis appellat causa afferendæ moræ, ne contra eum iusta sententia proferatur. Et hoc est calumniose se defendere: quod est illicitum, sicut dictum est: facit enim injuriam & iudici, cujus officium impedit, & adversario suo, cujus iustitiam, quantum potest, perturbat; & ideo sicut dicitur, 2. q. 6. omnimodo puniendus est cujus appellatio iniusta pronunciatur.

Notandum hic diligenter, quod si quis iniuste appellando vincit causam iniustam, vel quia adversarius non potuit sufficere expensis, vel se defendere coram Iudice superiore, vel quia hic Iudex iniuste illi favit, restituere tenetur omnia damna illa adversario quocumque modo. Secundo licet non obstante iniusta nostra appellatio iuste perdidimus causam, vel noster adversarius nobiscum composuit metu expensarum, quas facere debebat; semper verum est dicere, nos illi iniustum damnum intulisse, ac proinde teneri ad illud refarciendum secundum æquitatem. Tertio, si appellavimus sine iusta causa, solum causa afferendæ moræ, vel inquietandi adversarium. In omnibus illis casibus semper tenemur ad refarciendum damnum. Idem dicendum de Advocato, & aliis, qui consilium dederunt ad iniuste appellandum.

Quest. 6. Rei tenentur ne obedire Iudici, & subire poenam sibi per sententiam impositam?

Resp. Hæc quæstio videtur definita ab Apostolo, dum ait (*Ad Rom. c. 13.*): „Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, nisi a Deo: quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, sibi ipsi damnationem acquirunt: nam Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis enim non timere potestatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa: Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est, vindex iram ei, qui malum agit. Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.“

Ex quo loco probat Div. Thomas, quod non licet iuste condemnato se defendere, nec resistere executioni sententiæ latæ (2. 2. q. 69. art. 4. in corp.): Aliquis damnatur ad mortem dupliciter, inquit Angelicus Doctor, uno modo iuste, & sic non licet condemnato se defendere; licitum enim est Iudici eum resistentes impugnare. Unde relinquitur, quod ex parte ejus sit bellum iniustum, unde indubitanter peccat. Alio modo condemnatur aliquis iniuste, & tale iudicium simile est violentiæ latronum, secundum illud Ezechiel. 42. Principes ejus in medio illius quasi lupi rapientes prædã ad effundendum sanguinem: Ex ideo sicut licet resistere latronibus, ita licet resistere in tali casu malis Principibus;

bus, nisi forte propter scandalum vitandum, cum ex hoc aliqua gravis turbatio timeretur. Non debet autem quis, nisi omnino manifestum sit, putare Judicem condemnasse injuste, & sine sufficientibus, & legitimis probationibus.

Quest. 7. Reus potest-ne se per fugam a carcere liberare absque peccato?

*Resp. Videtur, quod secundum sententiam Doctoris Angelici reus non peccat, se a carcere liberando per fugam; cum enim objectionem sibi proposuisset his verbis (*ibid. art. 4. in 2. objection.*): Præterea sicut aliquis sententiam mortis contra se latam subterfugit resistendo, ita etiam fugiendo. Sed licitum esse videtur, quod aliquis se a morte per fugam liberet, secundum illud *Eccl. 9. Longe esto ab homine potestatem habente occidendi, & non suspicaberis; ergo etiam licitum est reo resistere; sic respondet Divus Thomas (*Ibid. ad 2.*); Dicendum, quod nullus ita condemnatur, quod sibi inferat mortem, sed quod ipse mortem patiatur. Et ideo non tenetur facere id, unde mors sequatur; quod est namque in loco, unde ducatur ad mortem: tenetur tamen non resistere agenti, quin patiatur, quod justum est eum pati: sicut etiam si aliquis sit condemnatus, ut fame moriatur, non peccat, si cibum sibi occulte ministratum sumat, quia non sumere esset se ipsum occidere.**

*Ut autem hæc rei fuga licita sit, debet fieri absque ulla fractione portarum & murorum aut cancellorum carceris; quia tales effractiones, injuriæ aliquam speciem inferunt Reipublicæ, & a Legibus Civilibus prohibentur, & severe etiam puniuntur: De his, inquit Lex (*Leg. 1. ff. de effractoribus & expilatoribus*), qui carcere effracto evaserunt, sumendum supplicium divi fratres rescripserunt.*

Videtur etiam, quod licita non est fuga, dum quis ad carceres per aliquod tempus damnatus est, reumque teneri hanc poenam pati, & sententiæ Judicis obedire.

Quest. 8. Falsum testimonium est-ne grave peccatum, & obligat-ne semper ad restitutionem?

*Resp. Gravitatem hujus criminis satis indicat Scriptura, dum ait (*Prov. c. 6.*): Sex sunt quæ odit Dominus ... proferendum mendacia, testem fallacem; &c. 25. Jaculum, & gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium. Et cap. 19. Testis falsus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur, non effugiet. Legimus etiam in Canone, qui S. Fabiano Papæ tribuitur (*Can. Quicumque 6. q. 1.*); Quicumque sciens pejeraverit, quadraginta dies in pane & aqua, & septem sequentes annos pœniteat, & nunquam sit sine pœnitentiâ, & nunquam in testimonium recipiatur: Communionem tamen post hæc percipiat. Denique S. Thomas gravitatem hujus criminis satis*

tis ostendit, dum ait (2. 2. q. 70. art. 4. in corp.): Falsum testimonium habet triplicem deformitatem: Uno modo ex perjurio, quia testes non admittuntur nisi iurati, & ex hoc semper est peccatum mortale. Alio modo ex violatione iustitiæ: & hoc modo est peccatum mortale in suo genere, sicut & qualibet iniustitia. Et ideo in Præcepto Decalogi sub hac forma interdicitur falsum testimonium, cum dicitur Exodi 20. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Non enim contra aliquem facit, qui ab injuria facienda impedit; sed solum qui ei suam iustitiam tollit. Tertio modo ex ipsa falsitate, secundum quod omne mendacium est peccatum; & ex hoc non habet falsum testimonium, quod semper sit peccatum mortale.

Obligat autem falsum testimonium ad restitutionem damni illati proximo, sive in ejus honore, sive in vita, sive in bonis; ut patet ex his quæ diximus Cap. 5. 6. & 7. præcedentis Tractatus.

CAPUT IV.

De Detractione, & Calurnia.

Quest. 1. QUID est Detractio?

Resp. Detractio, ex D. Thoma est (2. 2. q. 73. art. 1.): Denigratio alienæ famæ per occulta verba. Hæc definitio, quæ satis evidens est, fusius explicabitur ex illis, quæ dicemus in toto capite.

Quest. 2. Quot modis aliquis peccat peccato detractionis?

Resp. Ex eodem Angelico Doctore (q. 73. art. 1. ad 3.): Aliquis dicitur detrahere, non quia diminuit de veritate, sed quia diminuit famam ejus: quod quidem fit quandoque directe, quandoque indirecte. Directe quidem quadrupliciter: uno modo quando falsum imponit alteri: secundo, quando peccatum adauget suis verbis: tertio, quando occultum revelat: quarto, quando id quod est bonum, dicit mala intentione factum. Indirecte autem, vel negando bonum alterius, vel malitiose rejiciendo, vel minuendo.

Hi quatuor modi detrahendi explicantur in Catechismo Romano (par. 3. de 8. Præcept. num. 17.) his verbis: Sciendum est, non tantum adinventæ calurniæ offendi hominum existimationem, sed & augendis amplificandisque criminibus; & si quid occultius ab aliquo commissum sit, quod ubi rescitum fuerit, grave & turpe sit ad famam, tam rem qui, ubi, quando, quibus non necesse sit, pervulgarit, is obtrectator & maledicus jure dicitur. Verum totius obtrectationis nulla capitalior est, quam eorum, qui Catholicæ Doctrinæ ejusque prædicatoribus obtrectant, &c.

Qui maledicos & calurniatores libenter audiunt, qui-

que non solum illos non reprehendunt, sed etiam approbant, illisque facile credunt: non minus culpabiles videntur, quam ipsi maledici, peccantque ut illi contra hoc Decalogi præceptum. Unde etiam S. Hieronymus & S. Bernardus asserunt, eos qui detractores auscultant æque criminosos esse, ac detractores ipsos. Et revera vix aliqui detractores reperirentur, si nullus eos audire vellet.

Qui variis artibus discordias inter alios seminant, aut fovent, quique libenter, falsis relationibus, amicitiam proximorum turbant, ita ut exinde inimici sæpius invicem fiant, valde contra hoc præceptum peccant: hoc detestatur Dominus, dicente Salomone (*Prov. c. 6. 14.*): *Sex sunt que odit Dominus, & septimum detestatur anima ejus . . . proferentem mendacia, testem fallacem & eum qui seminat inter fratres discordias. Et qui pravo corde machinatur malum, & omni temporeurgia seminat, huic exemplum veniet perditio sua, & subito conteretur, nec habebit ultra medicinam.*

Quest. 3. Peccatum detractionis est ne mortale, an veniale?

Resp. Satis indicat Scriptura gravitatem hujus peccati. Dicitur enim Ecclesiastes cap. 10. *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habes qui occulte detrahitis.* Et Proverbiorum cap. 24. *Abominatio hominum detractor.* Ideoque S. Jacobus præcipiens Christianis, ut fugerent detractionem ait (*Ep. c. 3.*): *Nolite detrahere alterutrum fratres: qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit legi, & judicat legem.* Legimus etiam in Canone, qui S. Alexandro Papæ tribuitur (*Can. Summa 6. q. 1.*): *Summa iniquitas est, fratres, detrahere & accusare: unde scriptum est: Omnis qui detrahit fratri suo, homicida est, & omnis homicida non habet partem in regno Dei.* Et S. Chrysostomus ait (*hom. 3. ad prop. Ant.*): *Eliminemus omnem ex ore nostro detractionem, scientes, quod etsi cinerem comedamus, nulla nobis aspera vise hujus utilitas proderit, nisi detractione abstinemus.*

Hanc materiam clare explicat Sanctus Thomas, dum ait (*2. 2. q. 73. art. 2. in corp.*): „ Peccata verborum maxime sunt ex intentione dicentis judicanda. Detractio autem secundum suam rationem ordinatur ad denigrandam famam alicujus. Unde ille, per se loquendo, detrahit, qui ad hoc de aliquo loquitur, eo absente, ut ejus famam denigret. Auferre autem alicui famam, valde grave est: quia inter res temporales videtur fama esse pretiosior, per cujus defectum impeditur homo a multis bene agendis; propter quod dicitur Eccl. 4. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebis tibi, quam mille thesauri magni preciosi:* & ideo detractio per se loquendo est peccatum mortale. Contingit tamen quando

doque quod aliquis dicit aliqua, per quæ diminuitur fama alicujus, non hoc intendens, sed aliquid aliud. Hoc autem non est detrahere per se, & formaliter loquendo, sed solum materialiter, & quasi per accidens. Et si quidem verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, nec potest dici detractio. Si autem proferat ex animi levitate, vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale, nisi forte verbum quod dicitur, sit adeo grave, quod notabiliter famam alicujus lædat: & præcipue in his quæ pertinent ad honestatem vitæ, quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis. Et tenetur aliquis ad restitutionem famæ, sicut ad restitutionem cuiuslibet rei subtractæ.

In hac Angelici Doctoris doctrina, videmus 1. Detractionem esse peccatum mortale ex natura sua. 2. Peccatum illud posse fieri veniale, si absque deliberatione committatur, & famam proximi notabiliter non offendat. 3. Aliquoties non peccari, etiam si malum dicatur de proximo: veluti si cum prudentia vere Christiana fiat, & cum bona intentione: dum scilicet aliquid manifestatur Superiori, ut inferiorem corrigere & emendare possit; aut etiam aliquis apud Judicem accusatur cum debitis circumstantiis. Demum videmus etiam apud sanctum Thomam, illum qui famam proximi abstulit, aut minuit aliqua detractioe, teneri illam omni meliori modo restituere.

Quest. 4. Quomodo cognosci potest in praxi, utrum detractio sit mortalis, vel venialis; & peccatur-ne semper, dum malum de proximo dicitur?

Resp. Hæc certe quæstio difficile in praxi resolvi potest; unde nihil melius responderi potest quam id quod habetur apud celebrem Universitatis Parisiensis Cancellarium Geronem, qui de hac materia dilucide egit his verbis (tom. 1. p. 2. tit. *Multarum brevium & utilium quæstion. resolutiones*, q. 1.): „Quæritur, an male loqui de aliis in eorum absentia, sit semper peccatum... Pro responsione sciendum quod actio moralis libera accipit vel virtutem, vel laudem, & peccatum ex suis circumstantiis, & specialiter ex circumstantia finis. Inquirendum est igitur ad quem finem dicitur malum de absentibus: & occurrunt sex fines generales: quandoque hoc fit ad instructionem præsentium, & id audientium, ut caveant similia facere: quandoque fit ad præsentium cautelam, ne scilicet ex ignorantia decipiantur per malam aliorum societatem, quos præsumunt bonos: quandoque etiam fit ad utilitatem absentium, ut videlicet præsentibus eis referant pro ipsorum correctione & emendatione: quandoque fit ex quadam compassione amicabili, ut scilicet se ipsum & audientes referens provocet ad orandum instantius pro

aliorum peccatis, & eorum conversione : & quandoque etiam fit ex sola curiositate, & affueta loquacitate, & quadam libidine loquendi de aliis : quandoque etiam fit ex odio, vel invidia, ac pro diminutione famæ alienæ, & ex animi indignatione.

Sit ergo prima conclusio. Primis quatuor modis potest esse non solum licitum, imo & meritorium, referre mala absentium : dummodo tamen non intendatur principaliter alius finis, quam aliquis prænotatorum quatuor : & si non misceatur alia intentio fermentata, & sibi ipsi mentiens : atque dum bene provideatur, ne sint falsa quæ dicuntur, aut in malo ultra quam in se sunt, per referentem ampliata, aut forsan sinistre interpretata : ac etiam quod non plus noceat talis locutio absentibus, & eorum famæ, quam profit præsentibus, & eorum ædificationi. Quoniam pro parvo bono consequendo, non est magnum malum committendum.

Secunda conclusio. Male loqui de absentibus ad solum satisfaciendum propriæ loquacitati, & libidini loquendi de aliis, qui est quintus modus, seu finis inter prædictos, etiamsi fit pro sola deductione temporis, & quasi pro solatio, ut sic tempus sine tædio transeat : vix aut nunquam excusatur a peccato, & sapius transit in mortale peccatum.

Tale enim verbum non solum otiosum (de quo juxta terribilem Veritatis comminationem sumus reddituri rationem) sed & communiter est perniciosum, & multipliciter nocivum : nam habemus ex tali verbo occasionem & rationem magnæ damnificationis aliorum in sua fama. Etiam per hoc cadunt sæpissime tam loquentes, quam audientes, vel in indignationem contra eos, de quibus fuit oblocutio, vel in falsam testificationem propriam tam cordis, quam oris ; dum videlicet cognitio interior pensans coram se posita aliena mala, & sua propria quandoque similia aut majora palpans, tumet & inflatur dicendo : Gratias tibi ago Domine Deus, quod non sum talis qualis iste, de quo tanta mala referuntur : & sic miser cadit in foveam quam fecit, & cum illo Evangelico Pharisæo false justo, fit peccator, quem ipse judicat, si non deterior, ei tamen propter suam superbiam similis : quia etiam peccator ut alius, etsi alio modo.

Et hoc Pharisæicum vitium tam in loquendo, quam in audiendo concipitur facillime, & fit saltem affectu, etiamsi ratio videatur judicare aliter, & id ore manifestaret, minime attente. Vix denique servatur mentetur, quin misceatur mendacium, & malum augmentetur, & ad partem semper trahatur deteriolem, & pene in nullo excusatur, aut alleviatur, ut sic fiat supra modum peccans peccatum, quasi unum aut simplex peccatum non sufficiat in perniciem ipsius obloquentis.

Conclusio tertia. Loqui malum de alio ad finem

sexturn, scilicet directe ex odio & invidia, semper est peccatum: & quando notabiliter læditur per hoc aliena fama, & dum loquens hoc advertit in sua conscientia, aut advertere possit, est gravius peccatum scilicet, pessime quam furtum.

Et ita videmus, quod, juxta mentem Gersonis, & doctrinam Sancti Thomæ quæstione præcedenti relatam, non semper peccatur, cum malum aliquod de proximo dicitur: si enim cum prudentia vere Christiana fiat, & ob aliquam rationem legitimam, veluti propter utilitatem illius, de quo loquimur, vel alterius, & sine ulla prava intentione, tunc non peccatur.

Videmus 2. quod etiam si peccatum detractionis sit mortale ex natura sua, potest tamen esse tantummodo veniale ratione levitatis materiæ, & levis præjudicii quod talis sermo asserre proximo potest: aut etiam ratione in-deliberationis, seu inadvertentiæ: veluti si dicatur aliquid quod non putatur nocivum proximo, licet revera illi noceat.

Quest. 5. Peccat-ne, qui uni vel duobus vitium seu defectum proximi manifestat?

Resp. Videtur Angelicus Doctor huic quæstioni respondere, dum sic loquitur (2. 2. q. 7. art. 1. ad 2.): *Si uni soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam ejus, non in toto, sed in parte.* Unde concludi potest, quod sæpius verum damnum causatur proximo illa detractione facta solummodo coram uno de duobus, & ita regulariter in hoc peccatur; & observandum etiam est, quod aliquoties magis nocet, & offendit diffamatio apud unum optimatam, quam apud multos de plebe. Adde, quod valde periculosum est, ut sensim vitium proximi publicetur, cum ut plurimum qui illud ab alio accepit, alteri etiam facile appellat, & is alteri; & ita sæpius fiet, ut crimen secretum, in praxi publicum evadat.

Idcirco S. Joannes Chrysostronus ea de re sic eloquenter, pro more suo, loquitur (*hom. 3. ad pop. Ant.*):

Hoc vero ridiculum magis est, quod talem habentes vitium, & propriam negligentes, cum aliquid arcanum dixerint, rogant audientem, & adjurant, ne cuiquam amplius alteri dicat: hinc declarantes, quod rem reprehensione dignam commiserint. Si enim illum, ut nemi-ni dicat, rogat, multo magis te priorem huic dicere non oportebat, in tuto sermonem habebas; postquam ipsum prodisti, tunc salutem ipsius curas; si non vis affari, neque alteri ipse dicas: postquam vero alteri prodidisti sermonis custodiam, superflua facis, & inutilia, admonens & obtestans pro dictorum custodia. Sed jucundum detrahere: imo jucundum non detrahere. Detrahens enim deinceps in agonia est, suspicatur, & timet: penitentiam agit, & linguam suam mandit, timens, & tremiscens, ne forte aliis enunciatura verbum magnum sibi periculum asserat, & superfluam, & inutilem ini-

micitiam his, qui dixere, operetur. Apud seipsum v^oo
 continens in securitate plurima, cum multa vivet vo-
 luptate. Audisti sermonem, inquit Ecclesiast. 19.
 moriatur in te, confide, non te disrumpet: Quid est,
 moriatur in te? extingue ipsum, defodi, nec exire, ne-
 que penitus moveri permittas.

Quæst. 6. Quando nam qui audiunt detrahentes pec-
 cant?

Resp. Quoties non reprehendunt obtrectatores, sed
 illis libenter assentiuntur. Sic enim legitur in Catechif-
 mo Romano (part. 3. de 8. Præcepto numer. 17.):
 Nec vero ab horum hominum numero, & culpa se-
 junguntur, qui detrahentibus, & maledicentibus ho-
 minibus patefacientes aures, non reprehendunt obtre-
 ctatores, sed illis libenter assentiuntur. Detrahente enim,
 vel detrahentem audire, ut scribunt Sanctus Hierony-
 mus, & Bernardus, utrum damnabilius sit, non faci-
 le constat: non enim essent qui detraherent, si non
 adessent qui detrahentes audirent.

Unde Sanctus Chrysostomus ait (hom. ad pop. Ant.):
 Non solos autem maledicentes, sed & alios detrahi au-
 dientes admoneo aures obstruere, & Prophetam imitari
 dicentem: Detrahentem secreto proximo suo, hunc per-
 sequebar. Dic proximo; Habes aliquem quem laudes, &
 commendes? aures aperio, ut unguenta suscipiam: si
 vero male velis dicere, verbis ingressum obturo, non enim
 stercus, & cœnum suscipere parior. Quod mihi lucrum,
 si didicero, quod ille improbus? maximum igitur nocu-
 mentum ex hoc, & extrema iactura. Loquere ad ipsos:
 Curemus nostra, quomodo peccatorum rationes demus, &
 curiositatem hanc, & operosam indignationem circa vi-
 tam nostram exhibeamus. Quam enim habebimus excusa-
 tionem, quam veniam, cum nostra ne in mentem
 quidem capiamus, aliena vero curiose scrutemur? Sicut
 in domum declinare, & interiora considerare prætereun-
 turpe est, & multa ignominia plenum; sic & circa alie-
 nam vitam satagere, illiberalitatis maxime est.

Sanctus Thomas clare explicat, quandenam peccatur
 audiendo detractores, cum ait (2. 2. q. 73. art. 2. in corp.):
 Dicendum, quod secundum Apostol. ad Rom. 1. Di-
 gni sunt morte, qui non solum peccata faciunt, sed
 etiam qui facientibus peccata consentiunt. Quod qui-
 dem contingit dupliciter. Uno modo directe: quando
 scilicet quis inducit alium ad peccandum, vel ei placet
 peccatum. Alio modo indirecte: quando scilicet non
 resistit, cum resistere possit. Et hoc contingit quando-
 que, non quia peccatum placeat, sed propter aliquem
 humanum timorem. Dicendum est ergo, quod si aliquis
 detractiones audiat absque resistentia, videtur detra-
 ctori consentire; unde fit particeps peccati ejus. Et si
 quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem pla-
 ceat ei detractio propter odium ejus, cui detrahitur.

non minus peccat, quam detrahens, & quandoque magis.

Unde Bernardus dicit: Detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim. Si vero non placeat ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel etiam verecundia quadam mittat repellere detrahentem; peccat quidem, sed multo minus, quam detrahens; & plerumque venialiter: quandoque etiam hoc potest esse peccatum mortale, vel propter hoc, quod alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere, vel propter aliquod periculum confuens, vel propter radicem, quia timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale: v. g. si quis magis timeat perdere amicitiam vel favorem detrahentis, quam incidere in peccatum mortale.

Quest. 7. Quomodo quis se gerere debet, quando audit aliquem detrahentem de proximo? Et quandonam cessat obligatio resistendi detrahentibus?

Resp. Difficile est determinare in praxi quid agendum sit in his casibus: certum enim est, diversimode agendum pro diversitate conditionis, in qua quis versatur, & qualitate detrahentium coram nobis: nam aliquando utendum est autoritate, & arguendi sunt severe detrahentes, puta si quis sit Superior illius, qui detrahit, aut longe majoris conditionis: aliquando utendum est Christiana industria, sermo mutandus, aut saltem recedendum, & aliquo modo testandum, hanc detractionem nobis minime placere; vel denique bene loquendum de illo, de quo detrahitur, ut aliquo modo impediatur effectus detractionis, & sic custodiatur fama proximi. Sed præcipue obtemperandum est Spiritui Sancto, Proverbiorum 25. ubi Salomon ait: *Vensus aquilo dissipat pluvias, & facies tristes linguam detrahentem.* Cæterum videtur cessare obligatio resistendi detrahenti, quoties non adest spes, quod hæc resistentia futura sit utilis proximo: imo probabiliter creditur obfutura nobis, vel proximo.

Quest. 8. Quid est calumnia, & in quonam differt a detractione?

Resp. Ut plurimum, juxta Angelici Doctoris mentem, accusatio malitiose facta adversus proximum coram Iudice, de crimine, quod revera non perpetravit, calumnia vocatur: *Nec tamen, inquit sanctus Thomas, qui falsum crimen alicui imponit, calumniatur; sed solum qui ex malicia in falsam accusationem prorumpit.* Attamen, juxta communem, & promiscuum usum, calumnia dicitur, id quod falso, & malitiose contra proximum quocumque modo profertur. Et ita maledicentiam, seu detractionem considerare possumus tamquam terminum genericum, qui varias species includit, quarum una dicitur calumnia: nam etiamsi quis vera dicat, maledicus esse potest: *Ne quis enim hoc mihi dicat, inquit sanctus Joannes Chrysostomus (hom. 3. ad pop. Ant.). Tunc de-*

traho; quando falsa dica. Nam si vera loquens maledixerit, & hoc est crimen: etenim Phariseus ille Publicano veridicus male dixit, sed tamen hoc ipsi nihil profuit. Dic enim mihi: Publicanus, nonne erat Publicanus, & peccator? cuique certum est, quod Publicanus erat; sed tamen, quoniam ipsum vituperavit Phariseus, abiit omnibus amissis.

Verum quidem est, calumniam esse reliquis detractio-
num speciebus deteriorem: hæc enim peccatum ideo ag-
gravat, quod mendacium detractio*n*i adjungit; & a cor-
de magis pravo, & maligno oritur, quam maledicentia,
& detractio, quæ veritatem non lædit, sed inter calum-
nias hæc procul dubio deterior est, quæ ad minuen-
dam, vel auferendam famam illorum, qui in vinea Do-
mini fideliter operantur, adhibetur, dum scilicet quis
falsis, confictisque criminibus Sacerdotes, vel Religiosos
denigrare conatur, & ita fructum, quem apud fideles pro
Dei gloria consequi possent, impedire. Tale peccatum
aliquam similitudinem habet cum peccato Scribarum, &
Pharisæorum, qui multiplicibus calumniis famam, &
doctrinam Domini suspectam reddere satagebant, quia
pravus illorum operibus contraria erat.

Inter calumnias autem, & detractio*n*es, illa sine du-
bio gravissima est, quæ fit per libellos famosos, & alte-
rius famam apud populum elevare, denigrare, & veluti
destruere conatur, unde libelli famosi author pluribus
pœnis mulctatur, tam in juro Civili, quam Canonico,
& Cardinalis Bernardinus Roccus, æquissimo zelo mo-
tus, sic de tali crimine statuit in Synodo Urbevetana
(Ann. 1679. in fine.): *Inter crimina Reipublicæ magis
infecta, in quæ sedulo animadvertendum est juxta san-
ctio*n*es Canonicas, leges civiles, & summorum Pontifi-
cum Constitutiones, illud precipue reponendum, quod
per libellos famosos, vel chartas infamatorias, vel quo-
vis alio signo in publicum exposito, proximorum fama
depravabit: unde penis, & maledictis omnia jura hujus-
modi tam pernicio*s*a facinora execrantur, & in Eccle-
siastico, susurro & bilinguis maledicuntur, quia multos
perturbavit pacem habentes: & in Evangelio, qui con-
vicia, & impropria evulgant, vocantur serpentes, &
genimina viperarum; & a Divo Paulo rapaces, & ma-
ledicti a Regno Dei excluduntur.*

Cum igitur, non sine animi nostri molestia, & mo-
rore, in hac nostra Civitate Urbevetana tam detestabilis
facinus irrepsisse comperiamus, ita ut in januis Ecclesia-
rum, vel sacris parietibus, aliisque publicis locis sæpe
aspiciantur affixi libelli famosi, vel chartæ infamatorie
in derisum, & improprium proximorum, & in eorum
contumeliam: tam infami corruptelæ nos occurrere volen-
tes, hoc nostro Synodali Decreto, casibus in præterita
Diocesana Synodo nostro Antecessori reservatis, hujus-
modi delicta adjungimus, & inter illos connumerari de-

cernimus, ac pro reservatis haberi volumus, & mandamus; quorum absolutionem nobis expresse reservamus.

Quæst. 9. Quando nam ob simplicem detractionem, aut calumniam, tenetur quis ad restitutionem?

Resp. De hac materia satis fufe tractatum fuit, dum septimum Decalogi Præceptum explicuimus, Tr. 8. c. 5. Illic igitur inveniri potest responsio huic quæstioni, & aliis hujusmodi, quæ hæc occasione fieri possent.

C A P U T V.

De Judicio Temerario.

CUM ut plurimum detractiones ex judiciis, aut suspicionibus temerariis oriantur, & non parva inter hæc peccata reperiatur connexio; idcirco sæpius in Tractatu de octavo Præcepto, de judiciis temerariis differunt Theologi; quia vix potest haberi locus magis conveniens, & aliunde hæc materia non parum difficilis est in praxi.

Quæst. 1. Quid est, proprie & stricte loquendo, judicium temerarium?

Resp. Est sinistra opinio contra proximum, concepta ex levibus judiciis, quæ non solent movere, & convincere hominem vere prudentem. Notandum est cum Angelico Doctore (in Epist. ad Rom. c. 2. sect. 1.), quod Judicium temerarium est contra quod dicitur, Eccl. 5. Ne temere quid loquaris. Quod quidem dupliciter committitur. Uno modo, quando aliquis procedit circa id, quod est sibi commissum judicium absque debita veritatis cognitione: contra id, quod dicitur Job 29. Causam quam ignorabam, diligentissime investigabam. Alio modo, quando aliquis usurpat sibi judicium de occultis, de quibus solus Deus judicare habet: contra id, quod dicitur 1. Corinth. 3. Nolite ante tempus judicare, quoad usque veniat Dominus, qui & illuminabit, &c. Est autem aliquid occultum, non solum quoad nos, sed secundum sui naturam, ad solam Dei cognitionem pertinens. Primo quidem cogitatio cordis, secundum illud Jerem. 17. Pravum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans corda, & probans renes. Secundo contingens futurum, secundum illud Isa. 41. Annunciate, quæ ventura sunt in futurum, & dicemus, quia Dii estis vos.

Quæst. 2. Sunt-ne diversi gradus in suspicionibus, vel judiciis temerariis?

Resp. Sic respondet Divus Thomas (2. 2. q. 60. art. 3. in corp.): Est autem triplex gradus suspicionis. Primus quidem gradus est, ut homo ex levibus indicis de bonitate alicujus dubitare incipiat; & hoc est veniale, & leve peccatum; pertinet enim ad sensationem humanam, sine qua ista vita non ducitur, ut habetur in Glossa super illud

1. ad Cor. 4. Nolite ante tempus judicare. *Secundus gradus est, cum aliquis pro certo malitiam alterius asumat ex levibus indiciis; & hoc si sit de aliquo gravi, est peccatum mortale, in quantum non est sine contemptu proximi; unde Glossa ibidem subdit; Et si ergo suspiciones vitare non possumus quia homines sumus; judicia tamen (id est, definitivas, firmasque sententias) continere debemus. Tertius gradus est, cum aliquis iudex ex suspicione procedit ad aliquem condemnandum; & hoc directe ad injustitiam pertinet; unde est peccatum mortale.*

Quest. 3. Judicium temerarium est-ne peccatum mortale de natura sua?

Resp. Jam ostendimus ex sancto Thoma, quod est peccatum mortale; idque satis probatur ex Scriptura Sacra, in qua sic legitur (Matth. cap. 7.): Nolite judicare; ut non judicemini: in quo enim iudicio judicaveritis, judicabimini. Et in alio loco (Luc. c. 6.): Nolite judicare, & non judicabimini; nolite condemnare, & non condemnabimini. Et in Ep. 1. ad Corinth. cap. 4. Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Unde dicere debemus, quod quando aliquis male judicat de proximo ex levibus indiciis, peccat mortaliter, si agatur de materia gravi, & iudicet cum sufficienti deliberatione; quia tunc graviter læditur proximus. Ideoque sanctus Augustinus ait (tr. 90. in Jo.): In his verum tenebris humanarum, hoc est cogitationum alienarum, etsi suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus; judicia tamen, id est, definitivas, firmasque sententias, continere debemus; nec ante tempus quidquam judicare, donec veniat Dominus &c.

Quest. 4. Dubia vel suspiciones temerariæ, sunt-ne peccata mortalia?

Resp. Notandum est, hæc dubia, seu suspiciones temerariæ, ex duobus diversis fontibus ortum sumere; aliquoties enim ex aliquo intellectus errore prodeunt, qui error nobis suadet, rationes illas dubitandi, aut suspicandi, quod talis homo sit improbus, aut tale crimen perpetraverit, esse vere sufficientes. Aliquando vero dubia, & suspiciones oriuntur ex pravo affectu quem habemus erga talem hominem, aut ex invidia, aut odio, quo illum prosequimur; unde facile omnes illius actiones in malam interpretamur partem, etiam sine fundamento legitimo, & rationabili.

His positis, videtur, quod, juxta Sancti Augustini, & Sancti Thomæ doctrinam, dum suspicio ex errore intellectus provenit, solummodo venialiter peccatur: Ignoscatur nobis, inquit Sanctus Augustinus (tr. 90. in Jo.), quod de occultis hominum aliquando, imo assidue nos vera sentimus. Hoc enim ad humanam tentationem per-

sine arbitror, sine qua duci ista non potest vita, ita ut Apostolus diceret: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Quid enim tam humanum, quam non posse inspicere cor humanum; & ideo non ejus latebras perscrutari, sed plerumque aliud, quam id, quod ibi agitur, suspicari? Et in hoc sensu, ut supra diximus ex Divo Thoma, quando homo ex levibus indiciis de bonitate alicujus dubitare incipit, hoc est veniale, & leve peccatum. Revera hæc suspitionis species, quæ potius ex debilitate, & errore intellectus, quam ex malignitate, aut pravo erga aliquem affectu oritur, non gravem injuriam proximo irrogat; eo magis, quod hæc qualiscumque suspicio, verum supponit timorem, ne malum, quod creditur, falsum sit, & ne in hoc aliquis error facile subrepat.

Quod si suspicio oriatur ex depravato principio superbiæ, odii, aut invidiæ: tunc si sine ullo rationabili fundamento sit, ita ut si odium, aut invidia nos aliquo modo non excæcarent, facile videremus talem suspitionem esse injustam; præsumi potest in ejusmodi casibus, hanc suspitionem regulariter peccatum mortale involvere, præsertim si respiciat materiam valde gravem, & proximo noxiam. Id innuere voluit Angelicus Doctor, dum sic loquitur (quodlib. 12. art. 34.); *Suspicio autem est quid imperfectum in genere judicii, & ideo est imperfectus modus; ideo non est mortale ex genere, quamvis si fiat ex odio, erit aliquando mortale.*

Quæst. 5. Quomodo effugere possumus suspiciones, & judicia temeraria contra proximum?

Resp. Unum ex præcipuis remediis est, ut quis assuescat se ipsum judicare, & propriæ studeat emendationi. Debet etiam in dubio favorabiliter de operibus proximi judicare. Etenim, ut ait sanctus Augustinus (de serm. Domini in monte.), quando Dominus Noster Jesus-Christus in Evangelio dicit; „Nolite judicare ut non judicemini, &c. hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi ut ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur; de illis enim temerarium est judicare, maxime ut condemnemus. Temerarium judicium plerumque nihil nocet ei, de quo temere judicatur; ei autem, qui temere judicat, ipsa temeritas, necesse est, ut noceat: maxime hi temere judicant de incertis, & facile reprehendunt, qui magis amant vituperare, & damnare, quam emendare, & corrigere; quod vitium, vel superbiæ est, vel invidiæ“.

Præterea maximi interest assuescere diffidere ipsi sibi, etiam dum quis aliquid percipit, quod malum videtur, & tunc non apparent rationes ad excusandum. Et si quis aliqua polleat autoritate, & aliquo modo teneatur subditos corrigere, uti debet magna cautela, priusquam illos condemnet, etiam in mente, ad exemplum

Job, qui ait: *Causam quam nesciebam, diligentissime investigabam.* Qua in re, ait sanctus Gregorius (l. 10. mor. in 29. cap. Job, c. 14.), *notandum video, ne ad proferendam sententiam, unquam precipites esse debeamus, ne temere indiscussa judicemus, ne quolibet mala audita nos moveant, nec passim dicta sine probatione credamus. Quod profecto perpetrare pertimescimus, si auctoris nostri subtilius facta pensamus. Ipse quippe, ut nos a precipitata sententiae prolacione compefceret; cum omnia nuda, & aperta sint oculis ejus, mala tamen Sodome noluit audita judicare, qui ait: Clamor Sodomorum, & Gomorrhœorum multiplicatus est; peccatum eorum aggravatum est nimis: descendam, & videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint, an non est ita, ut sciam. Omnipotens itaque Dominus, & omnia sciens, cur ante probationem quasi dubitat, nisi ut gravitatis nobis exemplum proponat, ne mala hominum ante presumamus credere, quam probare?*

Non credidi admodum necessarium hic explicare potestrema duo Decalogi Præcepta, de quibus satis locutus sum in quinti, sexti & septimi Præcepti Tractatibus, præterquam quod extat eorum solidissima explanatio in Catechismo Concilii Tridentini, ad quam remitto Lectorem.

Superest igitur, ut Lectores rogem, ut non mirentur, si resolutiones, quæ passim in hac Theologia Morali occurrunt, contrariæ aliquoties videntur illis; quæ apud plerosque recentiores Casuistas reperiuntur; neque putent, voluisse me aliquem spernere, aut ostendere hac decidendi ratione; veritatem sectari unice studui, & a propriis opinionibus, & præjudiciis liber esse fatagens, auctorum etiam singularium, quorum auctoritas aliquam in Ecclesia venerationem non habet, dictis confidere tutum in tali opere non putavi. Necessarium igitur existimavi, fideliter adherere doctrinæ sanctorum Patrum, & sacrorum Canonum. Sacri enim *Canonnes*, ut habetur in Concilio Aquisgranensi (anno 826. c. 25. lib. 3.), *toto Orbe venerandi, & sancto Spiritus inspirante digesti, imo calamum sanctorum Patrum, qui eos de ordine, & statu sanctæ Dei Ecclesiæ conscripserunt, regente.*

Observavi, quantum potui, quæ præscribit Vincentius Lirinensis, qui vivebat in quinto sæculo, explicans hæc verba Apostoli (1. ad Tim. c. 6): *O Timothee, depositum custodi, devians profanas vacuum novitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ.* In quæ verba ait Vincentius Lirinensis (*commonitorii*, 3. c. 14.). „ An-
„ nunciare ergo aliud Christianis Catholicis præter id,
„ quod acceperunt, numquam licuit, nusquam licet,
„ numquam licebit; & anathematizare, qui annun-
„ cient aliquid præter id, quod semel acceptum est,

„ nunquam non oportuit, nusquam non oportet, nun-
 „ quam non oportebit. Quæ cum ita sint, est ne ali-
 „ quis, vel tantæ audaciæ, qui præter id, quod apud
 „ Ecclesiam annuntiatum est, annuntiet; vel tantæ le-
 „ vitatis, qui præter id, quod ab Ecclesiis accepit, ac-
 „ cipiat? Clamat, & repetendo clamat, & omnibus, &
 „ semper, & ubique per litteras suas clamat ille, ille
 „ vas electionis, ille Magister gentium, ille Apostolo-
 „ rum tuba, ille terrarum præco, ille cælorum coascius,
 „ ut si quis novum dogma annunciaverit, anathemati-
 „ zetur. Ergo sub anathematis interminatione prohibet
 „ Apostolus, ne quis nova, id est, Apostolicis doctrinis
 „ abhorrentia, proferre, & disseminare audeat.“
 „ Possum cum illustri sancti Gregorii Nazianzeni Fratris
 „ dicere (*Casarius S. Gregor. Nazianz. Frater, Dialogis.*) „ Non quædam proprie mea, levitæque protuli
 „ sed quæcumque clarorum, beatorumque Patrum præta
 „ peragrans, de illorum rosæto collegi. Quorum rosæ,
 „ aqua e latere Dei, quod carnem sumpsit manante, ri-
 „ gantur, & a jugi sanguinis in diem orti rivo, rubro
 „ colore tinguntur, totumque mundum suavis odoris fra-
 „ grantia replent: qui & splendore suo firmamenti lumi-
 „ naria vincunt, & vitæ sermonem continent; quorum
 „ ellychnium nunquam decidit, & lucerna non com-
 „ minuitur, & oleum non absimitur, & lampas non
 „ quassatur, & flamma non extinguitur. Nam crucem
 „ gestant pro virga, Evangelia pro pera, charitatem pro
 „ pede, ac fistula: quibus omnibus Christi gregem ra-
 „ tionis participem pascunt.“

„ Cæterum, etsi quidam laxitatum, & latæ vitæ ama-
 „ tores, me in opinionum delectu severitatis arguant, &
 „ insimulent; nihilominus majorem timendi causam habe-
 „ re me puto, ne aliquoties sanctas Moralis Christianæ ver-
 „ ritates quadam inflexione minuerim, & ne, ut monet
 „ sanctus Augustinus (*de mendacio, q. I.*), dum, quæ
 „ severe reprehendunt, hoc nimium dicunt esse; ipse au-
 „ tem veritas fortasse adhuc dicas: Non satis est.

EPISTOLA LETTERA
Pastoralis
Circolare

33 *Sacrae Congregationis E-*
33 *piscoporum, & Regu-*
33 *larium, quae iubens*
33 *Sanctissimo Domino No-*
33 *stro CLEMENTE, di-*
33 *vina providentia, PA-*
33 *PAXI, ad Dominos Pa-*
33 *triarchas, Archiepisco-*
33 *pos, Episcopos, & alios*
33 *Italiae, & Insularum*
33 *adjacentium Ordinarios,*
33 *una cum Jubileo mis-*
33 *sa fuit die 16. Martii*
33 *1703.*

33 *Alli Monsignori Patri-*
33 *archi, Arcivescovi, Vescovi,*
33 *ed altri Ordinari*
33 *dell' Italia, e Isole adja-*
33 *centi, in accompagnamento*
33 *del Giubileo che per ordine*
33 *della Santità di N. Signore a loro si*
33 *trasmette.*

33 **P**astoralis SS. Domini
33 *Nostri sollicitudo ad*
33 *promovendum gregis sui*
33 *spirituale bonum semper*
33 *intenta, sicut convenire*
33 *putavit, ut Jubilaeum*
33 *non ita pridem in hac*
33 *Alma Urbe tanto cum*
33 *fructu, deinde etiam in*
33 *Regno Neapolitano, &*
33 *quibusdam aliis status*
33 *Ecclesiastici Civitatibus,*
33 *& Dioecibus, graviora*
33 *in praeteritis terremoti-*
33 *bus damna passis publica-*
33 *tum, etiam ad alias Ita-*
33 *liae, & Insularum adja-*
33 *centium Civitates exten-*
33 *datur, ut pietas fidelium*
33 *ad placandam vera poeni-*
33 *tentia, aliisque bonis o-*
33 *peribus divinam iram ju-*
33 *ste nostris peccatis accen-*
33 *sam, & ab obtinendam*
33 *a summa Dei clementia*
33 *tot flagellorum cessationem,*
33 *quae ubique terrarum*
33 *aut jam afflictam*
33 *Christianitatem cruciant,*
33 *aut certe illi manifeste*
33 *imminent, magis,*
33 *magisque excitetur: ita*
33 *de omnibus aptioribus*

33 **L**a sollicitudine Pasto-
33 *rile di Nostro Signore*
33 *re intenta sempre a pro-*
33 *muovere il bene spiritua-*
33 *le del suo Gregge, siccome*
33 *ha giudicato conveniente,*
33 *che il Giubileo, quale poche*
33 *settimane sono fu pubblicato*
33 *con tanto frutto in quest'*
33 *Alma Città di Roma, e*
33 *subsequentemente nel Re-*
33 *gno di Napoli, ed in alcune*
33 *altre Città e Diocesi dello*
33 *stato Ecclesiastico più grave-*
33 *mente danneggiate dai passati*
33 *terremoti, si distenda an-*
33 *co a tutte l'altre Città e*
33 *Diocesi della Italia e Isole*
33 *adiacenti, per eccitare*
33 *maggiormente la pietà de'*
33 *Fedeli a placare con una*
33 *vera penitenza, e con altre*
33 *sante opere, l'ira di Dio giu-*
33 *stamente sdegnato per i*
33 *nostri peccati, e ad implorare*
33 *dalla Divina clemenza la*
33 *cessazione di tanti flagelli,*
33 *che per tutte le parti, o attual-*
33 *mente travagliano la as-*
33 *suita*

modis cogitavit, quibus
 ampliores ex dicto Jubila-
 eo fructus colligi possint:
 stimulos cunctis admove-
 mens, ut illud cum debitis
 dispositionibus consequantur,
 & ea impedimenta removeant,
 quæ divinæ misericordiæ effectum
 frustrari possent. Idcirco
 Sanctitas sua iussit, ut per
 hanc Epistolam, quæ pro singulis
 Patriarchis, Archiepiscopis,
 Episcopis, & aliis Italiae,
 & Insularum adjacentium
 Ordinariis circularis erit,
 efficaciter Dominationi tuæ
 commendetur, ut Pastoralis,
 quo pollet, zelo executioni
 rerum infra scriptarum sedule
 incumbat.

stata Cristianità, manifestamente
 gli sovraffanno; così ha pensato
 a tutti li mezzi più proprii
 onde abbia a ritrarsi maggior
 frutto dal medesimo Giubileo,
 con stimolare tutti a prenderlo
 con le dovute disposizioni,
 ed a rimuovere quegli ostacoli,
 che potrebbero impedire gli
 effetti della Divina misericordia.
 Che però la Santità sua ha
 ordinato, che con la presente
 Lettera, che sarà circolare
 a tutti li Patriarchi, Arcivescovi,
 Vescovi, ed altri Ordinarij
 della Italia, ed Isle adiacenti
 suddette, si raccomandando
 efficacemente a V. S. d'insistere
 col suo Pastorale zelo per
 l'adempimento delle cose
 infra scritte.

Primo, Sanctitas Sua
 Dominationis tuæ in memoria
 refert fidelium observationem
 eorum omnium, quæ alia simili
 circulari Epistola præscripta
 fuere circa venerationem,
 Ecclesiis debitam; cuius rei
 gratia etsi multa jam facta,
 dictave fuissent juxta
 ejusdem Epistolæ tenorem,
 numquam tamen tantum
 factum, dictumque fuerit,
 quantum satis sit; eo magis,
 quod dum a Divina Majestate
 ultrices illas poenas in
 præsentiarum adhiberi cer-
 nimus, & sentimus, quibus
 præsertim Ecclesiarum
 irreverentias plectere illi
 solemne est, quam longe
 grande illud malum processisset,
 manifeste cognoscimus.

Primieramente, ricorda
 la Sant. Sua a V. S. l'esatta
 osservanza di quanto con
 altra simil lettera circolare
 le fu già prescritto intorno
 alla venerazione, e rispetto
 dovuto alle Chiese, sopra
 di che per molto, che già
 si fosse fatto, o si fosse
 detto a tenore della lettera
 suddetta, non però si sarà
 mai fatto, nè detto a
 bastanza, tanto più che
 il vedersi presentemente
 porre in uso dalla Maestà
 divina quei castighi, coi quali
 la medesima suole special-
 mente punire l'irriverenza
 alle Chiese, fa manifestamente
 conoscere, quanto oltre
 si fosse avanzato l'incon-
 veniente predetto.

Secundo, vult, ut Do-

Secundo, vuole, che V. S.
 invi-

21 minatio tua dierum Fe-
 22 storum sanctificationi at-
 23 tendat, populum monens,
 24 quam gravis Majestati
 25 Divinæ inferatur injuria,
 26 dum sacri dies, illius ho-
 27 nori singulariter dicati,
 28 in operibus, non solum
 29 servilibus, sed, quod pe-
 30 jus est, peccaminosis in-
 31 sumuntur. Satagat igitur,
 32 ut populus attente per-
 33 pendat, opera servilia
 34 diebus festivis prohiberi,
 35 non ut otio vacetur, sed
 36 ut longius tempus, &
 37 commodum suppetat Ec-
 38 clesias frequentandi, Di-
 39 vinis Officiis interessen-
 40 di, Verbum Dei audien-
 41 di, animas orationibus,
 42 sanctis Sacramentis, alio-
 43 rumque piorum operum
 44 exercitatione reficiendi,
 45 ac demum unico, maxi-
 46 mique momenti, salutis
 47 scilicet æternæ negotio,
 48 ferius, & fidelius atten-
 49 dendi, juxta Apostoli
 50 verba: *Rogamus vos, ut*
 51 *abundetis magis, & ope-*
 52 *ram detis, ut quieti si-*
 53 *tis, & vestrum negotium*
 54 *agatis.* Hinc facile per-
 55 spicitur, quam iniquus,
 56 & incongruus sit, ni-
 57 mium licet frequens, eo-
 58 rum abusus, qui sacros
 59 Deo dies in negotiationi-
 60 bus, ludis, crapulis, pro-
 61 fanis amoribus, aliisque
 62 nundanis vanitatibus tran-
 63 sigrere non verentur. Un-
 64 de etiam abominabiles in
 65 conspectu Dei facti viden-
 66 tur festi dies, juxta formi-
 67 dabile Prophetæ dictum:
 68 *Odi & projeci festivi-*
 69 *tates vestras, & non*
 70 *capiam odorem cætuum*
 71 *vestrorum.* Quinimo ju-
 72 ste ob id genus profana-

21 invigli singularmente alla
 22 Santificazione delle Feste
 23 con far conoscere al Po-
 24 polo, quanto grave torto
 25 si faccia alla Maestà del
 26 Sig. Iddio impiegando
 27 quei giorni riservati spe-
 28 zialmente al suo onore,
 29 in opere non solamente
 30 servili, ma quel che è peg-
 31 gio, peccaminose. Procu-
 32 ri dunque di farne riflet-
 33 tere al popolo, che le
 34 dette opere servili sono
 35 vietate nei giorni festivi,
 36 non perchè si stia in ozio;
 37 ma affinchè ci sia maggior
 38 tempo, e comodità di fre-
 39 quentare le Chiese, di as-
 40 sistere agli Uffizj Divini,
 41 di ascoltare la Divina pa-
 42 rola, di ristolare le anime
 43 colle Orazioni, e S. Sa-
 44 gramenti, e coll' eserci-
 45 zio d' altre opere di pietà,
 46 ed in somma di attendere
 47 più di proposito all' unico,
 48 ed importantissimo nego-
 49 zio dell' eterna salute, se-
 50 condo il detto dell' Apo-
 51 stolo: *Rogamus vos, ut*
 52 *abundetis magis, & ope-*
 53 *ram detis, ut quieti sitis,*
 54 *& ut vestrum negotium*
 55 *agatis.* (*Thess.* 4. 11.)
 56 Dal che si vede, quanto
 57 sia disdicevole l' abuso pur
 58 troppo frequente di quel-
 59 li, che si vergognano d'im-
 60 piegare i giorni consecrati
 61 a Dio in traffichi, giuoco-
 62 chi, crapule, amoreggia-
 63 menti, ed altre vanità mon-
 64 dane. Onde pare, che le
 65 Feste ormai siano rese og-
 66 getto d' abominazione al
 67 Signor Iddio: secondo l'
 68 espressione terribile, che
 69 ne fa per il suo Profeta:
 70 *Odi, & projeci festivitates*
 71 *vestras, & non capiam odo-*
 72 *rem cætuum vestrorum.*
 73 (*Amos*

,, tiones divina movetur
 ,, ira ad bellorum, inunda-
 ,, tionum, terremotuum,
 ,, pestilentiarumque publi-
 ,, ca flagella vibranda, di-
 ,, cente eodem Domino:
 ,, *Sabbata mea violaverunt*
 ,, *vehementer: dixi ergo,*
 ,, *ut effunderem furorem*
 ,, *meum super eos, & con-*
 ,, *sumerem eos.*

,, (*Amos 5. 25.*) Anzi si
 ,, muove giustamente da si-
 ,, mili profanazioni l'ira Di-
 ,, vina a mandare pubblici
 ,, flagelli di Guerre, Inon-
 ,, dazioni, Terremoti, Pesti-
 ,, lenze, e simili, dichia-
 ,, randosi lo stesso Dio: *Sab-*
 ,, *bata mea violaverunt ve-*
 ,, *hementer: dixi ergo, ut*
 ,, *effunderem furorem meum*
 ,, *super eos, & consumerem*
 ,, *eos.* (*Ezech. 22. 13.*)

,, Tertio, perpendens et-
 ,, iam Sanctitas Sua, de-
 ,, pravatos Christianorum
 ,, mores ex prava puerorum
 ,, institutione magna ex par-
 ,, te oriri, ob parentum ne-
 ,, gligentiam in illis in ti-
 ,, more Dei educandis; ex-
 ,, presse jubet Dominationi
 ,, tuæ, quatenus serio at-
 ,, tendat, ut strictissimum
 ,, sibi onus impositum filios
 ,, recte educandi impleant
 ,, Patres familias, illos in-
 ,, struendo, corrigendo, &
 ,, quod caput est, bonis e-
 ,, xemplis imbuendo: quod
 ,, quidem si pro virili præ-
 ,, starent, magna in Chri-
 ,, stianorum moribus muta-
 ,, tio conspiceretur, cum
 ,, verissimum sit, filios,
 ,, quos mores pueri didice-
 ,, runt, eos constanter, ut
 ,, plurimum, retinere: *Ad-*
 ,, *olescens juxta viam*
 ,, *suam, etiam cum senue-*
 ,, *rit, non recedet ab ea.*
 ,, Serio itaque Patres, Ma-
 ,, tresque moneant, quam
 ,, strictam rationem in ju-
 ,, dicio reddituri sint, si
 ,, sedulam operam non na-
 ,, vaverint, ut filii a pe-
 ,, riculosis costibus quam

,, Terzo. Considerando in
 ,, oltre la Sant. Sua, che u-
 ,, na gran parte della depra-
 ,, vazione de' costumi del
 ,, Cristianesimo procede dal-
 ,, la mala educazione de' fi-
 ,, gliuoli per la pochissima
 ,, cura, che si pigliano i
 ,, Padri, e madri di alle-
 ,, varli col timor santo di
 ,, Dio, ordina espressamen-
 ,, te a V. S. d' invigilare,
 ,, acciocchè i Capi di fami-
 ,, glia adempiscano l' obbli-
 ,, go strettissimo che hanno
 ,, di educarli bene, istruir-
 ,, li, correggerli, e sopra
 ,, tutto dar loro buon esem-
 ,, pio: il che se facestero,
 ,, come devono, si vedrebbe
 ,, grandissimo miglioramen-
 ,, to nel Cristianesimo, ef-
 ,, sendo verissimo, che i figli-
 ,, uoli mantengono quei co-
 ,, stumi, che apprendono da
 ,, fanciulli: *Adolescens juxta*
 ,, *viam suam, etiam cum se-*
 ,, *nuerit, non recedet ab ea.*
 ,, (*Prov. 22. 6.*) Ammonisca
 ,, però seriamente i medesi-
 ,, mi Padri e Madri del gran
 ,, conto, che renderanno a
 ,, Dio, se trascureranno di te-
 ,, ner lontani i loro figliuoli
 ,, dalle cattive compagnie, e
 ,, li lasceranno assuefare ad
 ,, abiti viziosi, e l'istesso in-
 ,, culchi, e faccia inculcare
 ,, da' Predicatori, e da' Confes-

,, longissime absint; sique
 ,, patiantur, ut ad pravos
 ,, habitus sensim declinent;
 ,, eademque inculcet, & a
 ,, Concionatoribus, & Con-
 ,, fessariis, heris, dominis-
 ,, ve sæpius inculcari curet
 ,, ratione eorum familia-
 ,, rium, famulorumque, o-
 ,, peram dando, ut serio
 ,, gravissimum Apostoli di-
 ,, ctum perpendant: *Si quis*
 ,, *suorum, & maxime do-*
 ,, *mesticorum curam non*
 ,, *habet, fidem negavit,*
 ,, *& est infideli dete-*
 ,, *vior.*

,, Quarto, specialem cu-
 ,, ram Dominatio tua adhi-
 ,, beat, ut a Ludimagistris,
 ,, & eo fortius a Parochis,
 ,, diebus præsertim festivis,
 ,, doctrina Christiana sum-
 ,, ma cum diligentia tra-
 ,, datur, & præcipua fidei
 ,, mysteria dilucide expli-
 ,, centur: cui saluberrimo
 ,, exercitio magnum etiam
 ,, afferent adjumentum alii
 ,, pii, ac idonei viri, qui
 ,, ad id eligi possent, quem-
 ,, admodum tanto cum fru-
 ,, ctu olim S. Carolus in sua
 ,, Mediolanensi Ecclesia præ-
 ,, stitit, qui peculiare regu-
 ,, las aliis quoque Dio-
 ,, cesibus apprime utiles e-
 ,, didit. Utque pueri fre-
 ,, quenter, & ea, qua par-
 ,, est, attentione hujuscemo-
 ,, di instructionibus atten-
 ,, dant, Dominatio tua Pat-
 ,, res, aliosque, quorum
 ,, curæ dicti pueri crediti
 ,, sunt, serio moneat, tene-
 ,, ri illos in hanc curam in-
 ,, cumbere, ut res ad salu-
 ,, tem necessarias addiscant:
 ,, Confessariis etiam præ-
 ,, scribendo, ut illos non
 ,, absolvant, qui hac in re
 ,, graviter delinquentes, &
 ,, contumaces fuerint.

,, fori alli Padroni, rispet-
 ,, to a' loro servitori, fa-
 ,, cendo a' medesimi ben-
 ,, ponderare la gravissima
 ,, sentenza dell' Apostolo .
 ,, *Si quis suorum & maxi-*
 ,, *me domesticorum curam*
 ,, *non habet, fidem nega-*
 ,, *vit, & est infideli dete-*
 ,, *vior.* (1. Tim. 5. 8.) .

,, Quarto, dovrà V. S.
 ,, specialmente invigilare
 ,, che da' Maestri di Scu-
 ,, la, e molto più dalli
 ,, Parrochi s' insegnino con
 ,, tutta diligenza, e parti-
 ,, colarmente le feste, la
 ,, Dottrina Cristiana, e
 ,, che si spieghino con chia-
 ,, rezza i principali Mistè-
 ,, ri della Santa Fede: al
 ,, che faranno di grande
 ,, ajuto anco altre persone
 ,, pie che a tal effetto po-
 ,, trebbero deputarsi, co-
 ,, me con tanto frutto pra-
 ,, ticò nella sua Chiesa di
 ,, Milano S. Carlo, che
 ,, ne prescrisse regolamenti
 ,, sì utili anco per le altre
 ,, Diocesi. Ed affinché i
 ,, fanciulli colla dovuta fre-
 ,, quenza, ed applicazione
 ,, attendino a questa sì ne-
 ,, cessaria istruzione, V. S.
 ,, non lasci di avvertire se-
 ,, ramente i Padri, ed al-
 ,, tri che ne hanno cura,
 ,, dell' obbligo di far loro
 ,, imparare le cose necessa-
 ,, rie alla salute, ordinan-
 ,, do alli Confessori di non
 ,, assolverli, se in ciò li
 ,, troveranno notabilmente
 ,, colpevoli, e contumaci.

„ Quinto, quia nimis pat-
 „ tet, quod sæpius adultis
 „ instructione magis indi-
 „ gent, quam ipsimet pue-
 „ ri, Dominatio tua me-
 „ minisse debet, teneri se,
 „ sicuti etiam Diœcesis suæ
 „ Parochos, per semeti-
 „ ipsam, aut si legitime im-
 „ pedita fuerit, per Con-
 „ cionatores, Divino verbo
 „ populos sibi commissos
 „ pascere: non in persuasi-
 „ bilibus humane sapientiæ
 „ verbis; sed res utiles,
 „ & auditorum intelligenti-
 „ æ magis convenientes
 „ proponendo, exponendo-
 „ que, quibus omnes ad
 „ ea, ad quæ ex proprio sta-
 „ tu tenentur, addiscenda,
 „ & re ipsa fideliter adim-
 „ plenda excitentur. Ut id
 „ consequi possit, Parochos
 „ enixe admonere non de-
 „ sinat, ut valde necessa-
 „ rio, & utili Catechismi
 „ Romani libro præcipue
 „ utantur, curam adhiben-
 „ do, ut iidem Parochi jux-
 „ ta expressum Sac. Con-
 „ cil. Trid. Decretum, In-
 „ ter Missarum solemnias,
 „ aut divinorum celebra-
 „ tionem, sacra eloquia,
 „ & salutis monita vernac-
 „ ula lingua singulis die-
 „ bus Festis, vel solemnibus
 „ explanent, eademque
 „ in omnium cordibus, post-
 „ positis inutilibus quæsti-
 „ onibus, inserere, atque
 „ eos in lege Domini eru-
 „ dii studeant: quod ad
 „ Concionatores attinet,
 „ in id sedulo incumbat,
 „ ut pietatis spiritu ferven-
 „ tes officium exequantur
 „ ea attentione, & di-
 „ gnitate, quæ tam sa-
 „ crofancto ministerio de-
 „ betur; & idcirco in

„ Quinto. E perchè pur
 „ troppo spesso si vedono più
 „ bisognosi d'istruzione gli
 „ Adulti che i Fanciulli me-
 „ desimi, dovrà V. S. ricor-
 „ darsi dell'obbligo, che ha
 „ insieme con tutti i suoi Pa-
 „ rochi di pascere per festes-
 „ sa, o in caso di legittimo
 „ impedimento per mezzo
 „ de' Predicatori, colla divi-
 „ na parola i Popoli a se
 „ commessi, non in persua-
 „ sibilibus humane sapientiæ
 „ verbis, (I. C. n. 1.) ma con
 „ proporre, e spiegare massi-
 „ me utili, ed adattate alla
 „ capacità degli Uditori, af-
 „ finchè ogni uno resti in-
 „ formato delle obbligazio-
 „ ni del proprio stato, ed ec-
 „ citato ad adempirle con la
 „ dovuta esattezza. A tal ef-
 „ fetto non lasci di inculcare
 „ a' Parochi che sopra ogni
 „ altro si vagliano del tanto
 „ necessario, ed util Libro
 „ del Catechismo Romano;
 „ invigilando specialmente,
 „ che li medesimi secondo
 „ che vien loro prescritto
 „ dal Sacro Concil. di Tren-
 „ to (nella sess. 24. de reform.
 „ c. 7.) Inter Missarum so-
 „ lemnias, aut divinorum ce-
 „ lebrationem, sacra eloquia
 „ & salutis monita vernac-
 „ ula lingua singulis diebus
 „ Festis, vel solemnibus ex-
 „ planent; eademque in om-
 „ nium cordibus postposi-
 „ tis inutilibus quæstioni-
 „ bus inserere, atque eos in
 „ lege Domini erudire stu-
 „ deant. Rispetto poi a' Pre-
 „ dicatori, abbia particolar
 „ cura, che esercitino il lo-
 „ ro ufficio con quello spiri-
 „ to di pietà, e con quel de-
 „ coro, che si deve ad un
 „ Ministero sì sacrosanto;
 „ e perciò usi tutta l'atten-
 „ zio-

23 primis attendat, ut eli-
 23 gat, ac ab iis, ad quos
 23 pertinet, eligantur Con-
 23 cionatores non minus
 23 vitæ integritate, quam
 23 soliditate doctrinæ con-
 23 spicui, & ideo tanto of-
 23 ficio digni, cum usu ni-
 23 mium compertum sit,
 23 præcipue in minoribus
 23 oppidis, & castellis, ali-
 23 quam vivendi licentiam,
 23 aliquod exemplum minus
 23 honestum, aliquam de-
 23 mum in Concionatore
 23 maculam, non solum o-
 23 mnem fructum, qui ex
 23 Concionibus sperari pot-
 23 erat, auferre, sed etiam
 23 multis quandoque scan-
 23 dalis, & delictis occasio-
 23 nem præbere.

23 Sexto, multum etiam
 23 ad sui gregis spiritualem
 23 profectum juvabit, si Do-
 23 minatio tua Sacras Mis-
 23 siones, non solum in ter-
 23 ris, & castellis tuæ Dio-
 23 cesis, sed etiam in fre-
 23 quentioribus Oppidis fieri
 23 curet, non solum ut ea-
 23 rum occasione facilius,
 23 & utilius eos reprehende-
 23 re, & corrigere possit de-
 23 teriores, ac frequentio-
 23 res abusus, quos in po-
 23 pulum suum irrepsisse co-
 23 gnoverit; sed ut etiam
 23 per eas opportunè supplere
 23 possit penuriæ Verbi
 23 Dei, qua ipsa quandoque
 23 civitas laborare solet ob
 23 defectum Concionatorum,
 23 qui illud non ea, qua par-
 23 est, perspicuitate, & A-
 23 postolica simplicitate ad-
 23 ministrant; cum Romæ
 23 quoque haud ita pridem
 23 in praxi visum fuerit,
 23 quod dum familiari me-
 23 thodo, & ad animarum
 23 profectum accommodata,

23 zione tanto in eleggere,
 23 quanto in procurare, che
 23 da quelli, a' quali appar-
 23 tiene, siano eletti a tal
 23 carico Soggetti non meno
 23 per l'integrità della vita,
 23 che per la sodezza della
 23 dottrina in tutto degni d'
 23 amministrarlo, accadendo
 23 pur troppo spesso,
 23 massime ne' Castelli, e
 23 luoghi piccioli, che una
 23 licenza, un mal esempio,
 23 un neo del Predicatore
 23 non solo tolga tutto quel
 23 frutto, che egli avesse po-
 23 tuto mai fare con le sue
 23 Prediche; ma positiva-
 23 mente sia cagione di mol-
 23 ti scandali, e di molti
 23 disordini.

23 Sesto. Gioverà anco
 23 sommamente al profitto
 23 spirituale del suo gregge,
 23 se V. S. introdurrà non
 23 solo ne' Borghi, e Ville
 23 della sua Diocesi, ma an-
 23 co ne' luoghi più nobili, e
 23 popolati, l'uso delle Sacre
 23 missioni, sì per potere con
 23 questo mezzo più libera-
 23 mente, e più utilmente
 23 riprendere quegli abusi,
 23 che talora nel suo popolo
 23 fossero maggiori, ed in
 23 conseguenza più bisognosi
 23 di rimedio, come per sup-
 23 plire con ciò alla penu-
 23 ria, che si trova bene spes-
 23 so nella Città medesima
 23 della parola di Dio, che
 23 da molti non viene pre-
 23 dicata con la dovuta sim-
 23 plicità, e chiarezza, aven-
 23 do mostrata l'esperienza
 23 anco ultimamente in Ro-
 23 ma, che quando si spie-
 23 gano famigliarmente, ed
 23 in forma adattata al frutto
 23 per l'anima le cose di Dio,
 23 il popolo le sente con giu-
 23 ste,

,, ea tractantur , quæ Dei
 ,, sunt , a populo libenti
 ,, animo audiuntur , concur-
 ,, runt certatim fideles , &
 ,, inde maximum fructum
 ,, morum emendationis , &
 ,, communis consolationis
 ,, suscipiunt . Optime igitur
 ,, Dominatio tua gregi tuo
 ,, consulat , si in hoc præ-
 ,, sentiarum Missionum me-
 ,, dio utetur ad præparan-
 ,, dos fidelium tuæ Dioce-
 ,, sis animos ad sacrum Ju-
 ,, bilæum consequendum , &
 ,, præcipue ut apposite in-
 ,, struantur , & patienter ju-
 ,, ventur circa Confessionem
 ,, generalem utiliter facien-
 ,, dam , quo salubre , oppor-
 ,, tunumque remedium ap-
 ,, ponat gravissimo , & ni-
 ,, mium frequenti malo ea-
 ,, rum Confessionum , quas
 ,, forte antea invalidas fe-
 ,, cisse contigerit .

,, Septimo , Dominationi
 ,, tuæ singulariter commen-
 ,, datur paterna Monialium
 ,, cura ; quæ cum sint *illu-
 ,, strior portio gregis Chri-
 ,, sti* , in majori pretio ha-
 ,, bendæ tamquam charæ
 ,, Christi sponsæ , & majo-
 ,, ri sunt etiam sollicitudine
 ,, custodiendæ : Satagat igitur
 ,, Dominatio tua , ut
 ,, in iis , quæ ad observan-
 ,, tiam regularem spectant ,
 ,, in Monasteria non indu-
 ,, catur disciplina solutior ,
 ,, & in primis debitus a
 ,, sæcularibus secessus obser-
 ,, vetur : auferatur idcirco
 ,, inutilis ad crates frequen-
 ,, tia , ne a divino , cui se
 ,, dedicarunt , cultu distra-
 ,, hantur ; atque operam
 ,, det , ut ea , quæ de collo-
 ,, quiis cum externis , tam
 ,, sæcularibus , quam regu-
 ,, laribus , a sacris Cano-

,, sto , concorre con frequen-
 ,, za , e ne riporta grande
 ,, utile con emendazione de'
 ,, costumi , ed edificazione
 ,, universale . Non potrà
 ,, però essere se non ottimo
 ,, consiglio , che V. S. co-
 ,, minci presentemente a
 ,, valerfi di tal mezzo per
 ,, meglio preparare li Fede-
 ,, li di cotesta sua Diocesi
 ,, all' acquisto del Santo
 ,, Giubileo , e specialmente
 ,, perchè siano bene instrut-
 ,, ti , e pazientemente aju-
 ,, tati a fare una buona
 ,, Confessione generale , ad
 ,, effetto d' applicare in tal
 ,, guisa l' opportuno , e ne-
 ,, cessario rimedio al pur
 ,, troppo grave , e frequen-
 ,, te male di quelle confes-
 ,, sioni , che poteffero per
 ,, addietro aver fatte inva-
 ,, lidamente .

,, Settimo . Si raccoman-
 ,, da specialmente a V. S. la
 ,, paterna cura delle Mona-
 ,, che , che essendo *illustrior
 ,, portio gregis Christi* , de-
 ,, vono come Spose care al
 ,, Signore essere in maggio-
 ,, re pregio tenute , e con
 ,, più sollecitudine custodite .
 ,, Procuri perciò V. S. che
 ,, ne' Monasterj non s' intro-
 ,, ducano rilassamenti nell'
 ,, osservanza Regolare , e
 ,, soprattutto che vi si offer-
 ,, vi la dovuta ritiratezza
 ,, togliendo a tal effetto al-
 ,, le Monache la frequenza
 ,, inutile delle Grate , per-
 ,, chè non siano divertite
 ,, dal divino servizio , al qua-
 ,, le si sono dedicate , e fa-
 ,, cendo loro esattamente
 ,, osservare quanto ai collo-
 ,, qui con persone di fuori
 ,, tanto Secolari , quanto
 ,, Regolari quel , che so-

nibus, Constitutionibus
 Apostolicis, variisque De-
 cretis, & sanctarum Con-
 gregationum declarationi-
 bus desuper sæpius ema-
 natis publicatisque ordi-
 nata sunt, accurate ob-
 serventur. Studeat præte-
 rea, ut Confessarios do-
 ctos, ætatis maturæ, vi-
 tæ irreprehensibilis, ze-
 lantes, & ab omni cupi-
 ditate alienos habeant,
 & pro tempore Concio-
 natores probis moribus
 insignes, spirituque fer-
 ventes, a quibus ad de-
 bitam Christo fidelitatem
 servandam excitentur,
 qui eandem præ aliis ad
 tantum honorem evexit,
 & tam sublimi voluit
 vocatione dignari. Mem-
 minerit etiam dare ope-
 ram, ut id, quod a
 sanctæ memoriæ Inno-
 centio Papa XI. statutum
 fuit, fideliter observetur,
 ut scilicet illæ omnes,
 quæ Moniales in quocum-
 que Monasterio, etiam
 Regularibus subdito fieri
 cupiunt, exercitiis spi-
 ritualibus per decem dies,
 antequam habitum susci-
 piant, & inter Novitias
 admittantur, incumbere
 debeant: & eadem per
 idem tempus repetant
 exercitia, antequam ad
 Professionem admittantur.
 Et quia idem Pontifex
 similiter decrevit, ut
 omni magis sollicito, &
 diligentiori studio, mo-
 do tamen suavi, & dis-
 creto, curarent Superi-
 ores, ut omnes etiam
 Moniales professæ semel
 in anno per aliquos fal-
 tem dies, tempore ma-
 gis opportuno iisdem

pra di ciò si dispone dai
 Sacri Canonî, dalle Cofsi-
 tuzioni Apostoliche, e da
 varj Decreti, e dichiara-
 zioni delle Sacre Congre-
 gazioni in diversi tempi
 emanate, e pubblicate.
 Procuri altresì, che siano
 provveduti di Confessori
 dotti, di età provetta, di
 vita irreprehensibile, ze-
 lanti, e disinteressati, ed
 a suo tempo di Predica-
 tori esemplari, e ferven-
 ti, che l' esortino con
 efficacia a mantenersi fe-
 deli a quel Signore, che
 fra tante altre le ha elet-
 te ad un sì grande onore,
 e ad una vocazione sì
 sublime. Si ricordi in ol-
 tre di far puntualmente
 osservare quel che dalla
 san. mem. di Papa Inno-
 cenzo XI. fu ordinato, cioè
 che tutte quelle, che vo-
 gliono farsi Monache in
 qualsivoglia Monastero an-
 co soggetto ai Regulari, sia-
 no tenute fare gli esercizi
 Spirituali per dieci giorni
 avanti che ricevino l'abi-
 to, e siano ammesse al
 Noviziato: e che li me-
 desimi Esercizj si ripetino
 per l' istesso spazio di die-
 ci giorni avanti che siano
 ammesse alla Professione.
 E perchè l' istesso Ponte-
 fice ordinò parimente,
 che si procurasse con tut-
 te le diligenze possibili,
 ma con modi soavi, e di-
 screti, che ancora tutte
 le Monache Professe una
 volta l' anno almeno per
 qualche tempo, che si
 fosse stimato opportuno,
 facessero li medesimi E-
 sercizj per la rinnovazione
 dello spirito tanto neces-
 saria a persone del tutto

exercitiis vacarent ad assequendam innovationem Spiritus iis, quæ Deo penitus consecratæ sunt, valde necessariam, idcirco vult Sanctitas Sua, ut dictum Decretum pro renovato habeatur, & casu, quo in ista Diœcesi in praxim hæctenus deductum non fuerit, Dominationi tuæ expresse committit, ut illius executionem præsentis Jubilæi occasione inducere, ac promovere diligenter cures.

Ottavo. Illud autem, in quo majorem curam ponere convenit Dominationem tuam, modestam respicit vivendi normam Clericorum, ut scilicet tam in habitus honestate, & externis actionibus, (in quo multi graviter delinquant,) quam in vitæ disciplina, morumque innocentia, illum in Ecclesia Dei sanctitatis odorem spirent, cujus suavitate omnes ad virtutis amorem efficaciter possint allicere, prout institutum, quod profitentur, & Ordinis, cui nomen dederunt, dignitas merito exposcit. Meminerint se in Ecclesia Dei in alto positos, tamquam bene vivendi exemplum cæteris prohibuituros; quia, ut in Concilio Tridentino habetur: *In eos tamquam in speculum reliqui oculos conjiciunt, ex iisque sumunt, quod imitentur*: idcirco etiam necesse est, ut in omnibus *Nil nisi gra-*

consecrate a Dio; vuole perciò la Santità Sua, che s'intenda rinnovato anche tal ordine; e quando fin ora non ne fosse stata introdotta la pratica in cotesta Diocesi, incarica specialmente a V. S. di procurarne l'introduzione in tempo, e con l'occasione del presente Giubileo.

Ottavo: Quello poi in che V. S. deve premere maggiormente, si è il vivere regolato degli Ecclesiastici, affinchè tanto nella decenza dell'abito, e portamento esteriore, (nel che da molti si manca notabilmente) quanto nella vita, ed onestà de' costumi spirino nella Chiesa di Dio quell'odore di santità con cui possano tirar tutti soavemente, ed efficacemente all'amore della virtù, siccome richiede la professione, e l'obbligo, che gli viene imposto dal loro grado. Si ricordino di essere nella Chiesa di Dio in alto luogo per esser considerati da tutti, come regola del ben vivere: Perchè come parla il Concilio di Trento, *In eos tanquam in speculum relique oculos conjiciunt, ex iisque sumunt, quod imitentur*. Che però è necessario, che in tutte le cose, *Nil nisi grave, moderatum, ac religionem plenum præ se ferant*: Precedendo a tutti colla esemplarità della vita, e confermando coll'opere quello, che

ve, moderatum, ac religione plenum preseferant: vitæ probitate cæteris præeuntes, operibusque confirmantes id, quod alios verbo docere tenentur.

Nono, cum autem certissimum sit, easdem orationes, quæ si pio erga Deum animo, religiosaque cum observantia fiant, Divinam misericordiam nobis conciliant; si e contra oscitanter, ac irreverenter peragantur, maledictiones divinas nobis arcessere, juxta id quod scriptum est; *Maledictus homo, qui facit opus Dei negligenter*; & non ad meritum, sed ad culpam deputari, juxta Prophetæ verba: *Oratio ejus fiat in peccatum*; ideoque, ut omni ex parte, quantum fieri potest, publicorum in afflicto Orbe Christiano flagellorum occasiones eliminantur, utque conveniens in Ecclesia decor, una cum majestate sacrarum functionum propria resplendeat, vult Sanctitas Sua, ut vehementer, frequenterque Dominatio tua ob oculos ponat Canonicis, Beneficiatis, Mansionariis, Cappellanis, Clericis, aliisque tam in sua Cathedrali, quam in suæ Diocesis Collegiatis inservientibus, strictissime teneri eos cum omni reverentia, silentio, & modestia Choro interesse, prout presentis tremendæ Altissimi Majestatis convenit, ibique cum cordis devotione, voce-

devono ad altri insegnare colle parole.

Nono. E perchè è certissimo, che quelle stesse orazioni, che fatte con la dovuta religiosità, ed esattezza ci rendono degni delle celesti misericordie, se si fanno con trascuraggine, ed irreverenza chiamano sopra di noi le maledizioni divine, secondo ciò che è scritto: *Maledictus homo, qui facit opus Domini negligenter*. E ci servono non di merito, ma di colpa conforme all'espressione del Profeta; *Oratio ejus fiat in peccatum*. Per ciò affinché per ogni parte si tolgano, quanto è possibile, le cagioni de' pubblici castighi sopra l'afflitta Cristianità, e risplenda nella Chiesa il dovuto decoro, e maestà delle Sagre funzioni, vuole Sua Beatitudine che V. S. inculchi premurosamente alli Canonici, Beneficiati, Mansionarij, Cappellani, Chierici, ed altri serventi, tanto della sua Cathedrali quanto delle Collegiate della sua Diocesi, l'obbligo strettissimo, che hanno di assistere in Coro con ogni riverenza, silenzio, e modestia, come conviene alla presenza della tremenda Maestà dello Altiss. e di salmeggiarvi con divozioni di cuore, e distinzione di voci, senza precipita-

que distincta psallere ,
 non cursum , & festinan-
 ter , aut verba truncan-
 do , sincopandoque , ita ut
 una Chori pars versicu-
 lum non incipiat , prius-
 quam alius completus
 iam sit : populusque ea ,
 quæ cantantur , intelli-
 gere valeat , & in au-
 diendis Divinis laudibus
 ad devotionem , & com-
 punctionem accendi . Mo-
 nendo , quod illi , qui in
 talibus graviter delin-
 quunt , ministerii sui præ-
 scriptum non implent ,
 & idcirco inique stipen-
 dia solita recipiunt , con-
 sequenterque ad illa re-
 situenda tenentur . In
 hoc autem Sanctitas sua
 conscientiam non solum
 Dominationis tuæ , sed
 etiam Chori præfectorum
 graviter onerat , si debi-
 tam diligentiam non ad-
 hibeant , ut superius di-
 cta observentur , atque
 alia etiam , quæ , juxta
 dispositionem Sacrorum
 Canonum , & singularium
 cujusque Ecclesiæ statu-
 torum , observari debent .
 Volens , ut transgresso-
 res cunctatione , & aliis
 poenis Canonicis severe
 puniantur , & si sint mi-
 nistri , aut servientes a-
 movibiles , removeantur .
 Maximam præterea at-
 tentionem adhibere te-
 nebitur Dominatio tua ,
 ut tremendum Altaris
 Sacrificium , quo nihil
 sanctius diviniusque in to-
 to terrarum orbe reperi-
 tur , a Sacerdotibus , non
 solum cum interiori cor-
 dis munditia , quæ sum-
 ma convenit offerentibus
 quotidie aeterno Patri ex-

zione , o troncamento di
 parole , in modo che una
 parte del Coro non com-
 inci un versetto , prima
 che l'altro non sia finito ,
 e che il Popolo possa in-
 tendere che si canta , ed
 essere eccitato a divozio-
 ne , o compunzione in u-
 dire le divine Lodi : Av-
 vertendoli , che se in ciò
 notabilmente mancano ,
 non adempiscono il de-
 bito del Ministerio loro ,
 e però ingiustamente nè
 tirano li stipendj , e sono
 in conseguenza tenuti a
 restituirli . Sopra di che
 Sua Santità incarica gra-
 vemente la coscienza tan-
 to di V. S. quanto de'
 Presidenti del Coro , se
 non faranno le debite di-
 ligenze , affinchè si of-
 servi quanto di sopra si
 è detto , e quello che di
 più deve osservarsi secon-
 do la forma de' Sagri Ca-
 noni , e delle particolari
 costituzioni di ciaschedu-
 na Chiesa : Volendo , che
 li trasgressori siano seve-
 ramente puniti con pon-
 tature ed altre pene ca-
 noniche , e li Ministri ,
 e Servienti amovibili an-
 co con la remozione .
 Maggiore poi di qualisia
 espressione dovrà essere l'
 attenzione , che ella è
 tenuta ad usare , affinchè
 il tremendo Sacrificio del-
 lo Altare , di cui non
 vi è nel Mondo azione
 più santa , nè più divina ,
 si offerisca da' suoi Sacer-
 doti non solo con quella
 interna purità , che con-
 viene a chi quotidianamente
 dee porgere allo
 Eterno Padre il celeste
 olocausto del suo umana

33 leste Incarnati Fili ho-
 33 locustum, verum cum
 33 externa etiam divotione,
 33 que in fideli, accurata-
 33 que Sacrarum cæremonia-
 33 rum in Rubricis præscri-
 33 ptarum observatione con-
 33 sistit, peragatur; ita ut
 33 qui mediator inter Deum,
 33 & homines ad placandum
 33 divinam iram constitutus
 33 est, eam propria negli-
 33 gentia, fœcordiaque am-
 33 plius non accendat.

33 Decimo, ac postremo,
 33 cum negari non possit,
 33 quin magnus Ecclesiasti-
 33 corum numerus dignita-
 33 tis Sacerdotalis existima-
 33 tionem multum apud po-
 33 pulum minuat, dum ma-
 33 xime in pluribus illa me-
 33 riti prærogativa non elu-
 33 ceat, que gradui respon-
 33 deat; idcirco Dominatio
 33 tua cautelam multam,
 33 circumspèctionemque in
 33 Ordinibus conferendis ad-
 33 hibeat, moniti Apostolici
 33 memor; *Manus cito ne-
 33 mini imposueris, neque
 33 communicaveris peccatis
 33 alienis*, nullumque om-
 33 nino Ecclesiastico cœtui
 33 adscribat, ut admonet S.
 33 Leo, *ante ætatem mar-
 33 ritatis, ante tempus exa-
 33 minis, ante experientiam
 33 disciplina*; illos penitus
 33 constanterque rejiciens,
 33 qui non vero famulandi
 33 Deo desiderio accensi,
 33 sed humanis cupiditati-
 33 bus, mundanisque ratio-
 33 nibus adducti, se in Do-
 33 mini Sanctuarium intru-
 33 dere tentant. Fideliter
 33 ergo servet id omne, quod
 33 ea de re a Sacris Cano-
 33 nibus, & præsertim Sa-
 33 cro Concilio Tridentino
 33 decretum fuit, seduloque

33 to Figliuolo, ma anco con
 33 quella eterna divozione
 33 nella esatta osservanza
 33 delle Sacre Ceremonie
 33 prescritte dalle Rubriche,
 33 che si ricerca, affinchè
 33 chi è posto tra Dio, e gli
 33 uomini per placare l'ira
 33 sua Divina, non abbia
 33 con le proprie trascura-
 33 tezze, e negligenze,
 33 maggiormente ad irritar-
 33 la.

33 Decimo. Per ultimo
 33 non potendosi negare,
 33 che il gran numero degli
 33 Ecclesiastici non diminui-
 33 sca molto la stima della
 33 Dignità Sacerdotale pres-
 33 so del Popolo, mentre
 33 non scorge in molti di
 33 loro quella prerogativa di
 33 merito, che corrisponde
 33 al grado, perciò V. S.
 33 vada molto circospetta
 33 nel conferire gli Ordini,
 33 ricordevole della ammoni-
 33 zione dell' Apost. *Manus
 33 cito nemini imposueris,
 33 neque communicaveris pec-
 33 catis alienis* (1. Tim. 5.
 33 2.) guardandosi dallo
 33 ammettere nel Clero al-
 33 cuno, come avverte S.
 33 Leone, *ante ætatem ma-
 33 ritatis, ante tempus
 33 examinis, ante experien-
 33 tiam disciplina*, e riget-
 33 tando assolutamente, e
 33 con petto forte coloro,
 33 che non per vero deside-
 33 rio di servire al Signor
 33 Iddio, per umani inte-
 33 ressi, e rispetti vogliono
 33 introdursi nel Santuario
 33 del Signore. Osservi per-
 33 ciò esattamente quel tan-
 33 to, che in questa ma-
 33 teria si dispone da' Sacri
 33 Canoni, e specialmente
 33 dal Sacro Concilio di

fatagat ministros idoneos
pietate doctrinaque orna-
tos eligere; quia licet ta-
les pauci sint, melius est,
ut in Sacris Canonibus
habetur, & experientia
confirmatur, Domini Sa-
cerdotium paucos habere
ministros, qui possint di-
gne opus Dei exercere,
quam multos inutiles, qui
onus grave ordinatori ad-
ducant.

Quod si superius dicta
sedulo observentur, con-
fidit Sanctitas sua, eam
tam ardentem a suo pa-
terno animo concupitam
consolationem assequi se
posse, ut, gravioribus ab-
usibus sublatis, veraque
Christiana pietate restituta,
Italia nostra a præ-
sentibus calamitatibus,
quas nobis Justitia Divina
intentat, liberetur, & ad
uberem divinarum miseri-
cordiarum effectus in spi-
ritualibus, ac temporalibus
consequendos, magis
ac magis feliciter dispo-
natur.

G. Card. di Carpegna Præ-
fetto.

M. Grimaldi Secretar.

In Synodo Montisfalisci ann. 1696. a Marco Antonio
Cardinali Barbadoico congregata, inserta fuit Instructio
vulgari lingua exarata, circa contractus usuram sapien-
tes: hanc Eminentiss. Cardinalis in sua Diœcesi bis in
anno publicari voluit, ut videre est cap. 18. pag. 106.
Idcirco tanti viri sententiam suspiciens, utile putavi, hanc
Instructionem Morali Theologiæ adjungere.

Trento, e procuri di fare
scelta di Ministri idonei,
e ben forniti di pietà, e
di dottrina; poichè seb-
ben questi son pochi, me-
lius est, (come si legge
ne' Sacri Canonì, e si com-
prova colla esperienza)
Domini Sacerdotium pau-
cos habere Ministros, qui
possint digne opus Dei
exercere, quam multos
inutiles, qui onus grave
ordinatori adducant (C.
Tales dist. 23.)

Con l'osservanza delle
sopradette cose confida la
Santità S. di aver la con-
solazione tanto desiderata
dal suo paterno cuore, di
vedere mediante la estir-
pazione de' principali a-
busi, e lo stabilimento di
una vera pietà Cristiana,
resa la nostra Italia libera
dalle presenti calamità,
e dalle maggiori, che la
giustizia di Dio ci minac-
cia, e disposta sempre più
a ricevere sì nello spiri-
tuale come nel tempora-
le gli effetti abbondanti
delle Divine misericordie
&c. Roma 16. Marzo
1703.

Breve Istruzione del Cardinal Giulio Spinola, circa li contratti di vendite, e credenze.

Essendo pervenuto alla nostra notizia, per relazioni di persone pie, e religiose, non senza gran dispiacere dell'animo nostro, che in tutti quasi i luoghi di questa Diocesi si fanno alcune specie di contratti affatto illeciti, ed usurarj, con danno notabile de' poveri, e non meno pregiudizio dell'anime de' contraenti, che ne i mesi di Dicembre, e Gennaio vendono il grano in credenza con patto d'aspettarne la soluzione del prezzo fino al Mese d'Agosto, e di pagarfeli perciò un scudo di vantaggio sopra il prezzo rigoroso, che corre a denaro contante nel tempo del contratto in detti Mesi di Dicembre, e di Gennaio: e che parimente ne' suddetti tempi danno in credenza carne porcina da pagarfeli ad Agosto cinque, sei, sette, ed otto bajocchi, rispettivamente a i luoghi, sopra il prezzo corrente pecunia numerata nel tempo della vendita; ne' quali contratti apparisce chiaramente l'usura palliata, come non solo è stato qui concluso da più Teologi, e da quattro de' primarj in Roma, a' quali fu da Noi commesso l'esame di questo fatto; ma anco da una congregazione d'altri Teologi a quest'effetto specialmente deputata da Nostro Signore, le di cui santissime determinazioni abbiamo finalmente pensato d'implorare in un dubbio così importante. Per tanto desiderando Noi d'estirpare quest'abominevol vizio, per quanto sia possibile, dalla nostra Diocesi, e togliere quest'infezione dal nostro Gregge: avendo primieramente riguardo al rimedio delle anime per il passato, abbiamo giudicato bene di porre qui sotto la lettera, con la quale l'Eminentissimo Altieri, per ordine della Santità Sua, si è degnato rispondere alle nostre richieste, e dalla quale chiunque sarà trascorso in simili contratti, potrà regolarfi intorno alle restituzioni, che doverà fare delle usure fin qui praticate: e rimirando secondariamente al sovvenimento de' poveri in avvenire, abbiamo di più risoluto di soggiungere alcune regole generali circa i suddetti contratti, e prezzo giusto delle cose da venderfi in credenza; acciò possa ognuno dalle medesime prender la forma di celebrar contratti leciti in casi simili; e sappiano anche i Confessori, come averanno da portarsi con i loro penitenti, ogni volta che gli occorrono i medesimi casi, giacchè Noi per ora con questi paterni avvertimenti pensiamo solo di dare opportuno rimedio alle inferme coscienze de' nostri sudditi, senza punto toccar il foro esteriore. Non trascuriamo però d'avvertire tutti, che per l'avvenire s'astenghino da i sopraddetti contratti illeciti; perchè altrimenti contro i contumaci, è che non vorranno emendarsi, dopo che per una nostra Lettera circolare, diretta

ta a quest'effetto a i Vicarij foranei, Arcipreti, Curati, e Confessori della Diocesi, sotto la data in Nepe de i 27. Aprile 1672. gli saranno pervenuti a notizia questi Nostri giusti sentimenti, si procederà poi in forma juris, e al castigo di tal vizio abborrito da tutte le Leggi, e naturali, e divine, e umane.

Lettera dell' Eminentissimo Signor Cardinal Altieri, d' ordine di Nostro Signore, circa le restituzioni dell' usure ne i contratti di vendita a credenza, ed applicazioni di esse.

*Eminentissimo, e Reverendissimo Signor mio
Osservandissimo.*

E Ssendo considerati, d' ordine di Nostro Signore, i dubbi, e le dimande fatte da vostra Eminenza con la sua lettera de i due del corrente: i Teologi deputati ad esaminare l'importanza, hanno risposto, doverli restituire le usure praticatesi con persone certe, alle medesime; l'incerte, o di persone, le quali non abbiano lasciati eredi, potersi da Vostra Eminenza applicare ad opere pie, e di rilassarne ancora alcuna parte a quelli usurari, quando siano poveri. Sono stati anco di parere, che con le restituzioni incerte possa darsi la facoltà d'erigere il Monte; purchè nell' erezione d' esso s' osservino le condizioni prescritte, e s' escluda ogni pallio d' usura; e dell' istesse restituzioni di lucri, purchè siano d' usure incerte, sono stati di senso, che vostra Eminenza possa valersi per la restaurazione della Cattedrale. Dentro questi termini Nostro Signore concede all' Eminenza vostra le facoltà necessarie, ed io le bacio umilissimamente le mani.

Roma 23. Aprile 1672.
Di V. E.

*Umilissimo, e Devotiss. Serv.
P. Card. Altieri.*

*Regole generali da osservarsi ne i contratti
di vendita a credenza.*

Due regole generali devono osservarsi ne i contratti di vendita a credenza; la prima si è, che non si venda il tempo, cioè a dire, che della cosa venduta non pretenda quello che vende qualche cosa di più del prezzo giusto, per il tempo che concede a pagare. La seconda, che il medesimo non ponga se stesso, o sempre, o per il più, in sicuro del guadagno, ed il compratore per il contrario in sicurezza della perdita; e perchè queste regole dipendono molte volte dall' intenzione del vendite.

ditore, quindi è, che il prudente Confessore doverà in simili casi esplorar bene l'intimo di questa sua intenzione; poichè chi vende per esempio il suo grano in credenza nel mese di Dicembre, per riceverne il prezzo nel mese d'Agosto; o intendeva di venderlo nel suddetto mese di Dicembre, o pensava di trasferire questa vendita in altro tempo, quando forse probabilmente credeva che potesse valer più caro, come nel mese di Maggio V. G.

Se intendeva di venderlo nel mese di Dicembre, non può, senza manifesta nota d'usura, pretenderne prezzo maggior del prezzo giusto, che corre nel predetto mese, altrimenti venderia il tempo; ma se pensava di trasferirne la vendita in altro tempo, o determina in questo caso il prezzo che corre nel tempo che vende, o si contenta che questa determinazione abbia a dipendere da un tempo futuro.

Se determina al suo grano il prezzo che corre, ancorchè determinasse il prezzo rigoroso, questo contratto è lecito, purchè non trascenda il detto prezzo rigoroso; mentre debbonsi considerare dalla sua parte i pericoli, le fatiche, e le spese che regolarmente occorrono nella conservazione del grano sino al tempo, nel quale aveva proposto di venderlo; se poi lascia che questa determinazione dipenda da un tempo futuro, o vuole, che questo tempo sia quello del pagamento, o altro determinato, benchè in esso comunemente soglia valer più caro, che in altro tempo precedente; o pretende che abbia a dipendere da un tempo futuro indeterminato.

Se vuole, che dipenda il prezzo da un tempo futuro determinato, come se dicesse per esempio: io ti vendo adesso il grano, che mi pagherai nel mese d'Agosto al prezzo che valerà a Maggio, o a Giugno: questo contratto è lecito, purchè due cose non vi concorrano: la prima, che non pattuisca del prezzo sommo che correrà nel tempo del pagamento, ma al più del prezzo medio: la seconda, che si deduchino dal prezzo le spese che dovriano farsi, e tutto ciò che sarebbe mancato nel conservarlo sino a quel tempo secondo il giudizio d'uomini esperti. Ma se pretende, che il prezzo abbia a dipendere da un tempo futuro indeterminato, come se dicesse: io voglio, che mi paghi il mio grano tanto, quanto valerà in qualsivoglia tempo sino alla soluzione del prezzo quando si venderà più caro; il contratto è usurario, perchè egli si assicura per il più del guadagno, e pone per il contrario il compratore nel sicuro della perdita.

Queste Regole si verificano particolarmente nella vendita a credenza, o commutazione economica, che è allora, che il vendente non intende di negoziare il prezzo di ciò che vende, ma di servirsene solo ad uso proprio; e però sebbene in essa può succedere talvolta il danno

danno emergente, non per questo potrà giammai il lucro cessante, siccome potriasi forse considerare nella vendita, o commutazione negoziativa; onde può un mercante, che tiene i suoi denari sempre esposti al negozio, vender le sue merci più care in credenza, che a pecunia numerata, perchè vendendo a credenza, si priva del guadagno, che con la negoziazione averia potuto acquistare; il che ha da intendersi con queste limitazioni.

1. Che veramente, perchè non riceve attualmente il prezzo, perda di quello il guadagno. 2. Che nell'alterazione del prezzo abbia in considerazione i pericoli, le fatiche, e le spese che averia fatte nel conservar le sue merci; e perciò non deve alterarlo sopra il prezzo rigoroso, che corre. 3. Che non venda in credenza, perchè non può vendere di presente in pecunia numerata. 4. Che ammonisca il compratore, che egli veramente coram Deo per la dilata soluzione cessa di guadagnar tanto, quanto gli vende a credenza più care del prezzo giusto le sue merci; accid se il suddetto con questa condizione non vuol comprarle, sia posto in sua libertà.

Regole generali intorno al prezzo ne' sopraddetti contratti.

IL prezzo giusto in ogni specie di vendita, non ha solo da dipendere dalla volontà de' venditori, ma deve piuttosto esser tassato dal Principe, o Repubblica, o dalla comune opinione nelle Fiere, o mercati, o pure dalla prudenza d' uomini periti, e da bene; che devono in questo aver riguardo a molte cose; cioè a dire alla necessità della cosa che si vende, all'abbondanza, o carestia, alle fatiche, alle spese, all'industria, a i pericoli della negoziazione, o mercanzia, alla frequenza di venditori, o compratori, al miglioramento, o deteriorazione delle merci, al luogo dove le medesime si consegnano, ed al tempo nel quale si consegnano; perchè siccome il prezzo giusto è quello che corre nel luogo dove si consegnano le merci, così è ancora regolarmente quello che corre nel tempo, quando si consegnano: è ben vero, che non consiste questo prezzo nell'indivisibile, ma avendole le sue parti, si divide in maniera, che altro è rigoroso, o supremo, altro infimo, o pio, ed altro mediocre, quale faria per esempio il dieci fra l'undici, ed il nove.

Da tutto ciò che si è detto, molte cose si deducono: prima, che nell'estimazione del prezzo giusto se ha da riguardarsi alla stima comune degli uomini, non doverassi avere in considerazione la spesa, o i pericoli, a i quali tal uno in particolare averà potuto soggiacere: e però non puole vendere alcuno le sue cose sopra questo prezzo comunemente tassato, benchè abbia fatto nelle medesime spese maggiori.

2. Nelle vendite a credenza, in particolare di grano, vino, oglio, carne porcina, e simili, non ha da stimarsi prezzo giusto quello che attualmente corre ne' proventi, cioè a dire nel forno comune, osteria, pizzicaria, o macello; perchè non soggiace quello che vende a credenza a tanti pericoli, fatiche, industrie, e spese, a quante sono sottoposti li suddetti; le quali però s'hanno necessariamente a dedurre, per determinare un lucro, e prezzo giusto.

3. Se per i pericoli, fatiche, e spese che potriano succedere nel riscuotere il prezzo, o perdere il capitale, pretende il venditore di aggiungere al prezzo giusto delle cose da lui vendute in credenza, tanto di più, quanto dubita di poter perdere; deve anche sapere, che se il debitore paga in tempo determinato senza alcuna sua spesa, o fatica, è obbligato rimettere tutto il di più; e per ovviare a tutti i suoi pericoli, fargliene scrittura, nella quale prometta, che se pagherà a tempo debito, egli farà pronto a rimettere il di più in che alterò il prezzo giusto. Il meglio però faria non aver in considerazione le suddette cose, di modo che siano motivo d'alterar il prezzo, mentre si può provvedere a tutti i pericoli con mezzi più leciti, e giusti, come di sicurezza, o altre obbligazioni in solidum: o con dedurre in patto, che il compratore non pagando in tempo, sia obbligato a tutti i danni, ed interessi, siccome è obbligato veramente in coscienza, se in particolare non paga per sua negligenza, o malizia, ed in fine con negare quest'atto a quelli, de' quali può dubitare, che non siano per riuscirgli nel pagamento, se non vogliono afficzarlo; mentre non è esso obbligato a vendere in credenza ad alcuno, se non in caso, che si trovi in estrema, o quasi estrema necessità.

4. Ne i medemi contratti, quando pensa il vendente di conservar ciò che vende in altro tempo di quello si celebra il contratto, devesi aver in molta considerazione il tempo del contratto; poichè sebbene il grano, vino, o oglio regolarmente vagliano assai meno nel tempo della raccolta, che nel mese di Maggio, per esempio; ad ogni modo non succede così universalmente in tutti li mesi che sono avanti il Maggio; e però se nella raccolta si potesse determinare il prezzo alquanto maggiore di quello che corre per la suddetta probabilità, non ne siegue, che nell'istessa maniera abbia a praticarsi negli altri mesi, ne' quali manca di molto questa verisimiglianza, essendo che o niente, o poco più vale ordinariamente il grano nel mese di Maggio, che nel mese di Dicembre, per esempio, Genaro, e seguenti avanti il Maggio; anzi molte volte vale anche meno: ed in conseguenza l'alterazione del prezzo non devesi egualmente regolare ne' detti tempi; di modo che fosse lecito V. G. vendere nella raccolta il grano

grano in credenza uno scudo più il rubbio di quello che presentemente vale, nell'istessa maniera, e proporzionatamente s'avesse a vendere ne' mesi suddetti avanti il Maggio.

5. Si può dire anche prezzo giusto, quando le suddette cose essendo in caro prezzo, si vendono con questo patto, che si paghi il medemo in altrettanto grano, vino, oglio, al tempo delle raccolte rispettivamente.

MARCANTONIO

Del Titolo di S. Marco della S. R. C. Prete
Cardinal Barbarigo,

Per Divina misericordia Vescovo di Monfalcone, e Corneto.

IL vizio detestabilissimo dell'usura è così pernicioso al mondo, così dannoso al buon governo de' popoli, e così ingiurioso alla carità fraterna, che Dio lo proibisce espressamente al suo popolo (Deut. 23. 19.): *Non facneraberis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem*: e minacciò agli usurari la morte. (Ezech. 18. 13.). Rinnovando poi lo stesso precetto nella Legge nuova: *Mutuum date nihil inde sperantes* (Luc. 6. 35.). I Gentili tutti lo conobbero per vietato dalla stessa Legge di natura, come l'afferma Aristotele (1. Politic. c. 7.): e Catone Censore stimò, che fosse l'istesso il dare il denaro ad usura, che ammazzare un uomo (Cicer. de offic. lib. 2. in fin.). I SS. Padri hanno fatte gravi invettive contro questo vizio. S. Basilio (in Psal. 14.), e S. Gio. Grisostomo (hom. 5. in Matth.) hanno comparato gli Usurari a i morbi contagiosi. S. Ambrosio (de Tob. c. 4.) gli paragona a Giuda, e al Diavolo. I Sacri Canonici (c. quia in omnibus de usur. c. quamquam, de usur. in 6. cap. 2. de usur. in 6. cap. quam pernicios. eod. tit. l. improb. de fenus. C. ex quibus caus. infr. irrog. l. 2. & 6. C. de dignit. lib. 12. l. 2. Cod. Theodos. de usur.) hanno decretato molte pene contro i medesimi: e primo, che non s'ammettano alla Comunione del Santissimo Sacramento dell'Eucaristia: 2. che non si seppelliscano in Chiesa: 3. che non si ricevano dalla Chiesa le loro offerte; e tutte sotto pena di sospensione: 4. che non possano esser assolti da verun Confessore, se prima non averanno restituite tutte l'usure prese: 5. che i loro testamenti non siano di verun valore: 6. che veruno possa intervenire a i loro testamenti: 7. che veruno possa

ritenero Usuraj manifesti nella sua giurisdizione, sotto pena, se sarà Vescovo, di sospensione; se sarà d'ordine inferiore, di scomunica; se sarà d'Università, d'interdetto; e se sarà laico, d'esser forzato con censure Ecclesiastiche: 8. che non ammetta mai appellazione alcuna: 9. che siano in ipso facto infami. Oltre le leggi Ecclesiastiche, anche le Civili hanno promulgato le loro pene. 1. dichiarando gli usuraj infami: 2. rigettandoli da tutte le dignità: 3. proibendoli l'esser testimoni: e finalmente imponendo contro quelli molte pene arbitrarie.

Ciò non ostante, è arrivato alle nostre orecchie con molto nostro dispiacere, che nelle nostre Città, e Diocesi si sia trovato modo per istigazione del Demonio di palliar l'usure sotto manto di giustissimi contratti, senza riflettere, che quanto più i contraenti procurano di salvarsi da' rigori della giustizia terrena, tanto più incorrono nelle pene eterne decretate dalla giustizia Celeste, mentre alcuni impresano danaro con obbligo, che si restituisca in termine di un anno, e di poi a beneplacito: perchè vogliono tirarne l'usure annue di cinque, sei, e sette per cento, fingono un contratto di cambio; e benchè sappiano benissimo, che il debitore ha bisogno di servirsi de' danari per se, nè mai li darà a cambio; nondimeno fingono, che egli se li prenda con obbligo di mandargli ad un tal Mercante, che fintamente nominano nel contratto, affinchè quel Mercante abbia a farli cambiare, e girar per le Fiere, e del guadagno di detti cambi esso debitore debba corrispondergliene un tanto l'anno, con questo, che se il debitore non manderà a cambiarli, sia obbligato a pagargli per il danno, ed interesse, la somma convenuta; e perchè il debitore in realtà non manda a verun Mercante detto danaro, dovendosene servire per li suoi bisogni, resta ogni anno obbligato a pagarli i frutti, finchè essi creditori vogliono ripetere la sorte di quella moneta, che in realtà prestarono, ma per fuggir le pene degli usuraj, palliarono la prestanza con questo nome di cambio, che altro non può chiamarsi, che cambio finto, assai peggiore del cambio fecco, tanto proibito nelle Bolle de' Sommi Pontefici, e tanto detestato da tutti i Sacri Teologi, senza che veruno ardisca nè pur per ombra di difenderlo.

Noi per tanto per non incorrere nelle pene minacciate da' Sacri Canonj contro quelli, che permettono le usure, e per soddisfare al nostro debito Pastorale, che è impedire, per quanto è in noi, che l'anime alla nostra cura commesse non cadano tra l'insidie, e lacci, che continuamente tende l'astuto Serpente nemico del genere umano, col presente nostro pubblico Editto detestiamo, riproviamo, condanniamo, ed annulliamo tutti i contratti fatti fin qui in questa forma, notificando a i contraenti, che quando anche abbiano con clausule, e for-

formule inventate da ingegni diabolici palliato in modo l'usura, che possano evitare le pene delle Leggi umane nel foro esterno, non possono mai evitare le pene della Legge divina nel foro interno, e però non possono essere giustamente assoluti da verun Confessore, se prima non restituiscano tutti i frutti ricevuti con questi finti, e palliati contratti; oltre che non si lascierà da noi di procedere contro i medemi criminalmente, quando si potrà giuridicamente far costare nel foro esterno, che quando fecero il contratto, sapevano benissimo, che il tutto era finto, e che la moneta non doverà girar per via di cambj nelle solite piazze. E poi perchè in avvenire si fradichi affatto dalle nostre Città, e Diocesi ogni specie di usura, e di palliamento di essa; proibiamo espressamente a qualsivoglia Notaro nelle suddette nostre Città, e Diocesi esistente, che non abbia ardire di stendere, stipulare, o rogare veruno istromento di contratti, di cambj, o altri simili, se prima da' nostri Vicari Generali non sarà conosciuto, se il contratto sia legittimo, o usurajo, e chi averà ardire di contravvenire al presente Nostro Editto, adesso per allora lo condanniamo nella pena di scudi cinquanta d' applicarsi a Luoghi Pii, ed altre pene anche corporali ad arbitrio, ec. e nella medesima pena incorreranno gli stessi contraenti, e anco molto maggiori, quando incorreranno più d'una volta in tal delitto: e accid che veruno non possa allegare ignoranza del presente Editto, vogliamo, che affisso che sarà alli soliti luoghi, abbia forza, come se fosse a ciascuno personalmente intimato.

Dato in Montefiascone nel nostro Palazzo Vescovile li 25. Ottobre 1697.

M. A. Cardinal Barbarigo.

Carlo Lapsini Secretario,

BENEDICTI XIV.

CONSTITUTIO.

Quæstiones Sum. Pontifici propositæ circa Jejunii leges, earumque Resolutiones.

Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Primatibus, Metropolitanis, Archiepiscopis, & Episcopis universis, gratiam, & communionem Sedis Apostolicæ habentibus.

BENEDICTUS

P A P A XIV.

Venerabiles Fratres, salutem, & Apostolicam Benedictionem.

* **N**ON ambigimus, Venerabiles Fratres, quin u-
 * niversis Catholicæ Religionis Cultoribus no-
 * tum sit, a tota per Christianum Orbem Ec-
 * clesia inter præcipua Orthodoxæ disciplinæ capita per-
 * petuo adnumeratum retineri Quadragesimale Jejunium,
 * quod olim in Lege, & Prophetis primitus adumbra-
 * tum, ipsius Domini Nostri Jesu Christi exemplo ve-
 * luti consecratum, ab Apostolis traditum, a Sacris Ca-
 * nonibus ubique præscriptum, & ab universali Ecclesia
 * ab ipso sui primordio retentum, & observatum est.
 * Hoc nimirum, ut veteres tradidere Patres, nobis quo-
 * tidie peccantibus communis pœnitentiæ constituto re-
 * medio, per consortium Crucis Christi, nos etiam ali-
 * quid in eo, quod ipse propter nos præstitit, agimus,
 * simulque ad recolenda sacratiora Redemptionis nostræ
 * mysteria, quæ per Dominicæ Passionis, ac Resurre-
 * ctionis memoriam, Quadragesimali potissimum tem-
 * pore solemnius celebrantur, purificatis Jejunio corpo-
 * ribus, & animis, dignius paramur. Hoc, veluti nos-
 * træ militiæ tessera, ab inimicis Crucis Christi fecer-
 * nimir, flagella Divinæ ultionis avertimus, & cælesti
 * præsidio in dies adversus principes tenebrarum muni-
 * mur. Hoc despectui habito, non contentendum divi-
 * næ gloriæ detrimentum, non leve Catholicæ Religio-
 * ni dedecus, nec dubium animabus Christifidelium pe-
 * riculum oboritur: nec aliunde populis calamitates,
 * rebusque publicis, & privatis cladem exitumque im-
 * portatum esse constat.
 * §. I. Ab hac vero insita inhaerentique in omnium
 * Catholicorum hominum animis de sacratissima Quadra-
 * gesi-

* gesima, aliisque diebus jejunio consecratis persuasione,
* & reverentia, quam aliena, quam discors, quam ab-
* sona sit hodierna Jejunantium consuetudo, quantum
* ab ipsa Jejuniorum institutione, & servata semper,
* ubique, & ab omnibus disciplina quam longissime di-
* stet; Vos, Venerabiles Fratres, qui populorum curæ
* vestræ commissorum mores, & usus probe nostis, pro
* singulari sapientia vestra, præ ceteris clarius intelli-
* gitis. Nos sane, quibus in hac sublimi Apostolicæ
* procuracionis specula constitutis undique gentium nun-
* tii afferuntur, lacrymis satis deplorare non possumus,
* augustissimam Quadragesimalis Jejunii observantiam ob-
* nimiam, nullis legitimis urgentibus causis, ubique
* indiscriminatim dispensandi facilitatem plane sublatam
* esse; ita ut Orthodoxæ quidem Religionis Cultores
* merito querantur; hæresum vero Sectatores illudant,
* & exultent. Perniciosæ huic corruptelæ plurimorum
* insuper licentiam adjunctam esse graviter dolemus;
* quæ usque adeo invaluit, ut nulla Apostolici Instituti,
* sacratissimique præcepti habita ratione, Jejuniorum
* tempore, palam, & impune ab iisdem agitentur con-
* vivia, & epulæ interdictæ promiscue inferantur.

* §. 2. Eapropter, quemadmodum quibus curis, soli-
* citudinibus, & angoribus urgeamur, cum Fraternitati-
* bus Vestris communicamus, ita facere non possumus,
* quin pro injuncto Nobis supremo sacrosancti Apostola-
* tus officio, & ardentissimum Fraternitatum Vestrarum
* zelum ad opportunum hisce malis adhibendum reme-
* dium excitemus, &, ad congruentes hujusmodi abu-
* sibus penitus extirpandis leges præscribendas, medite-
* mur. Interea, Venerabiles Fratres, gaudium, & co-
* rona nostra, nobiscum considerantes, nihil Deo acce-
* ptius, nihil pastoralis ministerio nostro dignius, nihil
* gregibus curæ nostræ commissis utilius, quam ut ver-
* bo, & exemplo præeuntes, Christifideles ad tam salu-
* tarem Christianæ pœnitentiæ, & pietatis exercitatio-
* nem alacrius suscipiendam, constantissime retinendam,
* & ea, qua instituta fuit, disciplina peragendam, ve-
* hementius inflammemus, omni opera atque industria
* studeamus, ut fideles populi in conspectu Dei, per au-
* steriorem Jejuniorum observantiam, tales permanant,
* quales in ipso Paschali festo dignum est inveniri.

* §. 3. Debitum igitur paternæ uniuscujusque vestrum
* sedulitatis, & caritatis officium jure postulat, ut o-
* mnibus notum faciatis, & annuntietis, nemini quidem
* sine legitima causa, & de utriusque Medici consilio;
* multitudini vero, veluti populo, aut civitati, aut
* genti indiscriminatim integræ, nonnisi gravissima, &
* urgente necessitate, & in casibus per sacra Canonum
* statuta præscriptis, cum debita Apostolicæ hujus San-
* ctæ Sedis reverentia, a Quadragesimali Jejunio dis-
* pensationem, toties, quoties opus fuerit, concedendam,
M 6 * nec

* nec audacter fidenterque usurpandam, nec superbe, &
 * arroganter ab Ecclesia, sicut alicubi in more positum
 * esse accepimus, esse postulandam.

* §. 4. Gravissimam vero urgentemque necessitatem
 * etsi non est cur Vobis explicemus: Nolumus tamen vos
 * ignorare, cum hujusmodi necessitate, & servandam
 * esse potissimum Unicam Comestionem, sicut alias hic
 * Romæ, ac Nos ipsi hoc anno urgentibus causis dispen-
 * santes, expresse præscripsimus; & licitas atque inter-
 * dictas Epulas promiscue minime apponendas esse.

* §. 5. Porro quemadmodum de ejusmodi indulgentia
 * tam caute impertienda, si secus fieret, Nos persuasum
 * habemus, districtam supremo Divino Judici redditum
 * iri rationem, ita conscientiam uniuscujusque Vestrum
 * onerandam esse ducimus. Insimul Fraternitates Vestras
 * rogamus, & in Domino exhortantes, obsecramus, ut
 * populos, qui communem omnium Christifidelium poen-
 * nitentiam, ac disciplinam servare nequeant, commo-
 * nere fatagatis, ne per alia pietatis opera, ut sua cuique
 * devotio suggeret, peccata sua expiare, & Deo satisfacere
 * negligant; quinimmo sanandis vulneribus, quibus
 * humana infirmitas fauciatur, diligentem adhibere stu-
 * deant curationem, ut culpas de mundano pulvere
 * contractas, dum casta jejunia decoquere non possunt,
 * pia opera, orationum suffragia, & eleemosynæ munera
 * redimant. Interim solatium, & levamen non leve
 * meritori nostro a Pastoralis vigilantia, & caritate vestra
 * præsolantes, ac certo Nobis pollicentes, Apostolicam
 * benedictionem, cum uberi cælestium charismatum copia
 * conjunctam, in eisdem populos vestros redundaturam,
 * Vobis, Venerabiles Fratres, peramanter impertimur.
 * §. 6. Volumus autem, ut præsentium transumptis,
 * sive exemplis etiam impressis, manu alicujus Notariæ
 * publici subscriptis, & Sigillo personæ in dignitate Ec-
 * clesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus ubique
 * fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, & ad-
 * hiberi possit, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

* Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub
 * Annulo Piscatoris die trigesima mensis Maji anno mil-
 * lesimo septingentesimo quadragésimo primo, Pontifi-
 * catus Nostri Anno primo.

D. Cardinalis Passioneus.

BENEDICTI XIV.

Circa Idem

C O N S T I T U T I O .

Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Prælatibus, Metropolitanis, Archiepiscopis, & Episcopis universis, gratiam, & communionem Sedis Apostolicæ habentibus

B E N E D I C T U S

P A P A XIV.

Venerabiles Fratres, salutem, & Apostolicam Benedictionem.

* I N suprema Universalis Ecclesiæ procuratione, me-
 * ritis licet imparibus, per ineffabilem Divinæ bo-
 * nitatis abundantiam, ut Orthodoxæ Fidei asserto-
 * res, sic etiam Ecclesiasticæ disciplinæ custodes, ac vin-
 * dices constituti, Quadragesimale præsertim Jejunium,
 * quod inter præcipua orthodoxæ disciplinæ capita sem-
 * per, & ubique ab ipso Ecclesiæ exordio numeratum esse
 * nemo ex Catholicis inficiatur, ab hodierna Jeju-
 * nantium corruptela vindicare, & in pristinam, quan-
 * tum, benedicente Domino, fieri posset, observantiam
 * revocare cupientes, per alias nostras in simili forma
 * Brevis literas ad Fratres vestras die xxx. proxime
 * elapsi mensis Masi currentis anni datas, eximium Fra-
 * ternitatum vestrarum zelum excitandum curavimus, ut
 * adlaborare studeretis, ne hac in parte, & optatum A-
 * postolicæ nostræ sollicitudinis angoribus levamen, & sa-
 * lutare abolendæ sacratissimi Jejunii corruptelæ reme-
 * dium deesset. Quoniam autem paternæ Pontificiæ ca-
 * ritatis, quæ novit imbecillitates infirmorum sustinere,
 * atque etiam cum infirmantibus infirmari, non imme-
 * mores, quemadmodum a Jejunio aliquando, legitima
 * causa, aut gravissima urgentique necessitate exigente,
 * dispensandum esse ex Apostolica benignitate censuimus,
 * ita inter cetera præscripsimus Unicam Comestionem
 * servandam, & licitas, atque interdictas Epulas mini-
 * me esse apponendas.

* §. I. Hinc factum esse accepimus, quod non defuerint,
 * qui, per humanas, & hominibus a Christiana poeniten-
 * tia abhorrentibus dumtaxat dignas illationes, sibi, aliis-
 * que persuadeant, unicam potissimum Comestionem
 * servari, atque Epulas licitas, & interdictas minime ap-
 * poni debere, cum multitudini quidem indiscriminatim

* ob

* ob urgentem gravissimamque necessitatem, non vero
 * singulis ob legitimam causam, & de utriusque Medici
 * consilio dispensatur.

* §. 2. Quam sane persuasionem a sententia nostra a-
 * lienam ut ex omnium animis penitus evellamus, Nos
 * quibuscumque, quacumque occasione, sive multitudini
 * indiscriminatum ob urgentem gravissimam necessitatem,
 * sive singulis ob legitimam causam, & de utriusque
 * Medici consilio, dummodo nulla certa, & periculosa
 * affectæ valetudinis ratio intercedat, & aliter fieri ne-
 * cessario exigat, in Quadragesimæ, aliisque anni Tem-
 * poribus, & diebus, quibus carniæ, ovorum, & la-
 * cticiniorum esus est prohibitus, dispensari contigerit,
 * ab omnibus omnino, nemine excepto, Unicam Comen-
 * sationem servandam, & licitas, atque interdictas Epu-
 * las minime esse apponendas, tenore præsentium decla-
 * ramus, & edicimus; quemadmodum per singulas nostras
 * in pari forma Brevis literas singulis utriusque sexus
 * Christifidelibus, ob corporis infirmitates, quibus obno-
 * xii reperiuntur, in sacratissima Quadragesima, aliisque
 * Jejunio consecratis diebus, vescendi prohibitis licen-
 * tiam dantes, unicuique expresse præscribimus, atque
 * præcipimus.

* §. 3. Eapropter Fratritates Vestras rogamus, at-
 * que in Domino obsecramus, ut populos vestræ curæ
 * commissos ad tam opportunum sanandis vulneribus,
 * quibus per humanam infirmitatem quisque fauciatur,
 * sanctissimi Jejunii remedium alacriter adhibendum co-
 * hortantes, sedulo, ac paterne moneatis, rem agi non
 * quidem exiguam, sed longe gravissimam, de obser-
 * vando, sustinendoque Jejunio purificandis animis cor-
 * poribusque salutari. In spem igitur illos erigite cæle-
 * stium præmiorum; quibus assequendis non sunt condi-
 * gnæ passiones hujus temporis; immo leve, ac momen-
 * taneum non tribulationis, sed modicæ abstinentiæ nos-
 * træ incommodum, magnum gloriæ pondus operatur
 * in Cælis. Ab omnibus se abstinent, qui in agone con-
 * tendunt, ut corruptibilem coronam accipiant; pudeat
 * tam imbelles, ac declinatos Christianæ militiæ milites,
 * refugientes a consortio Crucis Christi, qui coronam
 * legitime certantibus propositam sperare præcipit incor-
 * ruptam; ad cujus auspiciam, & pignus, Fratritati-
 * bus Vestris Apostolicam Benedictionem, iisdem et-
 * iam Populis vestris Nostro nomine impertiendam,
 * peramanter elargimur.

* §. 4. Volumus autem, ut præsentium transumptis,
 * sive exemplis, etiam impressis, manu alicujus Nota-
 * rii publici subscriptis, & sigillo personæ in Ecclesia-
 * stica dignitate constitutæ munitis, eadem prorsus ubi-
 * que fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur,
 * & adhiberi possit, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

* §. 5. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majori-
 * rem

* rem sub Annulo Piscatoris, die vigesima secunda men-
* sis Augusti anno millesimo septingentesimo quadragesi-
* mo primo, Pontificatus Nostri Anno secundo.

D. Cardinalis Passioneus.

BENEDICTI XIV.

CONSTITUTIO

Circa idem.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Compostelle

BENEDICTUS

P A P A XIV.

*Venerabiles Fratres, salutem, & Apostolicam
Benedictionem.*

* **S**I Fraternitas Tua secum reputabit quot gravissimis
* & maximis curis propemodum obruamur, quan-
* tumque, hoc præsertim difficillimo tempore, pror-
* fus Nos teneat imposita tenuitati nostræ sollicitudo om-
* nium Ecclesiarum, non sane mirabitur tandiu sibi
* procrastinatum fuisse responsum ad eas Literas, quibus
* Apostolica autoritate dissolvendas rogasti obortas in
* Hispania disputationes aliquas, e duabus nostris Episto-
* lis ad omnes Episcopos superioris Anni MDCCXLI.
* xxx. Maji, & xxii. Augusti, quibus intra legitimos
* fines coercuimus invalescentem Ecclesiastici jejunii re-
* laxationem. Potius tibi in mentem veniet cogitare de
* singulari nostro in religiosissimam Hispanam Ecclesiam
* amore, unde Nos immensa licet rerum mole fatigatos
* ad expediendum sibi in omni sua perplexitate salutis
* iter opem nostram præsto habet.

* §. I. Quamquam igitur, dum prænuntiatas Constitu-
* tiones edidimus, non aliud propositum Nobis fuerit,
* ac refrænare paucorum nimis ingenio fidentium Theo-
* logorum licentiam, qui opinionum novitate gaudent;
* nec otium, nec animus Nobis fuerit definire quicquid
* subtili indagatione deduci possit ex proposita a Nobis
* jejunandi regula; tamen eximia paterna caritate com-
* plectimur adeo observantissimos Romanæ Sedis Hispanos,
* tantique facimus obsecrationes tuas, ut occurrere
* anxietati vestræ libenter adjecerimus animum, &
* Nos ipsi quæstiones abs te propositas dirimendas con-
* stituimus. Sic autem se habent.

* I. Utrum,

* I. *Utrum, quæ in antedictis nostris litteris in forma Brevis de unica comestione, & de epulis non permiscendis, præscribuntur, sub gravi etiam præcepto prohibeantur?*

* Respondemus: Concedentes facultates vescendi carnibus tempore vetito, sub gravi teneri easdem facultates non aliter dare, quam geminis hisce adjectis conditionibus, videlicet unicæ in diem comestionis, & non permiscendarum epularum. Eos vero, qui hujusmodi facultatibus utuntur, sub gravi ad binas ipsas condiciones implendas obligari.

* II. *An ii, quibus concessum est vesci carnibus, possint in vespertina refectiuncula ea quantitate carnis vesci, quæ jejunantibus permittitur?*

* Respondemus: non licere; sed opus habere eo cibo, eaque uti potione, quibus utuntur homines jejunantes rectæ meticulousæ conscientiæ.

* III. *An qui jejuniis tempore vesci carnibus permittuntur, & unica comestione uti debent, horam jejunantibus præscriptam servare opus habeant?*

* Edicimus, observandam iis esse.

* IV. *Quanam sint epula licitæ, quæ vetantur cum interdicitis conjungi?*

* Respondemus: Epulas licitas pro iis, quibus permiscendum est carnes comedere, esse carnes ipsas. Epulas interdicitas esse pisces, adeoque utrumque simul adhiberi non posse. Piscibus tamen edendis non interdicitur ii, quibus datur tantum facultas adhibendi ova, & lacticia.

* V. *An præceptum de utroque epularum genere non miscendo dies quoque Dominicos Quadragesimales complectatur?*

* Affirmatur complecti.

* VI. *Utrum hæc lex ad eos quoque pertineat, qui ex Bulla Cruciatæ edere possunt ova, & lacticia?*

* Rescribimus: Nihil in prænunciatis nostris Apostolicis literis statutum esse, quod respiciat gratiosum Cruciatæ Diploma. Quare, qui eo gaudent, illius tenorem stricte & considerate perpendant, ex ejusque sententia se gerant. Caveant autem, ne inani quæpiam excusatione sese solutos esse arbitrentur præscriptis ibi legibus.

* VII. *Utrum memorata duo præcepta urgeant extra Quadragesimam?*

* Respondetur, urgere extra Quadragesimam utrumque præceptum; illud scilicet unicæ comestionis, cum reliquis legibus in secundo, & tertio ad hæc postulata responsis expressis; & alterum non permiscendi epulas licitas cum interdicitis, ut in quarto postulato definitum est.

* §. 2. Habes, Venerabilis Frater, penitus explicatum quicquid apud vos ex nostris sæpius nuncupatis Apostoli-

* stolicis literis dubitationem attulisse scribis. Qua quidem in re laudavimus consilium tuum interrogandæ supremæ Romanæ Sedis, ut libero, & non vacillanti gressu ad oves sana doctrina imbuendas incedere Pastores queant, in istoque tuo suscepto consilio agnovimus Hispanam religionem, nihil sibi tutum, nisi e Divi Petri Cathedra acceptum, reputantem; qua splendidissima gloria tantum nomen, & incorruptæ Fidei fructum Hispania sibi peperit.

* §. 3. Cavendum autem vobis est (idque plurimum ad te pertinet, qui illustris Archiepiscopi, & Inquisitoris geris præcipuum munus) ne in expendendis Apostolicæ Sedis Constitutionibus, pro nimia exhaurienti argumenti sollicitudine, nullus fiat differendi ambigendique modus. Sedula deinde opera conferenda, ut istiusmodi dubia, quæ facile, pro ingeniorum varietate, disputando emergunt, penitus inter vos dirimantur, ne diuturna unquam disceptatione fluctuent animi; præsertim cum Constitutiones ipsæ Apostolicæ scopum, quo tendunt, aperte demonstrant, & illud prompte dirigi potest quicquid dubitando interturbare videatur. Id si animadvertissent, qui de præsentis negotio plura dubitarunt, nodum sibi exsolvisset. Patebat enim nihil aliud Nobis in animo fuisse, quam cohibere vivida nonnullorum Theologorum ingenia, qui nimium sacri jejunii fines prætergressi, & non parum obliti illud ad retinendum in officio corpus divinitus institutum, hosti huic spiritus infensissimo blandiebantur. Statim siquidem comperissent, quid in propositis quæstionibus constituendum esset; nec tibi molestiam exhibuissent, nec Nobis, quos gravissimæ undique circumstant curæ, non parum temporis occupassent: quod tamen pro singulari nostro in vestram gentem studio, atque amore, libenter impendimus ad rectum vobis iter monstrandum, in posterum simul præcaventes, quomodo in hujusmodi quæstionibus firmare gressus vestros in promptu sit.

* §. 4. Reliquum est, Venerabilis Frater, ut tibi, quod facimus ex animo, præcipuæ benevolentiæ nostræ pignus, Apostolicam Benedictionem peramanter impertiamur. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die VIII. Julii MDCCXLIV. Pontificatus Nostri Anno quarto.

J. Vincentius Lucchesinus.

S. S. D. N.

CLEMENTIS XIII.

C O N S T I T U T I O

*Circa Jejunium.**Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Prælatibus,
Archiepiscopis, & Episcopis*

C L E M E N S

P A P A XIII.

*Venerabiles Fratres, salutem, & Apostolicam
Benedictionem.*

* **A**ppetente Sacro Quadragesimali tempore, quod
 * plenum mysteriis non sine mysterio magnam
 * illam Paschæ celebritatem præcedit, qua una
 * omnium solemnitatum dignitas est consecrata, provi-
 * dendum, Venerabiles Fratres, ut sacratissimum Jeju-
 * nium sancte religioseque a Fidelibus observetur, quod
 * Legis & Prophetarum testimonium commendatum, a
 * Christo Domino consecratum, ab Apostolis traditum
 * Ecclesia Catholica perpetuo retinuit, ut per maceratio-
 * nem carnis, & animæ humiliationem ad Dominicæ
 * Passionis, Paschaliūque Sacramentorum Mysteria pa-
 * ratiōnes accedamus, & in ejus Resurrectione resurga-
 * mus, in cujus Passione, deposito veteri homine, simus
 * commortui. Cujus tam sanctæ tamque salubris institu-
 * tionis retinendæ studio fel. record. Prædecessor Noster
 * Benedictus XIV. etsi binis ad vos Litteris in forma
 * Brevis eximium Fraternitatum Vestrarum zelum exci-
 * tavit, quo pluribus labefactata corruptelis Quadragesi-
 * malis jejunii disciplina ad pristinam observantiam ve-
 * stra opera & studio revocaretur; ob eamque rem non-
 * nullas cavillationes, quibus omnis sacrorum vis jeju-
 * niorum infringebatur, de medio sustulit; tamen cum
 * ab infensissimo teterrimoque humani generis hoste tam
 * multæ & assidue sint Gregi Dominico insidiæ: veren-
 * dumque propterea sit, ne subinde infirmiorum animis
 * novas veterator ille rationes, pravaque suggerat con-
 * suetudines, quibus enervata jejunii severitas, unde re-
 * vocata dudum fuerat, illuc iterum relabatur, necessa-
 * rium existimavimus vobis has Litteras dare, quanto-
 * que in timore simus, ne qua vetus remanserit corru-
 * ptela, vel nova labes cum Fidelium animarum per-
 * nicie

* nicie Ecclesiasticæ in hac re disciplinæ inferatur, Fra-
 * ternitatibus Vestris significare. De quo quidem timore
 * nostro tantum intelligimus minui oportere, quantum
 * ex eo sollicitudinis ad pastorem vestram vigilantiam
 * accesserit; qua sive quidpiam de veteri corruptela post
 * memoratas supradicti Prædecessoris Nostri Litteras for-
 * tasse reliquum fuerit, sive non infringendis jejunii le-
 * gibus vel opinionum commenta, vel a vera jejunii vi
 * & natura abhorrentes consuetudines humani pravitæ
 * ingenii novissime sint invecæ, ea omnia, quantum ju-
 * vante Domino fieri potest, radicitus convellenda cure-
 * tis. In quibus profecto abusum illum censemus omnino
 * numerandum, quem rumor quidam ad nos pertulit;
 * cum nonnulli, quibus ob justas & legitimas causas ab
 * abstinentia carniæ dispensatum fuerit, licere sibi pu-
 * tant potiones lacte permixtas sumere, contra quam præ-
 * dicto Prædecessori Nostro visum fuerit, qui censuit,
 * tam dispensatos a carniæ abstinentia, quam quovis
 * modo jejunantes, unica excepta comestione, in omni-
 * bus æquiparandos iis esse, quibuscum nulla est dispen-
 * satio, ac propterea tantummodo ad unicam comestio-
 * nem posse carnem, vel quæ ex carne trahunt origi-
 * nem, adhibere.

* Verum neque commodius, nec majori proficiendi
 * spe revocare homines aggrediemini ad sacrosancam
 * jejunii legem observandam, quam si illud populos doce-
 * ceatis, Christiani hominis Pœnitentiam, præter cessa-
 * tionem a peccatis & male anteaçtæ vitæ detestationem,
 * eorumdemque peccatorum Sacramentalem Confessionem,
 * illud etiam postulare, ut per jejunia, eleemo-
 * synas, orationes, & alia spiritualis vitæ opera divinæ
 * justitiæ satisfaciamus: omnem enim iniquitatem, par-
 * va, magnave sit, aut ab ipso pœnitente, aut a Deo
 * vindicante puniri oportere: nisi igitur a Deo puniri ve-
 * limus, id non aliter vitare nos posse, quam si ipsi nos
 * puniamus. Quæ quidem doctrina si constanter populo-
 * rum animis inculcetur, & a Fidelibus denique alte
 * imbibatur, minus profecto verendum erit, ne qui pro-
 * fligatos mores abjecerint, ac per Sacramentalem Con-
 * fessionem peccata sua eluerint, non eadem peccata ve-
 * lint, atterenda carnis concupiscentia, per jejunium ex-
 * piare. Præterea, quibus persuasum fuerit se peccato-
 * rum minus dubie pœnitere, cum se impunitos esse non
 * fiant, ii profecto pœnitentiæ amore capti, lætabun-
 * tur, Quadragesimali tempore cæterisque certis diebus,
 * cum S. Mater Ecclesia edicit Fidelibus jejunandum,
 * oblatam sibi esse occasionem, qua dignos pœnitentiæ
 * fructus faciant: Cumque nullo non tempore oporteat
 * domitas habere concupiscentias; scriptum est enim:
 * Post concupiscentias non eas, & a voluntate tua
 * avertere; facile animum inducant, Sacratissimo totius
 * anni potissimum tempore, corporis intemperantiam mi-
 * * tigare

* tigare jejunio; ut anima cognitione sui recepta intel-
 * ligat, qua compunctione parare se debeat ad Sanctissima
 * Passionis, Mortis, & Resurrectionis Jesu Christi re-
 * colenda mysteria. Itaque poenitentiae stimulis tacti,
 * minus suavitates exquirant in dapibus, minus sectentur
 * cupidiarum delicias, quae quamvis cum abstinencia a
 * vetitis cibis non discrepare videantur, tamen eas qui
 * mensae apponat suae, illum non immerito dixeris, non
 * tam usitatas abjecisse delicias, quam cupiditatem suam
 * ad inusitatas illecebras traduxisse: minus denique, aut,
 * quibus se subducant a jejunio, quarant effugia, aut
 * argutiis studeant Ecclesiasticam legem infringere.
 * Vestrum igitur est, Venerabiles Fratres, exemplo
 * aequae ac verbo populis praeeuntes, tantum in eorum
 * * animos poenitentiae studium & amorem injicere, ut
 * * alacriter jejunium aggressi, & illud ad praescriptas a
 * * Catholica Ecclesia leges observent, & elemosynis etiam,
 * * atque oratione sanctificent: & id, quo maxime
 * * spectat Ecclesia, denique consequantur, ut corpore
 * * mortificati & Christo consepulti, ad novam in Paschali
 * * solemnitate novi hominis vitam revocati, magna cum
 * * fiducia reviviscenti Christo Domino possint occurrere.
 * * Gratia Domini nostri Jesu Christi cum vobis omnibus,
 * * quibus Apostolicam benedictionem benevolentiae in vos
 * * & charitatis Nostrae pignus, amantissime impertimur.

* Dat. Romae apud S. Mariam Majorem die xx. De-
 * cembri Anno MDCCLIX. Pontificatus Nostris Anno II.

N O T A.

* Eodem tempore, quo Documenta haec circa jejunium
 * ipsis mandabantur, in lucem prodiit Encyclica SS.
 * D. N. Clementis XIII. qua leges jejunii juxta Eccle-
 * * siasticas Sanctiones magis magisque firmanur, &
 * * abusus nonnulli tolluntur. Unde Editor ad plenioram
 * * hujusce doctrinae claritatem opportunum esse duxit
 * * Documentum hoc; licet de eo in decursu Operis nulla
 * * habeatur mentio, praecedentibus esse addendum.

EDITTO

Per l'osservanza della Quaresima.

GASPARO per la Misericordia di Dio Vescovo di Sabina, della S. R. C. Cardinal di Carpegna, della Santità di Nostro Signore Vicario Generale, &c.

Accid il tempo Quaresimale consagrato ai digiuni, e ad altre opere di penitenza, e per ciò detto da Santa Chiesa *tempus acceptabile, dies salutis*, sia in quell'osservanza, che si deve, e si rimuovano le occasioni che possono indurre qualche scandalo, o rilasciamento in quel che appartiene al precetto del digiuno, o all'astinenza de' cibi proibiti: La Santità di Nostro Signore inerendo alla disposizione del Sagro Concilio di Trento nel decreto, *de delectu ciborum, & jejuniis*, ed agli Editti altre volte emanati per l'osservanza della Quaresima, ci ha incaricato coll'oracolo della sua viva voce di pubblicare il presente Editto, e di ordinare la piena esecuzione delle cose infrascritte.

1. Che nessuna persona durante detto tempo venda, o tagli (come si suol dire) carni in qualsivoglia luogo della Città di Roma, eccetto che nelli Macelli deputati per gl'infermi, e valetudinarj, o malsani. Le quali carni debbano esser solo di quelle chiamate salubri, cioè di Castrato, Vitella, e Capretti: nè le tenghino fuori di detti Macelli, ma dentro, in modo che non appariscono, nè si vedano in pubblico.

2. Quelli che comprano le dette carni per gl'infermi, o malsani, come sopra, debbano, per evitare ogni scandalo, portarle coperte, in modo che non siano viste.

3. Che non si tengano da qualsivoglia persona pubblicamente a vendere, o si portino vendendo per la Città le dette o altre carni, anche di Cacciagioni, o Salvaticina, molto meno Porcina, nè ova, formaggio, o altra sorta di latticinj, e cibi proibiti in detto tempo.

4. Li Pollaroli, ed altri, che sogliono vendere carni Salvaticine, ed Uccellame, tenghino nelle Botteghe (però in modo, che non si vedano in pubblico) solo quelle, che secondo la testimoniale del Signor Protomedico possono annoverarsi tra le carni salubri, e non altre.

5. Che nessuna persona di qualsivoglia stato, grado, e condizione, possa comprare, o far comprare, ovvero cibarsi d'alcuna sorta di carne, o d'altri cibi proibiti, senza la licenza, secondo la forma da Noi prescritta, che li sarà insinuata da i RR. Parrochi. Qual licenza prima si dovrà scrivere di propria mano dal Medico Ordinario, e come tale si sottoscriverà in lingua volgare, il tutto gratis; dopo dovrà esser sottoscritta dal

proprio Parroco delli detti Infermi, o malsani, e per ultimo si porterà a sottoscrivere da alcuno degl' infrascritti R.R. PP. Nostri deputati solamente, e non da altri in nome loro; alli quali incarichiamo di considerare, ed osservare dette licenze quando non sono concepite secondo la solita forma, non le dovranno sottoscrivere.

6. Avvertendo ciaschedun Medico, e Parroco, che se sottoscrivono le dette licenze senza legittima causa, ovvero se l'esibiscono, e presentano ad alcuno senza considerare, se abbia cause sufficienti, oltre al partecipare, che faranno de' peccati d'altri, nel che resterà molto aggravata la loro coscienza, saranno da Noi puniti ad arbitrio nostro, anche con pene corporali, come si è strettamente incaricato al Signor Protomedico.

7. Avvertano di più tanto i medici, quanto quelli, che domandano le medesime licenze d'attendere alla qualità delle carni, cioè che siano salubri, perchè solo queste son permesse nella Quaresima, a chi per giusta causa non può cibarsi de' cibi Quaresimali: e se al bisogno si può supplire con ova, e latticini, non devono quelli permettere loro, nè questi rispettivamente cibarsi delle carni anche salubri, ma contentarsi dell'ova, e latticini, ed osservare il digiuno, alle di cui leggi siano tenuti anche quelli, che si cibano di carni salubri col motivo d'esser loro nocivo il vitto Quaresimale. In oltre se per tutto l'anno si astengano dalla carne nel Venerdì, Sabato, Quattro Tempora, e Vigilie di precetto, molto più devono osservare tale astinenza ne' suddetti giorni in Quaresima, non ostante la licenza, che otteranno; eccetto quando vi fosse nuova causa, che richiedesse altrimenti: e non potendosi in questo particolare dare certa regola, deve ogni uno considerare prima il suo bisogno, e le sue indisposizioni, e che non siano affettate, perchè ne dovranno render conto strettissimo nel Tribunale di Dio, dove non potranno scusarsi colla licenza estorta con cause supposte, o finte; onde riflettano bene, che non inganneranno il Medico, o il Parroco, ma se medesimi, e l'anime loro, quelli, che espongono indisposizioni non vere, ma figurate, per ottenere la detta licenza.

8. Che gli Osti, Tavernari, Albergatori, Bettolieri, o qualunque altro di qualsivoglia stato, grado, o condizione, non permettino, o tollerino, che nelle loro Osterie, Taverne, Alberghi, Bettole, e Case, s'abbia a cuocere, o mangiare alcuna sorte di cibi proibiti, così nel detto tempo di Quaresima, come negli altri giorni, in cui parimente vengono proibiti dalla Santa Romana Chiesa, eccetto che per gl' infermi, o malsani, che averanno licenza, come sopra; sotto pena a chi trasgredirà in ciascheduno de' casi compresi in questo nostro Editto di feudi 25. e di tre tratti di corda, e d'

altre pene a nostro arbitrio secondo la qualità delle persone.

9. Ordiniamo, che in tutto il tempo Quaresimale nessuno di qualsivoglia stato, grado, e condizione, faccia, o assista a quelle conversazioni, o altre adunanze, dove si facciano suoni, e balli, e che nemmeno di notte si vada per Roma sonando, o cantando, ovvero facendo serenate in luogo fermo sotto le pene suddette.

10. Esortiamo per fine tutti i Fedeli, non solo all'osservanza del digiuno Quaresimale, consagrato da Cristo Signor Nostro col suo esempio, ma ad attendere con divozione a quelli Esercizj Spirituali, che il medesimo tempo ricerca, non meno per placare l'ira di Dio, che per prepararsi a celebrare degnamente la Santa Pasqua.

Dato in Roma dalla nostra solita Residenza questo dì 15. Febbraro 1704.

G. Card. Vicario,

Nicolò Antonio Cuggiò Segr.

Deputati dall'Eminentissimo Signor Cardinale Vicario per concedere le suddette licenze.

Il Rev. P. Generale dell'Ordine de' Predicatori nella Minerva.

Il Rev. P. Generale de' Minori Osservanti, ed in sua assenza il Commissario Generale in Ara-Caeli.

Il Rev. P. Generale de' Minori Conventuali in Santi Apostoli.

Il Rev. P. Generale di tutto l'Ordine Agostiniano in S. Agostino.

Il Rev. P. Generale de' Carmelitani nella Traspontina.

Il Rev. P. Maestro del Sagro Palazzo.

Il Rev. P. Generale della Compagnia di Gesù.

F I N I S.

I N D E X

R E R U M P R Æ C I P U A R U M
in hoc Septimo Tomo contentarum
ordine Alphabetico.

A

- A** Bominatio hominum detractor. Prover. c. 24. Tr. 9.
c. 4. q. 3. pag. 240
- Abortum voluntarium procurantes, homicidii reatum incur-
runt, si foetus sit animatus, Tr. 6. c. 1. qu. 9. 32.
- Abortus foetus certo non animatus, non inducit irregu-
laritatem, licet sit gravissimum crimen, juxta Cano-
nes, q. 10. 33
- Abortum directe procurare numquam est licitum, qu.
22. 34
- Abortum procurare ad vitandam mortem, vel infamiam,
quam mulier timet, si fuerit reperta gravida, numquam
licere potest. 36
- Abortus potest procurari, si foetus non sit animatus,
dum alius modus ægotantem matrem salvandi non
suppetit. ibid.
- Abortus foetus animati non potest procurari præcise ad
salvandam vitam matris; quia salus animæ foetus ani-
mati pretiosior est. ibid.
- Abortus periculum etiam grave potest eligi, dum nulla
alia spes affulget salvandi, nec foetum animatum, nec
matrem. ibid.
- Abortui occasionem dantes, licet contra intentionem,
culpabiles sunt, aut ex negligentia, aut si dant ope-
ram rei illicitæ, q. 13. ibid.
- Ante absolutionem sacramentalem facienda est restitutio,
si fieri possit, ut ex S. Thoma, & pluribus Synodis
constat, Tr. 8. c. 4. q. 3. 130
Et cap. 8. quæst. 12. 158.
- Accusatus a Judice competenti, juxta juris formulas in-
terrogatus, tenetur verum dicere, nec mentiri potest
sine gravi peccato, Tr. 9. c. 3. q. 4. 236
- Accusatus non legitime interrogatus, potest recusare, &
evitare responsonem; sed in nullo casu potest restri-
ctionibus mentalibus, aut æquivocationibus uti; quia
tunc revera mentiretur. 236
- Adulterium, est alieni thori violatio, Tr. 7. c. 1. q. 9. 71
- Adulterium tribus modis committi potest: per concubi-
tum conjugati cum soluta, aut conjugatæ cum soluto,
aut denique conjugati cum conjugata aliena. ibid.
- Ex adulterio sæpius variæ difficiles restitutiones faciendæ
sunt, tam ab adultera, quam ab adultero, ex Sancto
Raymundo, q. 10. 72
- Advocati restituere tenentur in variis casibus, ponderan-
dis,

Index Revum.

- dis, ex S. Augustino, S. Raymundo, S. Thoma, & S. Antonino, Tr. 8. c. 6. q. 6. 182. & seqq.
- Justus advocatus injustas causas nullo modo suscipit, inquit Sanctus Gregorius Papa; nec verba dare pro injustitia consentit. 184
- Inter emulationem, & invidiam, differentia. Tr. 6. c. 2. q. 9. 49
- Equivocatio solum ab amphibologia differt, quod communiter fiat in uno vocabulo; amphibologia autem in pluribus. Tr. 9. c. 2. q. 7. 218
- Aggressorem injustum vitæ nostræ velle occidere non licet: ut colligitur ex autoritate Nicolai Papæ I. S. Ambrosii, S. Augustini, S. Yvonis Carnotensis, S. Hildeberti, Canonibus relatis ab Isaaco Episcopo Lingonensi, S. Thoma, & Toftato Episcopo Abulensi. Tr. 6. c. 1. q. 4. 5. & seqq. 19. & seqq.
- Cardinalis Paulutus de Aterius, quæstiones super usurariis contractibus resolvit, jussu Summi Pontificis Clementis X. versus finem Tomi hujus 7. 267
- Amphibologia fit in usu quorundam verborum, aut cujusdam loquendi modi ambigui & sub duplici sensu, cum intentione, ut audiens intelligat in sensu, qui non est conformis veritati. Tr. 9. cap. 2. qu. 7. 218
- Amphibologiæ, & restrictiones mentales, damnatæ sunt a Sancta Sede. 210
- Amphibologiæ, & restrictiones mentales, Jesu Christo tribui non possunt, ex S. Gregorio Papa, S. Ambrosio, S. Cyrillo, & S. Gregorio Nazianzeno, quæst. 8. 228. & seqq.
- Ancillæ difficile Clericis permittuntur. Tr. 7. c. 1. q. 14. 80
- Cardinalis Jacobus de Angelis. Vide in verbo Synodus Nonantulæ.
- Animalium societates aliquando sunt usurariæ. Tr. 8. c. 5. q. 32. 157
- Animalium societates licitæ proponuntur. 159
- Appellationis remedium non est ad defensionem iniquitatis, sed in præsidium innocentia constitutum, inquit Innoc. III. Tr. 9. 3. q. 5. 236
- Appellatio iniqua est, ad quam justitiæ inopia non coarctat, inquit S. Bernardus: appellare, non ut graves, sed si graveris, licet. *ibid.*
- Appellatio injusta, in tribus casibus obligat ad restituendum. 237
- Arma quæcumque non deferant Clerici, neque etiam venationis causa. Tr. 6. c. 3. q. 8. 56
- Artifices, & præcipue sartores, excusari sæpius non possunt, dum aliquid de panno, aut aliis rebus, sibi occulte retinent. Tr. 8. c. 3. q. 10. 129
- Aspectus libidinosus, valde noxius, & timendus, ex Sanctis Patribus. Tr. 7. c. 2. q. 6. 87
- Audientes libenter detractores, valde peccant. Tr. 9. c. 4. q. 2. 239

B

- C**ardinalis Marcus Antonius Barbadicus. Vide Synodus Montisfalisci.
- Card. Carolus Barberinus. Vide Synodus Sublacensis & Farfensis.
- Ob beneficii affectionem malis artibus impeditam, aut etiam fructuum perceptionem, restituere qui tenentur, ex S. Thoma. Tr. 8. c. 5. q. 7. 141
- Beneficii reditus qui male administrant, aliquoties restituere tenentur, q. 13. 143
- Besialitas, est peccatum contra naturam. Tr. 7. c. 1. q. 15. 82
- Bibliam sacram habeant omnes Clerici, & frequenter legant. Tr. 7. c. 1. q. 14. 79
- Card. Jacobus Boncompagnus. Vide Synod. Bononiensis.
- Ad bonorum temporalium conservationem non licet occidere. Tr. 7. c. 1. q. 6. 25
- In quatuor variis bonorum generibus, damnum injustum proximo inferri potest: in bonis animæ, quæ spiritualia dicuntur: in bonis corporis: in bonis, quæ respiciunt honorem & famam: & in bonis fortunæ, quæ bona temporalia appellantur. Tr. 8. c. 5. q. 2. 138
- Bona spiritualia, alia sunt naturalia, alia supernaturalia, alia Ecclesiastica, q. 3. *ibid.*
- Bona spiritualia naturalia haberi possunt per vires naturæ, usus rationis humanæ, scientiæ, artes, & hujusmodi. *ibid.*
- Bona spiritualia naturaliter communiter hic numerantur inter bona temporalia, quia damna, quæ in his bonis inferuntur, ad temporale reducuntur, *ibid.*
- Bona spiritualia supernaturalia, quæ proprie dicuntur bona animæ, sunt gratia Dei, virtutes christianæ, & infusæ, fides, & alia dona supernaturalia, sacramenta, & similia. *ibid.*
- Bona spiritualia Ecclesiastica, sunt jura, fundi, & reditus Ecclesiæ, & Beneficium, de quibus fuse Tomo II. hujusce Theologiæ Moralis. *ibid.*
- In bonis animæ proximo damnum inferitur, inducendo ad peccandum per vim, minas, fraudes, pravum consilium, aut exemplum, seu scandalum, non arguendo illum, cum tenemur ex officio: demum docendo, vel defendendo pravam doctrinam circa fidem, vel bonos mores: & generaliter dum impeditur proximus in bono faciendo, aut inducitur ad malum, quæst. 4. *ibid.*
- Ut in bonis animæ damna proximo illata resarciantur, varia in variis casibus facienda sunt, ponderatis prudenter circumstantiis, q. 5. 139
- Card. S. Carolus Borromæus. Vide Concilium Mediolanense.

- Boves quomodo possunt dari licite in societatem. Tr. 8. c. 5. q. 31. 139
 Ob Breviarii Officium non persolutum, restituere quis tenetur. Tr. 8. c. 5. q. 10. 143

C

- A** Canonici, & aliis Choro addictis, restitutiones aliquoties faciendæ. Tr. 8. c. 5. q. 11. 143
Canonici, & alii Choro addicti, strictissime tenentur cum omni reverentia, silentio, & modestia, Choro interesse, prout presentia tremendæ Altissimi Majestatis convenit: ibique cum cordis devotione, voceque distincta psallere, non cursim & festinanter, aut verba truncando sincopandoque, ita ut una Chori pars versiculum non incipiat, priusquam alius completus sit, populusque ea quæ cantantur, intelligere valeat, & in audiendis Divinis laudibus ad devotionem, & compunctionem accendi. Ut habetur in Epistola jussu summi Pontificis ad Episcopos missa. n. 9. 262
Cardinalis Jacobus Cantelmus. *Vide* Concilium Neapolitanum.
Carnes qui comedunt, cum Superiorum licentia, tempore quadragesimali, non ob hoc dispensantur a jejuniis. Edictum Quadragesimale, n. 7.
Card. Gaspar Carpineus. *Vide* Edictum pro Quadragesima.
Quæ ex cibo, & potu percipitur voluptas, non semper est peccaminosa, sed sæpius est periculosa, ut ex Augustino, & ex S. Gregorio Papa habetur. Tr. 7. c. 3. q. 2. 99
Item Cibi cavendi sunt, inquit S. Clemens Alexandrinus, qui non esurientes non cogunt comedere, appetitiones nostras veluti quibusdam præstigiis fallentes, q. 3. 102
Clericis arma prohibentur. Tr. 6. c. 3. q. 8. 56
Clericis venatio cum armis est prohibita; & ideo si in venatione homicidium casuale committant, irregularitatem incurrunr, ex Cardinali Toletis, quia dabant operam rei illicitæ. *ibid.*
Clericis venatio interdicitur, præsertim cum sclopo, *ibid.*
Clerici incurrunt irregularitatem ex delicto, dum dicunt, aut proferunt sententiam mortis, vel mutilationis, q. 20. 58
Clerici non incurrunt irregularitatem, dum præsentibus reorum supplicio: sed id eorum statui non convenit, & est illis prohibitum. 59
Clerici non debent interesse eorum supplicii, aut torturis, nisi confortandi causa. *ibid.* 60
Clerici talarem vestem gestent, *ib.*
Clerici lugubres vestes non ferant, ex Synodo Amerina. 61

- Clerici vitent suspensionem incontinentiæ. Tr. 7. c. 1. q. 14. 80
- Clerici fugiant cohabitationem cum mulieribus. *ibidem.*
- Clericis ludi aleatorii, & alii in publico, prohibentur. *ibid.* 79
- Clerici Sacram Scripturam habeant, & frequenter legant, ex Synodo Benevent. Cardinalis Ursini, *ibid.* 80
- Clerici mulieres docere non debent, *ibid.* 80
- Ante omnia a Clericis vitetur ebrietas, quæ omnium vitiorum fomes, ac nutrix est, inquit Concilium Agathense. Itaque eum quem ebrium fuisse constiterit, aut triginta dierum spatio a communione statim submovendum, aut corporali subdendum supplicio. Tr. 7. c. 3. q. 13. 113
- A crapula, & ebrietate omnes Clerici diligenter abstineant; unde vinum sibi temperent, & se vino: nec ad bibendum quispiam incitetur, cum ebrietas mentis exilium inducat, & libidinis provocet incentivum: habetur in Concilio Lateranensi, *ibid.*
- Clerici edendi vel bibendi causa tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi, ut decernitur in Concilio Carthaginensi 3. *ibid.* 115
- Satius est, ut habetur in Synodo Ebricensi, Ecclesiasticos viros fugere promiscua contubernia sæcularium, ac potius hospitalitatem inter se exercere. *ibid.*
- Clericorum vita illum in Ecclesia Dei sanctitatis odorem spirare convenit, cujus suavitate omnes ad virtutis amorem efficaciter possint allicere, ut habetur in Epistola jussu Summi Pontificis ad Episcopos missa, c. 8. 261
- Cogitationes voluntariæ in luxuriæ materia, valde periculosa sunt. Tr. 7. c. 2. q. 4. 86
- Comedere cibos nimis delicatos propter delectationem, vina solemnia, ut malvaticum, &c. est gulæ secunda species, ex S. Antonino. Tract. 3. cap. 7. quæst. 4. 103
- Conditiones quinque in conviviis requirebat S. Gregorius Papa, *ibid.*
- Puellæ quæ carbonem manducant ex appetitu depravato, aut calcem, cineres, cretam, & his similia, graviter peccant, q. 6. 107
- Comedentes sine regula, ratione, aut modo peccant, q. 7. *ibid.*
- Ex commerciis & contractibus, variæ restituendi obligationes oriuntur. Tr. 8. c. 5. q. 31. 155
- Compensationis iniquæ prætextu, furta famulorum licita non fiunt. Tr. 8. c. 3. q. 5. 124
- Compensationes occultæ, raro licitæ esse possunt; attamen cum tribus conditionibus simul concurrentibus aliquoties excusantur: cum debitum est certum, & nullo modo dubium: cum nulla suppetit via, quam ocul-

- occulta compensatio, ad habendum debitum: cum nullus datur scandalo aut damno locus, quæst. 6. 124.
- Concilium Beneventanum ann. 1374. venationem Clericis vetat. Tr. 6. c. 3. q. 8. 57
- Cohabitationem Clericorum cum mulieribus, etiam confanguineis, prohibet. Tr. 7. c. 1. q. 14. 78
- Rem inventam retineri non posse decernit, nisi domino non comparente, dum inventor pauper est; alias debet erogari pauperibus. Tr. 8. c. 4. q. 8. 136
- Concilium Beneventanum Card. Ursini, venationem Clericis prohibet; præsertim cum selopo. Tr. 6. c. 3. q. 8. 57.
- Cohabitationem Clericorum eum mulieribus, etiam confanguineis, non probat. Tr. 7. c. 1. q. 14. 78
- Concilium Mediolanense quartum S. Caroli, prohibet, ne Clerici intersint reorum suppliciis. Tr. 6. c. 3. q. 10. 60
- Concilium Neapolitanum ann. 1576. cohabitationem Clericorum, & mulierum suspectam habet, comedias, choreas, ludos, venationes, comestiones, cauponas, otium Clericis prohibet. Tr. 7. c. 1. q. 14. 79.
- Turpilooquium graviter vetat. Tr. 7. c. 2. q. 7. 93
- Concilium Neapolitanum Card. Jacobi Cantelmi, ancillas clericis difficile permittit, aut mulieres docere. Tr. 7. c. 1. q. 14. 79
- Concilium S. Severinæ, varios usurarios contractus notat & rejicit. Tr. 8. c. 5. q. 32. 156
- Concilium Senense Card. Taurufii, societates usurarias animalium damnat. Tr. 8. c. 5. q. 32. 158
- Concionatores munus suum recte & utiliter, verbo, & exemplo, impleant. Ut videre est in Epistola vere aurea, jussu Clementis XI. ad Episcopos missa, n. 5. 257
- Concubinarius est in continuo statu peccati, & ideo non est absolvendus, nisi concubinam expellat, & tam infame commercium omnino rumpat. Tr. 7. c. 1. q. 5. 67
- Concubinarius variæ pœnæ, q. 6. 68
- Concubitus viri soluti cum soluta muliere, est fornicatio simplex. Tr. 7. c. 1. q. 3. 66
- Confessarii peccata carnalia cum pœnitente, gravissima sunt, & illa circumstantia personæ necessario est confitenda, q. 13. 75
- Confessarii restituere aliquoties tenentur ob pravum consilium pœnitentibus datum, ex malitia, vel ex ignorantia, aut negligentia notabili, juxta Greg. IX. Tr. 8. c. 6. q. 7. 185
- Confessarii non absolvant eos patres, qui non curant, ut filii res ad salutem necessarias addiscant, ut habetur in Epistola ad Episcopos missa, n. 4. 256
- In Confessione incestus, explicandus est gradus cognationis, aut affinitatis. Tr. 7. c. 1. q. 11. 74

- Consensus deliberatus in luxuriam, est ejusdem speciei, cujus est ipse actus; & sæpius æquale ex se peccatum involvit; ideo distincte confitendum. Tract. 7. c. 2. q. 5. 78
- Consilio, aut mandato, committitur homicidium linguæ. Tr. 6. c. 1. q. 8. 31
- Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur, ut in Regulis juris. Tract. 8. c. 6. quæst. 5. 182
- Confiliator, inquit S. Thomas, tunc solum tenetur ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quod ex hujusmodi causa fuerit injusta acceptio subsecuta. *ibid.*
- Contractus usurarii, distincte notati. Tr. 8. c. 5. q. 3. 156
- Contrectatio libidinosæ, inquit S. Antoninus, fit per oscula, amplexus, contactus manuum vel aliarum partium corporis: hanc Apostolus nominat turpitudinem, & valde fugienda est. Tract. 7. c. 2. quæst. 8. 93
- Conventiones usurarias damnat Card. Gallus, in Synodo Auximana. Tr. 8. c. 5. q. 32. 158
- Cooperantes iusto homicidio, incurrunt irregularitatem ex defectu. Tr. 6. c. 3. q. 14. 64
- Culpæ variæ, restitutioni dant locum. Tract. 8. c. 5. q. 37. 164
- De variis culpis. *Vide in V. Restitutio.*

D

- D**ammum omne, quod proximo in corpore vel in honore inferri potest, prohibetur in quinto Decalogi præcepto. Tr. 6. c. 1. q. 1. 17
- Dammum grave, propter quod aliquando differri potest restitutio, debet esse diversum ab eo quod est necessario connexum restitutioni magnæ summæ injuste acquisitæ. Tr. 3. c. 4. q. 6. 135
- Dammum quod patitur is, in ejus favorem facienda est restitutio, ex illius dilatione, debet ordinariæ a restituyente resciri, q. 7. 136
- Dammum injustum proximo inferri potest in quatuor variis bonorum generibus: in bonis animæ, quæ spiritalia dicuntur: in bonis corporis: in bonis quæ respiciunt honorem & famam: & in bonis fortunæ, quæ bona temporalia appellantur. Tract. 8. c. 5. q. 2. 138
- Dammum rescarciendum in bonis animæ proximi inferitur, inducendo ad peccandum per vim, minas, fraudes, pravum consilium, aut exemplum aut scandalum: non arguendo illum, cum tenetur ex officio: demum docendo, vel defendendo pravam doctrinam circa fidem, vel bonos mores: & generaliter dum impeditur proximo a bono faciendo, aut inducitur ad malum. *ibid.*
Tr. 8. c. 5. q. 4. Da-

- Damnura illatum in fama, aliqua pecuniæ summa proportionata refarciri potest, ex S. Thoma, S. Bernardino, & aliis. Tr. 8. c. 5. q. 28. 152
- Damna data a famulis, etiam sine ulla dominorum culpa aliquoties a domino refarcienda sunt: sicut etiam a magistris navium, cauponibus, stabulariis, & hujusmodi: sed possunt deinde omnia repetere a famulis, & aliis, quorum culpa datum est damnum. Tr. 8. c. 5. q. 46. 163. & seqq.
- Damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare. Tr. 8. c. 7. q. 15. 200
- Dantes, vel fumentes medicamenta, aut aliud agentes ad impediendum, ne mulieres concipiant, graviter peccant, & aliquo modo homicidæ reputantur, ut habetur in Canone. Tr. 6. c. 1. q. 11. 33
- Debita realia restitui, & solvi debeat ante personalia. Tr. 8. c. 7. q. 7. 196
- Ob decimas non integre aut bene solutas, restitutiones faciendæ. Tr. 8. c. 5. q. 14. 144. & seq.
- Qui se defendendo interfecit alium, sibi semper reus videri debet, & talis in Ecclesia judicari: licet absolute loquendo, & in aliquo casu admodum raro, innocens esse possit. Tr. 6. c. 1. q. 4. 19
- De homicidio in defensionem vitæ commisso, videndi sunt Canones collecti ab Isaac Episcopo Lingonensi. 21
- Delectatio dicitur morosa, ex S. Thoma, non ex mora temporis, sed ex eo quod ratio deliberans circa eam immoratur, nec tamen eam repellit: tenens, & volvens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerunt. Tr. 7. c. 2. q. 3. 84
- Deliberatus consensus in luxuriam, est ejusdem speciei, cujus est ipse actus; & sapius æquale ex se peccatum involvit: ideo distincte confitendum, quæst. 5. 87
- Cardinalis Jacobus Casimirus Denhoff. Vide Syn. Cæsarenensis.
- Ex detractioe vel calumnia orta damna refarcienda sunt. Tr. 8. c. 5. q. 24. 150
- Detractio, est denigratio alienæ famæ per occulta verba. Tr. 9. c. 4. q. 1. 239
- Detractio sex modis fit, ex S. Thoma, q. 2. *ibid.*
- Detractores libenter audiens peccat. *ibid.*
- Abominatio hominum detractor, Proverbior. c. 24. q. 3. 240
- Detractio per se loquendo est peccatum mortale, inquit S. Thomas, *ibid.*
- Detractio potest fieri venialis, si absque deliberatione committatur, aut famam proximi notabiliter non offendat. *ibid.* 241
- Detractio aliquoties cum debitis circumstantiis potest esse sine peccato. *ibid.*
- Detrahens, damna famæ, & alia restituere tenetur. 247
- Detractionis peccata, ex variis circumstantiis a Gersono relatis, discerni possunt, q. 3. 241. & seqq.

- Detrahentes audiens, varie peccat ex SS. Patribus, q. 6.
244
Detrahenti resistendum quomodo? & quando? quest. 7.
245
Dilatio restitutionis non debet esse nociva illi, cui fieri
debet. Tr. 8. c. 7. q. 16. 200
Discordiam seminantes valde peccant, q. 2. 240
Distinguere non debemus, ubi lex non distinguit, juxta
Glossam. Tr. 8. c. 5. q. 10. 174
Docere mulieres non debent Clerici. Tr. 7. c. 1. q. 14.
80
Doctrina Christiana summa cum diligentia a Parochis,
diebus præsertim festivis, explicari debet, & præcipua
fidei mysteria dilucide exponi. Ut habetur in Epistola
jussu Clementis Papæ XI. ad Episcopos missa, n. 4. 257
Dos valde privilegiata est in concursu creditorum. Tr. 8.
c. 7. q. 10. 198

E

- E**brietas est suspensio rationis in homine, ex immo-
derato vini usu. Tr. 7. c. 3. q. 9. 107
Ebrietas per se loquendo est peccatum mortale, inquit
S. Thomas, & illius gravitas ex Sanctorum Patrum
doctrina cognoscitur, q. 9. *ibid.* & seq.
Ebrietatis varia peccata, juxta varias circumstantias, ex
S. Tb. q. 10. 110
Si quis daret alicui ad bibendum multum ad inebrian-
dum eum: vel æstimans, quod ex nimio potu quem
quis sumit inebrietur, & quod si avisaret, non face-
ret, vel apte impedire posset; sed ex levitate, ut inde
solatium sumat permittit inebriari: vel etiam ponit
studiose sal in vino, vel aliud inebriare valens, oc-
culte: peccat mortaliter, ex S. Antonino, q. 11. *ib.*
Tabernarii, si perpendant aliquos ex nimio vino sumpto
inebriari, quod experti sunt pluries, & non curant
propter avaritiam, graviter peccant, inquit S. Antoni-
nus. 111
Cum ebrietas sine peccato accidit, quod valde inusita-
tum est: tunc culpæ, quæ ob ebrietatem committun-
tur, non imputantur. Sed qui, ut ait S. Thomas,
voluntarie inebriatur, ex hoc quasi voluntarium ei
imputatur, quod per ebrietatem committit, quest.
12. *ibid.*
Quæ in ebrietate fiunt peccata, tanto majora vel mino-
ra sunt, quanto major vel minor erat ratio suspican-
di, quod evenirent in ebrietate, ut ex Tostato collig-
itur, *ibid.* 112
Ebrietas in variis personis gravior fit, ut in mulieribus,
Magistratibus, & aliis quibuscumque Superioribus,
in iis qui ad castitatem & continentiam servandam ex
voto tenentur, demum in omnibus Ecclesiasticis, &
præcipue Sacerdotibus, & Parochis, q. 13. *ib.*

- Venter mero æstuans, cito despumat in libidines : ubi ebrietas, ibi libido dominatur, & furor ; inquit S. Hieronymus. *ibid.*
- Ebrietatem, & illius occasione Clericis sedulo vitandas, multa sanxerunt Concilia, *ibid.* 113
- Facile contemnitur Clericus, qui sæpe vocatus ad prandium, non recusat ; inquit S. Hieronymus, *ib.* 114
- Ecclesiis summa veneratio, & reverentia debita, ab Episcopis studiose procurari debet : ut habetur in Epistola jussu Clementis XI. ad Episcopos missa, nu. 1. 253
- Edictum Caroli Bascapè Episcopi Novariensis, vetat, ne Clerici præsentés sint suppliciis. Tract. 6. q. 10. 60
- Edictum contra Usuras Card. Barbadici. 271
- Edictum pro observantia Quadragesimæ jussu Summi Pontificis. 274
- Educationi filiorum sedulo attendere debent patres matresque familias, illos instruendo, corrigendo, & quod caput est, bonis exemplis imbuendo. Epistola jussu Summi Pont. num. 3. 255
- Eunuchi ab infantia facti possunt ad sacros Ordines promoveri. Tr. 6. c. 1. q. 17. 40
- Excusatio a restitutione. Vide in V. *Restitutio.*

F

- F** Allendi cupiditas, ex S. Thoma, pertinet ad perfectionem mendacii : non autem speciem ipsius : sicut nec aliquis effectus pertinet ad speciem suæ causæ. Tr. 9. c. 2. q. 1. 209
- Falsum testimonium grave peccatum est, & ad restitutionem obligat. Tr. 9. c. 3. q. 8. 237
- Famæ ablatae restitutio. Vide in V. *Detractio*, & *Restitutio.*
- De Festorum sanctificatione, vide Epistolam vere Apostolicam, jussu Clementis Papæ XI. ad Episcopos missam, n. 2. 253. & seq.
- Fiscus Principis sæpe præfertur aliis creditoribus. Tr. 8. c. 7. q. 10. 198
- Fœtus Abortus, Vide V. *Abortus.*
- Fornicationis sex species. Tr. 7. c. 1. q. 2. 65
- Fornicatio simplex, est viri soluti cum soluta muliere concubitus, q. 3. 66
- Fornicatio simplex, peccatum mortale ex natura sua ; ut expresse habetur in pluribus S. Scripturæ locis, q. 4. *ibid.*
- Fornicationes cum meretrice, aut cum concubina sunt graviore cæteris, q. 5. 67
- Fornicatio, ex defectu voluntatis, potest non esse peccatum mortale, q. 7. 69
- Peccata contra naturam, quatuor recensentur ex S. Thoma. Uno quidem modo, si absque omni concubitu, cau-

- causa delectationis venereæ pollutio prociusetur; quod pertinet ad peccatum immunditiæ, quam quidam molliem vocant. Alio modo, si fiat per concubitum, ad rem non ejusdem speciei; quod vocatur bestialitas. 3. si fiat per concubitum ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum, vel fœminæ ad fœminam, ut Apostolus dicit, quod dicitur Sodomiticum vitium. 4. si non fervetur naturalis modus aut quantum ad instrumentum non debitum, aut quantum ad alios monstruosos, & bestiales concumbendi modos. Tr. 7. c. 1. q. 15. 81
- Inter peccata contra naturam, alia sunt aliis graviora, ex S. Thoma, q. 16. 82
- Fornicationis, seu luxuriæ, varii gradus. Progressus luxuriæ, inquit S. Antoninus, fit per septem gradus: primus est sensualis complacentiæ tolerantio. 2. est morosa delectatio. 3. est in actum consensio. 4. impudica aspectio. 5. turpis confabulatio. 6. libidinosa contrectatio. 7. operis expletio. Tr. 7. c. 2. q. 1. 83
- Reliqua de Fornicatione, ejusque speciebus, Vide in V. *Adulterium, Bestialitas, Concubinarius, & Concubitus, Incestus, Luxuria, Raptus, Sacrilegium, ac Stuprum.*
- Fugere potest reus e carcere, ut vitam salvet, ex S. Thoma sine fractura fiat. Tract. 9. c. 3. quæst. 7. 238
- Furtum est contrectatio fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei vel etiam usus ejus possessionive; quod lege naturali prohibitum est admittere. Tr. 8. c. 1. q. 1. 116
- Furti divisio; ex S. Bonaventura, q. 2. 118
- Variis nominibus notatur ex Cat. Romano; nam si privatum quid privato adimitur, furtum dicitur; si surripitur publico, peculatus appellatur: si vero sacra res eripitur, nominatur sacrilegium; quod facinus maxime nefarium ac sceleratum, adeo in mores inductum est, ut bona quæ necessario, & sanctorum cultui, & Ecclesiæ ministris, & pauperum usui, pie ac sapienter fuerant attributa, in privatas cupiditates perniciosasque libidines convertantur, q. 3. *ibid.*
- Furtum perpetratum circa rem sacram, vel locum sacrum, est sacrilegium. *ibid.*
- Furtum ex natura sua est peccatum mortale. Tr. 8. c. 2. q. 1. *ibid.*
- Quod modicum est, ratio apprehendit quasi nihil, inquit S. Thomas; & ideo in his quæ minima sunt, homo non reputat sibi nocumentum fieri, ille qui accipit, potest præsumere, hoc non esse contra voluntatem ejus cujus res est; & pro tanto si quis furtive hujusmodi res minimas accipiat, potest excusari a peccato mortali, q. 2. 119
- Furtum de re non modica, factum divisim, est mortale. q. 3. 120

- Furans rem parvi momenti, cum intentione subripiendi repetitis vicibus notabilem summam, peccat mortaliter, q. 4. *ibid.*
- Furans pluribus vicibus varia minuta, sine animo furandi summam notabilem, cum perveniet ad summam notabilem, peccabit mortaliter. *ibid.*
- Qui furtis levibus multiplicatis cognoscit se collegisse summam notabilem, peccat mortaliter, si non restituat, *ibid.* 120
- Qui pluribus parvis furtis surripit summam notabilem pluribus personis, ut si utatur statera dolosa, aut falsa mensura, peccat mortaliter. 121
- Furans summam notabilem Reipublicæ potenti, peccat mortaliter, licet damnum singulorum civium sit levissimum. *ibid.*
- Furtum variis necessitatis prætextibus coloratur; ideo sciendum, quod alia est necessitas extrema, alia gravis, alia communis. Tr. 8. c. 3. q. 1. 122
- Necessitas extrema est, cum quis caret rebus ad vitam conservandam omnino requisitis, ita ut nisi ei succurratur statim, periculum præfens adsit mortis, aut morbi insanabilis, aut mutilationis; quod averti non potest, nisi furto. *ibid.*
- Necessitas gravis ea dicitur, quæ causa est maximæ infamiæ, propter quam non potest homo vivere juxta suam conditionem, & quæ illum constituit in periculo gravi sanitatis, honoris, aut bonorum. *ibid.*
- Necessitas communis ea est, quæ reperitur in his qui non possunt debita solvere, aut qui ostentant, & publice mendicant. *ibid.*
- Dum necessitas vere extrema est, potest, sine violatione hujus præcepti, accipi id, quod requiritur ad arcendam talem necessitatem, juxta S. Thomam, q. 2. 123
- Ob necessitatem gravem non est licitum furari ut ex Decreto Apostolico constat, q. 3. *ibid.*
- Qui aliena invadunt, aut debita non solvunt, sub prætextu variarum expensarum sæpius inutilium, & immoderatarum, non excusantur coram Deo, ut ex Catechismo Romano patet, *ibid.*
- Furantes sub necessitatis prætextu, in multis monendi, quæst. 4. *ibid.*
- Furta famulorum, licita non fiunt sub prætextu iniquæ compensationis, q. 5. 124
- Compensationes raro licitæ esse possunt; attamen cum tribus conditionibus simul concurrentibus excusari aliquoties possunt: cum debitum est certum, & nullo modo dubium; cum nulla alia suppetit via, quam occulta compensatio, ad habendum debitum: cum nullus datur scandali aut damni locus, q. 6. *ibid.*
- Uxor non debet dare sine consensu mariti, nisi de rebus para-

- paraphernasiis; alioqui sæpius peccat, quæst. 7. 126
 In duobus casibus potest licite uxor aliquid accipere de
 bonis mariti, sed id non debet facile fieri, & passim,
 in praxi, q. 8. 128
 Furtum filii committunt, dum aliquid notabile furripiunt
 parentibus vere invitis; præsertim si rebus sublati filii
 male utantur, q. 9. *ibid.*
 Sartores, & alii artifices, excusari sæpius non possunt,
 dum aliquid de panno aut aliis sibi occulte retinent,
 ex S. Antonino, q. 10. 129
 Reliqua, Vide in V. *Restitutio*.
 Furtum etiam apertum est operariorum, & artificum, ut
 habetur in Catechismo Romano, qui totam, & inte-
 gram mercedem exigunt ab iis, quibus ipsi iustam ac
 debitam operam non dederunt. Nec vero distinguuntur
 a furibus servi dominorum, rerumque custodes in-
 fidi. Tr. 8. c. 5. q. 52. 175
 In furum numero reponendi sunt, qui cum ad privatum
 aliquod vel publicum officium conducti sunt, nullam
 vel parvam operam navantes, munus negligunt, mer-
 cede tantum ac pretio fruuntur; ut habetur in Cate-
 chismo Romano, q. 53. *ibid. & seq.*
 Furtum facere videntur, qui fictis simulatisque verbis,
 quive fallaci mendacitate pecuniam extorquent; quorum
 eo gravius est peccatum, quod furtum mendacio cumu-
 lant, ut habetur in Catechismo Romano, qu. 57. 179

G

- C**ard. Ptolomæus Gallius. Vide Syn. Sabin. Card.
 Ant. Maria Gallius. V. Syn. Auxim.
 Gula est appetitus inordinatus edendi, vel bibendi, pro-
 pter delectationem inde proveniente, ut colligitur ex
 S. Thoma. Tr. 7. c. 3. q. 1. 99
 Quinque modis nos gulæ vitium tentat, inquit S. Grego-
 rius Magnus: indigentia tempora prævenit: cibos lau-
 tiores quærit: præparationem accuratorem expetit:
 mensuram moderatæ refectiois excedit: studiosius ci-
 bos quærit, q. 3. 101
 Ventrem plus æquo replere, & cibis aggravare, maledi-
 ctione dignum est, inquit S. Basilius, dicente Domi-
 no: *Vae qui nunc saturati estis, ibid.* 103
 Gulæ secunda species est, ex S. Antonino, comedere ci-
 bos nimis delicatos propter delectationem, & vina so-
 lemnia, ut malvaticum, &c. q. 4. *ibid.*
 Languescentes, & imbecillæ propter intemperantiam ap-
 petitionis, sunt transmarinæ vini importationes, defi-
 ciente in desiderio animo vel ante ebrietatem, inquit
 S. Clemens Alexandrinus, *ibid.* 104
 Quinque conditiones in conviviis requirebat S. Gregorius
 Papa, *ibid.* *ibid.*
 Gulæ

- Gulæ tertia species, ex S. Antonino, est ponere nimis de tempore, & cura ad præparandum cibos, ut magis delectent, q. 5. 104
- Gulæ quarta species, ex S. Antonino, est nimis ardentè, seu nimia aviditate cibum, & potum fumere, q. 9. 106
- Infirmi, vel sani, qui experti sunt, aliquid cibi vel potus nocere infirmitatibus eorum, & tamen sumunt propter aviditatem, utique peccant, inquit S. Anton. & hoc plus, & minus, secundum excessum quem faciunt, 105.
- Gulæ quinta species reperitur in his, qui comedunt statim post prandium, aut coenam, aut pluries in die, sine ratione, regula, aut modo; quod non fit sine peccato, q. 7. 107
- Gulæ quinque species in unico versu a S. Thoma comprehenduntur; *Præpropere, laute, nimis, ardentè, studiose.* *ibid.*
- Reliqua Vide in V. *Cibus, Comedere: & Ebrietas.*

H

- Super homicidio facto ad propriæ vitæ defensionem, responsio S. Ildeberti ad S. Yvonem Episcopum Carnot. Tr. 9. c. 1. q. 4. 10
- Homicidium dividi potest in spirituale, & corporale, q. 8. 30
- Homicidium spirituale tunc committitur, quando, illæso proximi corpore, infertur illi spirituale damnum: quod mortis quamdam speciem habet. *ib.*
- Homicidium spirituale fit quinque modis: odio habendo proximum, de illo detrahendo, mala consilia præbendo, illi nocendo, denique recusando illi necessaria ad sustentationem, *ibid.*
- Homicidia spiritualia nullam trahunt irregularitatem. *ibid.*
- Homicidium corporale, facto committi potest, & verbo, *ibid.*
- Homicidia facti, alia sunt ex justitia, alia ex necessitate, alia casu, alia denique voluntaria. *ibid.*
- Homicidia justitiæ, sunt ea quæ fiunt a Ministris justitiæ, in executione sententiæ prolatæ a Judice, qui secundum leges reos damnat ultimo supplicio. *ibid.*
- Homicidia ex necessitate fiunt, dum aggressores iniusti occiduntur ab eo, qui non potest aliter vitam suam servare, cum moderamine inculpatæ tutelæ. 31
- Homicidium casu committitur, quando absque intentione occidendi, aliud agendo, quis occiditur fortuito casu; & tale homicidium non imputatur, si non adfuit negligentia culpabilis & si quis non dabat operam rei illicitæ. *ibid.*
- Homicidium voluntarium fit cum vera intentione occidendi;

- dendi; & de eo sic habetur in Can. Si quis voluntarie homicidium fecerit, ad januam Ecclesiæ Catholicæ semper subiaceat, & communionem in exitu vitæ recipiat. *ibid.*
- Homicidium linguæ, mandato, aut consilio committitur. *ibid.*
- Homicidæ focii, & quoquo modo adjuutores, sunt etiam rei homicidii. *ibid.*
- Homicidium dum Magistratus, & alii auctoritatem habentes & potestatem, non impediunt pro viribus, illius aliquo modo rei videntur. *ibid.*
- Homicidii poenæ variaz, Tr. 6. c. 3. q. 1. 52
- Ex homicidio, mutilatione, debilitatione, & hujusmodi, oritur obligatio restituendi, Tr. 8. cap. 5. q. 16. 146
- Honor ablati restitui debet variis modis, juxta mentem S. Thomæ, S. Raymundi, & S. Bernardini, q. 23. 149.
- Inter honorem, & famam discrimen, q. 29. 152
- Hypocrisis est species mendacii, Tr. 9. c. 2. q. 12. 225
- Hypocrisis non est omnis simulatio, ex S. Thoma; sed solum illa, qua quis simulat personam alterius, sicut cum peccator simulat personam justii, q. 14. 229
- Hypocrisis est vitium valde periculosum, ut videtur ex Evangelio, q. 15. *ibid. Et seq.*
- Hypocrisis eleganter describitur a S. Gregorio Papa. 230.

I

- J**ejunium debet observari etiam ab illis, qui carnes comedunt cum licentia superiorum nisi vere ægrotent. In Edicto pro Quadragesima, num. 7. 297
- Ignorantia excusare potuit mendacia obstetricum Hebræarum, & Rahab meretricis, ex S. Augustino, Tr. 9. c. 2. q. 5. 214
- Incestus, est copula nefaria cum consanguinea aut affine, intra quartum, aut proximiorum gradum, Tr. 7. c. 1. q. 11. 73
- Ex incestu oritur impedimentum non dirimens, sed impediens matrimonium, ut habetur in Canone; & servari etiam nunc debet, ex Emin. Card. de Lauræa, *ibid.* 74
- Incestus committitur etiam circa consanguineas, seu cognatas cognatione tantum spiritali, aut legali, seu cum iis, cum quibus non potest sine dispensatione contrahi matrimonium. *ibid.*
- In confessione incestus, explicandus est gradus cognationis, aut affinitatis. *ibid.*
- Inimicorum dilectio, necessaria erat etiam ante legem gratiæ, Tr. 6. c. 2. q. 7. 46
- Explicatur illud Evangelii: *Odio habebis inimicum suum*, q. 8. 48

Injuriam acceptam reparationem licet petere coram Judice secundum justitiam regulas; sed saepius non expedit, juxta S. Aug. & S. Greg. Tr. 6. cap. 2. quaest. 2.

Instructio super usurariis contractibus. 156. & seq.

Qui interficit alium, se defendendo, sibi semper reus videri debet, & talis in Ecclesia judicari, licet absolute loquendo, & in aliquo casu admodum raro, innocens esse possit, Tr. 6. c. 1. q. 4. 20

Inventae res, restituendae sunt domino, si reperiri possit; alias restituendae sunt pauperibus aut Ecclesiae, Tr. 9. c. 4. q. 8. 136

De inventarum rerum restitutione, est optimum D. Thomae consilium, Tr. 8. c. 7. q. 20. 204. & seq.

Invidia, ex S. Thoma, est tristitia de bono proximi, prout proprium malum aestimatur, & diminutum proprii boni, Tr. 6. c. 2. q. 9. 48

Invidiarum variae species notandae. *ibid.*

Invidiam inter & aemulationem, differentia. *ibid.*

Invidia, ex suo genere, est peccatum mortale, inquit S. Thomas, q. 10. 50

Ex invidia varia mala oriuntur, *ibid.* 51

Contra invidiam remedia, e Sanctis Patribus, q. 11. *ibid.*

Jocosum mendacium est, cum intendit mentiens solummodo delectare, Tr. 9. c. 2. q. 10. 223

Jocosum mendacium, est peccatum veniale, ex S. Augustino, q. 11. 224

Ira, ex Lactantio, est incitatio animi ad nocendum ei, qui aut nocuit, aut nocere voluit, Tr. 6. c. 2. qu. 1. 47

Ira, ex eodem Lactantio, quandoque est motus animi ad coercenda peccata insurgentis, & haec vocatur Zelus. *ibid.*

Ira moderata & proportionata esse debet, & omnimode justa, ut sine peccato sit; nam, ut docet S. Thomas, si aliquis appetat, quod fiat vindicta qualitercumque contra ordinem rationis, puta, si appetat puniri eum qui non meruit, vel etiam non secundum legitimum ordinem, vel non propter debitum finem, qui est conservatio justitiae, & correctio culpae; erit appetitus irae vitiosus: & nominatur ira per vitium, *ibid.*

Alio modo attenditur ordo rationi circa iram, inquit S. Th. quantum ad modum irascendi, ut scilicet motus irae non immoderate ferveat, nec interius, nec exterius; quod quidem si praetermittatur, non erit ira absque peccato, etiam si aliquis appetat justam vindictam. *ibid.*

Ira, prout est peccatum, est inordinatio appetitus vindictae, inquit S. Antoninus, *ibid.* 42

Ira variis potest, ex S. Thoma, esse peccatum mortale; ali-

- aliquando autem in ea est tantum venialis culpa, q. 3. 43
- Ex ira, inquit S. Gregorius, rixæ, rumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, & blasphemiam proferuntur, q. 4. 43. & seq.
- Contra iram varia, ex Sanctis Doctoribus, remedia, q. 5. 44
- Irregularitatem incurrunt procurantes abortum foetus animati, non autem inanimati, Tr. 6. c. 1. q. 10. 33
- Irregularitas, ut habetur in Instructionibus Canonicis, est nota seu Canonicum impedimentum, ex facto, seu defectu proveniens: quo quis tam ad Ecclesiasticos Ordines promoveri, quam promotus in iisdem ministrare prohibetur, Tr. 6. c. 3. q. 1. 53
- Irregularitas ex delicto proveniens incurritur ex homicidio injusto, vel mutilatione, q. 3. 52
- Irregularitas ex defectu incurritur ex homicidio non injusto, q. 4. 54
- Irregularitas quatuor modis incurritur ex delicto, in homicidio commisso, aut facto, aut præcepto, aut consilio, aut defensione, ut habetur in Canone, q. 5. *ibid.*
- Irregularitas incurritur in homicidio casuali, dum in eo intervenit culpa, q. 7. *ibid.*
- Irregularitas incurritur in casuali homicidio, dum fit dando operam rei illicitæ, aut in facto adest notabilis negligentia, q. 8. *ibid.*
- Varie irregularitates casuales notandæ, præsertim quæ accidunt ex venatione in Clerico. 55
- Irregularitas non semper incurritur in homicidio; nam, ut ait Clemens Papa V. si furiosus, aut infans, seu dormiens, hominem mutilet vel occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit; & idem de illo censemus, qui mortem aliter vitare non valens, suum occidit vel mutilat invasorem, qu. 9. 58
- Circa irregularitatem ex casu commisso homicidio, vel se defendendo, observandum est Decretum Concilii Trid. *ibid.*
- Irregularitas ex delicto, ratione mandati, incurritur, cum mandatur alteri, ut occidat, vel mutilet, & sequitur effectus, q. 10. *ibid.*
- Irregularitas incurritur etiam in tali homicidio ex mandato, licet mandans verberari, expresse inhibuerit homicidium, vel mutilationem. 59
- Irregularitatem incurrunt Clerici ex delicto, dum dicunt aut proferunt sententiam mortis, vel mutilationis. *ibid.*
- Irregulares non sunt Clerici, dum interfunt morti eorum; sed id eorum statui non convenit, & est illis prohibitum. *ibid.*
- Irregularitas in variis casibus non incurritur in homicidio ex mandato, q. 11. 61
- Irregularitas potest incurri ex variis consiliis in casu homicidii, q. 12. 62

- Irregularitas ex delicto incurritur propter auxilium præ-
stitum homicidæ, q. 14. 63
- Irregularitas ex defectu incurritur a cooperantibus iusto
homicidio, q. 14. *ibid.*
- Isaac, Episcopus Lingonensis, Canonibus qui collegit
ex Decretis duorum Conciliorum, quæ autoritate
Papæ Zachariæ confirmata fuerant, sic habet; Si quis
quiete gradiens per viam, aut si etiam in domo sua
fuerit, aut in platea, aut in villa, subito ab alio sit
superventus, aut litis commotione, volens se defen-
dere, non habens contra illum ante odium, interfece-
rit hominem: septem annis, secundum canonicam in-
stitutionem, pœniteat, Tr. 6. c. 1. q. 4. 21
- Judicium temerarium est sinistra opinio contra proxi-
mum, concepta ex levibus indicis, Tr. 9. c. 5. qu.
1. 249
- Judicii temerarii, seu suspitionis, tres gradus ex S.
Thoma, qu. 2. 247
- Remedia contra judicia temeraria, q. 5. 249
- Non est obligatorium contra bonos mores præstitum ju-
rumentum, Tr. 8. c. 5. q. 55. 178
- Quæ contra Jus fiunt, debent utique pro infectis haberi,
ut in Regulis Juris Canonici. *ibid.*

L

- I**N lecto secum dum mulieres tenent infantes sine arcu-
la, antequam annum compleverint, graviter peccant;
incurrunt alii quoque modo reatum homicidii; & in ali-
quibus Diocesibus incidunt in excommunicationem,
Tr. 6. c. 9. q. 14. 37
- Lectum eundem non habeant mares, & fœminæ, etiam
valde juvenes, Tr. 7. c. 2. q. 10. 98
- Ubi lex non distinguit, etiam nec nos distinguere debe-
mus, juxta Glossam Tr. 6. c. 5. q. 50. 174
- Dum lex, aut consuetudo diversa non extat, observan-
dum erit jus commune in restitutione, vel solutio-
ne, quia ex S. Thoma, leges obligant in conscientia,
Tr. 8. c. 7. q. 8. 197
- Libelli famosi author, severe puniri debet, Tr. 9. c.
4. q. 8. 246
- Linguam ream non facit, nisi rea mens, ut habetur
in Canone, Tr. 9. c. 2. q. 2. 210
- Card. Benedictus Lomellinus. Vide Synod. Lunensis, &
Sarzanensis.
- Ludi Clericis prohibentur in Conc. Neapol. Tr. 7. c. 1.
q. 14. Et in Syn. Assiensis Card. Francisci Nerlii, ludi
aleatorii, sub pœna suspensionis vetantur, *ib.* 78. *Et seq.*
- Luxuria omnis prohibetur in sexto præcepto Decalogi;
& ut inquit S. Augustinus, nomine mœchiæ, omnis
illi-

- illicitus concubitus, atque illorum membrorum non legitimus usus, prohibitus debet intelligi, Tr. 7. c. 1. q. 1. 65
- Luxuriæ, seu fornicationis, septem species enumerantur: fornicatio simplex, stuprum, adulterium, incestus, raptus, sacrilegium, & peccatum contra naturam, q. 2. *ib.*
- Luxuriæ progressus fit per septem gradus, inquit S. Antoninus, 1. est sensualis complacentiæ toleratio, 2. est morosa delectatio, 3. est in actum consensus, 4. impudica aspectio, 5. turpis confabulatio, 6. libidinosa contrectatio, 7. operis expletio, Tr. 7. c. 2. qu. 1. 83
- Luxuriæ cogitatio, peccatum est, inquit S. Antoninus; quando quis cogitans turpia voluntarie, sive ad poenitendum de his quæ gessit, sive ad intelligendum vel discendum materiam de turpibus, bona intentione, sive involuntaria occurrit cogitatio turpis ex otiositate mentis, vel curiositate, vel ex gestis per eum, vel per suggestionem dæmonis sensualitatis, tamen aliquo modo delectatur, & sibi complacet, cum displicentia tamen rationis: ibi est peccatum veniale, q. 2. *ib. & seq.*
- In Luxuria, delectatio dicitur morosa, ex S. Thoma, non ex mora temporis, sed ex eo quod ratio deliberans, circa eam immoratur, nec tamen eam repellit, tenens & volvens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerunt, q. 3. 84
- In Luxuriæ materia, cohabitationes voluntariæ valde periculosæ sunt, q. 4. 85
- In Luxuriam consensus deliberatus, est ejusdem speciei, cujus est ipse actus, & sæpius æquale ex se peccatum involvit; ideo distincte consistendum, q. 3. 87
- Libidinosis aspectus valde noxius, & timendus, ex Sanctis Patribus, q. 6. *ibid.*
- Libidinosa contrectatio, inquit S. Antoninus, fit per oscula, amplexus, contactus manuum, vel aliarum partium corporis, hanc Apostolus nominat turpitudinem, & valde fugienda est, q. 8. 93
- De luxuria, inquit S. Gregorius, cæcitas mentis, inconsideratio, inconstantia, præcipitatio, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, horror autem vel desperatio futuri generantur: quæ fufius explicat Sanctus Thomas, q. 9. 95
- Luxuriæ varia remedia, inter quæ, occasionum fuga valde necessaria est, ut egregie insinuat Eminentissimus quondam Cardinalis Bona, quæst. 10. 97

M

Magistratus, & alii auctoritatem habentes, & potestatem, cum non impediunt pro viribus homicidium, illius aliquo modo rei videntur, Tr. 6. c. 1. q. 8. 34
Man-

- Mandans aliquem verberari, licet expresse inhibeat, ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, inquit Innocentius Papa IV. si mandatarius fines mandati excedens, mutilet, vel occidat, cum mandando in culpa fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare, Tr. 8. c. 6. q. 3. 181
- Medicamenta dantes, vel sumentes, aut aliud agentes, ad impediendum, ne mulieres concipiant; graviter peccant, & aliquo modo homicidæ reputantur, ut habetur in Canone, Tr. 6. c. 1. q. 11. 33
- Membrum corporis amputare non licet, nisi ut salvetur totum corpus; & amputatio voluntaria, & non necessaria, irregularitatem inducit juxta Canones, q. 16. 39
- Eunuchi ab infantia facti, possunt ad sacros Ordines promoveri, q. 17. 40
- Mendacium quid sit, Tr. 9. c. 2. q. 1. 109
- Ad mendacii perfectionem pertinet cupiditas fallendi, ex S. Thoma, non autem ad speciem ejus, sicut nec aliquis effectus pertinet ad speciem suæ causæ, *ibid.*
- Falsum sine mendacio dicitur, si verum putatur, q. 2. 110
- Mendacium potest dici, verum asserendo, si quis falsum esse putet. *ibid.*
- Mendacium qui dicit, semper peccat, ex Raymundo, *ibid.*
- Mendacium, ex Sancto Augustino, numquam potest esse sine peccato, q. 3. *ibid.*
- Mendacium omne, est peccatum, ex S. Thoma. *ib.*
- Mendacium veritas non docet, ex S. August. quæst. 4. 211
- Numquid Deus indiget mendacio vestro, ut pro illo loquamini dolos? ut habetur in Job. 213
- Mendacio opitulante, nullus ducendus est ad sempiternam salutem, ex S. August. *ibid.*
- Mendacii omne genus summopere fuge, inquit S. Isidorus; nec qualibet fallacia vitam alicujus defendas. *ib.*
- Mendacium obstetricium, mercedem non meruit, ex S. Gregorio, q. 6. 216
- Mendacii octo genera, ex S. Aug. q. 9. 222
- Mendacium utilius dividitur, ex S. August. & S. Thoma, in perniciosum, officiosum, & jocosum, q. 10. 223
- Mendacii peccatum non est generaliter mortale, inquit S. Bonaventura; sed mortale fit ratione materiæ, circa quam, & ratione contemptus, & ratione nocuenti, & etiam ratione libidinis mentiendi: quæ faciunt mendacium esse perniciosum, & mortale peccatum, q. 11. 225
- Mendacii species sunt, simulatio, & hypocrisis, q. 12. *ibid.*
- Mentalis restrictio describitur, Tr. 9. c. 2. q. 7. 218
- Mentalis restrictio damnatur a S. Augustino, sicut & amphibologia, & æquivocatio. 219
- Cum

- Cum voces, inquit S. Thomas, sint signa intellectuum, innaturale est, & indebitum, quod aliquis voce significet id, quod non habet in mente. *ibid.*
- Nec artificioso ingenio, nec simplici verbo oportet decipere quempiam; quia quolibet artis modo mentiatur, os quod mentitur, occidit animam. 220
- Mentales restrictiones, & amphibologiæ, damnatæ sunt a S. Sede. *ibid.*
- Pro mentalibus restrictionibus objectiones ex Evangelio petiæ dissolvuntur, q. 8. 221
- Mentiens, inquit S. Bonavent. aut intendit prodesse, aut delectare, aut lædere: secundum quod intendit prodesse, est mendacium officiosum: secundum quod intendit delectare, est mendacium jocosum: secundum quod intendit lædere, est mendacium perniciosum, q. 10. 224
- Mentitur ex S. Aug. qui aliud habet in animo, & aliud in verbis, vel quibuslibet significationibus enunciat; unde duplex cor dicitur esse mentientis, Tr. 9. c. 2. q. 1. 209
- Mentiri pro alterius vita, Scriptura Sacra prohibet, inquit Alex. III. q. 4. 213
- Misericordia, & humanitas Hebræarum obstetricum, & Rahab meretricis, remunerationem habuerunt, ex S. Augustin. non vero mendacia, q. 5. 214
- In moderamine inculpatæ tutelæ, quatuor omnino conditiones requiruntur, ex Toftato, Episcopo Abulensi, Tr. 6. c. 1. q. 5. 23
- Mœchiæ nomine, inquit S. Aug. omnis illicitus concubitus, atque illorum membrorum non legitimus usus, prohibitus debet intelligi, Tract. 7. c. 1. quæst. I. 65
- Morosa dicitur delectatio, non ex mora temporis, sed ex eo, quod ratio deliberatius circa eam immoratur, nec tamen eam repellit, temens & volvens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerunt, Tr. 7. c. 2. q. 3. 84
- Mulieres tenentes infantes in lecto sine arcula, antequam annum compleverint, incurrunt aliquo modo reatum homicidii, Tr. 6. c. 1. q. 14. 37
- Mulierum, etiam consanguinearum, cohabitationem fugiant Clerici, Tr. 7. c. 1. q. 14. 78
- Mulieres nullo modo doceant Clerici, *ib.* 80
- In mutuo debet fieri solutio in loco habitationis illius, qui mutuum dedit, Tr. 8. c. 7. q. 17. 203

N

Contra naturam peccata. Vide in verbo *Fornicatio*.
 De necessitate, sub qua sæpius coloratur furtum. Vide
 in ver. *Furtum*.
 Card. Nerlius Franciscus. V. Syn. Affisiensis.
 Notabilis summa. V. *Furtum*.

O

Observatio Quadragesimalis præscribitur jussu Summ.
 Pontif. in Edicto. 275
 Obstetrices Hebrææ, & Rahab meretrix, quomodo remun-
 neratæ dici possunt, ex S. Augustin. Tract. 9. c. 2.
 q. 5. 214
 Obstetricum mendacium mercedem non meruit, ex S.
 Gregorio, q. 6. 216
 Occisionum fuga, valde necessaria ad vitandam luxu-
 riam, ex Card. Bona. Tr. 7. c. 2. q. 10. 97
 Occasiones castitati periculosas, longe arcet Synodus Æ-
 sina, *ibid.* 98
 Occasiones ebrietatis Clerici sedulo vitare tenentur, ex
 multis Conciliis, Tr. 7. c. 3. q. 13. 113
 Occidere velle injustum aggressorem vitæ nostræ, non
 licet, Tr. 6. c. 1. q. 4. 18
 Occidere ad conservationem bonorum temporalium, non
 licet coram Deo, q. 6. 25
 Occidere ad tuendum honorem injuste impetitur, num-
 quam licet, q. 7. 27
 Occidere semetipsum, numquam potest esse licitum, q.
 13. 38
 Ut occisio fit cum moderamine inculpatae tutelæ, quatuor
 conditiones requiruntur, ex Alphonso Tostato, Episco-
 po Abulensi, Tr. 6. c. 1. q. 5. 23
 Odisse peccatores solummodo propter eorum vitia, lici-
 tum est, quod idem est, ac odisse peccatum in ipsis,
 Tr. 6. c. 2. q. 6. 45
 Officiosum mendacium est, cum mentiens intendit alicui
 prodesse, Tr. 6. c. 2. q. 10. 223
 Officiosum mendacium, est peccatum veniale, ex S. Au-
 gust. q. 11. 224
 Operariorum, & artificum furtum apertum est, ut habe-
 tur in Catechismo Romano, qui totam, & integram
 mercedem exigunt ab iis, quibus ipsi justam, ac de-
 bitam operam non dederunt; nec vero distinguuntur a
 furibus servi dominorum rerumque custodes infidi,
 Tr. 8. c. 5. q. 52. 175
 Operarii, artifices, & famuli, qui fideliter non impen-
 derunt operam, ut debebant, & receperunt salarium,
 aut stipendium, restituere tenentur. *ibid.*

Opta-

- Optari potest, sine peccato, aliquod malum temporale improbis, ut exinde respiscant, seu corriganur, Tr. 6. c. 1. q. 6. 46
- Optare etiam malum temporale hæreticis, & improbis, ac etiam mortem, pro bono publico, & illorum quos conantur inficere suis erroribus, & pravis exemplis, videtur, quod possit fieri sine peccato. *ib.*
- Optare etiam quod fiat justitia de prædonibus, & aliis sceleratis hominibus, licet, sed in ejusmodi casibus cavendum est, ne odium extendatur ad personam peccatoris, & sic peccetur contra charitatem, cum quis putat se zelo justitiæ moveri. *ibid.*
- Ad Ordines sacros promoveri possunt Eunuchi ab infantia facti, Tr. 6. c. 1. q. 17. 40
- Ordo sedulo servandus est inter eos, qui ad restitutionem obligantur, Tr. 8. c. 7. q. 9. 192

P

- P**Actum turpe, vel rei turpis, aut impossibilis, de jure vel de facto, nullam obligationem inducit; ut habetur in Jure Canonico, Tract. 8. c. 5. q. 55. 178
- Parentes videant, ne filii, & filiæ simul dormiant, aut in eodem secum cubili, Tr. 7. c. 2. q. 10. 98
- Parochi, aut alii restituere aliquoties tenentur ob non residentiam, aut quia functiones debitas non impleverunt, Tr. 8. c. 5. q. 9. 143
- Participantes delicto commisso, seu adjuvantes aliquo modo, aut etiam participantes rei injuste ablatæ, restituere tenentur: & hoc diversimode, Tr. 8. c. 6. q. 13. 188
- Pauperibus erogari debent res inventæ, cum dominus quæsitus non apparet, nisi inventor sit vere pauper. Ex Conc. Benev. Tr. 8. c. 4. q. 8. 137
- Pauperibus veris restituere tenentur, qui fingentes se pauperes esse, cum revera non essent, eleemosynas consecuti sunt, Tr. 8. c. 5. q. 57. 179
- Peccata præcipua contra quintum Decalogi Præceptum, reduci possunt ad tria, iram, odium & invidiam, Tr. 6. c. 2. q. 1. 41
- Peccata contra naturam. Vide v. *Fornicatio*.
- Perniciosum mendacium est, cum mentiens intendit lædere, Tr. 9. c. 2. q. 10. 223
- Perniciosum mendacium, est peccatum mortale, ex S. Thoma, q. 11. *ibid.*
- Cardinal. Petrus Matthæus Petrucci. Vide Synodus Æsina.
- Si plagii, vel flagitii faciendi vel facti causa, concepta sit stipulatio, ab initio non valet, ut habetur in lege civili, Tr. 8. c. 6. q. 55. 178
- In Præcepto quinto Decalogi prohibetur omne damnum in-

- injuste illatum proximo in ejus corpore, quocumque modo, 2. ne illum verbis injuriosis male tractemus, demum ne illi malum cupiamus ex motivo vindictæ, vel invidiæ, Tract. 6. cap. 1. q. 1. 17
- In hoc Præcepto non prohibetur Magistratibus, ne morte damnent reos autoritate publica, aut eorum ministris, ne mortem dictis reis inferant, q. 2. *ib.*
- Præceptum de restitutione facienda, inquit S. Thomas, quamvis secundum formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum præceptum, Tr. 8. c. 4. q. 4. 132
- Præceptum VIII. Decalogi est affirmativum, & negativum: positivum, seu affirmativum, dum jubet, ut veritatem spectemur: negativum, dum prohibet falsum testimonium, Tr. 9. c. 1. q. 2. 208
- Præceptum VIII. prohibet mendacium, falsum testimonium, calumniam, detractionem, & judicium temerarium, q. 3. *ib.*
- Privatis non licet, quoscumque malefactores occidere, Tr. 6. c. 1. q. 3. 18
- Procuratores restituere tenentur ob culpam latam, & levem, ex qua damnum ortum est; sicut & advocati, judices, notarii, medici, chirurgi, pharmacopolæ, architecti, & similes, Tr. 8. c. 5. q. 49. 172
- Promittens quis inique alteri ad committendum homicidium, aut aliud crimen, solvere non tenetur, Tr. 8. c. 5. q. 55. 178
- Puellæ, quæ, ex appetitu depravato carbonem manducant, aut calcem, cineres, ceram, & his similia, graviter peccant, Tr. 7. c. 3. q. 6. 107

P

Quadragesimale jejunium observari aliquoties debet, etiam ab illis, qui cum licentia, ob aliquam causam, carnes comedunt. In edicto pro observantia Quadragesimæ, n. 7. 274. & seqq.

R

Rahab meretrix non habuit mercedem propter mendacium, ex S. Aug. Tr. 9. c. 2. q. 5. 214

Raptus est, cum virgo, vel mulier corrupta, vel conjugata, seu etiam vir, per vim, seu contra suam, aut parentum voluntatem, matrimonii, aut concubitus causa, aut etiam alterius libidinis, a propria domo extrahitur, Tr. 7. c. 1. q. 12. 74

Raptus est grave scelus, & ex eo oritur obligatio refarciendi omni meliori modo damna, quæ ex raptu secuta sunt. *ib.*

Raptus alienæ sponsæ, & impedimentum impediens matrimonium. 75

- Inter raptorem, & raptam, adest impedimentum dirimens matrimonium. *ibid.*
- Regulæ generales observandæ in contractu venditionis expectata pecunia. Instructio Card. Julii Spinola. 266. & seqq.
- Remedia varia contra iram, ex Sanctis Doctoribus, Tr. 6. c. 5. q. 5. 44
- Remedia contra invidiam, ex Sanctis Patribus, Tr. 6. c. 2. q. 11. 51
- Remedia contra luxuriam, ex Eminentissimo Cardinali Bona, Tr. 7. c. 2. q. 10. 97
- Remissio, seu condonatio, ut sit valida, debet fieri a vero domino, Tr. 8. c. 7. q. 22. 205
- Remissio non est valida, si sit a jure prohibita, q. 23. 206
- Remissio facta per vim, aut fraudem, non est valida, q. 24. 207
- Remissiones debent fieri a vero domino, esse liberæ, & immunes a fraude, errore, & violentia. *ibid.*
- Reparationem injuriæ acceptæ petere coram judice, secundum justitiæ regulas, licere potest, sed sæpius non expedire, juxta S. Augustinum, & S. Gregorium, Tr. 6. c. 2. q. 2. 42
- Resolutio variarum quæstionum super usuris, data a Cardinali Paulutio de Alteriis, jussu Papæ Clementis X. 267
- Restitutio est actus justitiæ commutativæ, quo res ablata, vel injuste detenta, suo domino restituitur, vel illa damna compensantur, Tr. 8. c. 4. q. 1. 129
- Restitutio est necessaria ad salutem necessitate præcepti, ex S. Thoma, & S. Augustino, *ib.* q. 2. 130
- Restitutio faciendâ est ante absolutionem sacramentalem, si facultas suppetat; ut ex S. Thoma, & pluribus Synodis constat, q. 3. *ibid.*
- Cum restitutio, sine legitima causa, non fit ante absolutionem, periculum est, ne postea fiat: & inde oritur in praxi occasio proxima peccandi. *ib.* 131
- Præceptum de restitutione faciendâ, inquit S. Thomas, quamvis secundum formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum præceptum, quæst. 4. 132
- Restitutio differri potest ob varias causas, quæ a S. Antonino enumerantur; sed caute proponendæ sunt, ut ait idem Sanctus, & cautius in praxim deducendæ, q. 5. 133
- Grave damnum, propter quod aliquando potest differri restitutio, debet esse diversum ab eo, quod est necessario connexum restitutioni magnæ summæ injuste acquisitæ, 135
- Si ille, in favorem cujus faciendâ est restitutio, patitur damnum ex dilatione restituentis, illud damnum debet ordinario a restituyente resarciri, q. 7. 226

- Tenemur ad restitutionem rerum inventarum, si dominus reperiri possit; si non reperitur restituendæ sunt pauperibus, aut Ecclesiæ, ex Sancto Thoma, S. Antonino, Sancto Raymundo, Sancto Carolo, & Catechismo Romano, q. 8. 136. & seq.
- Ad restitutionem tenetur aliquis, inquit S. Thomas, non solum ratione rei alienæ, quam accepit, sed etiam ratione injuriôsæ acceptionis; & ideo quicumque est causa injuriôsæ acceptionis, tenetur ad restitutionem. Tr. 8. c. 5. q. 1. 138
- Bona, in quibus damnum injustum inferri potest proximo, obligant ad restitutionem. Vide in verb. Bonum.
- Ad restitutionem aliquoties tenetur quis, dum alium male a Religione, vel Sacerdotio avocatur, q. 6. 141
- Ad restitutionem quis tenetur, ex S. Thoma, ob beneficii affectationem malis artibus impeditam, aut fructuum etiam perceptionem, q. 7. 142
- Restitutiones faciendæ ob simoniam, ex S. Thoma, q. 8. *ibid.*
- Restitutiones aliquoties faciendæ a Parochis, aut aliis ob non residentiam, aut quia functiones debitas non impleverunt, q. 9. *ibid. & seq.*
- Restitutio faciendæ ob officium Breviarii non persolutum, q. 10. 143
- Restitutiones faciendæ a Canonicis, & aliis Choro adductis, q. 11. *ibid.*
- Restitutiones fructuum ex beneficio non legitime obtento, q. 12. 144
- Restitutio faciendæ ob pravam administrationem reddituum beneficii, q. 13. *ibid.*
- Restitutio ob decimas non integre, aut non bene solutas, q. 14. *ibid.*
- Restitutio, quæ fieri debet ab reconomis, Fabricatoribus, Rectoribus, Prioribus, Balivis, & aliis quibuscumque, qui bona Ecclesiæ, aut alicujus Confraternitatis male administrarunt, q. 15. 145
- Ad restitutionem potest quis obligari, si interfecerit, mutilaverit, verberaverit, debilem reddiderit, aut deformem alium injuste, q. 16. 146
- Ad restitutionem tenetur quis ob damna secuta ex occasione injusta, q. 17. *ibid.*
- Restitutiones variæ faciendæ ex homicidio juxta personæ qualitatem, q. 18. *ibid.*
- Restitutiones variis personis faciendæ ex homicidio, q. 19. *ibid.*
- Restitutiones faciendæ ob mutilationem, debilitatem, & deformitatem, q. 20. 147
- Restitutio ob stuprum, aut adulterium, q. 21. 148
- Restitutio fieri debet, quoties quis per se, vel per alium de aliquo male locutus est, aut illum calumniatus est.

- est in iudicio, aut extra iudicium sive verbis, si-
ve scripto, aut etiam alio intelligibili signo; si re-
vera in hoc læsit honorem, aut famam proximi, q.
22. *ibid.*
- Ad restitutionem honoris læsi variis modis quis tenetur,
juxta mentem Sancti Thomæ, Sancti Raymundi, &
Sancti Bernardini, q. 23. *ibid. & seq.*
- Ad restitutionem omnium damnorum, quæ ex calumnia,
aut detractioe orta sunt, quis tenetur, quæst. 24.
150
- A restitutione ob calumniam, aut detractioem po-
test quis dispensari, si detractio nullum censetur
attulisse damnum; si fama juste ablata fuerit; si
infamatus famam revera recuperaverit, quæst. 25.
ibid.
- A restitutione famæ, aliæ causæ excusare possunt, quæst.
26. 151
- Ad restitutionem famæ tenetur in aliquibus casibus, qui
crimen alterius, in una Provincia notum, alibi vul-
gat, q. 27. *ibid.*
- Restitutio damni illati in fama fieri potest aliqua pecu-
niæ summa proportionata, q. 28. *ibid. & seq.*
- Restitutionis varii modi ob honorem læsum, ex S. Au-
gustino, & S. Antonino, q. 30. 153. *& seq.*
- Restitutionis obligatio reperitur, quoties usurpatur, de-
struitur, deterioratur res aliena, quoties non solvi-
tur, vel non redditur proximo, quod illi iuste quo-
quomodo debetur: vel in ejus damnum violatur iusti-
tia, q. 31. 154
- Restitutionis variæ obligationes oriuntur ex commerciis,
& ex contractibus, *ibid.* 155
- Restitutionis variæ obligationes ex pluribus contractibus,
q. 32. 156. *& seq.*
- Ad restitutionem non tenemur ob damnum illatum pro-
ximo sine ulla culpa, nisi adsit pactum, quæst. 33.
161
- Dominus tenetur ad restitutionem damni illati ab ani-
mali sine sua culpa, post sententiam, q. 34. *ibid.*
- Ad restitutionem tenetur dominus ipso jure, id est, non
expectato decreto iudicis, damni illati ab animali
cum aliqua culpa, aut commodo ipsius domini; quæst.
35. 162
- Ad restitutionem aliquoties tenentur domini ob damna
data a famulis, etiam sine ulla dominorum culpa; si-
cut etiam magistri navium, caupones, stabularii, &
hujusmodi, post decretum iudicis: sed possunt deinde
omnia repetere a famulis, & aliis, quorum culpa da-
tum est damnum, q. 36. *ibid. & seq.*
- Ad restitutionem teneri quis potest ex variis culpis, &
tres in jure notantur, q. 37. 164
- Culpa lata appellatur, dum quis non videt aut non at-
tendit, & considerat ea, quæ ab omnibus commu-
niter

- niter considerantur : dum non facit ea , quæ a fere
omnibus ejusdem status, & conditionis fiunt : aut ea
negligit & obliviscitur, quæ ab aliis negligi non so-
lent. *ibid.*
- Culpa levis est, cum non intelligitur, neque fit illud,
quod ab iis, qui diligentes habentur, intelligitur, &
communiter fit : aut omittitur, vel negligitur, quod
diligentes omittere non solent. *ibid.*
- Culpa levissima est, cum non omnia fiunt, aut prævi-
dentur, quæ a viris prudentissimis, & diligentissimis,
vulgo fieri, aut prævideri solent. *ibid.*
- Culparum variarum varia exempla. 165
- Restitutio obligat etiam ex levissima culpa in contracti-
bus, eum, in cujus solius favorem contractus factus
est, q. 39. *ibid.*
- Ad restitutionem tenentur contrahentes ob levem, &
latam culpam, quoties contractus celebratus est in
utriusque utilitatem, *ibid.* 166
- Restitutiones variæ oriuntur ob varias culpas, in con-
tractu depositi, q. 41. *ibid.*
- Ad restitutionem quis obligatur in contractu precarii ex
culpa lata, & dolo, & in casu moræ, etiam ex levissi-
ma culpa, & casu fortuito, juxta legem. Tr. 8. c. 5.
q. 42. 167
- Restitutio debet fieri in contractu mandati gratuito, ob
culpam latam, & levem ; si vero mandatum non sit
gratuitum, mandatarius tenetur etiam ex levissima cul-
pa, q. 43. *ibid.*
- Ad restitutionem quis tenetur ob varias culpas, in ne-
gotiorum gestione, q. 44. 169
- Ad restitutionem tenetur venditor ob culpam latam, &
levem ; & etiam sæpius ob casus fortuitos, in sex va-
riis casibus, juxta leges, q. 45. 170
- Ad restitutionem quis tenetur in contractu pignorati-
tio, ob dolum, culpam latam, & levem, quæst. 46.
171
- Restitutio facienda passim in locutione ob culpam latam,
& levem, & aliquoties ob levissimam, q. 47. *ibid.*
- Restitutio obligat in tutela, dote, & societate, ob cul-
pam latam & levem, q. 48. *ib. & seq.*
- Ad restitutionem tenentur Judices, advocati, procu-
ratores, Notarii, Medici, Chirurghi, Pharmacopolæ,
Architecti, & similes, ob culpam latam, & levem,
ex qua damnum ortum est, quæst. 49. 171. &
seqq.
- Ad restitutionem quis tenetur ob damna ex lata, vel
levi culpa, data in delictis, vel quasi delictis, jux-
ta securiorem Panormitani opinionem, quæst. 50.
173
- Hæredes tenentur ad restitutionem pro defunctis quibus
succefferunt, q. 51. 174
- Ad restitutionem tenentur operarii, artifices, & famu-
li,

- li, qui fideliter non impenderunt operam, ut debebant, & receperunt salarium, aut stipendium, q. 52.
175
- Ad Restitutionem tenentur Consules, Conservatores, Rectores, Judices, & alii Magistratus, qui non recte munere suo functi, mercedem, aut emolumenta receperunt, proportionem habita, quaest. 53. *ibid.*
- Ad Restitutionem tenentur Judices in pluribus casibus, ex S. Raymundo; aliquando partibus, aliquando pauperibus, q. 54. 177
- Ad Restitutionem, vel potius solutionem ejus, quod ad committendum homicidium, aut aliud crimen, inique promissum est, nullus tenetur, q. 55. 178
- Ad Restitutionem eorum, quae recepta sunt ob varia crimina, saepius quis tenetur, q. 56. 179
- Ad restitutionem non tenentur meretrices, ob singulari rationem. *ibid.*
- Ad Restitutionem tenentur, qui cum non sint, se fingentes esse pauperes consecuti sunt elemosynas, quae restitutionem veris pauperibus facienda est, q. 57. *ibid.*
- Ad restitutionem tenentur, qui fingentes se ex tali Natione esse, cum non essent, recepti sunt in Collegiis, vel aliis locis piis, hominibus talis Nationis private destinatis. 180
- Ad Restitutionem tenentur foeminae, quae per fraudem dotem extorserunt, alteri nationi debitam. *ibid.*
- Ad Restitutionem saepius tenentur, qui octo modis, mediate & per alios, damnum injustum proximo inferunt: hi modi duobus carminibus continentur: *Jusso consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non obstans, non manifestans*: & hi modi exponuntur a S. Thoma. Tr. 8. c. 6. q. 1. *ibid.*
- Ad Restitutionem tenetur mandans subdito, aut alteri, si ex mandato secutum est damnum; ut docet S. Thomas cum Canone, q. 2. 181
- Ad restitutionem tenetur mandans, etiam ob damna, quae non putabat eventura, q. 3. *ibid.*
- Ad restitutionem non tenetur mandans, si damnum revera illatum non fuerit, vel si revocatum fuerit mandatum, q. 4. *ibid.*
- Restitutio aliquoties fieri debet ob datum consilium, ex quo secutum est damnum, q. 5. 182
- Ad restitutionem tenentur advocati in variis casibus ponderandis, ex S. Augustino, S. Raymundo, S. Thoma, & S. Antonino, q. 6. *ibid. Et seq.*
- Ad Restitutionem aliquoties teneri possunt Confessarii & directores animarum ob pravam consilium, poenitentibus datum ex malitia, vel ignorantia, aut negligentia notabili, juxta mentem Decretalis Gregorius IX. q. 7. 185
- Ad restitutionem non tenetur, qui consilio suo minuit delictum, teneri autem potest, si mutavit, ita ut Petro

- tro damnum datum sit, quod alias datum esset Joanni, q. 8. 186
- Revocatio consilii, aliquoties non excusat a restitutione, *ibid.* q. 9.
- Ad Restitutionem aliquando tenetur quis, ob consensum delicto præstitum, q. 10. *ibid.*
- Ad Restitutionem tenetur laudans delinquentem, dum ex sua laude aliquo modo sequitur injustum damnum proximo, q. 11. 187
- Ad Restitutionem tenentur receptatores furti aut furis, aut alterius damnum injustum quoquo modo dantis, q. 12. *ibid.*
- Ad Restitutionem tenentur participantes delicto commisso, seu adjuvantes aliquo modo; aut etiam participantes rei injuste ablatæ, & hoc diversimode, q. 13. 188
- Ristitutio sæpius debet fieri in solidum, seu integre, a singulis qui damnum simul alteri fecerunt: quod intelligitur, si focii revera non restituant, q. 14. 189
- Ad Restitutionem aliquoties tenetur tacens, non impediens, aut non revelans: dum tenebatur ex officio, aut ex obligatione justitiæ aliter se gerere: quod egregie in pluribus practicis casibus exponitur a S. Bern. q. 15. *ibid.*
- Ad Restitutionem tenetur negans in judicio testimonium perhibere, ex qua negatione alteri damnum injustum provenit, ex S. Bernarđino, *ibid.* 191
- Ad Restitutionem damni injuste illati, decem variæ personæ teneri possunt: delinquens, jubens seu mandans, consulens, expresse consentiens, palpans furem vel rem furtivam, participans, mutus qui loqui tenebatur, non obstans, & non manifestans. Tr. 8. c. 7. 192
- Inter obligatos ad restitutionem, ordo sedulo servandus, q. 1. *ibid.*
- q. 2. Dum restitutionem alicui ex cooperatores condonat damnum passus, cæteri in variis casibus adhuc tenentur restituere, aut totum damnum, aut illius partem, q. 3. 194
- Restitutio certorum, inquit Sanctus Antoninus, præponenda est restitutioni incertorum, quod in exemplo exponitur a S. Bernarđino, q. 4. 195
- Restitutio primo debet esse earum rerum, quæ adhuc extant, q. 5. *ibid.*
- Restitutio debitorum realium debet præcedere restitutionem personalium, q. 7. 196
- In restitutione, vel solutione observandum est jus commune, dum non extat lex, aut legitima consuetudo diversa; quia ex S. Thoma, leges justæ habent vim obligandi in conscientia, q. 8. 197
- In hypotheca, qui prior est tempore, potior est jure, quod patitur exceptionem, q. 9. *ibid.*

- In restitutione, seu solutione, varii creditores in iure
 præferuntur, q. 10. 197. & seq.
- Restitutionis, vel solutionis locus, q. 14. 200
- Restitutio ex delicto, ita fieri debet, ut damnum pas-
 sus omnino redintegretur, & tale damnum integre, si
 fieri possit, refarciatur, q. 15. *ibid.*
- Restitutioni locus, dum non adest culpa, q. 16. 201
- Restitutionis dilatio, illi cui fieri debebat, non debet
 esse nociva. *ibid.*
- Restitutionis locus in mutuo, q. 17. *ibid.*
- Restitutio aliquoties debet duplicari, q. 18. 202
- Restitutio ex delicto duplicatur, quoties res vel summa
 restituenda non pervenit in manus illius, cui restitu-
 tio fieri debebat, q. 19. *ibid. & seq.*
- Restitutio in aliquibus casibus debet duplicari, etiam si
 fieri tantum debeat ex contractu, vel inventione, &
 huiusmodi, q. 20. 203
- Dum rei inventæ non reperitur dominus, debet, ex
 S. Thoma, pio loco tradi, cum restitutionis obliga-
 tione. 205
- Restitutionis obligatio cessat condonatione legitima, q.
 21. *ibid.*
- Ad restitutionem tenetur appellans injuste, in tribus
 casibus. Tr. 9. c. 3. q. 5. 236. & seq.
- Ad restitutionem tenentur falsi testes, damna inde secu-
 ti, q. 8. 237
- Ad restitutionem tenentur detrahentes, ob damna fa-
 mæ, & alia consequentia, ex detractioe secuta. Tr.
 9. c. 4. q. 3. 240
- Ad restitutionem tenentur calumniatores, q. 9. 245
- Restrictio mentalis describitur. Tract. 9. cap. 2. quæst.
 7. 218
- Restrictio mentalis damnatur a S. Aug. 219
- Restrictiones mentales, & amphibologiæ, damnatæ sunt
 a S. Sede. Tr. 9. c. 2. q. 7. 220
- Retineri non possunt res inventæ, nisi a pauperibus, do-
 mino non reperto. Tr. 8. c. 4. q. 8. 137
- Reorum supplicis interesse non debent Clerici. Tr. 6.
 c. 3. q. 10. 59
- Ream linguam non facit, nisi rea mens, ut habetur in
 Canone. Tr. 9. c. 2. q. 2. 210
- Reus resistere non potest sine peccato executioni justæ
 sententiæ, ex S. Thoma. Tr. 9. c. 3. q. 6. 237
- Reus potest fugere e carcere, ut vitam salvet, ex S.
 Thom. modo sine fractura fiat, *ibid.* q. 7. 238
- Card. Bernardinus Roccius. Vide Synodus Urbeveta-

S

- S**acrilegium, inquit S. Antoninus, prout est species luxuriæ, est coitus exercitus per personam sacram, vel cum persona sacra, id est habens ordinem sacerdotalem, vel votum continentiæ, vel etiam in loco sacro, Tr. 7. c. 1. q. 13. 75
- Ad Sacrilegii speciem pertinent oscula, tactus, desideria, & hujusmodi libidinosa opera, interna, seu externa, a persona sacra, vel circa personam sacram perpetrata, & ideo hæc personæ circumstantia in Confessione est aperienda. *ibid.*
- Peccata carnalia Confessarii cum pœnitente, gravissima sunt; & illa circumstantia personæ necessario est confitenda. *ibid.*
- Contra sacrilegam fornicationem terribiles pœnæ, quæst. 14. 76
- Sacrilegium est furtum perpetratum circa rem sacram, vel in loco sacro, Tr. 8. c. 1. q. 3. 118
- Sartores, & alii artifices excusari sæpius non possunt, dum aliquod de panno, aut aliis, sibi occulte retinent: ex S. Antonino, Tr. 8. c. 3. q. 10. 129
- Scopus expresse Clericis prohibetur, etiam causa venationis, Tr. 6. c. 3. q. 8. 56
- Scripturam Sacram habeant Clerici, & frequenter legant, Tr. 7. c. 1. q. 14. 79
- Seminantes discordias, graviter peccant, Tr. 9. c. 4. q. 2. 240
- Ob Simoniam restitutiones faciendæ, ex S. Thoma, Tr. 8. c. 5. q. 8. 142
- Simulatio fit, cum quibusdam actionibus, aut aliis signis insinuatur aliquid veritati contrarium, Tr. 9. c. 2. q. 13. 225
- Simulatio omnis est peccatum, ex S. Thoma. *ibid.*
- Simulatio est omnis hypocrisis; sed non omnis simulatio est hypocrisis, ex S. Thom. sed solum illa, qua quis simulat personam alterius, sicut cum peccator simulat personam justi, q. 14. 219
- Simulatores eleganter describuntur & damnantur a S. Greg. Mag. Tr. 9. c. 2. q. 13. 230
- Societates licitæ proponuntur, Tract. 8. cap. 5. quæst. 32. 159
- Societates usurariæ reprobantur. 160
- Solvere quis non tenetur id quod ad committendum homicidium, aut aliud crimen, inique promissum est, Tr. 8. c. 5. q. 55. 178
- Card. Julius Spinola. Vide Syn. Sutrina.
- Sponsæ alienæ raptus, est impedimentum impediens matrimonium, Tr. 7. c. 1. q. 12. 75
- Stipulatio, seu promissio, plagii, vel flagitii faciendæ *vel*

- vel facti causa, ab initio non valet, ut habetur in lege civili, Tr. 8. c. 5. q. 55. 178
- Stuprum est concubitus, quo virgo extra matrimonium defloratur, Tr. 7. c. 1. q. 8. 70
- Ex stupro varia damna virgini, aut patri sæpius referenda. 71
- Qui summam notabilem cognoscit se collegisse ex furtis levibus multiplicatis, peccat mortaliter, si non restituit, Tr. 8. c. 2. q. 4. 120
- Summam notabilem Reipublicæ potenti subripiens, peccat mortaliter, licet damnum singulorum civium sit levissimum. 121
- Suspicio incontinentiæ, sedulo vitanda a Clericis, Tr. 7. c. 1. q. 14. 78
- Suspicionis tres gradus, ex S. Thom. Tr. 9. c. 5. q. 2. 247
- Suspiciones, aut dubia, varie nos culpabiles reddunt, q. 4. 248
- Syn. Æsina Card. Petrucii, delationem armorum & venationem Clericis prohibet, Tr. 6. c. 3. q. 8. 55
- Arceet occasiones periculosas peccatorum carnalium, & in eodem lecto marem cum femina, etiam valde juvenes, dormire non patitur, Tr. 7. c. 2. q. 10. 98
- Syn. Albiganensis usurarios contractus distincte notat, Tr. 8. c. 5. q. 32. 156
- Syn. Amerina Antonii Mariæ Gratiani Episcopi, Tr. 6. c. 3. q. 10. 60
- Clericos supplicii reorum interesse prohibet. 59
- Talares vestes præcipit, lugubres non probat. 60. & seq.
- Cohabitationem Clericorum cum mulieribus non probat, Tr. 7. c. 1. q. 14. 81
- Syn. Assisiensis Card. Nerlii, venationes, arma, ludos, Clericis graviter prohibet, ancillas difficile permittit, Tr. 6. c. 3. q. 8. 58. Et Tr. 7. c. 1. q. 14. 81
- Syn. Averiana, armorum delationem, etiam causa venationis, Clericis vetat, Tr. 6. c. 3. q. 8. 56
- Syn. Auximana Card. Antonii Mariæ Galli, usurarias conventiones damnat, Tr. 8. c. 5. q. 32. 158
- Syn. Beneventana Card. Urfini, statuit, ut Clerici sacram Scripturam habeant, & sæpius legant, Tr. 7. c. 1. q. 15. 79
- Syn. Bononiensis Card. Jacobi Boncompagni, a supplicii reorum abigit Clericos, Tr. 6. c. 3. q. 10. 60
- Cohabitationem cum mulieribus quibuscumque difficile permittit, Tr. 7. c. 1. q. 14. 78
- Syn. Cæsenat. Card. Denhoff, parentes graviter monet, ne simul dormire permittant filios, & filias post septennium; aut in eodem secum cubiculo, Tr. 7. c. 2. q. 10. 98
- Syn. Eugubina, venationem, cauponas, & artes alienas a statu Clericis prohibet, Tr. 6. c. 3. q. 8. 57
- Societates licitas animalium proponit, Tract. 8. c. 5. q. 32. 159

- Syn. Farfensis Card. Barberini, Clericis prohibet venationem, & armorum gestationem, nisi cum adest periculum, & licentia Episcopi, Tract. 6. c. 3. q. 8. 56
- Syn. Genuensis, cohabitationem Clericorum cum mulieribus, etiam consanguineis, vetat, nisi obtenta ab Episcopo licentia, Tr. 7. c. 1. q. 14. 81
- Syn. Limensis & Sarzanensis Cardin. Benedicti Lomellini, usurarias societates damnat, Tract. 8. c. 5. qu. 32. 160
- Syn. Montisfalisci Card. Marci Antonii Barbadiçi, publicandam jubet instructionem super usurariis contractibus. 271
- Syn. Nonantulae Card. de Angelis, suppliciorum spectaculis Clericos interesse vetat, Tract. 6. c. 3. q. 10. 60
- Syn. Ravennatensis, venationem Clericis prohibet, & cauponas, Tr. 6. c. 3. q. 8. 57
- Suspicionem incontinentiae a Clericis sedulo vitandam decernit, Tr. 7. c. 1. q. 14. 80
- Syn. Rossanensis, Clericis convenire asserit solam venationem animarum, Tr. 6. c. 3. q. 8. 57
- Syn. Sabinensis Card. Ptolomæi Galli, prohibet, ne Clerici retineant in domo mulieres, etiam consanguineas, nisi in secundo gradu: quæ tamen, suspicione orta, possunt non permitti, Tr. 7. c. 1. q. 14. 81
- Syn. Sublacensis Card. Caroli Barberini, prohibet absolvi usurarios, nisi facta restitutione: societates usurarias reprobat, Tr. 8. c. 5. q. 32. 158
- Syn. Sutrina Card. Julii Spinola, instructionem dat de usurariis contractibus. 266
- Syn. Venusina prohibet Clericis, ne supplicii interfint, Tr. 6. c. 3. q. 10. 60
- Syn. Urbevetana Card. Bernardini Rocci, cauponas Clericis prohibet, Tr. 7. c. 3. q. 13. 115
- Libellos famosos severe punit, Tr. 9. c. 4. q. 8. 247

T

Tabernas Clerici non ingrediantur edendi vel bibendi causa, nisi peregrinationis necessitate compulsi; ut decernitur in Concil. Carthag. 111. Tract. 7. c. 3. quæst. 13. 115

Tabernarii, si perpendant, aliquoties ex nimio vino sumpto inebriari, quod experti sunt pluries, & non curant propter avaritiam, graviter peccant, inquit S. Antoninus, Tr. 7. c. 3. q. 11. 110

Tacens, non impediens, aut non revelans, dum tenebatur ex officio & ex obligatione justitiæ aliter se gerere, restituere aliquoties tenetur, quod egregie in pluribus practicis casibus exponitur a S. Bernardino, Tract. 8. c. 6. q. 11. 190

- Cardin. Franciscus Maria Taurufius. *Vide* Concil. Senense.
- Temerarium iudicium, est sinistra opinio contra proximum, concepta ex levibus indiciis, Tr. 9. c. 5. q. 1. 247
- Temerarii iudicii, seu suspicionis, tres gradus ex S. Th. q. 2. *ib.*
- Temerarium iudicium, est peccatum mortale ex natura sua, ex S. Th. q. 3. 256
- Temeraria dubia, aut suspensiones, varie nos culpabiles reddunt, q. 4. 248
- Remedia contra temeraria iudicia, q. 5. 249
- Testificari tenemur, ex S. Thoma, dum juxta iustitiam legitimis formulas a Iudice competenti interrogamur, Tr. 9. c. 3. q. 1. 233
- Testificari tenemur, dum id necessarium esse perspicimus ad impediendam iniustitiam notabiliter proximo nocivam. *ib.*
- Testificari in aliquibus casibus non tenemur, ex S. Thoma, q. 2. 234
- Testimonium perhibere nolens in iudicio, restituere aliquoties tenetur, dum ex illa negatione damnum iniustum alteri provenit, ex S. Bernardino, Tr. 8. c. 6. q. 15. 190
- Testimonium falsum, grave peccatum est, & ad damni secuti restitutionem obligat, Tr. 9. c. 3. q. 8. 237
- Testis legitime interrogatus a Iudice competenti, sit quodammodo persona publica, & quamdam officii speciem exercet; unde ex S. Bernardino, negans in iudicio testimonium perhibere in alterius detrimentum, ei ad restitutionem recepti damni obligatus est, Tr. 8. c. 6. q. 15. 190
- Testis, etiam iniuste & indebite interrogatus, non potest uti æquivocationibus, aut restrictionibus mentalibus; sed si effugere non potest, debet verum dicere, Tr. 9. c. 3. q. 3. 235
- Tristitia de bono proximi, prout proprium malum æstimatur, & diminutivum proprii boni, est vera invidia, Tr. 6. c. 2. q. 6. 48
- Turpiloquium ad varia extenditur peccata; nam loqui, vel canere lasciva, vel etiam legere, aut scribere, aut audire, in turpiloquio sæpius includuntur, Tr. 7. c. 2. q. 7. 92
- Turpiloquium graviter vetat Conc. Neapolit. *ib.*
- Turpitudinem vocat Apostolus libidinosam contrestationem, quæ ex S. Antonino, fit per oscula, amplexus, contactus manuum, vel aliarum partium corporis; & valde fugienda est, q. 8. *ib.*
- Tutela, ut possit dici inculcata, quatuor conditiones debet habere, ex Tostato, Tr. 6. c. 1. q. 5. 23

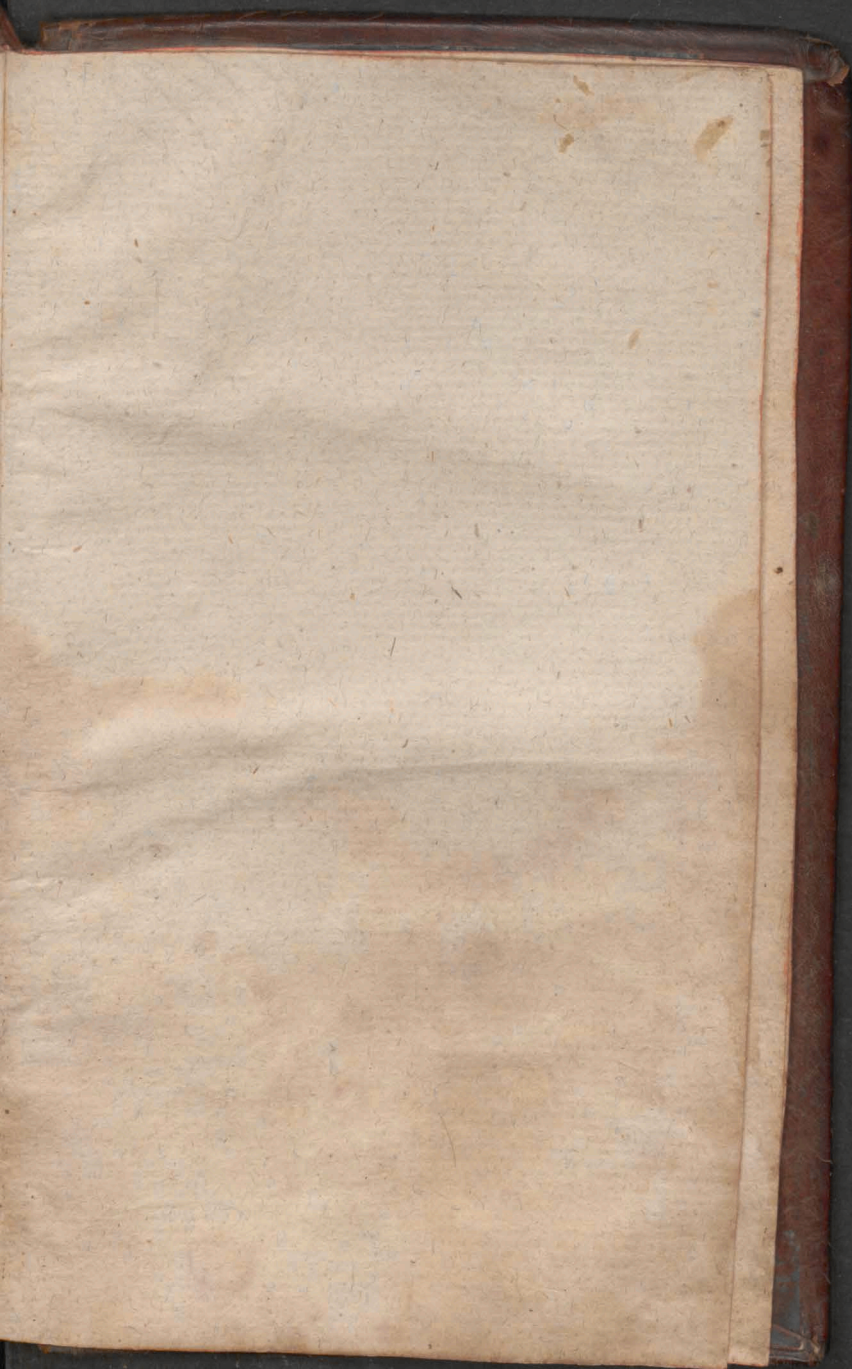
V

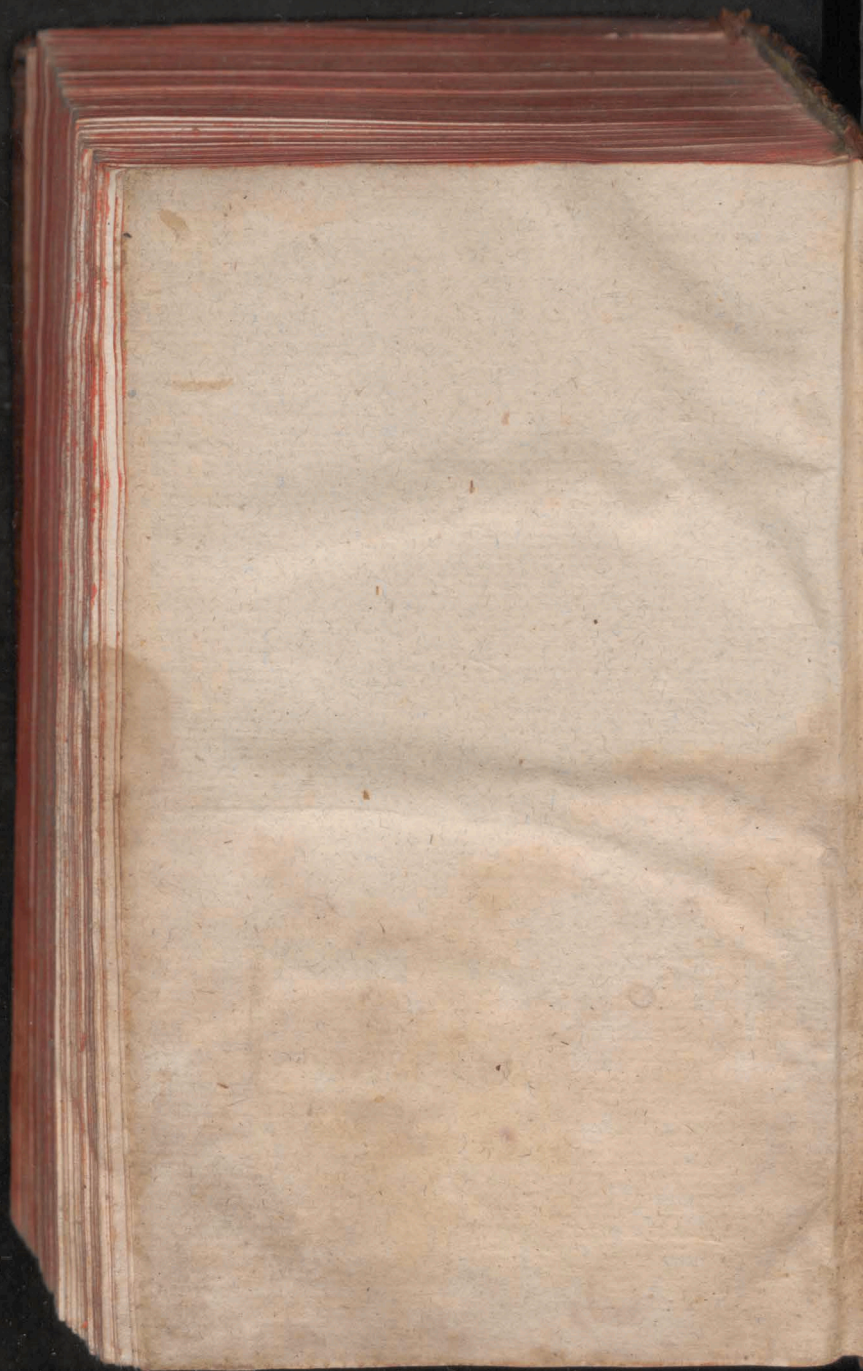
- V**enatio cum armis, Clericis prohibita, qui si in venatione casuale homicidium committant, irregularitatem incurrunt, quia dabant operam rei illicitæ, Tr. 6. c. 1. q. 8. 56
- Ventrem plus æquo replere, & cibus aggravari, maledictione dignum est, inquit Sanctus Basilius, dicente Domino: *Vae qui nunc saturati estis*, Tr. 7. c. 3. q. 3. 103
- Si patienter me audiat turba mortalitatis, turba infirmitatis, respondebo aliquid pro negotio veritatis, inquit S. Aug. Tr. 9. c. 2. q. 3. 20
- Veritas non docet esse mendaces, ex Aug. *ib.* 210
- Veritas in nullo casu violari debet, sicut nec castitas, ex S. Aug. *ib.*
- Vini transmarinæ importationes, languescentes & imbecillæ sunt propter intemperantiam appetitionis, desipiente in desideriis animo vel ante ebrietatem, inquit S. Clemens Alex. Tr. 7. c. 3. q. 4. 104
- Voluntarium homicidium fit cum vera intentione occidendi; & de eo sic habetur in Canone. Si quis voluntarie homicidium fecerit, ad Januam Ecclesiæ catholicæ semper subjaceat, & communionem in exitu vitæ recipiat, Tr. 6. c. 1. q. 8. 31
- Voluptas, quæ ex cibo & potu percipitur, non semper est peccaminosa; sed sæpius est periculosa, ut ex S. Augustino, & S. Gregorio Papa habetur, Tr. 7. c. 3. q. 2. 100
- Cardinalis Vincentius Maria Ursinus. Vide Concilium Beneventanum. Syn. 18. Benev.
- Usuræ vitandæ Instructio. 266. & seq.
- Usurarii contractus distincte notati, Tr. 8. c. 5. q. 32. 156
- Usurarii non absolvantur nisi facta restitutione, *ib.* 158
- Usurariæ societates animalium damnatæ, licitæ proponuntur. 159
- Uxor non debet dare sine consensu mariti, nisi de rebus paraphernalibus; alioqui sæpius peccat, ex S. Raymundo, Tr. 8. c. 3. q. 7. 127
- Uxor in duobus casibus potest licite aliquid accipere de bonis mariti, sed id non debet facile fieri, & passim in praxi, q. 8. 127

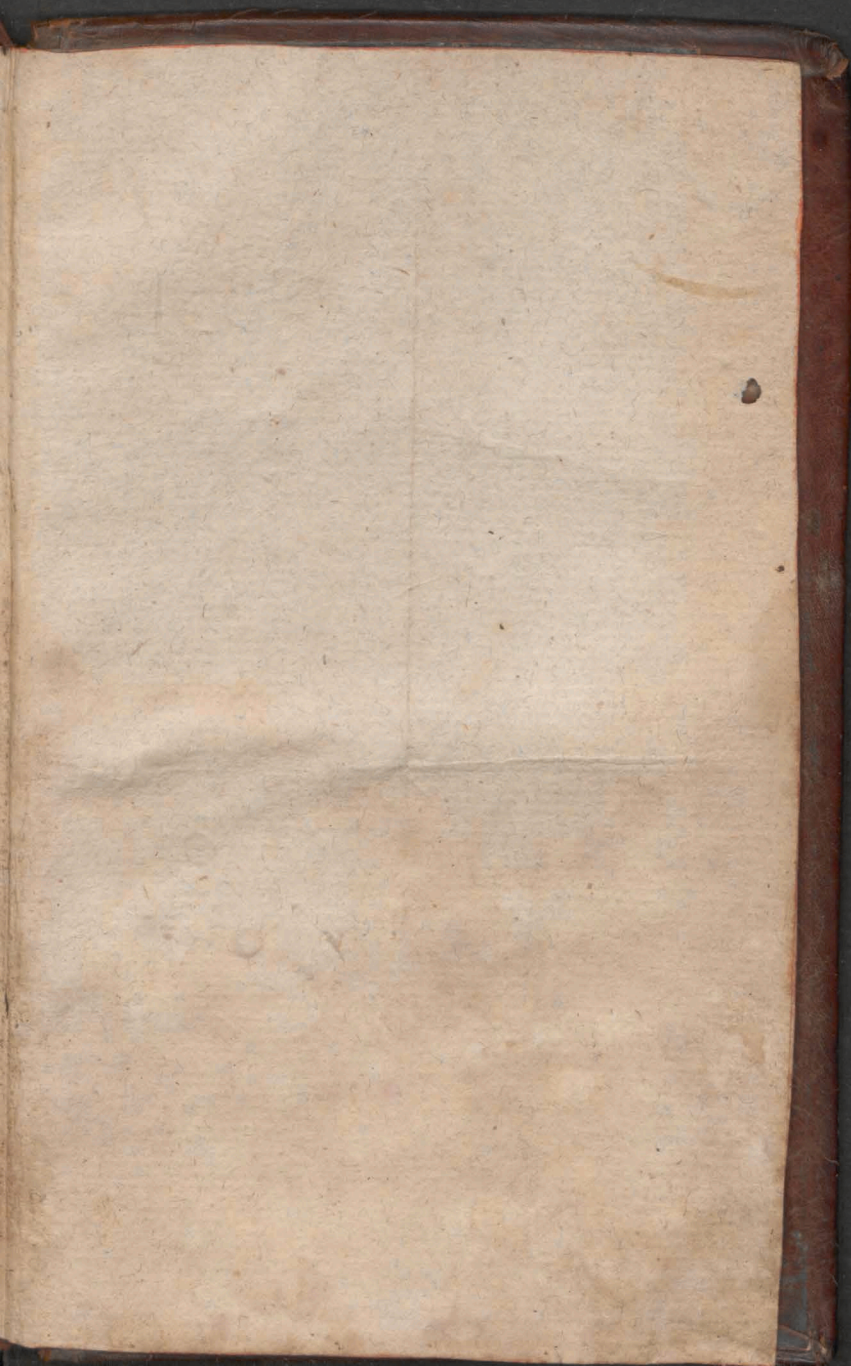
F I N I S.

*Eremiticum laicalium
tertium. Martis
Fragile*

Very faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs and is mostly obscured by water damage and fading.

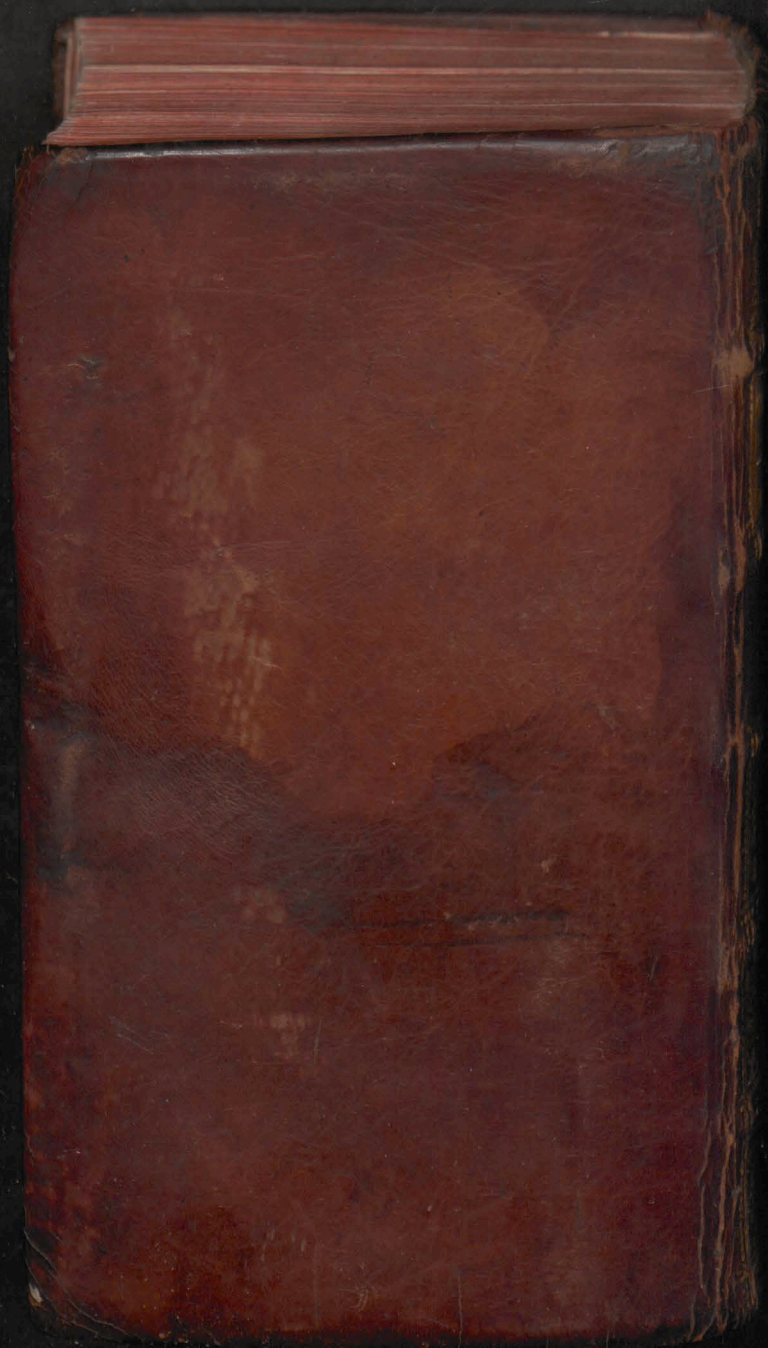

DEO
MOR
GENE